

Mikes International

Magyar szellemi fórum

Hungarian Periodical for Art, Literature and Science

Alapítási év / Founded: 2001.

Internet: www.federatio.org/mikes_int.html

Email: mikes_int@federatio.org

P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Holland



XI. évfolyam, 2. szám

Volume XI., Issue 2.

2011. április – június / April – June 2011

ISSN 1570-0070

Kiadó

'Stichting MIKES INTERNATIONAL' alapítvány, Hága, Hollandia.

Számlaszám: Postbank rek.nr. 7528240

Cégbejegyzés: Stichtingenregister: S 41158447 Kamer van Koophandel en Fabrieken Den Haag

Terjesztés

A lap a következő Internet-címről tölthető le: http://www.federatio.org/mikes_per.html

Aki az email-levelezési listánkon kíván szerepelni, a következő címen iratkozhat fel:

mikes_int-subscribe@yahoogroups.com

A kiadó nem rendelkezik anyagi forrásokkal. Többek áldozatos munkájából és adományából tartja fenn magát. Adományokat szívesen fogadunk.

Cím

A szerkesztőség, illetve a kiadó elérhető a következő címeken:

Email: mikes_int@federatio.org

Levelezési cím: P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Hollandia

Minden cikkért szerzője felel.

Publisher

Foundation 'Stichting MIKES INTERNATIONAL', established in The Hague, Holland.

Account: Postbank rek.nr. 7528240

Registered: Stichtingenregister: S 41158447 Kamer van Koophandel en Fabrieken Den Haag

Distribution

The periodical can be downloaded from the following Internet-address: http://www.federatio.org/mikes_per.html

If you wish to subscribe to the email mailing list, you can do it by sending an email to the following address:

mikes_int-subscribe@yahoogroups.com

The publisher has no financial sources. It is supported by many in the form of voluntary work and gifts. We kindly appreciate your gifts.

Address

The Editors and the Publisher can be contacted at the following addresses:

Email: mikes_int@federatio.org

Postal address: P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Holland

Individual authors are responsible for facts included and views expressed in their articles.

ISSN 1570-0070

© Mikes International, 2001-2011, All Rights Reserved

TARTALOM

CONTENTS

Kedves Olvasó!	5
Dear Reader,.....	6
Szerzőink / Our authors.....	7
Szerkesztőség / Editors	12
ESEMÉNYNAPTÁR.....	13
A Hunok Öröksége – Nemzetközi Hun Konferencia Székelyföldön.....	13
UPCOMING EVENTS	13
POLITOLOGY	14
Segesváry Viktor: Globalization’s Forgotten Perspective.....	14
A GLOBALIZÁCIÓ ELFELEJTETT PERSPEKTÍVÁI.....	15
PHILOSOPHIA PERENNIS	16
Kádár Zoltán: A nyugati civilizáció válságtudata a XX. századi antiutópiákban	16
THE CRISIS-CONSCIOUSNESS OF THE WESTERN CIVILIZATION IN THE 20 TH CENTURY DYSTOPIAS	28
Máté Zsuzsanna: Értelmadás és értelmetlenség, abszolút bizonyosság és bizonytalanság ellentmondásos együttlevősegei — 150 éves Az ember tragédiája (2. rész)	29
UNINTELLIGENCE-INTELLIGENCE AND CERTAINTY-UNCERTAINTY — THE 150 YEARS OLD TRAGEDY OF MAN (PART 2.).....	38
Veres Ildikó: Segmente der Philosophie von Béla Brandenstein	39
SEGMENTS OF THE PHILOSOPHY OF BÉLA BRANDENSTEIN	43
BRANDENSTEIN BÉLA FILOZÓFIÁJÁNAK SZEGMENSEI.....	43
NYELVÉSZET	44
Czeplédi Katalin: Nyelvhasználat és nyelvi eredet a földrajzi nevekben	44
Molnár Zsolt és Molnárné Czeplédi Cecília: A teremtő magyar nyelv és tanítása — Hatodik rész:A magyar nyelvtanítás története.....	52
LINGUISTICS	55
ŐSI ÍRÁSRENDSZER KUTATÁS.....	56
Mellár Mihály: Minósz gyűrűjének tudós és/vagy ésszerű olvasata.....	56
THE RING OF MINOS	60
TÖRTÉNELEM	61
Bérczi Szaniszló: Krétoi és görög művészet.....	61
Fabó László: Gondolatok a Magyar Címerről	69
Z. Tóth Csaba: Genetikai „rokonságok” Napkelettől Napnyugatig.....	79
HISTORY	86
ECONOMY.....	87
Sándor Renáta: Spa & Wellness in der Region Nördliche Tiefebene.....	87
SPA & WELLNESS IN THE NORTHERN GREAT PLAIN REGION	93
SPA & WELLNESS A MAGYAR ÉSZAK-ALFÖLDI RÉGIÓBAN	93

IRODALOM	94
Bencze Mihály: A Sas és a Turul	94
Jenei István: Istenszéke magyarok szent hegye.....	95
Kukucska Ferenc: A dolgozószoba.....	96
Pataki Tamás: Üdülés Önmagamnál.....	99
KÖNYV- ÉS LAPAJÁNLÓ	100
MAGYARSÁGTUDOMÁNYI FÜZETEK 10. — <i>Tóth József Zoltán: Élet a Szent Korona jegyében</i> —	100
MAGYARSÁGTUDOMÁNYI FÜZETEK 11. — <i>Cúth János: Magyarságtudatunk forrásvidékei</i> —.....	102
Obrusánszky Borbála: A szkíta népek hitvilága	103
BOOK (P)REVIEW	104
ÍGY ÍRTUNK MI	105
Dessewffy Gyula: A szabad Magyarország hangja	105
VITA A HAZÁRÓL	109
Sulyok Vince: Odüsszeuszi partokon	113
Sulyok Vince: Pompeji levél.....	117
Sulyok Vince: Az oslói Néprajzi Múzeum.....	119
Sulyok Vince: Nyugati Levelek	121
Sulyok Vince: Nyugati Levelek	122
Sulyok Vince: Nyugati Levelek	124
HIGHLIGHTS FROM THE 20 th CENTURY HUNGARIAN PRESS IN THE WEST.....	126

Kedves Olvasó!

Megjelent a *Journal of Eurasian Studies* III. évfolyam 1. száma. A tartalom:

- **FARKAS, Flórián:** Dear Reader
- **NEWS BRIEF** (compiled and edited by **ZOMBORI, Andor**)
- **UPCOMING EVENTS**
 - The Heritage of the Huns
- **HISTORY**
 - **BÉRCZI, Szaniszló:** Ancient Cretan and Greek Art
- **LINGUISTICS**
 - **OBRUSÁNSZKY, Borbála:** Hunnic Linguistics Issues
 - **OBRUSÁNSZKY, Borbála:** Hun Diline Ait Meseleler [OBRUSÁNSZKY, Borbála: *Hunnic Linguistics Issues*] (in Turkish)
- **LANGUAGE TEACHING METHODOLOGIES**
- **MOLNÁR, Zsolt & MOLNÁRNÉ CZEGLÉDI, Cecília:** The Creative Hungarian Language and Its Special Teaching Method — Part 6.: History of Hungarian Language Teaching
- **ANCIENT WRITING SYSTEM RESEARCH**
 - **MELLÁR, Mihály:** The Isopata Ring
- **PHILOSOPHY**
 - **ZÓKA, Péter & NAGY, Szilvia:** Nationaler Geist und Volkseele in der Philosophie von Bernát Alexander [ZÓKA, Péter & NAGY, Szilvia : *National Spirit and People Soul in the Philosophy of Bernát Alexander*] (in German)
- **ETHNOGRAPHY**
 - **WANI, Mohd Yunus:** Religious Customs, Tradition, and Shamanism in Pre-Soviet Kyrgyz Society
- **GEOPOLITICS & ECONOMY**
 - **BHAT, Bilal Ahmad:** Socio-Economic Dimensions of Globalization : A Case Study of Labour Mobility in Uzbekistan
 - **МАРАШ, Ласло:** «Казakhstan на пути к демократии» [MARÁ CZ, László : *Kazakhstan on the Path of Democracy*] (in Russian)
- **LITERATURE & ARTS**
 - **EKUKLU, Bülent:** Identification of Cultural Structures in the Turkish Society through the Films of Yavuz Turgul
 - **MURAKEÖZY, Éva Patrícia:** The Master of the Nigredo
- **TRAVELOGUE**
 - **TAPON, Francis:** Estonia — Revenge of the Nerds
- **BOOK REVIEW**
 - **FARKAS, Flórián:** From the Caucasus to New Zealand
 - **OBRUSÁNSZKY, Borbála:** The Religious Belief System of the Scythian People
- **CLASSICAL WRITINGS ON EURASIA**
 - **HUNTER, William Wilson:** A Pilgrim Scholar

A lap itt érhető el: <http://www.federatio.org/joes.html>

A Szerkesztőség

Hága, 2011. április 15.



Dear Reader,

The 1st issue of the third volume of the *Journal of Eurasian Studies* was recently published. The content:

- **FARKAS, Flórián:** Dear Reader
- **NEWS BRIEF** (compiled and edited by **ZOMBORI, Andor**)
- **UPCOMING EVENTS**
 - The Heritage of the Huns
- **HISTORY**
 - **BÉRCZI, Szaniszló:** Ancient Cretan and Greek Art
- **LINGUISTICS**
 - **OBRUSÁNSZKY, Borbála:** Hunnic Linguistics Issues
 - **OBRUSÁNSZKY, Borbála:** Hun Diline Ait Meseleler [OBRUSÁNSZKY, Borbála: *Hunnic Linguistics Issues*] (in Turkish)
- **LANGUAGE TEACHING METHODOLOGIES**
- **MOLNÁR, Zsolt & MOLNÁRNÉ CZEGLÉDI, Cecília:** The Creative Hungarian Language and Its Special Teaching Method — Part 6.: History of Hungarian Language Teaching
- **ANCIENT WRITING SYSTEM RESEARCH**
 - **MELLÁR, Mihály:** The Isopata Ring
- **PHILOSOPHY**
 - **ZÓKA, Péter & NAGY, Szilvia:** Nationaler Geist und Volkseele in der Philosophie von Bernát Alexander [ZÓKA, Péter & NAGY, Szilvia : *National Spirit and People Soul in the Philosophy of Bernát Alexander*] (in German)
- **ETHNOGRAPHY**
 - **WANI, Mohd Younus:** Religious Customs, Tradition, and Shamanism in Pre-Soviet Kyrgyz Society
- **GEOPOLITICS & ECONOMY**
 - **BHAT, Bilal Ahmad:** Socio-Economic Dimensions of Globalization : A Case Study of Labour Mobility in Uzbekistan
 - **МАРАШ, Ласло:** «Казakhstan на пути к демократии» [MARÁ CZ, László : *Kazakhstan on the Path of Democracy*] (in Russian)
- **LITERATURE & ARTS**
 - **EKUKLU, Bülent:** Identification of Cultural Structures in the Turkish Society through the Films of Yavuz Turgul
 - **MURAKEÖZY, Éva Patrícia:** The Master of the Nigredo
- **TRAVELOGUE**
 - **TAPON, Francis:** Estonia — Revenge of the Nerds
- **BOOK REVIEW**
 - **FARKAS, Flórián:** From the Caucasus to New Zealand
 - **OBRUSÁNSZKY, Borbála:** The Religious Belief System of the Scythian People
- **CLASSICAL WRITINGS ON EURASIA**
 - **HUNTER, William Wilson:** A Pilgrim Scholar

The periodical can be accessed at: <http://www.federatio.org/joes.html>

The Editors

The Hague, April 15, 2011



Szerzőink / Our authors

BENCZE, Mihály

Matematikus, tanár, költő. Négyfalun született 1954-ben. A kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetemen, a Matematika Karon szerzett 1978-ban diplomát. Azóta középiskolákban matematikát tanít, jelenleg Brassóban az Áprily Lajos Gimnáziumban. Emellett a következő területeken fejt ki tevékenységet: tevékenyen részt vett a brassói magyar középiskola rendszer megalapításában; alapítója az Erdélyi Magyar Matematikai Verseny-nek; alapítója a *Wildt József Nemzetközi Matematikai Verseny*-nek; diákjai számára mentorkény működik, akik folyóiratokat szerkesztenek; az OCTOGON MATHEMATICAL MAGAZINE nemzetközi matematikai szaklap főszerkesztője; a *Fulgur* (1993) nevű kiadó alapítója, amely magyar könyvek kiadására összpontosít. Számos könyv (verseskötetek és matematika), valamint több száz matematikai szakkikk szerzője.

Mathematician, teacher, poet. Born in Négyfalu in Transylvania in 1954. Graduated from the Babeş-Bolyai University, Kolozsvár/Cluj/Klausenburg (Transylvania), Faculty of Mathematics in 1978. Since his graduation he is teaching mathematics in high schools, currently in the Áprily Lajos High-School in Brassó/Braşov/Kronstadt (Transylvania). Next to teaching his activities cover the following fields: he was involved in the establishment of a Hungarian high-school system in Brassó/Braşov/Kronstadt; founded the Hungarian Mathematics Competition in Transylvania; founded the *József Wildt International Mathematical Competition*; mentor of students who create student periodicals; editor-in-chief of the international mathematical journal OCTOGON MATHEMATICAL MAGAZINE; founder of the publishing house *Fulgur* (1993), which specializes in publishing Hungarian books. He is author of several books including poetry and mathematics and several hundreds mathematical papers

BÉRCZI, Szaniszló

Fizikus, csillagász, planetológus. Az ELTE TTK-n szerzett fizikus-csillagász oklevelet (1975), doktorált matematikából (1987), majd a földtudomány (planetológia) kandidátusa (1995) címet szerezte meg. 33 éve tanít az ELTE TTK-n. Korábban a Csillagászati Tanszék (1975–1978), és a Közettani Tanszék tud. segédmunkatársa (1979), majd az Általános Technika Tanszék tanársegéde (1979–1988), adjunktusa (1988–1994), docense, jelenleg pedig a Fizikai Intézet docense az Anyagfizikai Tanszéken (2000-től). Planetológiával, kozmikus és földi anyagvizsgálattal, szimmetria kutatással foglalkozik. A Föld típusú bolygókat, az antarktiszi meteoritokat, a NASA holdközveteket és a marsi meteoritokat vizsgálja, szervezi a Hunveyor-Husar gyakorló űrszonda modellek építését. Az MTA Csillagászati és Űrfizikai Bizottságának, valamint a Geonómiai Tud. Bizottságának a tagja, a Planetológiai Albizottságnak az elnöke (2003-tól), és a MANT alelnöke (2001-től).

Physicist-astronomer who made a new synthesis of evolution of matter according to the material hierarchy versus great structure building periods. This model is a part of his Lecture Note Series Book on the Eötvös University. He also organized a research group on evolution of matter in the Geonomy Scientific Committee of the Hungarian Academy of Science (with Béla Lukács). He wrote the first book in Hungary about planetary science *From Crystals to Planetary Bodies* (also he was the first candidate of earth sciences in topics planetology). He built with colleagues at the Eötvös University the Hungarian University Surveyor (Hunveyor) experimental space probe model for teaching and training purposes and development of new constructions in measuring technologies.

CZEGLÉDI, Katalin

A Szegedi József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar magyar-orsz-altajisztika szakán folytatta tanulmányait, az altajisztikai tudományokból egyetemi doktori címet is Szegeden szerzett. Nyelveket valamennyi magyar állami iskolai típusban, nyelvészetet és idegen nyelveket főiskolán és egyetemen tanított. Kutatási területe az általános és alkalmazott nyelvészetet belül a nyelvészeti őstörténet. Jelenleg a Miskolci Nagy Lajos király Magánegyetemen és a Budapesti Kőrösi Csoma Magánegyetemen tanít nyelvészeti őstörténetet. Előadásaival rendszeresen vesz részt konferenciákon. Eddig mintegy 80 tanulmánya és két könyve (*'A szkita-hun nyelvek története 1. Hangtan 2. Ósmondattan'*) jelent meg. Megjelenés alatt: *'3. Alaktan (1. Gyökrendszer 2. A toldalékok rendszere)'*. Feladatának a nyelvünk és népünk igaz történetének a minél jobb megismerését valamint a megszerzett tudás átadását tartja.

Studied Hungarian-Russian-Altaic languages and literatures at the University 'József Attila' in Szeged, Hungary. She was given the title 'dr. univ' at the same University, too. As a teacher Ms. Czeglédi taught foreign languages at all type of state schools, and linguistics at state universities. Her major research topics cover linguistic prehistory in general and applied linguistics. Currently she teaches linguistic prehistory at Private Universities called 'Nagy Lajos

király' in Miskolc, Hungary and 'Kőrösi Csoma' in Budapest, Hungary. She regularly delivers scientific lectures at conferences and meetings. Ms. Czeplédi published about 80 essays and two books: '*History of Scythian-Hunnish languages 1. Phonetics 2. Presyntaxe*'. Currently she is working on the third volume of this series '*3. Accidence (1. System of roots of words 2. System of forming of words.*'). Her major aim is to learn the history of our language and our people in the best possible way and to convey this knowledge to as many people as possible.

FABÓ, László Pál

1974-ben végzett a Budapesti Műszaki Egyetem Villamosmérnöki Karán. 1991-ig négy kutatóintézetben (alapvetően mikroprocesszoros) fejlesztési munkákon dolgozott, mint tudományos főmunkatárs. 1991-ben egy barátjával közösen egy akkor világviszonylatban egyedülálló moduláris működtető rendszert fejlesztett ki templomi orgonák számára. Erre alapozva orgonaépítő vállalkozást hoztak létre, amellyel közel húsz év alatt bő három tucat orgonát rekonstruáltak, illetve építettek. A magyar nyelvvel és a rovásírással 1999-ben kezdett foglalkozni. Eredményeit az ETRUSZK JELVARÁZS c. könyvében összegezte. Az etruszkból szerzett nyelvi tapasztalatokkal a tarsolyában áttért a hozzáférhető hun nyelvemlék tanulmányozására, s jelenleg e kutatás köti le idejének jelentős részét.

Completed his studies at the Technical University of Budapest, Faculty of Electric Engineering in 1974. Until 1991 he worked in four research institutes as senior researcher. In 1991 he developed together with a colleague a unique system for church organs. Based on this invention they established a company which restored or built more than three dozen organs. He began researching the Hungarian language and the runic script in 1999. His results are published in his book '*Etruscan Sign Charm*'. Based on these results he commenced researching the Hunnish texts, which currently takes up most of his time spent on research.

JENEI, István

Szegeden született — színésznőt nem szeretett — (szabadon Babits Mihály után) 1946-ban. Általános és középiskoláit "töretlen" fejlődéssel végezte el. Szegény, de *egyéb* származású lévén — jeles érettségi bizonyítványa ellenére — kétszer is reménytelen volt jelentkezése az egyetemre. Ezután rövid ideig volt építő- és paprikaipari segédmunkás, tervező vállalati figuráns, majd tudószanatóriumi ápoló, miután szállodaportás tanulónak állt. Élete során feltűnt még mint kereskedelmi ügyintéző (magyarul számla-felíró), árelőadó, boltvezető, munkanélküli és köztisztviselő. Munkavégzés mellett 1982-ben előbb kereskedelmi üzemgazdász oklevelet, majd 52 éves korában személyügyi szakosító másoddiplomát szerzett. 2005 óta nyugdíjas. Ezidőtájt kezdett el — húszegynéhány év szünet után — újra írni. Húsz éve rendszeresen látogatja Erdélyt, második — *fogadott* — hazáját, mely létezése meghatározó élményévé vált. Megfogadta: amíg Székelyföldet és Erdélyt meg nem ismeri, addig más országba lábát be nem teszi. Így ez egy életre szóló szerelem lett, hiszen Erdélyt megismerni egy egész élet is kevés. Versei és rövidebb írásai ezidáig hetilapokban és az Amatőr Művészek Fóruma weboldalon jelentek meg. Az utóbbi évek termése a www.amatormuveszek.hu oldalon található meg jenei szerzői néven.

Born in Szeged in 1946. Though he had A-level diploma at the high school, due to his family background he was blocked twice by the Communist regime from entering university. During his life he performed several jobs, then finally in 1982 he was allowed and could obtain university degrees (in management). Since 2005 he is retired and since this period he writes again. His second home is Transylvania, where he spends most of his time when not at home. His poems and writings are published in literary journals and on the Internet (e.g. www.amatormuveszek.hu under the name jenei).

KÁDÁR, Zoltán

Szegeden született 1974-ben. A Szegedi Egyetemen szerzett diplomát filozófiából és szociológiából. Dolgozott elemző szociológusként, de huzamosabb ideig köztisztviselőként is tevékenykedett. Jelenleg a Szegedi Tudományegyetem Málnási Bartók György Filozófiai Doktori Iskolájának harmadéves hallgatója. Készülő doktori disszertációja a XX. századi antiutópiák filozófiai vonatkozásaival foglalkozik.

Was born in 1974, Szeged, Hungary. Studied philosophy and sociology at the University of Szeged, Hungary. Worked as sociologist, and for many years as a public servant. At present he is a third-year PhD student of the doctoral PhD-system in philosophy of György Bartók de Málnás at the University of Szeged. He is preparing his PhD thesis on the connection between 20th century dystopias and philosophies.

KUKUCSKA, Ferenc

1953-ban született Kiskőrösön. Már korai gyermekkorában megragadta az irodalom. Sokáig csak az íróasztala

fiókjának írta újabb és újabb novelláit, hosszabb-rövidebb írásait. Az áttörés néhány éve történt, Krúdy születésének 125. évfordulóján. Azóta vidéki lapokban, művészeti folyóiratban jelentek meg írásai. Most egy regényen dolgozik, ami lassan végéhez közeledik. Kedveli a férfi-nő kapcsolatokat, a velük járó konfliktusokkal, a pergő, dinamikus párbeszégeket. Ír krimi, és csattanós történeteket, ezeket rövidebb, gyorsan fogyasztható formátumban. Kedvenc írói: Krúdy Gyula és Munkácsi Miklós.

Born in 1953 in Kiskőrös, Hungary. He was enamored of literature from his youth. His early writings landed in the drawer of his desk, nevertheless, in 2003 a breakthrough happened. Since then Mr. Kukucska publishes in literary journals. Currently he is working on a novel, which will be completed soon.

MÁTÉ, Zsuzsanna

A Szegedi Tudományegyetemen a Juhász Gyula Pedagógusképző Karon oktat magyar irodalmat és esztétikát. Törzstagja a Szegedi Tudományegyetem Málnási Bartók György Filozófiai Doktori Iskolájának. Az MTA Doktori Bizottságánál 1996-ban szerzett kandidátusi fokozatot, Abszolútum a művészetfilozófiában századunk első felében témában. 2006-ban habilitált a Debreceni Egyetemen Sík Sándor — a szépíró, az irodalomtudós és az esztéta könyvével. Fő kutatási területei: a magyar esztétika története és más komparatistikai esztétikai problémakörök. Számos kötet szerzője.

Works as habilitation professor at the University of Szeged (Juhász Gyula Teacher Training Faculty), she teaches Hungarian literature and aesthetics. Ms. Máté is full member of the doctoral PhD-system in philosophy of Málnási Bartók György at the University of Szeged. She received a PhD-degree in Philosophy: "The Absolute in the philosophy of art in the first half of our century", at the Hungarian Academy of Sciences (1996); Habilitation: "Sándor Sík – the author, the literary scientist and the aesthetician" at the University of Debrecen (2006). Her main field of research are: Hungarian history of aesthetics and other comparative questions of aesthetics. Author of several books.

MELLÁR, Mihály

Matematikus oklevelet szerzett a Belgrádi Tudományegyetemen. 1980 óta Ausztráliában él, ahol ausztráliai aboriginal és pápua-új guineai művészkereskedőként dolgozik. Emellett szerves és endogén kultúrák kutatásával foglalkozik.

Mathematician, Academia of Sciences, Belgrade. Since 1980 he is living in Australia, working as Australian Aboriginal and Papua New Guinean art and craft dealer, researching organic and endogen cultures.

MOLNÁR, Zsolt

Egyetemi doktori fokozatot szerzett Vezetés-Szervezés szaktudományban, a Budapesti Műszaki Egyetem Társadalom és Természettudományi Karán, a „Szervezetek megismeréstani mintái” tárgykörben. Jelenleg jelentéseméleti kutatással foglalkozik a jelentéslétrehozás, különösen a magyar nyelv jelentésalapú vizsgálatának tárgykörében. Ezzel párhuzamosan kutatja az elméleti eredmények anyanyelvtanításban való alkalmazását is.

Received a doctor univ. degree in Management and Organization from the Budapest University of Technology, Faculty of Social and Natural Sciences in the field of “Cognitive Modeling of Organizations”. Currently he is working in the field of cognitive sciences focusing on the research of creation of meaning. His special interest is the investigation of the Hungarian language based on the meaning principle. In line with his research he is also working on new language teaching methods based on theoretical findings.

MOLNÁRNÉ CZEGLÉDI, Cecília

Tanító és tanításmódszertan fejlesztő. Általános iskolában dolgozik, tanításmódszertan fejlesztési területen alkalmazott kutatást és gyakorlati bevezetést végez. Jelenlegi fő tárgyköre a jelentésalapú kutatások elméleti eredményeire épülő új magyaryelv-tanítási módszertan kidolgozása és bevezetése.

Ms. Molnárné Czeglédi is working as teacher and teaching methodology developer. Currently she is working in an elementary school, does applied research, practical adaptation and effective introductions in the field of teaching methodology development. At present her main area of interest is the developmnet of a new Hungarian language teaching method, based on the theoretical findings of the meaning principle.

OBRUSÁNSZKY, Borbála

Történész-orientalista. 1992-1997 között az ELTE-n történelem-mongol szakon végez, majd 1997 és 1999 között a Mongol Állami Egyetemen végez posztgraduális képzést, és 1999 decemberében megvédi a doktori címét. 2000-2002 között a Pécsi Tudományegyetemen alakuló Ázsia Központ külső szakértője volt, majd a Shambala Tibet Központ mongol programjait szervezte. Közben több tanulmányutat tett Mongóliába és Kinába. 2005-től a Körösi Csoma Sándor Egyetem előadója, oktató az ELTE Jogi Karán is. Ezen kívül több magyar tudományos egyesület tagja, alapító tagja: Magyar Őstörténeti Munkaközösség, Magyar Történelmi Társulat, László Gyula Történelmi és Kulturális Egyesület. Számos könyv és tanulmány szerzője. A Journal of Eurasian Studies főszerkesztő-helyettese.

Historian, orientalist. She completed her studies at the University Eötvös Loránd in Budapest between 1992 and 1997 in history and Mongol civilization. This is followed by a postgraduate study at the Mongol State University, where she is awarded a Ph.D. degree in 1999. Between 2000 and 2002 she is external consultant of the Asia Center at the University of Pécs. Next to that she organizes the Mongol programs of the Shambala Tibet Center. During this period she participated in several expeditions in Mongolia and China. She also lectured at the University Eötvös Loránd in Budapest. Ms. Obrusánszky is member and/or founder of several Hungarian scientific associations and she is author of numerous books and articles. She is deputy editor-in-chief of Journal of Eurasian Studies.

SÁNDOR, Renáta

Nagykanizsán született 1971-ben. Első diplomáját 1991-ben szerezte nemzetközi idegenvezetőként, majd pedagógiai, bölcsész és nyelvtanári diplomát is abszolvált több magyar egyetemen. Jelenleg nyelveket (német, olasz, spanyol, orosz) és idegenforgalmi tantárgyakat tanít Szolnokon több iskolában. Pécsen az Egészségtudományi Egyetemen doktori képzésen vesz részt, az egészségtudomány határterületeit öleli fel a kutatása során. Kettősség kíséri munkásságát. Publikációi wellness és pedagógiai témában jelennek meg elsősorban, magyar és külföldi lapokban, szakfolyóiratokban. Nemzetközi és magyarországi konferenciákon ugyancsak e két témakörben tart előadásokat, prezentációkat. Disszertációját a wellness és rekreáció kapcsolatáról készíti.

She was born in Nagykanizsa in 1971. She took her first degree as an international guide in 1991, and then also earned degrees in pedagogy, philosophy and as a language teacher at several Hungarian universities. At present she is teaching different languages (German, Italian, Spanish, and Russian) and foreign tourist traffic at several schools in Szolnok. In Pécs she is taking part in a Phd course at the University of Health Sciences; in her researches she covers the frontier zones of health sciences. Her work is followed by duality. Her publications are mainly published in the matter of wellness and pedagogy in Hungarian and foreign journals and specialist periodicals. She also has lectures, presentations in these two subject matters at international and Hungarian conferences.

She is writing her dissertation on the connection of wellness and recreation.

SEGESVÁRY, Viktor

A budapesti Református Theológiai Akadémián nyert lelkészi oklevelet 1953-ban. A genfi egyetemen doktorált politikai tudományokból, majd református teológiából. 1971 és 1994 között az Egyesült Nemzetek egyes gazdasági fejlesztési programjainak igazgatója — Algéria, Afganisztán, Mali, — majd, korai nyugalomba vonulása után, mint konzultáns, az ENSZ Fejlesztési Programjának főtanácsadója afrikai és ázsiai országokban. 1994 óta a civilizációk közötti viszony és elkerülhetetlen dialógusuk feltételeit, valamint a globalizáció problematikáját tanulmányozza.

Born in Hungary, he left his homeland after the 1956 Revolution, and worked during 25 years with the United Nations in the field of economics and social development. His experiences in Asia and Africa familiarized him with the existence of different human worlds and taught him the necessity of understanding and tolerance in human relations. He obtained a Ph.D. in Political Science and International Relations from the Graduate School for International Studies and a D.D. from the Faculty of Protestant Theology, both at the University of Geneva (Switzerland).

SULYOK, Vince (1932-2009)

1932-ben a Győr melletti Ménfőn született és egeri főiskolai hallgatóként vett részt a 1956-os forradalomban, amiért utóbb el kellett hagynia Magyarországot. Norvégiában talált második otthonára, ahol egyetemi diplomát szerzett, majd az Oslo-i Egyetemi Könyvtárban évtizedeken át volt a közép- és kelet-európai részleg (s benne a bőséges Hungarica-gyűjtemény) szakértője és vezetője. 1958-ban Rómában jelent meg verseskötete (*Rámdöntött világ*), 1961-ben Brüsszelben (*Céltalan ég alatt*). A norvég, a német, az orosz és a magyar irodalom jeles műfordítója.

Sulyok Vince sok éves munkájának eredményeképp 1995-ben megjelent az *Ungarns Historie og Kultur (Magyarország története és művelődése)* című, 700 oldalas, enciklopédikus mű, mely hiteles és bőséges ismeretet közvetít a magyar kultúráról a skandináv világ számára. 2009. augusztus 9-én hunyt el oslooi otthonában.

Born in 1932 in Ménfő, near Győr (Hungary). Took part in the 1956 Revolution as a college student in Eger and therefore he ought to leave his country. He found refuge in Norway, where he gained an academic degree and was for decades with the Oslo University Library as the expert and leader of the Central and Eastern-European section. In 1958 his volume of poems entitled '*A world knocked over on me*' was published in Rome and in 1961 another one, '*Under aimless sky*' in Brussels. Mr. Sulyok has an extensive literary translation record; he translates the Norwegian, German, Russian and Hungarian literature. In 1995 his 700 pages large encyclopaedic work written in Norwegian entitled *Ungarns Historie og Kultur (Hungary's History and Culture)* was published, which has already proved to be an invaluable source to the whole Scandinavian world interested in Hungarian history and culture. Passed away on 9 August 2009 in his home in Oslo.

VERES, Ildikó

A Miskolci Egyetem Filozófiatörténeti Tanszékének docense, ahol többek között magyar filozófiatörténetet ad elő. Fő kutatási területei a Kolozsvári Iskola és Brandenstein Béla. Számos filozófiatörténeti könyv szerzője [pld. Egy református gondolkodó a XX. század első felének Erdélyében (társszerző: Tökés István), Tiszántúli Református Egyházkerület, Debrecen, 1994., Igazság és hiánynélküliség — Tanulmányok Varga Béla bölceletéről Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2001., A Kolozsvári Iskola I. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2003.], illetve szerkesztője, tudományos konferencia szervezője. Tudományos fokozatok: Magyar nyelv- és irodalom - művelődési menedzser szak KLTE BTK, 1978; Filozófia szakos előadó ELTE BTK, 1982; Dr. univ. KLTE BTK, 1983; A filozófia tudományok kandidátusa, 1991. (Ph.D.-vá minősítve: 2000); Dr. habil. Debreceni Egyetem, 2005.

Graduated in 1978 at the Kossuth Lajos University, Debrecen (Hungarian and Cultural Management) and in 1981 at the Eötvös Loránd University, Budapest (Philosophy). She received a Ph.D.-degree in philosophy in 1991, Sándor Tavaszy and the Kolozsvár School of Philosophy. Ms. Veres is adjunct professor at the University of Miskolc (Department of History of Philosophy) where she teaches — among others — history of Hungarian philosophy. Her main research areas are the Kolozsvár School of Philosophy and Béla Brandenstein. She is the author and editor of numerous books on history of philosophy.

Z. TÓTH, Csaba

Társadalom- és művelődéstörténeti kutató, őstörténész. Művészeti tanulmányok után (Képzőművészeti Főiskola, Budapest, 1979-1981, díszlet-jelmeztervezés tanszék), 1999-től kulturális antropológiát hallgatott a Miskolci Egyetemen. 1990-től több mint nyolcvan írása (tanulmány, esszé, interjú, recenzió) jelent meg, főként folyóiratokban (Harmadik Part, Országépítő, Liget, Kapu, Hitel, Életünk, Képmás, Turán). 2002-2005 között cikksorozata jelent meg az Országépítőben a 19-20. század egyes politikatörténeti vonulatairól. Ebben vizsgálta az anglo-amerikai politikai befolyás szerepét korunkban, különösen Cecil Rhodes és „titkos társasága” tevékenységén keresztül, Carroll Quigley és Antony Sutton, amerikai történészek munkái nyomán. E sorozatban 2004-ben jelent meg az „Európa elrablása”, az „1914 - az angolszász felelősség kérdése” és más cikkek. 2009-től a Turán negyedéves magyar őstörténeti folyóirat szerkesztője.

Freelance researcher of the cultural and social history and the Hungarian prehistory. After studies of fine arts (Academy of Fine Arts, Budapest, Scenic and Costume Design Faculty, 1979-1981), from 1999 he learned cultural and visual anthropology in the University of Miskolc. Since 1990 he published more than eighty articles, mainly in periodicals (among others in the Harmadik Part, Országépítő, Liget, Kapu, Hitel, Életünk, Képmás, Turán). Since 2002 in the quarterly Országépítő he published a series about the political history of the 19th-20th century. He examined - in the footsteps of Carroll Quigley and Antony Sutton - the Anglo-American political influence in our time, particularly through the analysis of the activities of Cecil Rhodes and his “Secret Society”, the Round Table. In 2004 he published more articles, e.g. *1914 – the question of British responsibility*, in autumn *The Balfour-declaration and the Zionism*, and in the winter issue *The 21st Century – a looking back from 2992*. Since 2009 he is the editor of Turán, the Hungarian prehistorical quarterly.



Szerkesztőség / Editors

FARKAS, Flórián	Hága, Hollandia	/	The Hague, Holland
KIBÉDI VARGA, Áron	Freiburg i.B., Németország	/	Freiburg i.B., Germany
MURAKEÖZY, Éva Patrícia	Hága, Hollandia	/	The Hague, Holland
TÓTH, Miklós	Hága, Hollandia	/	The Hague, Holland

Titkár / Secretary

CSANÁDY, Ágnes	Hága, Hollandia	/	The Hague, Holland
-----------------------	-----------------	---	--------------------



ESEMÉNYNAPTÁR

A Hunok Öröksége – Nemzetközi Hun Konferencia Székelyföldön

Székelyföld az egyik legkülönlegesebb vidék Európában, az ott élő székelyek ugyanis máig büszkék hun hagyományukra. A régi monda szerint ők a nagy hun birodalom felbomlása után is helyükön maradtak és védték az ősi földjüket az idegenektől.

Azért, hogy a székelyek is tudomást szerezzenek a legújabb hunokkal kapcsolatos tudományos eredményekről, valamint a hun kutatók is megismerjék ezt a páratlan hagyományt, Csíkszereda Önkormányzata, számos székely civil szervezet, valamint a Szentkatolnai Bálint Gábor társaság közösen úgy döntött, hogy 2011. októberben egy nemzetközi hun konferenciát szervez Csíkszeredában.

A konferencia célja: a hun történelem, régészet, néprajz, antropológia, stb. új eredményeinek bemutatása és az Ordosztól Kárpát-medencéig egykor élt hunok emlékeinek összegyűjtése.

A konferenciára jelentkezni lehet angol és orosz nyelvű tanulmánnyal (akik már szerepeltek a 2009-ben magyarul megjelent 'A hunok öröksége' c. kötetben, azoknak a részvétel automatikus).

A konferencián kívül lehetőség nyílik a környék páratlan történeti emlékeinek megismerésére, pl. a székelyek szent hegyének, a Budvárnak a megmászására, vagy a középkori magyar templomok freskóinak meglátogatására, illetve a máig élő székely rovásírás megtanulására.

A szervezők biztosítják a résztvevők szállását és étkezését, de a külföldi útiköltséget mindenkinek magának kell megoldania.

Jelentkezési határidő: **2011. július 1.**

A tanulmányokat a következő címre kérjük küldeni:

dr. Obrusánszky Borbála: obori@upcmail.hu vagy borbala.obrusanszky@gmail.com

UPCOMING EVENTS

THE HERITAGE OF THE HUNS

— International Conference on Huns in Transylvania – Seklerland (Romania) —

Seklerland is one of the most significant areas in Europe, because their inhabitants, the Sekler (székely) are still proud of their Hun origin and tradition. According to their ancient records, after the disintegration of the Great European Hun Empire, they remained in place and defended their ancient homeland from foreign troops.

In order to inform the Sekler, descendants of Huns, of the latest scientific results concerning Huns, and to let scholars who are devoted to the research of the Sekler to learn more of this unique Sekler tradition, the City Council of Csíkszereda (Miercurea Ciuc), several Sekler NGOs and the Gábor Bálint de Szentkatolna Society will jointly organize a scientific conference in Csíkszereda (Miercurea Ciuc) between 12 and 15 October 2011.

The conference aims to present the results of the latest historical, archaeological, and anthropological research of the Huns.

The conference papers can be sent in English or Russian. Those who have already sent papers to the volume 'Heritage of the Huns', are welcomed to take part on the conference without sending new paper.

Next to participating at the conference it is possible to explore the area's unique historical monuments, e.g. climbing the Sacred Mountains of the Sekler (*Budvár*), visits to medieval Hungarian churches, and learning the Sekler runic script. The organizers will provide accommodation and meals for the participants.

Paper submission deadline: **July 1, 2011**

Please send your paper(s) to: dr. Borbála Obrusánszky: obori@upcmail.hu or borbala.obrusanszky@gmail.com



POLITOLOGY

Segesváry Viktor :

Globalization's Forgotten Perspective

Globalization may be determined in a thousand ways even in the frame of such general definitions as interdependence and interconnectedness of the world. Whether we think of the 'end of history' or the 'end of geography' theses, or the more frequent economic meanings given to the concept such as global markets, global financial interdependence (evidenced by the present global crisis following the 'subprime' credit debacle in the United States), they all are nested in a Western perspective. The underlying common truth in all these conceptualizations is that the information and communication technologies developed during the last fifty or so years, ever more perfected and ever more complex, made the world really interdependent and interconnected. This, however, is a virtual phenomenon which did not, and could not change the reality of the co-existence of various civilizations on the globe.

The purpose of this contribution is to call attention to the forgotten meaning of globalization, that globalization is a variant of the term of worldwide Westernization. It was precisely 20 years ago that appeared a book by Theodore H. von Laue, Professor at Yale, about *The World Revolution of Westernization – The Twentieth Century in Global Perspective* (Oxford University Press, 1987) which first announced this now forgotten perspective. Then, nine years later, Professor Samuel P. Huntington of Harvard published his book *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* (Simon & Schuster, 1996), which followed his epoch-making article in *Foreign Affairs* magazine (1993).

The story started with the de-colonization movement after World War II. This movement revealed what hitherto was hidden by the veil of the Enlightenment heritage which only took into account what happened in Europe and North America because the thinkers of the eighteenth century only had a very limited, distorted picture of those different peoples and their cultures living outside the world they knew. Later, in the heydays of colonialism, there was only little interest in how the people in the colonies lived because they really did not count; they were not 'civilized.' There was no need for a worldwide revolution of Westernization because in the European and American minds nothing else counted, nothing else existed, but what was known and what went on in the West.

Since de-colonization started and all colonies became gradually independent, the existence of the different 'Others,' the civilizations of non-Western peoples is known to everybody due to the information and communication technologies, bearers of the great movement of globalization. Therefore, the problem had to be raised how the various 'human worlds,' how the different and incommensurable civilizations on the planet could live together, how they could interact for the benefit of all.

The answer was: through globalization. In this sense, *globalization means that Western civilization must be extended to all continents*, that the Western way of life, political institutions, – parliamentary democracy, political parties and elections, – economic activities, – market economy, domination of the financial markets and 'benevolent' capitalism, – and the organization of society, – individualism, secularism and a specific interpretation of what is freedom, – will have to conquer the other continents where those different civilizations govern peoples' life. *Thus, globalization achieves interdependence and interconnectedness through making uniform the different human worlds represented by the co-existing civilizations, destroying their religious creeds, their cultures and their inherited social practices through imposing on them our Western ideals, customs and mentalities.*

This concept of globalization may seem to many as thoroughly ideologically tainted, but it is not. The author of this contribution to the debate of what globalization is, is neither socialist, nor a religious or political radical, nor even an adherent of the so-called 'Third World-ism.' He simply worked during a quarter of a century in Africa and Asia in international cooperation, especially in Muslim countries, and encountered day-by-day the different attitudes of the people with whom he worked as well as the nefarious effects of the imposed, Western-style development for which no spiritual and traditional bases existed in the non-Western societies. Hence his conviction that no economic development will take place in the orbit of other civilizations until Westernizing globalization will not be changed into a form of globalization which recognizes the civilizational differences and lets people to develop their own developmental models corresponding to their own values, traditions and way of life. This requirement was best expressed by Rana Tata, the present head of the powerful Indian industrial group, who declared a couple of years ago that Tata "globalizes locally."

Just to mention one of these civilizational differences: it is the importance of the community in society as against our Western individualism. The feeling of belonging to one's community engenders a real human solidarity which mostly disappeared in the West. There are no arguments which would justify the destruction of communities existing since centuries which not only facilitate technical and economic development through appealing to the community's solidarity, but would make the globalizing trend a real engine in improving the life of millions of people.

If one looks at contemporary events with objectivity, it has to become evident that even most cases of the unacceptable phenomenon of terrorism are undoubtedly linked to the globalizing Westernization drive. It is not debatable that the great masses in Muslim countries are deeply religious; the author could attest that this is reality, for example in Afghanistan, where he spent four and a half years in pre-Taliban times. The Westernized young generations in Muslim countries belong to what Albert Hourani, the Lebanese thinker, called some decades ago the 'lost generations' referring to young people in the Arab world, which are most likely to fall prey to those radical ideologies which, in truth, have nothing to do with the original Islamic teachings. With the exception of the most radical, sometimes social revolutionary Islamic movements, the lost generations are looking for a way to harmonize their two identities, without losing their ancient roots.

Is it necessary for global interrelatedness and interconnectedness that other peoples not only accept such fundamental Western values as human rights, but also our cultural specifics such as secularism, Hollywood films, eating and dressing customs and, even, our worship of consumerism as a way of life?

Anti-Western feelings and attitudes in most parts of the world raise the question what kind of globalization do we want? Globalization is not an autonomous phenomenon, irresistible and independent of our will, but something that we human beings created and are able to shape in accordance with our convictions. Do we want globalization as a confrontation or do we want globalization as a movement promoting and realizing understanding and cooperation between all people in the world?

A GLOBALIZÁCIÓ ELFELEJTETT PERSPEKTÍVÁI

Jelen írás a globalizáció olyan perspektíváira hívja fel a figyelmet, amelyeket elkerül a mindennapi társadalmi diskurzus. Felhívja a figyelmet a 20.-21. századi globalizáció nyugati, imperialista gyökereire, s rámutat annak negatív jellemvonásaira. Felhívja a figyelmet arra, hogy a globalizációnak többféle formája lehet, a jelenlegi változat nem determinált, s rajtunk is múlik, annak milyen változatát alakítjuk ki.



PHILOSOPHIA PERENNIS

Kádár Zoltán :

A nyugati civilizáció válságtudata a XX. századi antiutópiákban

ABSZTRAKT

A tanulmány öt ismert antiutópián keresztül mutatja be azokat a válságjelenségeket, amelyek a közeli vagy távoli jövőben komoly zavarokat okozhatnak a nyugati civilizáció menetében. Noha ezek a szépirodalmi művekben előforduló problémák képzelt világok negatívumait látatják, sok közülük túlságosan ismerős a mindennapi tapasztalatokból.

* * *

Az utópikus művek alkotói az ókorban, a középkorban és az újkorban is egyfajta racionális rendet kívánnak érvényre juttatni az éppen aktuális történelmi korszakot átszövő, a kívánatosnak tartott fejlődést lassító vagy meggátló társadalmi-gazdasági problémákkal szemben. Karl Mannheim szerint „utópikus az a tudat, amely az öt körülvevő »léttel« nincs fedésben [...] az átélés, a gondolkodás és a cselekvés során olyan tényezőkhöz igazodik, amelyek e »lét«-nek még nem megvalósult részét képezik”.¹

A középkor végétől kezdve az utópiák egyik vezérmotívuma a technológiai haladás áldásos mivoltának propagálása lett, alternatíváik az álmodozás vagy a konkrét programadás szintjén az értelem, a logika hatalomra jutásának lehetséges pozitív következményeiről számolnak be. Ennek ellenére akárhány irányból is próbálták megközelíteni az értelem által megzabolázott világot, csak részben sikerült elképzelniük annak hétköznapijait. A XX. század elejétől kezdve sorra jelennek meg az antiutópiák, mint az utópiák karikatúrái vagy egyenesen az utópikus kísérletek és az utópiákban kritikátlanul példaértékűnek tekintett folyamatok érzékelhető jeleire adott reakciók, figyelmeztetések. Az antiutópia irodalmi műfaja az utópia halmazába tartozva a legtágabb értelemben „bármilyen fantasztikus színezetű társadalomelméleti elképzelés. Az eszményi állapotok leírását pozitív utópiának, az adott korban irreálisan rossznak, embertelennek mutatkozó társadalomképet pedig negatív utópiának (antiutópia, disztópia) nevezik. [...] „utópia: görög u fosztóképző és toposz=hely; seholsincs ország.”²

Az alábbiakban a XX. század első évtizedeinek legismertebb öt antiutópiáját tárgyalom a bennük felmerülő civilizációs válságjelenségek alapján. E. M. Forster *The Machine Stops* (1909) című munkája a végtetekig viszi a kreativitásvesztés és a gépektől való függés problematikáját; a Jevgenyij Zamjatin által 1920-ban írt *Mi* az egyengondolkodás, a természetellenesség, és a szándékosan véghez vitt, tudományos létrontás hatásait boncolgatja; Aldous Huxley *Szép új világa* (1932) a konzumidiotizmus és a kondicionáltság állapotát járja körül a maga satirikus módján; George Orwell *1984-e* (1949) a totális elnyomás, nyelvrontás és a folyamatos manipuláció állapotába enged betekintést; míg Ray Bradbury *Fahrenheit 451*-ében (1952) a folytonos nyüzsgés, rohanás, felszínesség és vidám életuntság élménye jelenik meg a sci-fi műfajába ágyazva.

Az itt tárgyalt antiutópiák mindegyike megjeleníti azt a válságtudatot, melyet a témájául választott helyzet (egy képzeletbeli civilizáció szétesése vagy szétesettsége) folyamatként, vagy már kész tényként való bemutatása jelent.

1. H. G. Wells Modern Utópiája

Herbert George Wells szerint egy modern álmodozó alkotta utópia nem hasonlíthat a korábbi korok képzelgéseire, nem szólhat tökéletes és statikus államokról, vagy a mindenki által elnyert boldogságról, a társadalom megannyi negatívumának

¹ Mannheim Károly: Ideológia és utópia. Atlantisz Könyvkiadó, Bp. 1996. 221.

² Bárdos László – Szabó B. István – Vasy Géza: Irodalmi fogalmak kiszótára. Tanlexikon, Korona Kiadó, Budapest, 1996. 494.

helyrebillentéséről³. A legmodernebb kor szakadatlan fejlődése végképp eloszlatja a végre-valahára meglett boldogságról szóló tanmeséket – meg kell ugyanis barátkozni a változással, s reménykedni kell abban, hogy e folyamatot jó irányba terelheti az emberiség. A régi utópiák magukban hordozták azt a hipotézist, hogy megszabadulhatunk a tradícióktól, szokásoktól, törvényi kötelékektől, miáltal teljesen terméketlen fantazmagóriák születtek, melyekben a szereplők nem személyiségek, hanem általánosított, arctalan, boldog, jólöltözött és egészséges figurák, akik az étellel szembesítve igencsak hiteltelennek tűnnek.⁴ Wells *Egy modern utópia* (1904) című nagyhatású regénye⁵ tehát nem pusztán álmodozás, hanem alaposan megtervezett elmélkedés, amely azt taglalja, hogy amennyiben az emberiség a XX. század szellemi és technikai vívmányaival a lehető leghelyesebb módon gazdálkodikna, akkor mit tapasztalna az utópiába keveredő idegen.

Wells gondolat kísérletének helyszíne a föld „mása”, egy ugyanazon földrajzi és biológiai tulajdonságokkal bíró égitest, afféle párhuzamos dimenzió, melyben az emberiség eltérő társadalmi fejlődést fut be. Wells utópiájában a tudomány és a technológia eddig soha nem látott módon fog össze, hogy létrehozson egy pontról pontra megtervezett jóléti világállamot, és talán a mű egyik legfontosabb sajátossága is az, hogy globális méretű jólétet tár fel az olvasó előtt. Ez szöges ellentétben áll azzal a hagyománnyal, melyben az utópiák szigeteken vagy elszigetelt helyeken létesítettek, bezárkóznak és kicsiben mutatnak példát a világnak, sugallva, hogy milyenné kellene válnia⁶ (pl. Morus, Campanella, Bacon esetében).

Wells rendkívül nagyra becsüli a tudományos produktumokat, ki is fejti, hogy a Bacon által megálmodott Salamon háza egy modern utópiában megvalósulhat, az utópiái tudomány hatékonysága folytán, mely olyan „mint a zsákmányára lecsapó sasé a vak ember ügyetlenkedésével szemben”.⁷ A Modern utópia ennek megfelelően tele van gépekkel, érződik az írásból, hogy Wells mennyire kedveli e szerkezeteket, s őszintén hiszi, hogy a gépek nem ártanak az embereknek, nem veszik el megélhetési lehetőségeiket. A gépek, mint írja, „nem csúnyák, mint ahogy a jól megtervezett eszközök, vashidak és más modern alkotmányok sem azok, mert csúnya az, ami gondolatszegény, ami tökéletlen, ami sikertelen vagy alacsony hatékonyságú”. A folyamatos tökéletesítés termékei gyönyörűvé növik ki magukat az utópikus világban, míg a földi körülmények között majdnem minden változás és előrelépés visszaüt a tömegekre, minthogy száműzi őket korábbi munkahelyeikről, elveszi tőlük a magukénak érzett munkafolyamatokat. De mindez nem a gépesítés hibája – véli Wells – hanem az adott kapitalista társadalmi berendezkedése, mely rohan, siet, fél munkát végez, és elviselhetetlenné teszi az életet.⁸

A kapitalista társadalomban az emberek többsége körömszakadtáig ragaszkodik ahhoz a pozícióhoz, amelyet úgy-ahogy sikerül betöltenie, míg egy kisebbség – a tudósok, mérnökök, feltalálók – azon dolgozik, hogy a világ megváltozzon, a technológiai eljárások finomodjanak, hatékonyabbá váljanak. E hatékonyságot lesik a tőkésék is: az újabb gépek és eljárások voltaképpen társadalomellenesek, minthogy folyamatosan felbolygatják a többség megtalálni vélt status quóját, sorstragédiákat idézve elő. Másként van ez a wellsi utópiában, ez ugyanis egy a fejlődésre folyamatosan reagáló világállam, amely a változás szelét mindig vitorlájába fogja, s a megfelelő irányba mozdítja el a társadalmi folyamatokat. E világállam egy globális bürokrácia, melyet ésszerűen hatalmas adminisztratív alegységekre bontottak, a javak és szolgáltatások körforgását pedig egyfajta korlátozott kapitalizmus biztosítja, ami a magántulajdon az egyéni háztartás szintjén működik ugyan, a föld és a természeti kincsek azonban a világállam tulajdonát képezik.

Ennek viszont ára van: az állam rendkívüli módon odafigyel a népesedéspolitikára és a családi életre, szülő ugyanis csak az lehet, aki megfelel bizonyos szigorú minimumkövetelményeknek, mint a hatékony és értékteremtő életmód, megfelelő anyagi háttér, testi és szellemi egészség, valamint a szenvedélybetegségektől való mentesség.⁹ A világállam tehát mindent megtesz annak érdekében, hogy a proletarizálódásnak még az írmagja se bontakozhasson ki az általa uralt planétán. Ezen kívül minden ember adatait, ujjlenyomatát egy hatalmas adatbankban tárolják.¹⁰ Az egész utópikus világ rugalmas, az emberek folytonosan vándorolnak benne: mindig akkora populáció tartózkodik egy adott helyen, amekkora az ott zajló munkafolyamat elvégzéséhez szükséges.¹¹ Wells művét átszövik a darwini gondolatok is: a folyamatos tökéletesedés, a központi kormányzat által bevezetett megannyi technológiai-társadalmi vívmány, a statikus állapotok mellőzése mind ezt mutatják,¹² akárcsak a

³ H. G. Wells: *A Modern Utopia*. Thomas Nelson and Sons Ltd. London, Edinburgh, New York, 1905. 16.

⁴ Uo. 20.

⁵ Mark. R. Hillegas: *The Future as Nightmare – H. G. Wells and the Anti-Utopians*. Oxford University Press, New York 1967. 64.

⁶ Uo. 66.

⁷ H. G. Wells: *A Modern Utopia*. Thomas Nelson and Sons Ltd. London, Edinburgh, New York, 1905. 68.

⁸ Uo. 114.

⁹ Uo. 142.

¹⁰ Uo. 163.

¹¹ Uo. 151.

¹² Harvey N. Quamen: *Unnatural Interbreeding: H. G. Wells's "A Modern Utopia" as Species and Genre*. *Victorian Literature and Culture*, Vol. 33, No. 1 (2005), 72.

társadalomszervezetbe ágyazott eugenikai vonal.¹³ A világállam mindent látó szeme folyamatosan kíséri az állampolgárokat, ennek ellenére a Wells által elképzelt törvények annyi szabadságot biztosítanak, hogy senkinek sem éri meg aláadni e világméretű megtervezettségét.¹⁴

2. Kreativitásvesztés és gépektől való függés

E. M. Forster *The Machine Stops* címen 1909-ben megjelent novellája tekinthető XX. századi antiutópizmus nyitányának.¹⁵ A történet meglehetősen sötét kiindulópont a műfaj számára, minthogy szó szerint a föld alá nyomja, mesterséges barlanglakóvá teszi az egész emberiséget. Ezen írás ellentétben a Wellsig húzódó optimista jövődölésekkel az emberi szabadságot eltíró, az embert megannyi módon gúzsba kötő szuperállamot jelenít meg, miközben sokban támaszkodik elődeinek naiv elképzeléseire, csak hogy fonák módon láttatja ábrándjaik végeredményét.

Forster szerint a Wells által elgondolt, a Földet tudományos kiszámítottsággal tökéletesítő bürokratikus világállama korántsem lenne örvendetes építmény, inkább az embereket elgépiesítő, a szabadság mindennemű formáját minimalizáló, visszatetsző tákolmány, amely voltaképpen egy nagy, lélektelen géppé változtatná az emberiséget.¹⁶ A novella láttatja a gépektől való függés borzalmát, azt a fizikai és pszichikai tünet együttest, ami a szolga szolgálójává történő degradálódás következménye, midőn az ember kreativitását veszített, szánalmas lényé silányul. A Forster által lefestett emberi létmód cseppet sem irigylésre méltó: „Képzeld el, ha tudsz egy kis szobát, olyat mint egy méhkaptár sejtje. A szoba fényt nem kap sem ablakból, sem lámpától, mégis lágy ragyogás tölti be. Nem láthatók szellőztetőnyílások sem, a levegő mégis friss. Nincsenek benne zeneszerszámok, és mégis, amíg eltöprengenek a fentiekben, a szoba zenei hangokkal telik meg. Középen egy karosszék helyezkedik el, egyik oldalán egy olvasóasztal – ez minden bútor. A karosszékben pedig egy bebugyolált húsdarab ül – egy nő, úgy öt láb magas, gombafehér arccal. Ez itt az ő birodalma”.¹⁷

E leírás mindenkire alkalmazható ebben a világban, mindenki egyedül, kis hatszögletű szobájában üldögel csúcstechnológiájú telekommunikációs eszközökkel körülvéve a föld alatt, s minden szükségletét a Gépen keresztül bonyolítja le. A Gép, illetve ennek láthatatlan, de mindenhol jelen lévő személyzete egy rendszer, amely behálózza a Földet, mindenkit kiszolgál és közben mindenki életét egyformává teszi, megszüntetve a régi, földfelszín feletti társadalom minden intézményét, hagyományát, az ismert emberi életformát, teljesen atomizálva az egyéneket. A Gép lehetőségei, melyeket a föld alá kényszerült emberek kihasználhatnak, megegyeznek a mai internetével: Forster víziójában az ember a Gépen keresztül leveleket küldhet és fogadhat, rádióelőadásokon vehet részt és előadásokat tarthat, olvashat, zenét hallgathat vagy vizuális telefonkapcsolatot létesíthet.¹⁸ A novellából felsejlik a virtuális társadalom (avagy társadalmatlanság) mindennapi monotóniája, igaz, rendkívül eltúlzott módon, de érezhető aggodalommal láttatva a jóléti poklot. Minthogy a szereplők a tapasztalat helyett a tapasztalat szimulációját választják, igyekeznek ezt tökélyre fejleszteni: a megszülető gyermekeket azonnal eltávolítják édesanyjuk mellől, hogy a közös nevelőhelyeken cseperedjenek fel, ahonnan, ha elég érettek, a Gép kiutat számukra egy kényelmes hatszögletű szobát, hogy ők is az információfolyamra kapcsolt húsdarabokká válhassanak.

E földalatti világ lakói szórakoznak, tanulnak (vagy ahogy ők nevezik, ideákat gyűjtenek), csevegnek egymással, miközben a körülöttük zümmögő Gép mindennel ellátja őket, amit gondolatszegény elméjük megkívánhat.¹⁹ Az egy helyben ülő emberek közös tulajdonsága, hogy semmire sincs idejük, a Gép által keltett izgalmas nihil, a gombok, kapcsolók által generált megannyi érdekesség teljes egészében kitölti napjaikat, mintegy befulladnak a szabadidőbe, amit egyszersmind állandóan hiányolnak is. A küzdelem a természettel, az elemekkel visszavonul az irodalomba, a földalatti világ mindenütt egyformává lett, az utazásnak, a fizikai mozgással járó helyváltoztatásnak – hála a tudomány fejlettségének – csak rendkívüli esetekben van értelme, legtöbbször ekkor is a Gép, vagy a Géphez kötődő Központi Tanács utasítására indul útnak egy-egy emberi lény, például szaporodási küldetés, vagy egyéb elkerülhetetlen feladat végrehajtása céljából.

A fentebb ábrázolt asszonyt, Vashtit az a hír zökkenti ki nyugodt tespedtségéből, hogy fia, Kuno, aki a másik földtekén él az övéhez hasonló luxuscellájában, meghívja magához, azaz furcsa módon nem vizuális kommunikációs rendszerükön

¹³ John Batchelor: H. G. Wells. Cambridge University Press, 1985. 64. A mű számos pontján nyíltan az eugenikus elvek mellett foglal állást, lásd pl. 146. és 186.

¹⁴ Mark. R. Hillegas: *The Future as Nightmare* – H. G. Wells and the Anti-Utopians. Oxford University Press, New York, 1967. 74.

¹⁵ Uo. 82.

¹⁶ Uo. 88.

¹⁷ E. M. Forster: *The Machine Stops*. In: *Collected Short Stories of E.M. Forster*. Sidgwick and Jackson, London, 1947. 115.

¹⁸ Silvana Caporaletti: *Science as Nightmare: 'The Machine Stops' by E.M. Forster*. *Utopian Studies*, Vol. 8, No. 2. 1997. 33.

¹⁹ E. M. Forster: *The Machine Stops*. In: *Collected Short Stories of E.M. Forster*. Sidgwick and Jackson, London, 1947. 119.

keresztül kíván tárgyalni vele, hanem a Gép segítségével nélküli, avitt, négy szemközti kommunikációra tesz kísérletet. A fizikai kontaktus igényének eme szeparatiztikus mivolta joggal kelt tehát az anyában mélyeséges döbbenetet, annál is inkább, mert Kuno szabad szemmel látható csillagokról, valamint a földfelszín milyenségének megtapasztalásáról beszél neki, olyasmikről, amit az emberiség évezredekkel korábbi, földfelszínen lakó ősei, mint mindennapi tapasztalatot élhettek át.

Az elidegenedés, ami korábban oly sok problémát okozott az emberek közötti kapcsolattartásban immár teljesen „felszámoltatik”: a kommunikáció majdnem mindig elektronikus úton zajlik, az emberi lények jóformán nem is találkoznak, sőt, elidegenednek még a mozgástól is, a szó szoros értelmében semmi dolguk nincs már, sem a világban, sem pedig egymással, nem kínozza őket helyzetük szárnalmas volta. Büntetés pedig csak a semmittevés elleni lázadásért jár.

A földalatti világ Foster rémálmában tótágast áll: amíg egészen a legújabb korig, az orvoslás magas fokú fejlettségének eléréséig a gyengék szelektálódtak ki az emberi közösségekből, addig a távoli jövőben, a társadalmiasultság naplementéjének idején a túl erős csecsemőket éri el a végzet: euthanázia vár rájuk, melyet a Gép könyörtelenül végre is hajtat, mert a túl erős testalkat adaptációs zavarokat okozhat a nagy, mindent átható helyhez kötöttségben. Kuno a következőképpen érvel önnön eretnokségét illetően, miközben beszámol a földfelszínen szerzett tapasztalatairól: „Elvesztettünk magunkból egy darabot. Elhatároztam, hogy visszaszerzem és elkezdtem a szobámon kívüli vasútállomáshoz felfelé és lefelé gyalog közlekedni. Le, fel, egészen addig amíg el nem fáradtam, s így visszahódítottam a magam számára a »közeli« és a »távoli« fogalmát. A »közeli« az a hely, ahová gyorsan eljuthatok a *lábaim* segítségével, tehát nem az a hely, ahová a vonat vagy a léghajó visz el rövid idő alatt. A »távoli« pedig az a hely, amit gyalog nem érhetek el rövid idő alatt.”²⁰ Kunót ha nem is számúzik, de eltávolítják tette színhelyének közeléből, számúzik viszont az emberek felszereléséből a légzőkészülékeket, így már engedéllyel sem mehetnek fel a föld felszínére, s ezzel véget ér a luxusodúk lakói számára az első kézből kapott, majd a gépbe juttatott információknak. Ettől kezdve kizárólag a folyamatosan újraértelmezett egykori tények romjai szerepelnek érvekként és kiindulópontként gondolataik között.

Évek múltán Vashti üzenetet kap Kunótól, aki közli vele, hogy a Gép, és ezzel együtt az egész civilizáció hamarosan megáll, véget ér. Csakugyan egyre több probléma jelentkezik az odúlakók inkubátor-létében: a Gép által szolgáltatott zene disszonánssá válik, a gépköltészet ellaposodik, a fürdővíz bűzös szagot áraszt, a szintetikus élelmiszer zamata elvész, az emberek azonban kénytelenek mindehhez hozzászokni, minthogy autonómiájuk teljes hiánya a Gép minden szeszélyének elviselésére kötelezi őket. A Gép végül egy napon valóban megáll, ami világméretű káoszt és pánikot okoz a föld alatt: a fel-alá rohangáló, egymást agyontaposó, kaptárjaikból menekülni igyekvő nyomorultak tetemei között bolyongó Vashti utolsó perceiben pedig ráébred, hogy az általa mindig is dicsőített civilizáció maga volt a kreativitás, szabadság, a lélek és a test ellen elkövetett bűn.²¹

3. Egyengondolkodás, természetellenesség, tudományos létrontás

Jevgenyij Zamjatin *Mi* című regényének is egy wellsi típusú szuperállam a helyszíne, a 26. században, egy olyan óriásváros képében, amely üvegfallal van elválasztva a természeti világtól, s épületei is az acélszilárdságú üvegből készültek. A technológiai fejlettség valamint a szintetikus táplálékok előállítására szakosodott ellátási rendszer ebben a világban maximális biztonságot nyújt a primitív és alacsonyrendű természet megannyi veszélye ellen. Mindeme vívmányok az évszázadok óta fennálló Egységes Államnak köszönhetik létüket, amely az egész Földet uralma alá hajtotta, s a regény elején éppen azt ünnepli, hogy hamarosan elkészül az Integrálnak nevezett, üvegből épült, elektromos meghajtású űrhajó, melynek az a magasztos feladata, hogy integrálja a világegyetem végtelen egyenletét.

„Rátok vár, hogy az ismeretlen lényeket – akik más bolygókon élnek és talán még a szabadság vad állapotában léteznek – az értelem jótékony igája alá vonjátok. Ők talán nem értik meg, hogy a matematikailag hibátlan boldogságot kapják tőlünk, s akkor a mi feladatunk lesz belekényszeríteni őket a boldogságba. Mielőtt azonban a fegyverekhez nyúlunk, meg kell próbálnunk szavakkal hatni rájuk”.²² Ez egy felhívás az összes számhoz – az Egységes Államban ugyanis nem névvel ellátott, hanem számokkal jelzett emberek élnek – melyet D-503, foglalkozását tekintve matematikus másol le az olvasónak feljegyzéseiben. D-503 ugyan nem poéta, de kötelességének érzi, hogy a maga módján üzenjen nekik, s a legőszintébb vallomással kíván előrukkolni imádott hazájával kapcsolatban, a könyv tehát az ő (illetve ők, minthogy az egyformaság boldogságában nincsenek különvélemények – innen a cím: *Mi*) jegyzeteiből áll.

²⁰ Uo. 133.

²¹ Uo. 157.

²² Yevgeny Zamjatin: *We*. Pinguin Modern Classics, Singapore. 1983. 19.

A szabadság minden formája bűn az Egységes Államban, amit meg kell változtatni úgy a Földön, mint a világegyetemben, s minthogy a földön már rend van, az integrál elindul majd, hogy a világegyetem minden talpalatnyi helyét is rendbe rakja. Az Egységes Állam alapelve a matematikai képlet-szerűség, az élet minden formájának egyenletként való elrendezése. Tanulságos példa erre D-503 esztétikai töprengése is, aki nem az égen kúsó felhőpamacsok szépségéről elmélkedik, hanem a munkagépek mozgásából összeálló balett elragadó látványáról. A gépmozgás azért szép a szabálytalan alakú báránnyelűvel szemben – tudjuk meg –, mert leírható, kiszámítható, vagyis nem szabad. A szabadság hiánya az egységes államban mindenütt megfigyelhető: egyenes utcák, üvegfalú (magánéletet lehetlenné tevő) házak, számozott emberek, akik egyszerre menetelnek kék színű uniformisaikban, és az élet majdnem minden részletének előírt rituáléi.

Az egyengondolat krédója mindenre rátelepszik. „Hát nem világos, hogy az a feltételezés, miszerint az ének bármiféle joga lehet az állammal szemben, olyasmis, mintha azt mondanánk, hogy a gramm kiegyensúlyozhatja a tonnát” – teszi tisztába a helyzetet D-503.²³ (Zamyatin, 1983, p. 119) A szabadság hiányának alapvető ténye a helyhez kötöttség is. Vannak ugyan városok a földön, de nincsenek közöttük utak, és minden város zöld üvegfallal zárja el magát a természettől, s minthogy az emberek sok generáció óta élnek így, nem is gyötri őket az egyhelyben-lét. Ezen kívül mindenki köteles az Órend szerinti élni, minek következtében milliók kelnek és fekszenek egyszerre, de így működik a műszakkezdés, a műszakzárás, az étkezés is (beleértve a rágómozgások számát). A szabadidő eltöltésére még az Egységes Államnak sem sikerült képletet alkotnia, de ez a munka is halad a beteljesülés felé, hogy beilleszthetővé válhasson végre az általános egyenletbe. Szabadidejében van, aki sétálgat, míg más kivételesen elhúzhaja üvegfalú lakásának függönyét, hogy kötelező jelleggel kielégítse – természetesen jegyre igényelt partnerével – szexuális késztetését.

A civilizáció elérte tehát a fejlődés csúcseit, ám, amint D-503 retrospektív megjegyzéseiből kiderül, nagy utat kellett megtennie az emberiségnek, hogy lerázza magáról a szabadság koloncát. A történelem, mint tudomány megszűnik, csak sejtések és foszlányok maradnak meg az elmúlt korok történéseiről, egyedül a szépirodalmi értéként számon tartott „vasúti menetrend”²⁴ és a taylorizmus zseniális vívmánya képezi tisztelet tárgyát. „Volt alkalmam számos hihetetlen dolgot olvasni és hallani azokról az időkről, amikor az emberek még egy szabad – vagyis rendszerezetlen, vad – államban éltek. Ám volt egy dolog, ami mindig megdöbbenett, mégpedig az, hogy miként volt képes az állam (még ha oly kezdetleges volt is) megengedni nekik, hogy óránként végrehajtandó kötelességek rendszere nélkül éljenek, anélkül, hogy megtiltotta volna az önkéntes sétát, vagy az ötletszerű étkezést – hogy volt képes megengedni nekik, hogy kedvük szerint keljenek fel és fekdjenek le? Bizonyos történések még arra is tesznek utalást, hogy akkoriban az utcák egész éjjel ki voltak világítva, az emberek pedig sétáltak és közlekedtek rajtuk”.²⁵ De – véli D-503 – a múltnak még számos, csakis az Egységes Állam létrejöttével megoldott problémája volt, így például a szexuális élet szabad gyakorlásának engedélyezése, vagyis annak a felismerésnek a hiánya, hogy a gyermekeket nem véletlenszerűen nemzeni, hanem tudományosan tenyésztetni kell, anyasági és apasági normák szigorú figyelembevételével.²⁶ A család intézménye is a múlté immár, mindenki egyedül lakik üvegszobájában, s akit megkíván, azt rózsaszín szexutalvány ellenében magához rendelheti szabad óráiban: nincs féltékenység, válás, torzsalkodás, csak lineáris boldogság, mindörökké.

Miután az Egységes Állam megszüntette az éhséget egy új, kőolaj alapú élelmiszer segítségével, hozzálátott matematikailag uralni a szerelmet is. A számok véréből nyert szexuális hormonok szerint kidolgozták a szexuális napok megfelelő táblázatát, s mindenki eszerint osztja be intim időtöltéseit – így tisztított meg a logika roppant ereje minden szenvedélyvezérelt folyamatot, s terjesztette el az általános boldogságot a számok között. A múlt rút hibáinak elkerülésére pedig garancia az Egységes Állam demokratikusan, 100%-os többséggel megválasztott Jótevője, valamint az Örök tapasztalt szeme. A cenzúra totális, az Örök minden levelet elolvasnak, mielőtt az a címzetthez érne, beszívárognak mindenhová és fülelnek, figyelnek, az utcán minden sarkon érzékeny mikrofonok rögzítik a beszélgetéseket.

D-503 olajozottan működő életében azonban ismeretlen x-ek jelentkeznek attól a pillanattól kezdve, hogy az egyik szabad órájában, a tömeges séta alkalmával megismerkedik a vonzó, ám matematikai képletekbe nehezen illeszthető dolgokat kijelentő, eredetieskedő, az egyenlőséget megsértő nőnemű számmal E-330-cal, akit kötelessége lenne feljelenteni. E-330 rövid idő alatt kétségek közé kergeti az agyamosott D-503-at, aki kezdi felfedezni magában az egyéniséget, és egyre hanyatló vehemenciával igyekszik megszabadulni ettől az új, kényelmetlen érzéstől. Állapotát természetesen – példás szám lévén – betegségnek véli, s kezelteti, az Egységügyi Hivatalban azonban megállapítják, hogy baja a vártnál súlyosabb: *lelke* képződött, fantáziával súlyosbítva, ami az élet matematikai képlet-szerűségét, egysíkúságát lehetlenné teszi. D-503 számára ezen kívül az is kiderül, hogy nem ő az egyetlen ilyen beteg, a hivatalban járványról suttognak.

²³ Uo. 119.

²⁴ Uo. 28.

²⁵ Uo. 29.

²⁶ Uo. 30.

Nem sokkal ez után bekövetkezik az Egységes Állam történetének legnagyobb katasztrófája, ugyanis az Egység Napjának minden évben megrendezett ünnepén – melyen formálisan megválasztják (ellenszavazat nélkül) évről évre ugyanazt a Jótevőt, most több ezer protestáló kar lendül a levegőbe arra a színpadias kérdésre, hogy ki nem ért egyet az eredménnyel, ami káoszhoz vezet: az Egységes Állam védekezni kényszerül a szabadság hirtelen felbukkant, vad állapotával szemben. Évszázadok óta először nem lehet tudni, hogy mit hoz a holnap, hogy az órarendben előírt cselekvéssorok bekövetkeznek-e, s a számok kénytelenek megbarátkozni e korábban elképzelhetetlen helyzettel – érezhető, hogy a nagy állami egyenlet számos új ismeretlennel bővült.

A város üvegfalán túli erdőben eközben a lázadók – és a közójük keveredett D-503 – a fal és az Egységes Állam magától értetődő természetellenességének lerombolására készülnek. Az állami újság megállapítja, hogy a fantáziát okozó betegség tömeges méreteket öltött, és közli, hogy az állami tudomány a számok segítségére sietett, felfedezték az emberi agyban a fantázia góciát, amely röntgensugarakkal kiégethető, s az állam a Nagy Operációnak nevezett eljárást tömegesen kívánja végrehajtani a betegekben és egészségesekben egyaránt. Minthogy a boldogság ellenségei nem nyugszanak, az állam megüzeni a számoknak: műtét vagy halál.

A szabadság vad állapota felett győzedelmeskedik a logika, amit bizonyítanak D-503 utolsó sorai is: „Sikerült azonban létrehozunk magasfeszültségű hullámokból egy ideiglenes falat az átellenes 40. körzetben. És remélem győzni fogunk. Mi több, biztos vagyok benne, hogy sikerül. A racionalitásnak győznie kell”²⁷

Zamjatyin antiutópiája az egyengondolkodás, az irodalmi életet és a hétköznapokat uraló, ellentmondást nem tűró dogmák ellen íródott, de sokak számára mégsem egyértelmű, hogy a mű főként a bolsevizmus kritikája-e, s ezzel a szovjet rendszert igyekszik burkolt formában pellengérré állítani, vagy több ennél, és a szerző a világról alkotott tapasztalatait összegzi általa. Zamjatyin végigélte a szovjethatalom megerősödését a kezdetektől a személyi kultusz kialakulásáig, jókora élményanyagot gyűjtve össze a kiábrándultságához, de ismerte a nyugatot is, évekig élt Angliában, és itteni tapasztalatait sem könyvelhette el pozitívumokként – így a taylorista termelési elvekkel való ismeretkötését sem. Mint irodalmár kitűnően tájékozódott korának eszméiről, mint mérnök pedig – eredeti szakmája hajóépítő mérnök volt – a kor technikai vívmányait látta át éles szemmel. Nem meglepő, hogy az ember és a gép, valamint az őket magával ragadó világmegváltó kísérlet, a kommunizmus, illetve ennek számos zsákutcája egyedülálló keretet adott regénye megírásához, és ha ehhez még hozzávesszük azt, hogy jól ismerte Wells műveit, érthetőbbé válik a regény viszonylagos megfoghatatlansága is. „Képzelnék el egy országot, ahol az aszfalt az egyetlen termőtalaj. E talajon csak a gyárkémények dzsungele terem meg, és csak egyivású állatok vannak: autók; és nincs tavaszi illat, kivéve a benzin szagát. Ez a köves, aszfaltos, fém, benzines mechanikus ország a mai huszadik századi London, és természetesen még növelheti is önmaga fém és autómobil szörnyeinek számát, kiköltve saját mechanikus és vegyi tündérmeséit. Az efféle mesék léteznek: Herbert Wells mondja el őket. Ezek az ő fantasztikus regényei”²⁸ Zamjatyin tudta, hogy Wells tudományos-fantasztikus képzelgésai többek mint tündérmesék, kiérezte belőlük a társadalomkritikát, a szatirikus vonásokat, és megkülönbözteti őket az utópiáktól, minthogy Wells felvillantja a lehetőségeket, amelyeket a nyugati civilizáció elérhetne, hogy miként lehetne élhetőbb, emberközelibb ahelyett, hogy valamiféle gyönyörűség seholországról ábrándozna.

A művel kapcsolatban George Orwell sem jut egyértelmű következtetésre: „Mindazonáltal Zamjatyin, meglehet, nem magát a szovjet rezsime akarta szatíra céltáblájává tenni. Minthogy könyvét nagyjából Lenin halála idején írta, a sztálini diktatúra meg sem fordulhatott még a fejében, s az 1923-as oroszországi viszonyok aligha készíthettek bárkit is lázadásra amiatt, hogy az élet túlságosan is biztonságossá vált volna. Amit Zamjatyin célbavesz, az, úgy tűnik, nem egy adott ország, de maga az ipari civilizáció, s annak magában hordozott törekvései”²⁹ (Orwell, 1990, p. 329). Megjegyzendő, hogy Orwell tévesen 1923-ra teszi a mű születését, holott Zamjatyint az 1922-es esztendő már a Cseka börtönében találja. Túl sok minden szól amellett, hogy – noha a modern civilizációt is ostromozza – Zamjatyin regényében sok helyen megmutatkozik a bolsevik hatalomátvételt követő jelenségek némelyike. A Jótevő, mint kultikus vezér például nagyon hasonlít Leninre, akit legalább akkora metafizikus, félelemmel vegyes tisztelet övezett életében és halála után, mint Zamjatyin Egységes Államának urát. A D-503 által idézett Állami Újság-beli propagandacikkek nehezen különíthetők el az 1917-től eluralkodó bolsevista-csekista stílustól. Bolsevik vonásokat tükröz az a tény is, hogy a regényben folyamatosan jelen vannak az örök (ilyesmit Zamjatyin aligha tapasztalhatott Angliában), és érezni ugyan, hogy az agymosott számok örülnek annak, hogy a Jótevő megvédi őket saját maguktól, de kényelmetlen is nekik, hogy soha nem tudhatják, ki figyelni őket, ki jelent róluk valamit, amire a kéznél lévő logikus magyarázat hiányában igen súlyos retorzió lehet a válasz.

²⁷ Uo. 221.

²⁸ Mark. R. Hillegas: *The Future as Nightmare – H. G. Wells and the Anti-Utopians*. Oxford University Press, New York, 1967. 102.

²⁹ George Orwell: *E. I. Zamjatyin: Mi. In.: George Orwell: Az irodalom főlismázása*. Európa könyvkiadó, B 1990. 329.

Ebben a társadalmi miliőben válik érthetővé a regény néhány kulcsmondata: „két erő létezik a világban, az entrópia és az energia. Egyikük áldott nyugalomhoz vezet, boldog egyenlőséghez, a másik viszont az egyenlőség felborulását eredményezi, kegyetlen, örökös mozgásként”.³⁰ A Szovjetunióban ahelyett, hogy az entrópia és az energia dinamikus szintéziséből egyfajta sohasem látott boldog építkezés jött volna létre, a terror tespedtsége lett az úr, a várva várt lehetőségek megvalósulása elveszett, a világmegváltó szándék és az ipari civilizáció ereje nem wellsli típusú utópiába torkollott, hanem ennek torzképébe, valódi totalitárius antiutópiába. Zamjatyin regényében az Egységes Állam forradalma nyomán előálló boldogságban csupán a föld lakosságának két százaléka részesül, a többiek nem éltek túl a megpróbáltatásokat, és joggal tünhetett úgy 1920-ban az írónak, hogy a kommunizmus boldogságát sem fogják élvezni azok a milliók, akik valami miatt kilógnak a sorból.

4. Konzumidiotizmus, kondicionáltság, génmanipuláció

„A nyelvnek és a kultúrának köszönhetően az emberi viselkedés összehasonlíthatatlanul intelligensebb, újszerűbb, kreatívabb és rugalmasabb mint az állatok viselkedése, akiknek agya túl kicsi ahhoz, hogy képes legyen megfelelő számú neuront biztosítani a nyelv és a felhalmozható tudás vívmányainak produkálásához. De ugyancsak a nyelvnek és a kultúrának köszönhetően az emberi lények olymértékű hülyeséggel, ésszerűtlenséggel és totális élheteretlenséggel viselkednek, melynek produkálására viszont az állatok képtelenek.”³¹ Huxley e mondatai, melyek 1963-ban jelentek meg egy, a Playboy magazin számára írt esszéjében nagyszerűen jellemzik *Szép új világ* című, 1932-ben írt regényét, melyben a jövőbeli technikai fejlődéssel párhuzamos infantilizálódást jósolja meg, valamint az egész utópista hagyományt – de főként H. G. Wells eszméit – figurazza ki, rendkívüli sikerrel.

E történet is egy világállamban játszódik, mégpedig a (Henry) Ford utáni 632. évben, s e távoli jövő társadalmának is az egyformaság a vezérelve, amint azt világraszóló jelmondata is mutatja: Közösség, Azonosság, Stabilitás. A társadalmi stabilitás legfőbb eszköze az egyforma ikrek előállításának módszere, melynek segítségével egyetlen petéből tucatnyi egyforma embrió gyártható. Az embereket minőségi osztályokba sorolják – vannak alfák, béták, gammák, delták és epsilonok, (ez utóbbiak már teljesen egyformák és a félhülyék kategóriájába tartoznak) – ami a társadalomra nézve rendkívüli haszonnal bír, mert „mindenki tudja, hogy az erény és a boldogság megteremtésében az összefüggések csak az intellektuálisan szükségszerű rosszat képviselik. Nem a filozófusok, hanem a barkácsolgatók és a bélyeggyűjtők alkotják a társadalom gerincét”³², ezért főként a gammák, delták és epsilonok sorozatgyártása a kívánatos.

Az így előállított embriók sorsába a tudományosan megtervezett világállam a továbbiakban is beleszól, csecsemőkoruktól kezdve kondicionálja őket aszerint, hogy milyen munkafolyamatra vannak kitenyésztve. Akiket például trópusi munkákra szánnak, hideg elleni kondicionálást kapnak még embrió korukban, miáltal képtelenek lesznek elhagyni majdani munkahelyeiket. „Minden kondicionálás arra irányul, hogy az emberekkel megszeretessük változtathatatlan társadalmi végzetüket”.³³ Az alacsonyabb kasztba tartozó egyéneket kondicionálják az esztétikum és a könyvek ellen is, hogy idejüket a rabszolgamunkára tudják összpontosítani, és ne fecsérelhessék haszontalanságokra, valamint, hogy minimalizálják azt a kockázatot, ami az olvasás és az akaratlan tanulás folytán kiolthatná a fáradtságosan beléjük oltott életvezénylő közhelyeket.

A tudomány haladása folytán az emberi lények immár nem elevenszülők, évszázadok óta emberkeltető intézményekben jönnek a világra, majd kondicionáló-nevelő, vagyis predesztináló intézetekbe kerülnek, hogy értelmiségi vagy éppen csatornatisztító váljon belőlük, attól függően, hogy mikor kire mekkora szüksége van a világnak. A kondicionálás az osztály(vagy inkább kaszt)öntudatra is hatással van, egymás létének szükségességét sulykolják mindenkibe, ugyanakkor a másik csoport zsigeri lebecsülését is, kiirtva ezzel a rendszerellenes összefogás lehetőségét, de megkérdőjelezhetetlenné téve a szükségszerű együttműködés krédóját. „Egészen addig amíg a gyermek elméje e sugalmazásokká nem válik, s e sugalmazások nem válnak a gyermek elméjévé. És nem csak a gyermekek elméje ilyen. A felnőttek is – élethossziglan. Az elme, amely ítélt és vágyakozik, e sugalmazások szerint működik. De mindeme sugalmazások a *mi* sugalmazásaink”.³⁴ E tenyésztés és kondicionálás a stabilitás érdekében történik, minthogy gondozni kell az egész földet magában foglaló civilizációt, mégpedig a legszilárdabb jellemekkel, akik csakis arra ügyelnek, hogy az általuk betöltött posztot soha el ne hagyják, megtartsák a tőlük elvárt színvonalat, hogy az engedelmesség és boldogság világa napról-napra létezhessen, hogy a gépezetbe lehetőleg egyetlen porszem se kerüljön, hiszen mindenki mindenkihez tartozik.

³⁰ Yevgeny Zamiatin: *We*. Penguin Modern Classics, Singapore. 1983. 161.

³¹ Aldous Huxley: *The Culture and the Individual*. In: *Playboy Magazine* 1963/11.

³² Aldous Huxley: *Brave New World*. The Continental Book Company, Stockholm, 1943. 2.

³³ Uo. 17.

³⁴ Uo. 32.

A kondicionálás védi az embereket az érzelmektől, az érzelmek okozta problémáktól, s az ezekben rejlő világraszóló veszélytől, amely, ha nem kanalizálnák tudományos szakszerűséggel, a civilizáció létét fenyegetné. A kondicionált ember előtt nincs leküzdhetetlen akadály, ismerős közeg veszi körül, csak ebben járatos, nem vágyakozik másfajta élet után, meglévő vágyait pedig számos könnyen elintézhető módon élheti ki. A vágyak kielégítése – minden kasztnak a maga szintjén – a promiszkuitás mellett leginkább a fogyasztásban érhető tetten Huxley regényében: „Mindig eldobjuk a régi ruhákat. Jobb eldobni, mint megjavítani. Minél több öltés, annál kevesebb költés”.³⁵ Huxley szép új világa a technikai fejlettség magas fokát is felmutatja, az emberek helikopterrel, rakétával közlekednek, nemcsak a boldogságot találták tehát fel, hanem a távolságot is maguk alá gyúrták a föld minden pontján, így Londonban is, a regény szűkebb helyszínén. Minden túlbonyolított, még a legegyszerűbb szórakozások, játékok is rengeteg eszközzel, felszereléssel játszhatók (a fogyasztási kényszer miatt mindenhez szakajtónyi kiegészítő tartozik), így az ipari megrendelések sohasem csökkennek, ezért nem lehet egy labdával, vagy holmi jójával agyonütni a szabadidőt. A modernkori történelem kezdete is egy összetett eszköz, a Ford T-modell megjelenéséhez kapcsolódik, ezzel a dátummal ér véget a premodernitás. A rövid ideig tartó újdonságok megszerzése egyként lefoglalja minden kasztbeli agyát, de ha még ezután is kétségeik támadnának világuk tökéletességét illetően, akkor gondjaikat a szóma nevű, mellékhatások nélküli kábítószerrel enyhíthetik, amely szintén tökéletes, így veszélytelen kirándulásokat biztosít a valóság elől, majd visszatérést az ismerős, kondicionált jelenbe, hermetikusan lezárva az egyének elől mindent, ami elvághatná őket a szükséges stabilitástól.

Még az öregek sem kapnak felmentést a gyönyör alól, nem fordíthatnak hátat a világnak, nem gubóznak be, nem gondolkodhatnak a felettük elszállt időről kies magányukban, minthogy valójában megöregedni sem engedik őket, mert vérátömlesztéssel és más tudományos praktikákkal blokkolják bennük az idősödés fizikai és szellemi tüneteit.

Nincs tehát család, nincs apa vagy anya, férj vagy feleség, nincs monogámia, nincs romantika, ezek mind ismeretlen, egzotikus kifejezések, a múlt efféle tényei már csak mint a letűnt kort jellemző tudományos fogalmak vannak jelen, az pedig, hogy valakinek anyja volt, káromkodásnak számít. A családot a kondicionáló központok helyettesítik, melyeknek sivárságát Huxley szemléletesen ecseteli: „A bölcsőde mind a tizenegy emeletén etetési idő volt. Nyolcszáz palackból nyolcszáz gondosan felcímkézett csecsemő egyszerre nyelte mesterségesen kidolgozott, pasztörizált tápszeradagját. A felettük lévő tíz emelet hálókörleteiben azok a kisfiúk és kislányok, akiknek még szükségük volt a délutáni alvásra ugyanolyan serények voltak mint akárki más, noha erről nem tudtak, szakadatlanul hallgatták hypnopédikus higiénia, szociabilitás és osztálytudatleckéiket, valamint a totyogósok szerelmi életéről összeállított tudnivalókat. Felettük voltak a játszósobák, melyekben – minthogy esőre fordult az idő – kilencszáz idősebb gyermek szórakoztatta egymást építőkockákkal, gyurmázással, cipzárhúzógatással és erotikus játékokkal”.³⁶ A szexuális szabadosság a szép új világban harminc éves korig szigorúan kötelező, de ez után is ajánlatos, minden tartós, értéként számba jöhető kapcsolat tilos, a ragaszkodás akár partnerhez, akár valamilyen fogyasztási cikkhez az egységes felszínesség eme birodalmában a szigorú konvenciók elleni vétkeknek számít, még az Isten helyét is elfoglalja egy Fordból és Freudból összegyúrt mindenható figura. „Nem csoda, hogy e szegény premodernnek örültek, gonoszak és szánalmasak voltak. Világuk nem engedte meg nekik, hogy könnyen vegyék a dolgokat, hogy egészséges elmével, erényesen és boldogan éljenek”.³⁷

A stabilitás ára a közepszerűség, az érzelemmentesség, a kondicionáltság, a megtervezett degeneráció, mely milliónyi klónozott kreténnel és kevés intelligens alfával tartható fenn. „Egy alfa palackból kikelő, alfa kondicionálású ember megöregülne, ha epsilon félhülyék munkáját kellene végeznie – megöregülne és elkezdene törni-zúzni. Az alfák teljes mértékben szocializálhatók, feltéve, hogy alfa jellegű munkát végeznek. Csak egy epszilontól várható el, hogy meghozza a kellő áldozatot, mégpedig azért, mert számára ez egyáltalán nem áldozat, ő ugyanis a legkisebb ellenállás felé mozdul el. Kondicionáltsága folytán életpályája zökkenőmentesen halad, nem segíthet magán, sorsa előre elrendeltetett”.³⁸

A változás a stabilitás ellensége, ezért miután a társadalmi gépezet beállt egy bizonyos ritmusra, abból kilendíteni bűn – ez a szép új világ vezérelve. Mindebből következik, hogy nemcsak a művészet, de a tudomány is a stabilitás ellensége, a tudomány előrehaladása sem kívánatos bizonyos mértéken és területen túl. Hasonló okból tiltják meg a vallást is: az új világban az emberek fiatalok, jól megy a soruk, nem hanyatlanak sem testileg, sem szellemileg, s noha életük nem hosszabb, mint az átlagos emberi életkor, öntudatuk utolsó pillanatáig fiatalosak és gondtalanok maradnak, nem kell tehát a valláshoz menekülniük, nincs miért transzcendens támaszt igényelniük.

Mindenki anélkül dolgozza vagy szórakozza végig az életét, hogy bármiféle kihívás vagy szenvedés ütné fel fejét mindennapjaiban. „Isten összeférhetetlen a gépekkel és a tudományos orvoslással, valamint az egyetemes boldogsággal.

³⁵ Uo. 57.

³⁶ Uo. 273.

³⁷ Uo. 47.

³⁸ Uo. 262. p

Választani kell. A mi civilizációnk a gépeket, az orvoslást és a boldogságot választotta”.³⁹ Isten léte továbbá az ipari civilizációnak sem kedvez, a hívő ember önmegtartóztatása, aszketizmusra való hajlama ugyanis fogyasztásellenes, blokkolja a vágyak azonnali kielégítését és az örökös szórakozhatnékot, valamint veszélyeztetné a kondicionáltságot is.

Huxley e művében elítélően ábrázolja a haladást, s úgy véli, hogy az esztétikai és erkölcsi fejlődés rendkívüli módon lemarad a technikai fejlődés mögött. Rendkívül szembeötlő Huxley regényében a túlgépesültség szülte kreativitásvesztés, melyről az egy-egy munkafolyamatra kitenyészített emberalatti szörnyek, törpék, idióták esetében beszélni sem érdemes, de sajnos az alfák és a béták sem értenek máshoz, csak amire kondicionálták őket, de még ezen dolgok terén sem rendelkeznek mély tudással. A társadalom rájuk szórja a gépeket, a szexet, a műzenét, a szagos és tapintható mozt és a szómát, s ez szüli azt a paradoxont, hogy a rendkívüli civilizációs fejlettség dacára is fényévekre vannak a „premoderne” kreativitásától.

5. Totális elnyomás, nyelvrontás, manipuláció

Orwell 1984 című antiutópiája ugyan jövőben játszódik, de a vad kitalációk helyét átveszik benne a tapasztalatokra alapozott következtetések, mert az író mind fasiszmus, mind a bolsevizmus fejlődését és kiteljesedését közeli ismerte, részben együtt élt e folyamatokkal, és mindent megtett, hogy minél pontosabban megfigyelhesse ezeket az elsöprő erejű társadalmi változásokat. Ez talán a világ legismertebb antiutópiája, mely nem csupán a civilizált világ körül folyamatosan settenkedő, illetve azt részben birtokló diktatúra veszélyére hívja fel a figyelmet, hanem arra is, hogy az ilyen hatalomátvitel a liberális és a baloldali gondolkodás hibáiból is adódhat.

Orwell 1941-ben rámutat, hogy H. G. Wells, akit egyébként mint írókat nagyra tart (legalábbis munkásságának 1920 előtti részét), háborús elemzőként azonban csapnivalónak, pontosan a liberális és a baloldali elit eme hibájába esik, amikor lekicsinyli a Hitler által a világot fenyegető veszélyt, mondván a „visítózó kis berlini elmebeteg”, az „ostoba kis senki” sokkal kisebb pont annál, semhogy rettegésben tartsa a civilizációt. Az ilyen veszélyérzet nélküli állításokra rámutatva Orwell a 40-es évek elején felteszi a kérdést: „Vajon mi tartotta meg Angliát a lábán az elmúlt egy év során? Részben kétségkívül valami halvány remény egy jobb jövő iránt, de főként az az atavisztikus hazafiság, az angol nyelvű népek azon mélyen gyökerező érzése, hogy ők különbek, mint az idegenek. Az elmúlt húsz évben az angol baloldali értelmiség legfőbb törekvése az volt, hogy letörje ezt az érzést, és ha sikerrel jártak volna, úgy ma lehet, hogy London utcáin járőröző SS legényeket kerülgetnénk. [...] A világot ténylegesen formáló erők többnyire olyan érzelmekből táplálkoznak – faji gögből, vezérkultusból, vallásos hitből, harcias elszántságból – melyeket a liberális értelmiség anakronizmusként gondolkodás nélkül elutasít, s amelyeket rendszerint oly tökéletesen kiirtanak magukból, hogy ezáltal minden cselekvőképességüket elveszítik”.⁴⁰ 1941-re már kikristályosodtak Orwellben a spanyolországi élmények, kiírta magából tapasztalatait, de láthatóan csak mérsékelt sikerrel hívta fel környezetét „tudós elméinek” figyelmét arra a tényre, hogy a totalitárius diktatúra, hajtsa fasiszta, náci vagy bolsevik ideológia sokkal veszélyesebb ellenség, mint amilyennek egy kényelmes fotelből látszik, és ha hagyják, úgy szórja szét a civilizációt mint egy hurrikán. „Wells úr, Dickenshez hasonlóan a békeszerető középosztályhoz tartozik. Nem csinál titkot abból, hogy hidegen hagyja a puskák ropogása, a sarkantyúk pengése, s a toroka nem szorul el a régi címeres zászló láttán. [...] A történelem, ahogy ő látja, a tudomány embere által a romantikus ember felett aratott győzelmek sora”.⁴¹

Nem véletlen, hanem figyelmeztetés, hogy az 1984 helyszíne London. Az 1984-ben a mindenkit nyomorba döntő, a kihágásokat brutálisan megtorló, az embert bürokratikus közönnyel semmibe vevő totális diktatúra képe bontakozik ki, amelyben nyomorúságos emberi lények élnek mindennapjaikat. A világnak ez az Óceániának nevezett, társadalmi berendezkedését, hangoztatott elveit tekintve szocialista darabja egyszerűen ocsmány. Orwell mindent elkövet, hogy lehangolja olvasóját, bármit láttat, az kopott, bűdös, rohadt és mocskos. Az emberek agymosottak, a mindennapokhoz hozzátartozik a háborús készültség, a múltat pedig a központi irányító szervezet, a Párt (Ingsoc) kedve szerint változtatják, amihez a lakosságnak gondolkodás nélkül igazodnia kell.

Mindebből következik az általános megfélemlítettség, gyávaság, minthogy a hazugságtengerben bárkiről, bármikor, bármilyen állítható, bárki eltüntethető, átnevelhető. A technológiai vívmányok – amelyek minden szobában és helyiségben figyelik, lehallgatják az éppen ott tartózkodót, valamint a helikopterek, utcai mikrofonok – a terror eszközei, megfélemlítő hatásuk elől soha senki nem menekülhet. A félelemre igazán okot azonban a Gondolatrendőrség intézménye ad, mely szervezet az agymosást és a mindennapok rettegését van hivatva színtelen tartani, miáltal „úgy kellett élni, ösztönné nevelve a megszokást,

³⁹ Uo. 276.

⁴⁰ George Orwell: Wells, Hitler és a világállam. In.: Az oroszok és az egyszarvú I. Cartafilus, B 2003. 352.

⁴¹ Uo. 354.

hogy feltételezd minden általad kiadott hangról, hogy lehallgatják, és még sötétben is minden mozdulatodról, hogy kielemezzik”.⁴²

Ebben a világban él, tevékenykedik Winston Smith, az Igazság-minisztérium alkalmazottja, évtizedekkel a szocializmus győzelme után, szakmája pedig a hazugság, a már megírt újságcikkek korrekciója a jelen irányvonala alapján, vagyis a múlt hazugságainak újabb hazugságokra való kicserélése. A múlt eltörlése – mint a valóságban – Orwellnél is maga után vonja a könyvek, újságok megsemmisítését, újranomását, hamis adatokkal való megtöltését. Orwell rémvilága is bír néhány elmés jelmonddal, akárcsak Huxley-é: A háború béke; A szabadság szolgaság; A tudatlanság erő – ezek a szövegek olvashatók mindenütt, s ezen alapigazságokhoz csakis a Gondolatrendőrség segítségével igazodhat a lakosság, egyfajta rendkívül hatékony mimikri kialakításával, melynek elengedhetetlen külső feltétele a nyugodt, erőt sugárzó pókerarc, belülről pedig a valósághoz való tanult skizofrén hozzáállás és a salétromsav ízű Győzelem-gin üzemelteti.

Az Óceániai társadalom alapvetően két nagy részre tagolódik: párttagok (köztük még belső hierarchia is uralkodik) és prolik népesítik be, utóbbiak természetesen többségben vannak, ők a műveletlen, alkalomadtán fegyelmendezendő tömeg. A Párt, melynek legfőbb embere a Sztálinra fizimiskájában és retorikájában egyaránt hasonlító Nagy Testvér, a prolikat emberszámba sem veszi, számukra a szennyirodalmat – mint az állatoknak a tápszert – gépek állítják elő. Óceániában léteznek ugyan a családok, de a társadalom teljes egészében a Pártnak van alárendelve, a család csak formális keret, a gyerekek egyfajta elaljasodott úttörőszövetségben, a Kémek között kapják meg a szocializációs minimumot, aminek hatására bárkit feljelentenek vélt vagy valós bűneiért, a szülőket is beleértve. Az erotikát, a férfi és nő örömteli együttlétét lehetetlenné teszik, a házasság egy szigorú bizottsági eljárással párosul, amely a felek közötti legcsekélyebb szexuális vonzalom észlelésekor megtagadja az együttélés engedélyezését. A Szexualitásellenes Liga folyamatosan öröködik a párttagok erkölcsi felett.

A hétköznapi egyfajta hadikommunizmusban telnek, az élelmiszer fejadagok folyamatosan csökkennek, a nadrágszíjat mindig jobban és jobban meg kell húzni, Óceánia folyamatosan hadban áll valamely ellenségével – hol Euráziával, hol pedig Keletáziával –, amelyekkel éppen nem, azzal szövetséget köt. Óceánia fő ellensége azonban a Goldstein nevű fantom, aki egykor a Nagy testvér harcostársa volt, mostanra viszont közellenség lett, s ezért mint nap látványosan gyűlölni kell minden munkahelyen és közösségben eretnek nézeteiért, például a szólás-sajtó-gyülekezési-és gondolatszabadság hangoztatásáért.

A Párt kedve szerint szabályozza a valóságot a duplagondol nevű technika segítségével, melyet minden párttagnak el kell sajátítania. A duplagondol a tudatosan gerjesztett öntudatlanság kialakítása, majd ezután ismételt öntudatlanná válás az elkövetett szándékos önhipnózissal szemben. A duplagondol gyakorlati alkalmazására példa az óceániai főbb minisztériumok elnevezése is: a Békeminisztérium a háborúval, a Szeretletminisztérium a kínzásokkal és átneveléssel, a Bőségminisztérium a mesterséges áruhiánnyal, az Igazságminisztérium pedig a hazugsággyártással, a múlt folyamatos retusálásával foglalkozik. A múlt újja alkotása természetesen rendkívül fejlett propagandatevékenységgel egészül ki, mely a pártpropagandát a sajtón kívül a filmekbe, a természettudományba, a szórakoztató termékekbe oltja a párttagok számára, s ugyanezt megismétli jóval alacsonyabb színvonalon a proliknak is. „Önálló osztályok egész láncolata foglalkozott a proletárirodalommal, zenével, drámákkal és általában a szórakoztatással. Itt készültek azok a színvonalatlan újságok, melyek jóformán semmit sem tartalmaztak sporton, bűnügyeken és asztrológián kívül, a szenzációhajhász ponyvaregények, szexfilmek és szentimentális dalok, melyeket mind mechanikus úton állítottak elő egyfajta különleges kaleidoszkóppal, amit versgyártónak neveztek”.⁴³

Ezzel párhuzamosan a Párt igyekszik elvenni az emberektől a nyelvet, primitivizálja, egyszerűsíti, szókinccsében megcsonkítja azt, létrehozva az úgynevezett újbeszél, amely Óceánia hivatalos közigazgatási nyelve, és nincs messze az idő, hogy a lakosság körében is kötelezővé tegyék. Az újbeszél felszámolja a rokon értelmű szavak, szinonimák, nyelvi árnyalatok sokféleségét, még sivárabbá téve az életet, és ostobábbá az embert. A nyelvirtás célja a gondolkodás területének leszűkítése, a gondolatbűn kivitelezhetetlenné tétele. E folyamat akkor érhet véget, ha az emberi gondolkodás és nyelvhasználat tökéletessé válik, azaz tökéletesen képtelenné a pártszerűtlen és bűnös gondolatok világhozatalára.

Az Ingsoc – akárcsak a bolsevikok vagy a náci – időnként megritkítja saját vezetőgarnitúráját. Orwell itt félreérthetetlenül utal a 30-as évek nagy szovjet pereire, a kegyvesztetté váló felső vezetők esetére, akik a múlt tevékeny részeseiként és ismerőiként minden totalitárius rendszerben feleslegessé, kínos ballasztá válnak az új generáció számára. A színpadias nyilvános tárgyalások és önkritikák, majd az ezt követő kivégzések olyan megszokott és magától értetődő jelenségek Óceániában, mint amennyire nyilvánvaló tartozékai az országútnak a kilométerkövek. Az efféle események szükségességét azonban a pártértelmiség ravasz érvekkel és kifacsart logikával pontról pontra képes megmagyarázni, s a bírálónak rendkívül nehéz dolga van, ha a folyamatos hazugságözönben kapaszkodókat keres, a lakosság ezért nem is kételkedik abban, hogy harcos és népéért elkötelezett vezetőik némelyike egyik napról a másikra ellenséges ügynökké, kémmé, terroristává vagy

⁴²George Orwell: Nineteen Eighty-Four. Penguin Books, England, London, 1990. 5.

⁴³Uo. 46.

szabotórré válik. „És ha csődöt mond a memória, az írott emlékeket pedig meghamisítják – a párt azon állításai, hogy megjavította az emberi élet körülményeit – elfogadandókká válnak, mert nem létezik és nem is lesz olyan kritérium, mely ennek ellentmondana”⁴⁴

Orwell megmutatja a regény nyomorúságos társadalmának történelmi előzményeit, taglalja, hogy a 19. század végétől a XX. század elejéig tartó időszakban nyomon követhető volt egy békés korszak, amely a tudomány segítségével viszonylagos jólétet teremtett még a legszegényebbek számára is, a gépesítés, az elkényelmesedés azonban veszélyeztette a hierarchikus rendet, így a lassan növekvő életszínvonalat megtörték a 30-as, 40-es évek háborúi, majd a világ három részre szakadása. „Kétségtelenül elképzelhető volt egy olyan társadalom, amelyben a *jólét* a személyes tulajdon és a luxuscikkek tekintetében egyenlő elosztásra kerülne, miközben a *hatalom* egy kis privilegizált kaszt kezében marad. Gyakorlatilag azonban az efféle társadalom nem állhatna fent hosszú ideig. Ha mindenki egyként élvezné a szabadidőt és a biztonságot, akkor azok az embertömegek, akik normális esetben a szegénység által elbutítottak kiművelhetnék magukat és megtanulhatnának önállóan gondolkodni; és ha ezt megtennék, előbb-utóbb rájárnának, hogy a kiváltságos kisebbségnek semmiféle funkciója nincs és elsöpörnek. Hosszú távon egy hierarchikus társadalom csak a szegénységre és a tudatlanságra alapozhatja a létét”⁴⁵ (Orwell, 1990, p. 197-198).

Az ipari termelés, a javak nagy tömegű előállításával mellett is lehet egy társadalom szegény, ha a háborúk révén a megtermelt javakat megsemmisítik, a tömegeknek pedig jóformán nem juttatnak belőlük semmit, így a munkája miatt elfoglalt, kihasználta, alulfizetett, egyről a kettőre soha el nem jutó tömeg folyamatosan foglalkoztatható, irányítható, nevelhető. Magától értetődő, hogy a művészet és a tudomány ilyen körülmények között nem virágozhat, a tudomány haditechnikává válik, és mindaz, ami az életet a polgári létmódban előre vinné, megszűnik létezni. „Az új arisztokrácia legnagyobb részét bürokrátákból, tudósokból, technikusokból, szakszervezeti szervezőkből, propagandistákból, szociológusokból, tanárokból, újságírókból és professzionális politikusokból épült fel. Ezeket az embereket, akik a jól fizetett középosztályból és a munkásosztály felső rétegeiből származtak az ipari monopóliumok és a központosított kormányzás sivár világa formálta és terelte össze. Az elmúlt korok elitjéhez viszonyítva kevésbé voltak fősvények, luxusra vágyók, éhesebbek voltak viszont a pusztá hatalomra, és, mindenkinek felett tudatosabban tették a dolgukat, és jobban odafigyeltek arra, hogy letörjék az ellenállást. Ez az utolsó különbség volt a döntő. A ma működővel összehasonlítva, minden hajdani zsarnokság félgözzel és hatástalanul működött. Az uralkodó osztályokat mindig megfertőzték valamilyen mértékben a liberális eszmék, és megelégedtek azzal, hogy mindenfelé elvarratlan szálakat hagytak, csak a bűncselekményekre figyeltek oda, és nem érdekelte őket, hogy mi jár az alattvalóik fejében”⁴⁶

6. Nyüzsgés, rohanás, felszínesség és vidám életuntság

Az idős Ray Bradbury egy 1999-es interjújában megkülönbözteti a képzelet szülte történeteket, vagyis fantáziákat a tudományos-fantasztikus művektől, mégpedig a következőképpen: „Nem vagyok tudományos-fantasztikus író. Csupán egyetlen könyvet írtam, amely tudományos-fantasztikusnak minősül, ez a Fahrenheit 451. Minden más, amit írtam, fantázia. [...] a fantázia olyasmiről, ami sohasem történhet meg, a tudományos-fantasztikus művek pedig arról szólnak, ami megvalósulhat”⁴⁷. Állítása szerint Bradbury nem arra tett kísérletet sem az elmúlt fél évszázadban, sem regénye megalkotásakor, hogy megjósolja a jövőt, hanem arra, hogy megvédje. Egy évre rá, 2000-ben, 80. születésnapján még pesszimistábban fogalmaz egy másik interjúban: „Oktatási rendszerünk a pokolba való, ezért arra biztatom a tanárokat és a szülőket, hogy építsék újjá. Nem tanítjuk meg a gyerekeket olvasni, írni és gondolkodni. Semmi értelme elégetni a könyveket, ha nem olvassák őket”⁴⁸.

A *Fahrenheit 451* egy részint Huxleytől, részint Orwelltől megismert világot mutat be, minthogy egy múltüldöző, könyvégető, de az emberi szórakozást maximálisan pártoló, a nímáddá tett átlagembert mindenféle technikai vívmánnyal elárasztó jövőbeli társadalomról szól. A főhős itt is agymosott: Montag, az antitűzoltó, aki tűzoltó egyenruhájában és tűzoltófeckendőjével a múlt eltörlésének egy fontos figurája. Társaival szirénázó tűzoltóautóval érkezik oda, ahová a besúgók irányítják őket, ahol fennáll a könyvrejtegetés gyanúja. Lángszórával pusztítják el e veszélyesnek ítélt és gyűlölt objektumokat, melyek dacolnak a világban uralkodó egyengondolattal – ezért a tűzoltók különös és fontos személyek a tűzbiztos házak korszakában. Montag az uralkodó ideológia elsőrendű szolgája, a lenin-fiúk és az SS-legények buzgalomával végzi feladatát, a pusztításban perverz öröm vezérli: „Montag arcán a lángok hatalmába került férfiak vad vigyora ült. Tudta, hogy amikor majd

⁴⁴ Uo. 97.

⁴⁵ Uo. 198.

⁴⁶ Uo. 214

⁴⁷ Stewen L. Aggelis: Conversations With Ray Bradbury. University Press Of Missisipi, Jackson. 2004. 185.

⁴⁸ www.raybradbury.com/articles_peoria.html

visszamegy a tűzoltóságra, feketére mázolt pojáca-önmagára kacsinthat a tükörben. Később, elalvás előtt ismét tudatában lesz az arcizmaiba égett tüzes vigyornak a sötétben. S ezt a vigyort ki tudja mióta már, semmi sem tudta letörölni az arcáról”.⁴⁹

Ebben a jövőbeni világban az olvasás törvényellenes, a vizuális kommunikációt a négyzetméternyi televíziókészülékek és a képregények uralják, aminek egyenes következménye, hogy a történelem és az irodalom megszűnik létezni. Montag például szentül hiszi, hogy olyasmi, mint tűz-oltó sohasem létezett, hogy munkaadó szervezetének mindig is a tűzgyújtás volt a rendeltetése, hogy az első tűzör Benjamin Franklin volt, és hogy a házak – akárcsak a mában – a múltban is tűzbiztosak voltak, tűzre tehát csak akkor volt szükség, ha az állam veszélyt hordozó dolgok megsemmisítését várta el a tűzoltóságtól.

Montag élete azonban egy napon kisiklik, a boldog kretenitás vágányáról leugrasztja egy fiatal lány, az új szomszéd megjelenése, akinek veszélyes, antiszociális hobbija van: a gondolkodás. Beszélgetéseik során dominóként borulnak fel Montag gondolatsablonjai, rádöbben, hogy nem boldog, csúcstechnológiával felszerelt lakása, depressziós felesége és voltaképpen semmiről sem szóló élete korántsem irigylésre méltó. A sivár, irodalom és történelem nélküli, szellemtelen világban egyébként is népbetegség a depresszió, rutinos, gyomormosó és vérátömlesztő gépekkel felszerelt unott kisiparosok járják a várost, hogy visszahozzák az életbe a naponta önmagukat tucajtájjal öngyilkosságba altatózó szerencsétleneket.

A világ – veszi észre Montag – élethetetlen: az emberek rohannak, nincs idejük egymás számára, nem beszélgetnek, begubóznak és falnyi televíziójukat bámulják, interaktív színdarabokban vesznek részt a képernyő előtt. Az autók száguldanak, lelassítani bűn, az útmenti reklámtáblák pedig abnormális méretűek, hogy a kötelező száguldás mellett is értelmezni lehessen őket. A fiatalok megszokott világa a folyamatos sport, tv-nézés, az iskolában az órákon a filmre vett tanár előadását kell bámulniuk ahelyett, hogy kommunikálnának egymással vagy tanáraikkal, szabadidejükben pedig autóval száguldoznak vagy egymásra lövöldöznek. Az emberek mind ugyanazt mondják és teszik, a fogyasztói társadalom által beléjük sulykolt értékeket bőföggik vissza az élet minden színterén, a földalattin, a kocsmákban, a kávéházakban.

A regénybeli jelenhez való eljutást, a társadalom szellemi leépülését Bradbury a mű meghasonlott főhősébe lelket önteni kívánó tűzoltóparancsnok szavain keresztül láttatja. Beatty kapitány felvázolja könyvégetéstől megcsömörlött beosztottja számára közelmúlt eseményeit, kezdve a tömegkultúra elterjedésével, az ezzel párhuzamos színvonalással, folytatva a színvonalasítás hatványozódásával, a kultúra leépülésével és elsekélyesedésével. „Lerövidült az iskoláztatás ideje, meglazult a fegyelem, a filozófia, a történelem és a nyelvek kikoptak, a helyesírás fokozatosan háttérbe szorult, míg végül teljesen semmivé lett. Csak a munka számít, s utána mindenek felett a szórakozás. Minek megtanulni bármit, ha minden gombnyomásra, kapcsolók és fogantyúk elfordítására működik”.⁵⁰

A sport, a zsvaj, a kötelező társas élet, – melyben mindenki akaratlanul ellenőrzi a másikat – eluralkodása a mindennapokon már önmagában kivédhetetlen csapás, e mellé jönnek a képregények, filmek, tv-játékok tízezrei azt sugallva, hogy mindenki hajszolja a boldogságot, rohanjon valahonnan valahová napi munkája után. A háznak jó ideje már verandája sincs a kertvárosokban, nehogy valahol összejöhessen a család egy beszélgetésre, tudatosan építenek a tudat alatti manipulációs technikákra is a mindenre odafigyelő, mindent irányító kevesek.

Ebben a világban a könyvek csak ellentéteket szítottak és a jól idomított közönség már nem is vásárolta őket. A Fahrenheit 451 világából kikopott a kritika lehetősége: bármiről próbáltak komolyan írni, az valamilyen kisebbséget sértett, az ellen valaki tiltakozott, a tömegeket kizárólag a semleges irományok, a giccs volt képes politikailag korrekt elfoglaltsághoz juttatni, az értelmiség pedig gyáván hallgatott. A mű oldalakon át foglalkozik a kisebbségeknek való kedvezés túlzásokba eső, ostobaságig fokozott, káros hatásaival, világosan rámutatva, hogy mivé válik a demokratikus társadalom, ha elszabadulnak benne a „jogok”. „Vegyük példának okáért civilizációnk kisebbségeit. Minél nagyobb a népesség, annál több a kisebbség. Vigyázzunk, nehogy megsértsük a kutyásokat, macskatartókat, orvosokat, ügyvédeket, mormonokat, baptistákat, unitáriusokat, másodgenerációs kínaiakat, svédeket, olaszokat, németeket, texasiakat, brooklyniakat, oregoniakat, esetleg mexikóiakat. Az adott könyvben vagy tv-műsorban megjelenő karakterek véletlenül sem azonosak egy valóságos festővel, térképésszel vagy műszerésszel sem. [...] Szerzők, telve ördögi gondolatokkal, zárjátok el az írógépeiteket! Megtették. [...] Nem a kormány intézte így, nem volt kényszer vagy cenzúra. A technológia, a tömegtermelés és a kisebbségek nyomása vitte véghez a trükköt, hála Istennek. Manapság nekik köszönhetően örök vidámságban olvashatjuk a képregényeket, a jó öreg önvallomásokat és kereskedelmi értesítőket. [...] Egyformának kell lennünk. Nem mindenki születik szabadnak és egyenlőnek, mint ahogy az alkotmány mondja, de mindenkit egyenlővé tesznek. Mindenki a többiek képmása, így mindenki boldog, nincs széthúzás, vetélkedés”.⁵¹

⁴⁹ Ray Bradbury: Fahrenheit 451. Ballantine Books, New York. 1980. 4.

⁵⁰ Uo. 59.

⁵¹ Uo. 62.

Bradbury véleménye az ilyen tendenciákról egyértelmű. 1996-ban így fogalmazott „... Még nyomasztóbb, hogy 43 évvel ezelőtt előre láttam a politikai korrektséget. A tűzoltóparancsnok a regényben bemutatja, hogy a kisebbségek lépésről lépésre miként némitják el a közönséget, majd a gondolkodását is elfojtják: a zsidók gyűlölték Fagint és Shylockot – tűzre velük. A feketék Nigger Jimet nem szívtették, ahogy Huckleberry Finnél sodródik a tutajon – hadd égjen, de legalábbis ne legyen szem előtt. A női jogvédők Jane Austen ellen ágáltak, aki egy szörnyen kényelmetlen asszony volt egy borzalmasan régimódi korban – nyaktilót neki. A családvédők Oscar Wildetől írtóztak – el az útból Oscar! A kommunisták a polgárokat utálták – lelőni őket! És ez így megy tovább és tovább. Míg egykor a többség zsarnokságáról írtam, ma kénytelen vagyok ezt kiegészíteni a kisebbségekével. Manapság mindkettő egyformán fenyeget, és irányítani akar. [...] Mindkét csúrhének csak azt tudom mondani, legyen többségi vagy kisebbségi, hogy kopjon le. A pokolba mindenkivel, aki meg akarja mondani, hogy mit írjak.⁵² (Kelley 1996).

Felhasznált irodalom

- Stewen L. Aggelis: *Conversations With Ray Bradbury*. University Press Of Missisipi, Jackson. 2004.
- John Batchelor: *H. G. Wells*. Cambridge University Press, 1985.
- Ray Bradbury: *Fahrenheit 451*. Ballantine Books, New York. 1980.
- Silvana Caporaletti: *Science as Nightmare: 'The Machine Stops' by E.M. Forster*. *Utopian Studies*, Vol. 8, No. 2. 1997, pp. 32-47.
- E. M. Forster: *The Machine Stops*. In: *Collected Short Stories of E.M. Forster*. Sidgwick and Jackson, London, 1947. 115-158. p.
- Mark. R. Hillegas: *The Future as Nightmare – H. G. Wells and the Anti-Utopians*. Oxford University Press, New York 1967.
- Aldous Huxley: *Brave New World*. The Continental Book Company, Stockholm, 1943.
- Ken Kelley: *Playboy Interview: Ray Bradbury*. *Playboy*, 1996. 43.5. 47-56+149-150.
- Mannheim Károly: *Ideológia és utópia*. Atlantisz Könyvkiadó, Bp. 1996.
- George Orwell: *E. I. Zamjatyin: Mi*. In.: *George Orwell: Az irodalom főszerkesztése*. Európa könyvkiadó, Bp. 1990.
- George Orwell: *Nineteen Eighty-Four*. Penguin Books, England, London, 1990.
- George Orwell: *Wells, Hitler és a világállam*. In.: *Az oroszlan és az egyszarvú I*. Cartafilus
- Harvey N. Quamen: *Unnatural Interbreeding: H. G. Wells's "A Modern Utopia" as Species and Genre*. *Victorian Literature and Culture*, Vol. 33, No. 1 (2005), pp. 67-84.
- H. G. Wells: *A Modern Utopia*. Thomas Nelson and Sons Ltd. London, Edinburg, New York, 1905.
- Yevgeny Zamyatin: *We*. Piunguin Modern Classics, Singapore. 1983.

THE CRISIS-CONSCIOUSNESS OF THE WESTERN CIVILIZATION IN THE 20TH CENTURY DYSTOPIAS

Present study examines those crisis phenomena – through five well known dystopias – that can cause serious disturbances in the course of the Western civilization in the near or distant future. Although these problems occur in literary writings, many of them are quite familiar to us from the everyday life.



⁵² Ken Kelley: *Playboy Interview: Ray Bradbury*. *Playboy*, 1996 43.5.

Máté Zsuzsanna :

Értelemadás és értelmetlenség, abszolút bizonyosság és bizonytalanság ellentmondásos együttlevőségei — 150 éves Az ember tragédiája (2. rész)

ÖSSZEFOGLALÓ

2010 és 2012 között ünnepeljük Madách Imre *Az ember tragédiája* című drámai költeménye megírásának és megjelenésének 150. évfordulóját. E jeles alkalomból jelenik meg tanulmányosorozatomban *Az ember tragédiájának autonóm filozófiájáról*, melynek második része az értelmetlenség és értelemadás valamint a bizonyosság és bizonytalanság ellentmondásos együttlevőségéről szól a szöveg-egész szintjén a befogadás folyamatában.

* * *

A filozófia legősibb formája a beszélgetés, a dialógusba formált érv és ellenérv; tárgyát tekintve pedig valamely értelem keresése. Ebben a tanulmányban a Tragédia filozofikumának értelem-kereső és a – a heideggeri - 'értelemadó funkcióját' vizsgálom, mégpedig az emberi létezés értelmetlenségének és/vagy értelmességének az ellentétes együttlevőségét, ezzel összefüggésben az abszolút bizonyosság és bizonytalanság együttlevőségét, majd e meghatározó mintázat esztétikai működését és sajátosságait mutatom be a teória oldaláról Poszler György megállapításával egyetértve, az értelemadás kérdése a Tragédiában „nem egyszerűen az ember léte vagy nem léte és értelme vagy értelmetlensége. Hanem bonvolultan a történelem léte vagy nem léte, és értelme vagy értelmetlensége”.¹

Az ember tragédiájának az emberi lét és az emberiség létezésére, így a történelem értelmességére egyaránt vonatkozó konkrét kérdéseit Ádám teszi fel, az egyén, a történelmi ember és az Ember kérdéseiként. Az első lényeges kérdés, mely a harmadik színben a paradicsomon kívül hangzik el, miután az autonómia és a tudás megszerezhetőségének reményében Ádám és Éva megszegte az Úr törvényét és engedett a luciferi csábításnak: "Hadd lássam, mért küzdök, mit szenvedek." A 'mért küzdök?' kérdését tágabban értelmezve: van-e értelme az emberi létnek és az emberiség létezésének, így a történelem folyásának? Tulajdonképpen ennek rendelődnek alá a XV. szín második felében az Úr és Ádám közötti dialógusban elhangzó kérdések is: az emberi lét transzcendenciájára, a lélek halhatatlanságára való metafizikus rákérdezés a XV. színben: "Óh mondd, óh mondd, minő sors vár reám: E szűkhatárú lét-e mindenem?"; hasonlóképpen a teleológiai irányultságú kérdés: "Megy-e előbbre fajzatom": fejlődik-e a történelem, honnan-hova tart az emberiség?; valamint az etikai kérdés is a 'mért küzdök, mi az élet értelme' alapproblémához kapcsolódik: "Van-e jutalma a nemes kebelnek"? Végül e felől értelmezhető Ádám negyedik kérdése: "Ki fog feltartani, Hogy megmaradjak a helyes uton?" Az 'értelemadás' kérdésén és vonzáskörén túl, számos olyan filozófiai kérdés - ha nem is konkrét, hanem inkább vitatott problémafelvetés formájában - tevődik fel az emberiségkölteményben², amely a filozófia hagyományának ismert problémafelvetéseit érinti: szabad-e az emberi akarat, az ember szabad vagy – természeti, történelmi, transzcendens szempontból – determinált lény? Világunk, lényegét tekintve monista vagy dualista felépítettségű: isteni elrendezettségű vagy isteni és ördögi? Az Ember hogyan formálhatja a történelmet, formálható-e egyáltalán a történelem az egyén által? Milyen az eszmék sorsa a történelemben? Miért realizálódnak a nagyszerű eszmék önmaguk ellentettjeiként vagy torz formában? (Stb.) Már maguk a – metafizikai, életfilozófiai és történelemfilozófiai – kérdésfeltevések illetve problémafelvetések is egy átfogó világmagyarázatra és létértelmezésre való törekvést mutatnak.

A Tragédiának az 'értelemadás'-ra irányuló alapkérdése: 'van-e értelme az ember és az emberiség létezésének, a történelemnek?' – metafizikus kérdésfeltevés, mivel a létező léteire kérdez rá, annak milyenségére. Ádám tudni akarja, hogy az embernek mint létezőnek miben áll az értelemmel megragadható lényege: így egyaránt rákérdez a létezőre, az emberre, az emberiségre, a lét, a történelem folyamatára is, valamint annak értelmére, értelmességére is. Másrészt a lét értelmére irányuló metafizikus problémafelvetésben már benne van egy előzetes tudás a létről, hiszen ez az ádám metafizikus kérdésfeltevés előfeltételezi azt, hogy a létezésnek van eredete, kezdete és vége valamint célja, a premodern filozófiai narratíva egyik jellemzőjeként, ahogy azt e tanulmányosorozat első részében kifejtettem. Sőt, e metafizikai problémafelvetésben már eleve benne van az a másik feltételezés is, hogy a létező léte, az ember és az emberiség léte valóban megismerhető és a tudás birtokában irányítható is az ember által. Így maga a kérdésfeltevés – előzetesen már feltételezi -, hogy a létező lényegéhez tartozik a megismerés, a tudás, a szellem. (Itt egy - valószínűsíthetően közvetett - hegei gondolati párhuzam látható: az ember

¹ Poszler György: "Első - de nem! - Utolsó Ember a Világon" (Madách logikája: vég vagy kezdet). Irodalomtörténet, 1996. 1-2. szám 23.

² Horváth Károly: Madách Imre. Gondolat Kiadó, Budapest, 1984. 172-182.

szellemisége – a hegeli abszolút szellem a valláson, a művészetben, de leginkább a filozófián keresztül – képes arra, hogy megismerje önmagát, szűkebb és tágabb közösségeit, a világot.)

“Hagyj tudnom mindent, úgy, mint megfogadtad” – mondja Ádám Lucifernek a harmadik színben, hiszen ezért a vágyott metafizikai, abszolútnak vélt tudásért (a szabad akarat, ’sorsának irányítása mellett) és a vélhetően az ezzel járó ‘enisten’ mivoltért szegte meg az Úr törvényét és lett lázadóvá. A premodern diszkurzus szellemiségének nagyra növesztett individuumát láthatjuk Ádám törekvésében, akinek háttérébe éppúgy odaállítható Fichte ‘abszolút énje’, ahogy Hegel ‘abszolút szelleme’, – vagy Barta János kifejezésével élve – az a “romantikus titán”³, aki a metafizikai és az abszolút tudás megszerzésére képesnek tudja és egyben hiszi önmagát.

Hogyan válaszolódik meg a Tragédia filozofikumának ’értelemadó’ kérdése, mely egyben metafizikus kérdés is, a premodern diskurzusán belül? A válaszvariációk az ’ellentétes együttlevőség’ mintázatát mutatják a szöveg-egész szintjén.

Nincs értelme az emberiség létezésének, mert a történelmi színek folytonos bukásai és csalódásai után, különösen az eszkimó színben az ember elállatiasodik, megszűnik önmaga lenni, mind fizikai, szellemi és erkölcsi tekintetben. A vég: az emberiség pusztulásra ítéltettsége. A kezdet-vég alakzatában, a befejezett tudás posztulátumára épülő metafizikus kérdésre az egyik válasz tehát az értelmetlenség, a ‘nincs értelme az emberiség létezésének’ válasza, mert az emberiség létében megszűnik, elpusztul, mivel a nap kihűl; az ember elveszíti humánus lényegét, morális küldetését, küzdés-eszményét (‘küzdés-filozófiáját’) és elállatiasodik. A vég szempontjából megfogalmazott válasz ez. Ugyanakkor tudjuk azt is, hogy az értelmetlenség csak egy megszorított feltétellel együtt érvényes: az Urat (Istenét) elhagyó emberiség és az önmagát ‘enisteninek’ vélő ember sorsa az, ami tragikusan értelmetlen és pusztulásra ítéltetett. Többszörös szinten, mind a természeti ember, mind a történelmi ember és a küzdő-ember számára. Az eszkimó-szín: a végső és a teljes pusztulás színe a természeti ember számára és egyben a történelmi színek folytonos bukásainak, kudarcainak a végpontja. Ugyanakkor egy csúcspont is az eredménytelenség szempontjából, hiszen az értékes eszmék megvalósítási küzdelmeiben az emberiség, a történelmi ember folytonosan elbukott. Ádám, a küzdő ember szempontjából ennek az értelmetlenségnek a csúcspontja az öngyilkosságra készülődés jelene, melyben feladja addig megtalálni vélt lényegét, a ‘küzdés-filozófiát’. A történelem során Ádám, azaz az ember magára van hagyva, sem az isteni gondviselés, sem a világszellem nem vezeti. Helyesebben az ember hagyta el az Istenét, s került istenfogyatkozásba. Ádám legfőbb vezetője a saját értelme, és annak esszenciális megnyilvánulása Lucifer racionalizmusa. Madách a mű egészében megfogalmazódott bölcselétének sarkalatos pontja, a felvilágosodás rációba vetett hitének eloszlatása. Hiszen Ádám színről-színre egyre jobbnak látszó ésszerű eszmékkel áll elő, de egyik sem valósul meg vagy torz mivoltában létezik csupán. Madách éppen úgy kijózanodott az értelem mindenható hitéből, mint a kor legjelesebb filozófusai, Schopenhauer, Kierkegaard vagy Nietzsche.

A másik egyenértékű, ám ellentétes válasz az értelemadásé: van értelme az emberiség létezésének, az emberi életnek. Ez az értelemadó válaszvariáció azonban nem a végre figyel, nem a metafizikus kezdet-vég alakzatára, a befejezettségre és az eredményességre, hanem a létezés folyamatára, mivel az ezt illusztráló történelmi álomszínekben találja meg az értelmesség lényegét, azt, amely az emberi életnek, az emberiség létezésének értelmet ad és ez a ‘küzdés maga’, a küzdés valamely nagyszerű eszme megvalósításáért. Megjegyzem, Ádámnak, az önmagát ‘enisteninek’ tartó ember küzdéséről van itt szó. Goethétől és a magyar romantikától, Kölcseytől, Vörösmartytól (is) örökölt küzdés, fáradozás heroizmusának gondolata ez, mely az emberi élet, az emberiség létezésének megtalált értelme és ezáltal a lényege. A küzdés, mint morális emberi küldetés a szabadságért, az egyenlőségért, a testvériségért, a hazáért, a közjóért, a szerelemért, a szellemi önállóságért, a szabad akaratért, egyszóval a ‘szent és nagyszerű’ eszmék megvalósításáért, mely egyben a Legyen világából a Van világába vezető emberi, közösségi tevékenység, a Legyen világának praxisa is. Az utolsó színig a küzdés parancsa egy emberi, történelmi, közösségi és etikai parancs, kanti kategorikus imperatívusz.⁴

A lét értelmére adott egymásnak ellentmondó feleletek révén a Tragédia szöveg-egésze megszünteti a válaszok metafizikus jellegét, hiszen kétfajta ellentétes válasz, így végső soron egy hatásos polémia, relativizmus és egy nyitottság születik. Akkor lennének tisztán metafizikus válaszok, ha vagy az egyik vagy a másik egyértelműsödne kizárólagosan. Metafizikus válaszként interpretálhatnánk, ha a pusztulásra figyelve az eszmék megvalósíthatatlanságát, az emberiség létének értelmetlenségét egyértelműsítene a Tragédia szövegének gondolati, erre a válaszlehetőségre, mint az egyik fajta jelentéssikra figyelnek azok az interpretátorok, akik pesszimistának, szkeptikusnak, nihilistának látják a Tragédiát és ezt egyoldalúan kiemelik. Vagy, ha a másik válasz egyértelműsödne, akkor szintén metafizikai válasz születne: azaz van értelme az emberiség létezésének és ez a folytonos küzdés és ezt a küzdést abszolutizálná. A kétféle – önmagában egynemű - válaszvariáció azonban a Tragédia befogadási folyamatában együttesen van jelen, az újra megújuló küzdelmek és bukások, fellendülések és csalódások sorozatában. Mindkettő eléri a maga csúcspontját: az emberi történelem, az emberiség létezésének értelmetlensége vonatkozásában az eszkimó-színben, az egyed, az egyén létének értelmetlensége pedig Ádám öngyilkosságra való

³ Barta János: Madách Imre. Franklin-Társulat Kiadása. Budapest, 1943. 100-113.

⁴ Máté Zsuzsanna: Mit szabad remélnie Ádámnak? – Kant és Madách Imre Az ember tragédiája. - Pro Philosophia Füzetek, (Történet- és kultúrbölcséleti al-manah) 2006. 44. szám 269-280.

készülődésében; és ezzel szemben a létezés értelmességében való hit is csúcspontra jut, mégpedig az utolsó színben az Úr válaszában és biztatásában. Így abszolutizáltságuk és egyértelműségük viszonylagosságba és polemizálásba csap át, az egyik érvényteleníti a másikat, hol a 'nincs értelme' erősödik fel, hol a küzdés, így a létezés értelmessége. Az utolsó szín öngyilkosságra készülő jelenete, az értelmetlenség felismerése után az Úr és Ádám párbeszédében ez az ellentétesség, az oszcilláció az ellentétes pólusok között mégegyszer megnyilvánul:

“AZ ÚR

Karod erős - szíved emelkedett:

Végtelen a tér, mely munkára hív,

(...)

ÁDÁM

(...)

Csak az a vég! - csak azt tudnám feledni! -

AZ ÚR

Mondottam, ember: küzdj és bízva bízzál!”

Lényeges látnunk a szövegben, hogy a küzdés, a létezés értelmességének megerősítése az Úrhoz visszatérő Ádámhoz szól, aki felismerte saját határoltságát (“ÁDÁM *(térdre esve)*/Uram, legyőztél. Ím porban vagyok / Nélküled, ellened hiába vívok: / Emelj vagy sújts, kitérom keblemet.”), míg az értelmetlenség és értelmesség feloldhatatlannak tűnő kettősségében az Úr ellen lázadó, 'enisteni' Ádám gyötrődött a történelmi színekben és a jövő színeiben. Másrészt az Úr biztatásában az is benne foglaltatik (genealógiáját tekintve), hogy az ember számára az értelemadó, az értelmességet visszaadó a transzcendens vagy transzcendentált hatalom lehet. Már korábban az Úrral együtt történő küzdésre, munkálkodásra Péter apostol is biztatja Sergiolus-Ádámot a hatodik színben:

“Legyen hát célod: Istennek dicsőség,

Magadnak munka. Az egyén szabad

Érvényre hozni mind, mi benne van.

Csak egy parancs kötvén le: a szeretet.”

A történelmi színek, különösen a vég, az eszkimó-szín alapján úgy tűnik, hogy az emberiség önmaga számára, 'enisteni' mivoltában nem képes értelmet adni létezésének, küzdéssorozatának. A jövő színeiben és az azok miatt is kétségessé vált hitet és reményt – a lét, a cselekvés folytathatóságának értelmében – 'transzcendeltálnia' kellett Madáchnak.

Az 'értelemadás' filozófiai kérdésének e kettős megválaszolása, az értelmetlenség és az értelmesség együttlevőségének oszcillációja egyike azoknak a szemantikai típusú oszcillációknak, melyek az intellektuális élmény és egyben az esztétikai hatás fenntartója a műalkotás befogadásának folyamatában. Az átfogó 'vibrálás' és feszítés, az emberi létezés értelmetlenségének vagy értelmességének erőteljes szembeállítását a drámai költemény legvégén még egyszer megismétlődik („Csak az a vég! - csak azt tudnám feledni!”), majd az Úr utolsó mondatával ismét kiegyenlítődik. De azt, hogy ez a kiegyenlítés (mint Ádám buzdítása) eredményes volt-e, csak egy nem létező tizenhatodik színből lehetne megtudni, azaz értelmesség és értelmetlenség dilemmája nyitott marad a befogadó irányába. Így az értelmezés folyamatában maga a befogadó gondolkodhat el e kérdéstről, úgy, hogy tudatában hol az értelmesség, hol az értelmetlenség erősödik fel.

Hasonló a mintázat a bizonyosság-bizonytalanság ellentétességét illetően, melynek együttlevősége szintén a Tragédia végére koncentrálódik a szöveg-egész szintjén. Az utolsó színben az Istenéhez visszatérő, önmaga 'enisteni' emberi mivoltában csalódott és az Ember gyarlósága miatt kétségbeesett Ádám négy kérdést tesz fel:

“ÁDÁM

Uram! rettentő látások gyötörtek,

És nem tudom mi bennök a való.

Óh mondd, óh mondd, minő sors vár reám:

E szűkhatárú lét-e mindenem,
 Melynek küzdése közt lelkem szűrődik,
 Mint bor, hogy végre amidőn kitisztult,
 A földre öntsd, és béigya porond?
 Vagy a nemes szeszt jobbra rendeléd?
 Megy-é előbbre majdan fajzatom,
 Nemesbedvén, hogy trónodhoz közelegjen,
 Vagy mint malomnak barma, holtra fárad,
 S a körből, melyben jár, nem bír kitörni?
 Van-é jutalma a nemes kebelnek,
 Melyet kigúnyol vérehullatásért
 A kislelkű tömeg?
 Világosíts fel,
 S hálásan hordok bármi bármi végzetet;
 Csak nyerhetek cserémben, mert ezen
 Bizonytalanság a pokol.
 (...)ki fog feltartani
 Hogy megmaradjak a helyes uton?"

Metafizikus kérdések ezek, Ádám a biztos tudásra és az abszolút bizonyosságra vágyódik. Az Úr válasza részben bizonytalanságban hagyja Ádámot, hiszen nem ad bizonyos tudást a halhatatlanság („E szűkhatárú lét-e mindenem”) és a fejlődés teleologikus kérdését („Megy-é előbbre majdan fajzatom”) illetően, ugyanakkor a másik két kérdésre – “Van-é jutalma a nemes kebelnek?” és a “ki fog feltartani./ Hogy megmaradjak a helyes uton?” – viszont válaszol. Isten végső válasza így egyszerre nyújtanak bizonyosságot és bizonytalanságot. A madáchi metaforát továbbírva: a bizonyosság mennyországát és a ‘bizonytalanság poklát’, ismét egy újabb, esztétikai hatást indukáló ‘ellentmondásos együttlevőséget’:

“Ne kérdd
 Tovább a titkot, mit jótékonyan
 Takart el istenkéz vágyó szemedtől.
 Ha látnád, a földön mulékonyan
 Pihen csak lelked, s túl örök idő vár:
 Erény nem volna itt szenvedni többé.
 Ha látnád, a por lelkedet felissza:
 Mi sarkantyúzna, nagy eszmék miatt,
 Hogy a muló perc élvéről lemondj?
 Míg most, jövőd ködön csillogva át,
 Ha percnyi léted súlyától legörnyedsz,
 Emel majd a végtelen érzete.
 S ha ennek elragadna büszkesége,
 Fog korlátozni arasnyi lét.
 És biztosítva áll nagyság, erény. —”

Az isteni válasz megismétli az ádám kérdés ‘halandó vagy halhatatlan az ember’ kettősségének alakzatát, és részben ez okozza a bizonytalanságot. A válasz itt a létezés titkának megőrzését indokolja. Ezzel a metafizikai, abszolút tudás megszerzhetetlenségét állítja az Úr, mivel, ha az ember tudná, hogy halandó, egyetlen földi életének tudata a hedonizmusba, a ‘muló perc élvébe’ süllyesztené; illetve, ha az ember biztosan tudná, hogy halhatatlan, “erény nem volna itt szenvedni többé”.

Horváth Károly egy kanti párhuzamra hívja fel a figyelmet: “éppen a kétségben való küzdés az ember erkölcsi nagyságának a biztosítéka. A problémának ilyen értelmezése nem egyezik a tételes keresztény vallások tanításával. Kant filozófiájára megy vissza, aki szerint erkölcsi előny az ember számára, hogy az Isten, a halhatatlanság és a szabad akarat eszméje szempontjából bizonytalanságban van, éppen ebben a kétségállapotban folytatott morális cselekvésből ered a ‘nagyság és erény’ - a Tragédia szövege szerint.”⁵

Isten válaszában másik része a ‘most’ szempontjából indokol, halandóság és halhatatlanság egymásnak feszítésével az erre irányuló tudás bizonytalansága mellett érvel. Egy, a kanti filozófia jól ismert ismeretelméleti kételye szólal meg itt: nem a halhatatlanság lehetőségét tagadja, hanem a halhatatlanságról való biztos, abszolút tudást, paradox módon éppen az Úr szavain keresztül. A halhatatlanságban lehet hinni, de tudni nem lehet. A nem tudás hasznosságát a két ellentétes létfelfogás kiegyenlítődéssel indokolja az Úr: az ember percnyi létét tágtítja a halhatatlanság, a végtelen érzete, de ennek, mint bizonyosságnak az eltúlzásakor ismét határt szab az arasznyi lét, a halál végessége.

Hasonlóan bizonytalanságban marad Ádám az emberi nem teleologikus fejlődésének tekintetében, az Úr nem cáfolja, de nem is erősíti meg a luciferi álomszínek érvényességét. (Távol maradt a történelmi színekben és a jövő színeiben az embertől, és a reflexió hiányában úgy tűnik, mintha esetleg nem is ismerné ezt a – luciferi szemszögből megmutatott - történelmet.)

A két bizonytalan választ két bizonyosság egyenlíti ki. Ádám biztos lehet abban, hogy maga a küzdelem, mint a morális emberi küldetés folyamata az emberi ‘nagyságnak és az erénynek’ a biztosítéka, igaz, e küzdelem teleologikus eredményessége az eszkimó szín alapján eredménytelennek látszik. Másrészt Ádám abban is bizonyos lehet, hogy nemes törekvéseiben segíti az ‘égi szózat’, Éva mellett és Éván keresztül, ‘költészetté és dallá szűrődve’.

Az etikus küzdés és magatartás lehetőségét, a szabad választást jó és rossz között és az isteni gondviselés bizonyosságát még egyszer megerősíti az angyalok karának éneke. Isten és az ember viszonyának helyes megélésére szólít fel: a szabad akaratnak, mint a választás autonómiájának és az isteni gondviselésnek (a transzcendens determinációnak) a kiegyenlítetttségét állítja, és az ember egocentrikus fontosságát helyett a transzcendens hatalom mindenek fölöttiségét hangsúlyozza. Itt egy újabb fontos ‘ellentétes együttlévségre’ figyelhetünk fel Poszler György megállapítása nyomán: amit Lucifer ígért az álomtörténelem kezdetén (“Hogy válassz jó és rossz között”), azt éppen az Úr adja vissza az álom-történelem végén Ádámnak⁶:

“Szabadon bűn és erény közt
Választhatni, mily nagy eszme,
S tudni mégis, hogy felettünk
Pajzsul áll Isten kegyelme.
Tégy bátran hát, és ne bánd, ha
A tömeg hálátlan is lesz,
(...)
Ámde útag felségében
Ne vakítson el a képzet,
Hogy, amit téssz, azt az Isten
Dicsőségére te végzed,
És ő éppen rád szorulna,
Mint végzése eszközére:
Sőt te nyertél tőle díszet, ha
Engedi, hogy tégy helyette. –”

Ádám nem tud szert tenni az abszolút tudásra, nem tudja meg, hogy az ember halandó vagy halhatatlan, sem azt, hogy ‘megy-é előbbre fajzata’. A megtalálni vélt emberi lényeg, a folytonos küzdés, az Istentől elhagyott világban értelmetlenné és eredménytelenné válik, csak a transzcendencia adhatja vissza ezt az értelmességet, mint hitet a küzdésben és az értelmes létezésben.

⁵ Horváth Károly, 1984, 230.

⁶ Poszler György, 1996, 28.

Úgy vélem, hogy Ádám számára csupán a transzcendencia vagy a transzcendentálás révén újból visszakapható – az Úr utolsó mondatában megerősített „Mondottam, ember: küzdj és bízva bízzál!” – küzdelemben való hit és bizalom értelmeződik úgy, mint egy végtelen, lehetőségében ismét megnyitott folyamat, egyébként Ádám mindenütt valamilyen határba ütközik. Az emberi végesség határa ez: a megismerés véges és határolt (“Ne kérdd/ Tovább a titkot, mit jótékonyan /Takart el istenkéz vágyó szemedtől”); nem szerzhető meg az abszolút tudás, a Lucifer által megígért tudás csak részleges; az ember arasznyi léte véges, a halál által határolt; az emberiség létezése véges; az eszmék végessége a megvalósultságuk. Úgy tűnik, hogy az abszolút határ maga a végesség. Ádám, az ember metafizikus tragikumuma a valamilyen határral mint végességgel való összeütközésből ered, de ha nem akarná túllépni ezeket a határokat, akkor nem lenne az, aki: az ‘enistenségében’ bízó Ádám. Az önistenévé válni akaró Ádám megtapasztalta azt a folyamatot, amelyben az ember saját végességének és ezáltal határoltóságának a tudatára ébred, így végül belátja, hogy nem ura terveinek, eszméi megvalósításának, a történelemnek és a jövőnek. Az ember nem lehet önmaga istene egyben. Ezáltal mégis megismer egy újabb bizonyosságot, mégpedig magának a bizonytalanságnak a szükségszerű meglétét, mely az emberi végesség és határoltóság alapvetően tragikus tapasztalatát is jelenti. Keresni kell a bizonyosságot, de el kell fogadni, el kell tudni viselni a bizonytalanságot. Ehhez kínál egy lehetséges morális életstratégiát az Úr végső válasza, visszadva a reményt és a bizalmat - a küzdelemben – az emberi létezés értelmességében.

Madách Imre Tragédiájának hatásmechanizmusa tudatvilágunk kategóriáinak ‘oszillálására’, ‘síkváltására’, ‘dimenzióváltására’ épít, és a többfajta bipolaritás és szélsőséges ellentétek együttlevőségével (metafizikus – antimetafizikus létértelmezés, értelmesség – értelmetlenség, abszolút bizonyosság – bizonytalanság, a hit és a tudás, a Van és a Legyen világai közötti kapcsolat, az értelmetlen és értelmes lét, szabadság és determináció, bukás – küzdelemben, stb.) folytonosan vibráltatja bennünk a legkülönbözőbb kettős, vagy ellentétes válaszvariációkat, egyben a lét-, valóság-, és magatartássíkokat. A ‘bipoláris és/vagy ellentétes együttlevőségek’ terminus alatt egy olyan mintázatot értek, mely egyszerre van jelen mind a Tragédia filozofikumának anyagában, mind a filozofikum esztétikai megformálását, így ‘bűvöletének’, esztétikai hatásának a forrását is tekintve.

Ahogy e mintázatra tanulmányosorozatom első részében már utaltam, meghatározó tényezőnek tartom a műben megfogalmazódó filozófiai kérdések jellegét és a kérdés – válasz működési modelljét. Olyan metafizikai, életfilozófiai és történelemfilozófiai kérdések merülnek fel a Tragédiában, amelyekre ellentétes vagy kizárólagosan ellentétes filozófiai válaszok adhatóak, így számtalan kettős (bipoláris) illetve szembeálló pólus vagy kizáróan szembenálló ellentét, az antinómia feszítettődik egymásnak: a monizmus – dualizmus, a metafizikus és antimetafizikus létértelmezés, a hit – tudás, a Van és a Kell világa; a létezés értelmetlensége – értelmessége, az abszolút bizonyosság – bizonytalanság és az abszolút – relatív antinómiái; a szabadság – determináció vagy a küzdelemben és a bukás, az individualizmus – kollektívizmus, az eszmék és megvalósíthatóságuk (stb.) ellentétei, valamint a test és a lélek, az anyag és a szellem, az érzelem és az értelem kettősségei. A filozófiai kérdés - illetve a dialógusokban megfogalmazódó problémafelvetés - után két pólusú (bipoláris), ellentétes vagy feloldhatatlanul ellentétes (antinomikus) válaszok fogalmazódnak meg. Mindkét (vagy a többfajta) válaszlehetőség mellett folyamatosan találunk érveket a műalkotásban ‘mint folyamatban’, így a válaszok többsége a felvetett probléma szintjén eldöntetlen, nyitott marad a befogadás folyamatában. A Tragédia egészében a ‘bipoláris és az ellentétes válaszvariációk együttlevőségének’ a mintázata érvényesül, egy folytonos feszültséget teremtve az esztétikai hatás impulzusaként. Megjegyzem, hogy magával a bipolaritással és az ellentétekkel való formálás át és átszövi a Tragédiát, mint egy általános logikai rendezőelv, mely egyben a Tragédia valamennyi szegmentumában, poétikájában és retorikájában egyaránt fellelhető. A filozófiai kettős vagy ellentétes válaszok közötti dialogikus feszültségek a befogadót egy állandó újrakérdezésre készítik, tudatát a két válasz eltérő vagy ellentétes síkjai közötti vibrálásra, oszcillációra kényszeríti, hol az egyik érvrendszerrel szembesülve, hol a másikkal. A ‘melyik érvényes a kettő közül, melyiket fogadjam el?’ dichotómiája egy feszültséggel teli dinamikus mozgásban tartja a befogadó tudatát, egyszerre két gondolati síkon létezteti. Így a befogadó egy állandó feszültséggel teli dialógusban van a Tragédiával, mégpedig a Tragédiában zajló különböző dialógusok jellege révén. A kérdésre adott egyértelmű válaszok helyett egy folyamatos gondolati feszültség, az eldöntetlenség és az eldönthetatlenség oszcillációja van jelen, az azonosság – nem azonosság kettőssége. Ez a folytonos feszültség csak az utolsó színben, az isteni válaszadásban oldódik fel részben, mivel a kettős pólusú illetve az ellentétes válaszok találkozásának, feszült együttlevőségének az eredményeként maga a szöveg eljut, és egyben eljuttatja a befogadót – a már ismert válaszvariációkhoz képest - egy újabb filozófiai összefüggés meglátásához és megláttatásához. Így a monizmus – dualizmus szembeálló relációjából és oszcillációjából az Úr végső válaszában egy monizmusba bújtatott dualizmus gondolata születik meg; a szabad akarat és meghatározottság feloldhatatlannak tűnő ellentétéből, mely egy folyamatos gondolati oszcilláció is egyben, végül egy újabb filozófiai gondolat születik meg a művön belül: a transzcendens determinációba, az isteni gondviselésbe bújtatott, az Úrtól visszakapott szabad választás eszméje. Hasonlóan a Van és a Kell világa ellentétesé formált és átjárhatatlannak tűnő síkjai között megszületik a híd, az átjárhatóság eszméje: az Úr és Ádám utolsó párbeszédében ez a híd az égi szó közvetítése és meghallása, a nő érzelmei és a művészet, a költészet és a dal révén. Ezzel szemben nyitott kérdés marad és egyben az ‘ellentétes filozófiai válaszok együttlevőségének’ oszcillációs feszültségét sugározza több válaszvariáció is – többek között – a létezés mint küzdelemben értelmessége és/vagy értelmetlensége, a bizonyosság és a bizonytalanság, a halandóság és a hallhatatlanság

valamint az emberiség fejlődésének kérdései.⁷ Tehát a filozófiai kérdés - válasz struktúrája és működési jellegének modellje: – kérdésseltevés; – két szembenálló válasz vagy bipoláris válasz; – folyamatos érvelés a kettős vagy ellentétes válaszok mellett; – a befogadói tudatban az eldönt(het)etlenség folytonos és dinamikus feszültsége, ide-oda vibrálása, oszcillációja a két ellentétes válasz gondolati síkja között; – a kérdésekre adható ellentétes válaszok egy részének kiegyenlítődése az utolsó szín isteni válaszában, mely együtt jár egy újabb filozófiai összefüggés meglátásával illetve más kérdések nyitottan hagyása, fenntartva az ellentétes válaszok pólusai közötti oszcillációt; – így az oszcilláció, a feszültség további fennmaradása a befogadó tudatában, egyrészt a nyitottan maradó kérdések és az ellentétes válaszok nyomán, másrészt a befogadói visszacsatoló folyamat révén. E befogadói visszacsatoló folyamat felerősítheti a mű mint szöveg valamely korábbi elemét, így a nyitott értelemirányokat végül lezárhatja egy konkrét értelmezés formájában.

Természetesen, számos értelmező és elemző felfigyelt mind a feszültség, mind az ellentmondásosság különböző szintű jelenlétére, de hangsúlyozom: mindkettő a Tragédiában felvetett filozófiai kérdések és válaszvariációk ellentétes tartamából és működésének jellegéből fakad, mely a komplex dialogicitás - a befogadó és a mű közötti dialógus, a mű nyelviségén belüli dialogikusság és a műről szóló dialogicitás - léteztetője is egyben. A Tragédiában felvetett filozófiai kérdések és válaszvariációk tartama a filozófiai témát és anyagot hordozza, míg a filozófiai válaszvariációk működési jellege a filozofikum esztétikumává formálásának mintázatát mutatja meg: a 'bipoláris és/vagy ellentétes válaszok együttlevőségei'-vel való formálást, mely a lehető legintenzívebben hordozza önmagában a 'biszociatív' feszültségeket és ellentétességük révén generálja annak folytonos és dinamikus esztétikai hatásmechanizmusát, az oszcillációk sorozatát.

A feszültség és a 'bipoláris és/vagy ellentétes válaszok együttlevősége'-nek működési jellegéhez egy száz évvel későbbi elmélet, a biszociáció kapcsolható, mely az 1964-ben megjelent Arthur Koestler A teremtés című könyvének az emberi kreativitást kutató alapkonceptiója. A befogadói tevékenységben létrejövő feszültség forrásáról, a vibrálásról, az oszcillációról, mint az esztétikai élmény és hatás lényegi formájáról jobbra a XX. század első felében keletkezett esztétikai művekben olvashatunk, Theodor Lipps és Henri Delacroix művészetpszichológiai, Susanne Langer művészetfilozófiai, Ivor Armstrong Richards szemiotikai munkáiban. Magyarországon – tudomásom szerint először – Hankiss Elemér elemezte az oszcillációt Az irodalmi mű mint komplex modell című könyvében 1984-ben valamint 2008-ban az Ikarosz bukása címűben.

Az emberi értékek egyetemes tartamát kereső kultúra-összehasonlító kutatások napjainkban is igen előkelő helyen szerepeltetik a kreativitás, az alkotás és a felfedezés képességét, valamint a szabad, független gondolkodás értékét.⁸ A kreativitás minden kultúra eredeti forrása és változásának generálója, az evidenciákat vagy a tradíciót megkérdőjelező jellegénél fogva. A művészetben belül az eredetiségre, a kreativitásra való törekvés és igény az utóbbi két-három évszázadban, a modernitásban vált kitüntetett céllá és értékévé,⁹ hiszen az elmúlt két-három évszázadban a műalkotás már nem csak mint az életeseemény tartozéka, vagy visszatükröző utánzata, hanem autonóm, különálló dologként tárgyasítódott, így a valóság önálló ontológiai szférájává lett, amely már nemcsak tükrözte, utánozta a 'van'-t, hanem kibővítette azt önálló entitásként. Az eredetiséget hordozó, az önálló entitással bíró művészi alkotást létrehozó kreativitás teóriája Arthur Koestler A teremtés című könyvéhez (is) köthető.¹⁰ Arthur Koestler így ír a teremtő cselekedetről A teremtés könyvében: „A teremtő cselekedet nem a szó ószövetségi értelmében teremt. Nem a semmiből hoz létre valamit; megtalál, kiválogat, átcsoportosít, kombinál és szintetizál a már létező és ismert tényeket, eszméket és készségeket. Minél hétköznapibbak és megszokottabbak a részek, annál meglepőbb az újonnan született egész.”¹¹ Ilyen újonnan született Egész valamennyi értékes szellemi alkotás és műalkotás. A kreatív folyamatok alapmintázatát Koestler azonosnak véli a kreatív tevékenységek három alapvetően különböző tevékenységében: így mind a humor (a Bohóc nevetése), mind a tudomány (a Bölcs, a tudós megértése), mind a művészet (a Művész lenyűgözése) oldaláról, a 'haha – aha – ah' hármasságában. A három kreatív tevékenység közös logikai mintázatát a biszociáció kategóriarendszere köré építi fel. A „biszociál” kifejezés alatt egy olyan folyamatot érthetünk, melyben „két rendszer metszi egymást, úgyszólván két hullámhosszon rezeg, s amíg ez a szokatlan helyzet fennáll, az esemény nem egy értelmezési síkkal áll asszociatív kapcsolatban, hanem kettővel biszociál”. Így a biszociáció – szemben állva a céltudatos és stabilnak tűnő „egy síkon való gondolkodás rutinműveleté”-vel és annak asszociativitásával – a kreatív tevékenység mindig egy síknál többre való mozgását jelenti, egyben jelzi az alkotás, így a műalkotás összetett és instabil állapotát is.¹²

Ahogy a tudományos kreativitás a megoldandó probléma egyszerre több, de legalább két percepciók mezőjében, mátrixban történő megpillantásának a képességét jelenti, hasonlóan a humor és ugyanígy a művészi alkotói kreativitás is a látszólag össze nem függő dolgok, illetve legalább kettő különböző mátrix közötti kapcsolat meglátására irányul. Így a kreatív tevékenység

⁷ Barta János: Az ismeretlen Madách. Lőrincz Ernő Bizományos Könyvkiadó, Budapest, 1931. 78.

⁸ Shalom H. Schwartz: Vannak-e egyetemes aspektusai az emberi értékek tartalmának és szerkezetének? In: Nguyen Luu Lan Anh-Fülöp Márta, szerk.: Kultúra és pszichológia. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 97-123.

⁹ Márkus György: Kultúra és modernitás. T-Twins Kiadó, Budapest, 1992.73-74.

¹⁰ Máté Zsuzsanna: A művészi kreativitás koestleri biszociativitása és a befogadás teremtő terei. - Pro Philosophia Füzetek, (Történet- és kultúrbölcséleti al-manah) 2005. 43. szám 95-103.

¹¹ Arthur Koestler: A teremtés. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1998. 140.

¹² Koestler, Arthur, 1998., 23-25.

azáltal, hogy kapcsolatot teremt a tapasztalatok korábban össze nem függő síkjai, mátrixai között, egyben az „eredetiség győzelmét” jelenti a szokások fölött.¹³ Már maga a műalkotás létezése, ontológiája is erre a biszociatív alapmintázatra épül, hiszen minden műalkotás illúzió, de fiktitvása mégis arra irányul, hogy ’olyan mintha valóságos lenne, de mégsem az’, így megteremtve „egy valóságos és egy képzeletbeli univerzumban való párhuzamos létezés” kettősségét. A műalkotás illúziója megtanít egyszerre két síkon létezni: az „itt és most” és az „akkor és ott” világi között, és így az illúzió mágiája lényegében képessé teszi a szemlélőt arra, hogy „meghaladjá személyes azonosságának szűkös határait és részesüljön a létezés más minőségeiben.”¹⁴ A két eltérő mátrix találkozásánál létrejön egy nem várt feszültség, egy „biszociatív meglepetés”, „biszociációs sokk”, azáltal, hogy két vagy több, számunkra korábban különálló vonatkoztatási rendszert, „mátrixot” hirtelen összekapcsol, így az összekapcsolás feszültségével kitör a gondolkodás „sztereotip rutinjaiból”. Ahogy egy nagyszerű műalkotás egésze, úgy akár egyetlen metafora¹⁵ is rácsodálkoztathat bennünket egy újonnan született egészre és kiléptethet bennünket megszokott valóságlátásunkból, léttapasztalatunkból, az összeférhetetlennek tűnő vagy két eltérő mátrix találkozásának, feszültségének eredményeként pedig eljuttathat egy új, eredeti összefüggés meglátásához.¹⁶

A koestleri felfogást e nézőpontból továbbgondolva, megjegyzem, hogy bár a művészi kreativitás produktuma, a műalkotás különböző, sokszor ellentétes mátrixok metszéspontjaiban keletkezett újonnan született Egész, mégis a biszociativitások merészségének, azaz a mátrixok közötti feszültség nagyságának, a nem-konvencionális kapcsolatok merész váratlanságának határt szab egyrészt a közlés alkotói, feltételezhetően jelentés-adó szándéka, másrészt határt szab az érthetőség, a mindenkori befogadó értelmezési készsége és képessége valamint harmadrészt az, hogy a kódoltság a médiumra jellemző szabályok között zajlik. Igaz, ezek a kód-szabályok – és maga a határoltság - egy folytonos változásban vannak, ahogy napjainkban is radikálisan megkérdőjeleződött a posztmodern szemléletben. E kódszabályokat éppen a biszociativitás teremtő újításai lendítik korábban nem tapasztalt új művészeti korszakok felé.¹⁷ A modernitásban az irodalom területén a késő barokk és a szentimentalizmus próbálkozásai után a romantika szinte dúskál a merész biszociatív mintázatú műalkotásokban, ez töretlenül folytatódik a szimbolizmus és az avantgárd korában egészen napjainkig. A biszociativitás túl nagyfokú eredetisége egyaránt kiválthatja a befogadói elhárítást is, melyben ott rejtekezik az értelmezhetetlenség mozzanata illetve a valamilyen befogadói előítéleten alapuló elhárítás, elutasítás. Azonban ezzel ellentétesen a biszociativitás a befogadói elvárásnak való nagyfokú nekifeszülése miatt éppen a kreatív befogadás működését is generálhatja a befogadóban. Így a befogadó tudatában az egymásnak feszülő síkok, mátrixok egy újszerű - akár az alkotó szándékától akár függetlenül is létrejövő, egyfajta többletjelentéssel járó – élmény- és hatásszintézisben is realizálódhatnak. Vagy, szintén a nagyfokú újdonság révén, csak a költő, az író szavaival artikulálható, új megtapasztalás élményében realizálódhatnak, melyek eredetiségükkel kibővítik a befogadó léttapasztalatát és így a műalkotás önálló entitásával a valóságot is. Gadamerrel szólva a befogadó „létben való gyarapodását”, vagy Koestler szavaival: a befogadó részesülését „a létezés más minőségeiben” illetve visszautalva Sartre-ra: ’ a lét totalitását szerezve vissza’.

A Tragédia mint műalkotás, nemcsak egy kreatív elme nagyszerű alkotása, aki az európai kultúra egyes, sokunk számára ismert elemeit ’megtalálja, kiválogatja, átcsoportosítja, kombinálja’, a maga számára is értelmezve ’szintetizálja’, így hozva létre „meghökkenő kombinációkat” – S. Varga Pál kifejezésével élve - és egy meglepően ’újonnan született egészet’, hanem befogadása ugyanezt a kreatív tevékenységet generálja és igényli egyben. A Tragédiában felmerülő valamennyi filozófiai kérdésre, problémakörre legalább két ellentétes vagy bipoláris válasz születik, melynek révén a befogadó tudata „két hullámhosszon rezeg”, „kettővel biszociál”, kiragadva őt a gondolkodás megszokott „rutinjaiból”. A befogadót többszörösen és többfajta szinten is ’megtanítja egyszerre két síkon létezni’, gazdagon és sokoldalúan részesítve a ’létezés más minőségeiben’. A filozófiai kérdésekre adott ’bipoláris és/vagy ellentétes válaszok együttlevősége’, mint két eltérő mátrix összekapcsolása egy folytonos és dinamikus feszültséget generál, a „biszociációs sokk”-ok folyamatosságát a koestleri, az oszcillációk sorozatát a hankissi terminológiában, mint az esztétikai hatás alapvető tényezőjét, ahogy erről alább lesz szó. Mindemellett a Tragédia egy autonóm filozofikumot létrehozó, azt felépítő műalkotás; így a Tragédia szövege egy bölcelet-alkotási folyamat is, melynek eredménye sajátos filozofikuma - a koestleri értelemben vett kreatív tevékenység eredménye. Az összeférhetetlennek tűnő vagy két eltérő mátrixok, így a filozófiai problémafelvetésekre adott két eltérő vagy ellentétes válaszok találkozásának, oszcillációjának és feszült együttlevőségének az eredményeként maga a szöveg eljut – a két különböző pólusú vagy két ellentétes válaszhoz képest – egy újabb filozófiai összefüggés, válasz meglátásához és egyben meglátatásához. Például a monizmus – dualizmus szembeálló relációjából és oszcillációjából az Úr végső válaszában egy monizmusba bújtatott dualizmus állításához. A szabad akarat és meghatározottság oszcillációjából, ellentétekben való vibrációjából egy új eszme születik: a transzcendens determinációba, az isteni gondviselésbe bújtatott, az Úrtól visszakapott szabad választás eszméje.

¹³ Koestler, Arthur, 1998, 112.

¹⁴ Koestler, Arthur, 1998, 399-409.

¹⁵ Máté Zsuzsanna: A ’nem-konvencionális’ költői metaforák oszcilláló esztétikai hatásmechanizmusáról. - Pro Philosophia Füzetek, (Történet- és kultúrbölceleti al-manah) 2007/1. 49. szám 117-125. 117-125.

¹⁶ Koestler, Arthur, 1998, 105., 398-425.

¹⁷ Koestler, Arthur, 1998, 444-445.

Hasonlóan: a Van és a Kell világa ellentétessé formált és átjárhatatlannak tűnő síkjai után az Úr válasza a mű végén mégis felállít egy hidat, az égi szó közvetítését a nő érzelmei és a művészet, a költészet és a dal révén. Vagy a bizonyosság és bizonytalanság ellentétességéből – a két bizonyosságon túl, melyről maga az Úr nyilatkozik – egy meglepetésszerűen új bizonyosság is születik: mégpedig az, hogy maga a bizonytalanság a bizonyosság.

Hankiss Elemér *Az irodalmi mű mint komplex modell* című könyvében már egy strukturalizmus utáni nézőpontból vizsgálta az oszcilláció jelenségét az irodalmi műalkotásokban, úgy mint a különböző valóságsíkok, tudatsíkok, magatartássíkok, érzelemsíkok, létsíkok (másszóval: a koestleri mátrixok) közötti feszültséget, az ide-oda vibrálást, az oszcillációt (a koestleri feszültséggel teli biszociációs sokkot, meglepetést) a befogadás folyamatában. Konceptiójában¹⁸ az öt modellvetület egyikeként különíti el az úgynevezett funkcionális modellvetületet, mint a jelkombinációk mozgásrendszerét, amelyben a befogadó tudatában fellépő, a műalkotás által generált dinamizmust részletezi, úgy mint a mikromozgásokat¹⁹ (a kisebb jelcsoportok mozgásrendszerét) és a makromozgásokat (például a cselekménysort, az idő-térbeli, dramaturgiai lendület ívét; a dinamizáló és késleltető mozzanatok stb.)²⁰ E dinamikus mozgások közös alapsajátosságát az oszcilláció, az ide-oda mozgás, a vibrálás, a villódzás jelenségében véli fellelni. Így a szerző szerint egy irodalmi mű esztétikai hatásmozzanatának minőségi alapegysége nem a rím, metafora, szimbólum, szerkezet, stb., mint heterogén minőségek, hanem ezek közös mozzanata, mint esztétikai hatásimpulzus: az oszcilláció. Szerinte a befogadói szubjektum adottságaitól függően realizálható irodalmi élményfolyamatok közös mozzanata az: „hogyminden olyan nyelvi-stilisztikai formulában, szerkezetben, mely alkalmas költői hatásimpulzus kiváltására, egyszerre több, de legalább két valóságsík van jelen, s a tudat e síkok között feszültséget érez, illetve e síkok közt ide-oda vibrál, oszcillál”.²¹ Így az irodalmi műalkotás minden olyan, legalább két eleme hordozhat ilyen feszültséget, mely ellentétes (vagy közömbös) pólustöltésű. Tehát, ha a műalkotás esztétikai hatásimpulzusának kiváltásakor két tudatsík vagy valóság-, magatartás-, érzélem- és létsík között feszültség van jelen, akkor e síkok között a befogadó tudata „ide-oda vibrál, oszcillál”, így az ‘együtt van, de ellentétesen’ feszítettségéből fakadó oszcilláció az esztétikai hatás kiváltójának az alapja - Hankiss Elemér meggyőző teóriájában.²² Ott van “a két egymás mellett futó tudatsík feszültsége” a rímek, a ritmus, a szóképek, alakzatok, a legkülönbözőbb retorikus formulák, a kifejezésformák és esztétikai minőségek esetében is, mint pl. a szatíra, irónia, pátosz, humor, tragikus, komikus, stb. esetében.²³ Hankiss Elemér szerint az oszcilláció minden olyan költői, írói hatásimpulzus kiváltásának alapvető tényezője, ahol egyrészt az ‘azonosság és nem azonosság’ felderítésében vibrál az olvasó tudata, vagy ahol a különböző síkok feszítettödnek egymásnak. „A műalkotás, mint holmi ‘gyorsítóberendezés’, gyors és sűrű oszcillálást indít meg többek között a rész és az egész, a konkrét és az elvont, az egyedi és az általános, a régi és az új, az elmúló és a keletkező, az ismeretlen és az ismert, az idő- és a térbeli, a jel és a jelentés stb. stb. között – s minthogy minden egyes átcsapással, az ellentétpár egyik tagjának megsemmisülésével s a másik felvillanásával megismerés-élmény, ‘heuréka’-élmény jár együtt, végül e parányi megismerés-impulzusok miriádja valamiféle sugárzó, fénylő szférával veszi körül az adott műalkotást, s konkrét információtartalmának sokszorosára növeli a vele járó, a belőle sugárzó megismerésélményt, igazságélményt (...) a harmóniaélményt, valóságélményt, létélményt is ez az oszcillációs rendszer, az egymásba szakadatlanul át-átcsapó, megsemmisülő és felvillanó ellentétek egyenként parányi, együttesen azonban igen intenzív energiája sugározza.”²⁴ Az oszcillálást az esztétikai élmény alapvető forrásának, az esztétikai hatás alapvető tényezőjének tekinti. A síkváltások feszültségére épülő oszcilláció mélyén az emberi tudat alapkategória-párjai húzódnak meg. Az embereknek azért fontos a művészet és az általa meglévő oszcilláló mechanizmus, mivel saját emberi alaptermészetünk lényegére ismerünk fel benne, hiszen “tudat- és érzélemvilágunk alapvető kategóriái is oszcillálnak”, így például az „elvont fogalmiság és a konkrét tárgyiság”, „az Idő és Időtlenység”, „a Külső és Belső világ”, „az Érték és Értékhiány”, „a Látszat és Valóság”, „a Lét és Nemlét” ellentétpárjai, így a jó - rossz, lét - semmi, élet - halál, van - nincs, állítás - tagadás, abszolút - relatív, szabadság - szükségyszerűség, szeretet - gyűlölet stb. ellentétes együttlevőségei.²⁵ E koncepciót részletezi tovább Hankiss Elemér az *Ikarosz bukása* könyvének több fejezetében is, melyben az oszcilláció, „az ellentétes pólusok közötti villódzás”, „a tudat- és létsíkok közötti villódzás” nemcsak a műalkotások esztétikai élményének, hatásának alapvető forrása, hanem az emberi tudat olyan alapvető sajátossága, amely egyaránt megnyilvánul az emberi társadalmakról, az emberiség történelméről való gondolkodásban, a mitológiák, a primitív népek és a hit gondolatvilágában, a filozófiai gondolkodásban és magáról az emberi tudatról való gondolkodásban is²⁶, így az is „lehet, hogy meghatározó eleme általában a valóságnak, a

¹⁸ Máté Zsuzsanna: Hankiss Elemér: *Az irodalmi mű mint komplex modell*. -In: Szemiotikai szövegtan 3. A magyar szövegteni kutatás irodalmából (Második rész). Szerkesztette: Petőfi S. János, Békési Imre. JGYTF Kiadó, Szeged, 1991. 183-188. 183-188.

¹⁹ Hankiss Elemér: *A műalkotás mint komplex modell*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1985. 488-598.

²⁰ *Hankiss Elemér, 1984, 467-487.*

²¹ *Hankiss Elemér, 1984, 497.*

²² *Hankiss Elemér, 1984, 574-598.*

²³ *Hankiss Elemér, 1984, 228-248., 497-510.*

²⁴ *Hankiss Elemér, 1984, 595.*

²⁵ *Hankiss Elemér, 1984, 497., 581.*

²⁶ *Hankiss Elemér, 2008, 185-196.*

világnak.”²⁷ Hankiss következtetése: az emberi tudat sajátossága az, hogy az ellentétes pólusok közötti vibrálás, az oszcillációk segítségével próbálja meg megragadni, értelmezni vagy legalábbis átélni a valóságot. Így a műalkotáson belül „a Léten belüli erők kezdenek el villódzni”.²⁸ A műalkotás legfőbb kritériuma és értéke az, hogy a Lét élményét, a Lét alapvető strukturáját, dinamizmusát sugározza, azaz „nem csak mindenféle ellentétpárok, hanem a Lét és az emberi Sors alapvető kategóriái villódznak és sugároznak át (...)”.²⁹

A Tragédia feltűnően nagyszámú ellentétet tartalmaz, a legkülönbözőbb formában, mind retorikájában, poétikájában, kompozíciójában és szemantikai vetületében. Jónéhány ellentétes magatartás-, tudat-, érzelem-, gondolati és létsíkot különíthetünk el a műben, valamennyi között eltérés vagy feszültség van, szélsőséges vagy több esetben antinomikus ellentét. A síkok közötti befogadói tudat “ide-oda vibrálása, oszcillálása”, az ‘együtt van, de ellentétesen’ feszítettsége és egyben feszültsége folyamatos, dinamikus, a lehető legnagyobb intenzitású. Itt egyetlen példát emelek ki, az eddig tárgyalt (metafizikus – antimetafizikus, értelmetlenség – értelmesség, bizonyosság – bizonytalanság) ellentmondásos együttlevőségeinek oszcillációja után. A Tragédia legnagyobb ívű ellentétpárja a Kezdet és a Vég. A szöveg egésze a teremtés Kezdetét és a teremtet emberi világ pusztulás-vízióját, a Véget, mint két egymással ellentétes állapotot kapcsolja össze úgy, hogy a Kezdetbe, Ádám történetébe helyezi a Véget, mint az álomsorozatba vizionált emberiség-történelmet és végpontját, az eszkimó színt. Majd a Vég e fájdalmas tapasztalatába - gondoljunk Ádám utolsó mondatára: „Csak az a vég, csak azt tudnám feledni” - helyez egy másik Kezdetet, az újakezdés lehetőségét, Ádám ébredése (a vég hatására történő, öngyilkossági szándékáról való lemondása) utáni újakezdését. Kezdet és Vég oszcillációja mechanizmusában nem, de tartamában és ívében eltérve, Lucifernek az utolsó színben elhangzó mondatába sűrítve így hangzik: „Hiszen minden perc nem vég és kezdet is?” Akár a legnagyobb ívű Kezdet – Vég oszcilláció, akár az egyetlen mondatba sűrített ellentétpár az emberi tudat számára először logikai képtelenségnek tűnik, hiszen két egymással szembenálló, egymást kizáró fogalmat kapcsol össze, annak együttlevőségét feltételezve. Mivel Kezdet és Vég együttlevősége képtelenségnek tűnik a befogadói tudat számára, máris el kellene vetnie őket. „De van bennük valami, valami rejtett, izgalmas, megfoghatatlan jelentés.” Hankiss oszcillációról szóló leírása teljes mértékben releváns e konkrét esetben is: „A tudat megtorpan, ide-oda kezd váltani, villani a két pólus között, s hogy nem tudja sem összeegyeztetni, sem levetni őket, folytatódik ez a vibrálás. S ebben a villódzásban mintha a Létnek egy ismeretlen dimenziója, tartománya kezdene felsejleni.”³⁰

A Tragédia befogadása egy dinamikus, feszültséggel telített folyamat, egy oszcilláló mozgássor, mely a legkülönbözőbb ellentétes elemek, síkok együttesével, az együttlevőségük váratlanságával kelt esztétikai hatást. A filozófiai kérdések és válaszvariációk ellentétes, feszültséggel telített együttlevőségében ragadható meg a filozofikum esztétikumá formálásának legfőbb esztétikai sajátossága, mely a komplex dialogicitást a Tragédiában/val/ról - így a művön belüli többértelműséget, a polifonikusságot, a befogadónak a művel történő párbeszédét és a műről szóló 150 éves értelmezés-és hatástörténetet - egyaránt eredményezi és ez az oszcillációs mozgássor, az ellentmondásos együttlevőségekkel való formálás az esztétikai-intellektuális élmény és hatás kiváltója is egyben.

UNINTELLIGENCE-INTELLIGENCE AND CERTAINTY-UNCERTAINTY — THE 150 YEARS OLD TRAGEDY OF MAN (PART 2.)

Between 2010 and 2012 we commemorate the 150th anniversary of the creation and publication of the dramatic epic ‘*The Tragedy of Man*’ written by Imre Madách. For this occasion the author wrote a series of treatise to celebrate this event, concentrating on the autonomous philosophy of the work. The second part of my study is about the unintelligence-intelligence and certainty-uncertainty, opposite each other in the whole text and in the process of reception.



²⁷ Hankiss Elemér, 2008, 185.

²⁸ Hankiss Elemér, 2008, 201.

²⁹ Hankiss Elemér, 2008, 220-221.

³⁰ Hankiss Elemér, 2008, 202.

Veres Ildikó :

Segmente der Philosophie von Béla Brandenstein

Kierkegaard, der „Privatchrist“¹

Was der verehrte Leser in den Händen hält, ist der erste Band einer geplanten Serie von teils bereits veröffentlichten, teils aber bisher nur in Manuskriptform vorhandenen philosophischen Werken Béla Brandensteins, eines der bedeutendsten Vertreter der ungarischen philosophischen Öffentlichkeit. In der folgenden kurzen Einleitung kann nur angedeutet werden, um was für ein inhaltsreiches und weit verzweigtes Lebenswerk es sich hierbei handelt; dasselbe bezieht sich auch auf den eigentlichen Inhalt seines philosophischen Systems, bzw. seiner umfangreichen und manchmal ziemlich schwer lesbaren und verständlichen Schriften, die zu den verschiedensten philosophischen Disziplinen gehören. Die Bearbeitung des Nachlasses ist noch nicht abgeschlossen, jedenfalls umfassen seine philosophischen Schriften die folgenden Bereiche: philosophische Systematik, Ethik, philosophische Anthropologie, Geschichte der Philosophie.

Béla Brandenstein (mit vollem Namen: Freiherr Béla Károly Sándor de Ranis) wurde am 17 März 1901. in Budapest geboren. Seine Zweisprachigkeit ist z.T. der deutschen Herkunft seiner Familie zu verdanken. Ab 1906 ging er drei Jahre lang in Wien zur Schule, anschließend besuchte er das Budapester Hauptgymnasium in der Trefortstraße. Ausser Ungarisch und Deutsch konnte er auch noch Italienisch, Französisch, Englisch, Latein und Griechisch. Später studierte er an der Philologischen Fakultät der Péter-Pázmány-Universität. Seine Geistigkeit wurde insbesondere von Gyula Kornis sowie von Ákos Pauler beeinflusst, letzterer wurde von ihm als sein Meister betrachtet.

1923 promovierte er als Doktor der Philosophie. Ab 1923 bis 1925 hörte er als Stipendiat des Collegium Hungaricum die Vorlesungen von Eduard Spranger und Romano Guardiani an der Berliner Universität.

Danach machte er große Fortschritte in seiner beruflichen Karriere. Ab 1925 war er Leiter des Hauptsekretariats der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, 1927 wurde er zum Privatdozenten der Universität ernannt, ab 1929 wurde er zunächst ausserordentlicher öffentlicher Professor, dann - nach dem Tode von Ákos Pauler im Jahre 1934 -, ordentlicher öffentlicher Professor am Lehrstuhl III für (praktische) Philosophie der Philologischen Fakultät.

Inzwischen erscheinen mehr und mehr Beiträge von ihm in verschiedenen Fachzeitschriften, so u. a. in der Budapester, der Ungarischen, der Katholischen, bzw. der Ästhetischen Revue wie auch im Journal für Theologie. Ab 1927 wird er Mitarbeiter der Zeitschrift Athenaeum, dann - ab 1938 bis 1944 - leitet er, zusammen mit Gyula Kornis die von Graf József Révai herausgegebene Zeitschrift. Am 14 Mai 1938 wurde Béla Brandenstein einstimmig zum Vorsitzenden der Ungarischen Gesellschaft für Philosophie gewählt. Darüber hinaus ist er Vorsitzender der Abteilung für Philologische Wissenschaften und Theologie der Heiligen Stephansakademie, der Ungarischen Gesellschaft für Psychologie, Mitglied der Deutsch-Ungarischen Gesellschaft, der Ungarischen Gesellschaft für Pädagogie. Ausserdem leitete er, neben seinen vielen anderen öffentlichen Funktionen die Ästhetische Sammlung sowie das Institut für Psychologie an der Universität. In dieser Zeit erscheinen seine zusammenfassenden Werke wie: Grundlegung der Philosophie (1926-27), Philosophie der Kunst (1930), Der Mensch im Universum (1936-37), Philosophische Grundlegung (1935), Ethik ((1938), Quellen des Daseins (1940), Kierkegaard (1934), Platon (1941), Nietzsche (1942).

Vor den Bombardierungen in Budapest floh er mit seiner Familie im Herbst 1944 zunächst nach Transdanubien, dann nach Österreich, und schließlich nach Saarbrücken, Deutschland, wo er leitender Professor des philosophischen Unterrichts wird. Darüber hinaus waren in so gut wie jedem Semester neben der philosophischen Systematik auch seine verschiedenen philosophiegeschichtlichen Kurse beliebt. Selbst nach dem Ruhestand blieb er aktiv tätig. Er schloss sich verschiedenen ungarischen Organisationen der ungarischen Emigranten an, entfaltete eine aktive Tätigkeit sowohl in den Organisationsarbeiten des Rundfunks Freies Europa als auch in denen des Ungarischen Instituts in München. Ausserdem war er auch Mitglied des Ungarisch-Deutschen Kulturzirkels. Es erschienen bis zu seinem Tode nahezu 20 Bücher und Beiträge in deutscher und ungarischer Sprache.

Nach dem Ruhestand war er noch als Gastprofessor tätig. Er starb am 24 August 1989 in Saarbrücken.

¹ Der Beitrag ist eine bearbeitete Fassung des Vorwortes zu Béla Brandensteins Kierkegaard-Abhandlung, die 2005 beim Kairosz Verlag erschien.

II. Es ist insbesondere das philosophische System des Aristoteles, bzw. das Hegels, die er als Ausgangspunkt betrachtet, und auf die er oft Bezug nimmt, indem er diese entweder neu konzipiert oder sie auf irgendwelche Weise ergänzt. Offensichtlich war ihm auch das erste einheimische philosophische System – das von Károly Böhm – bekannt, allerdings war Paulers Einfluss viel entscheidender. Des weiteren hebt er die Phänomenologien von Husserl und Bolzano als eminent wichtig zur Schaffung einer philosophischen Struktur hervor

Die Veröffentlichung der Grundlegung der Philosophie von den ersten Ausgaben bis hin zu den letzten im Jahre 1970 verzögerte sich auf mehrere Jahrzehnte lang. Die Bände I, bzw. III erschienen 1926-27 in Deutschland (Grundlegung der Philosophie), 1930 wurde auch Band II fertiggeschrieben. Das Gesamtmaterial erschien dann auch zweimal, 1935, bzw. 1944 auf Ungarisch bei der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, in der Herausgabe der Universitätsdruckerei. Die erweiterte sechsbändige deutsche Ausgabe wurde 1970 in Berlin publiziert. Hierüber schreibt er:

Die konstituierenden Elemente seiner *Ontologie* sind die folgenden: auch nach ihm wird von Aristoteles mit dem Wort *ογ* keine Wirklichkeit, sondern das Ding, ja Exiszenz überhaupt bezeichnet. Er spricht sowohl von einem kategorienbedingten als auch von einem mit dem Spezifikum der Wahrheit kongruenten *ογ*. Bestehen wie Existieren müssen nach Brandenstein voneinander unterschieden werden. Das Existierende stellt irgendwie das Ich, das Ding, also keineswegs ein Nichts dar. Das Nichts besteht nicht, nichts kann von dem Nichts behauptet werden, wohingegen das Ding existiert.

Weder der Begriff des Existierens noch der des Bestehen sind bezüglich Gottes relevant. Die Ontologie ist es, die sich mit dem Bestehen als mit dem Etwas, das kein Nichts darstellt, mit dem Ding beschäftigt. Das Ding besteht, die These enthält folgendes: Inhalt, Form, Gestalt als eine Korrelaton der archaischsten Formen des Daseins, die in jeweils unterschiedlichem Maße gleichzeitig vorhanden, bzw. verschiedener Intensität sind. Bei der Untersuchung von empirischen Fakten und Dingen ist es jeweils nur eine dieser drei Determinanten, die in einem bestimmten Ding vorherrscht. Jenes Spezifikum nämlich, dem es seine Existenz verdankt, bzw. weswegen es gerade so - und nicht anders -, beschaffen ist.

Im *Bestehen* wird das Existieren auf irgendwelche Art und Weise ausgelegt, und zwar geht es nicht nur darum, was das Existierende ist, sondern vielmehr darum, wie es existiert. Die Zusammenhänge zwischen dem Ding und der Wirklichkeit, dem Bestehen und dem Existieren machen die Wesensbestimmungen der philosophischen Systematik aus. Die inhaltlichen, bzw. formalen Bezüge des Dinges werden auf spezifische Weise ausgelegt.

Die *Mengenlehre* bedeutet eine Art spezifische Philosophie der Mathematik, der innerhalb des Systems der Wissenschaften immer schon eine Sonderstellung eingeräumt war, so dass sie „ziemlich allein unter den anderen Wissenschaften“ stehe. Sie steht in vieler Hinsicht der Logik nahe, allerdings weisen Brandensteins Analysen darauf hin, wie die philosophischen Kategorien der Mathematik funktionieren.

Die Bezeichnung *Metaphysik* ist kraft ihres Gegenstandes problematisch, und zwar infolge der Spekulationen, die ihr im Laufe der Geschichte der Philosophie während der Jahrhunderte allmählich anzuhaften begannen. Es ist überaus wichtig, dass Kant, der nach Brandenstein seit 2500 Jahren ein Philosoph ersten Ranges sei, die Möglichkeit der spekulativen Metaphysik abstritt, und, obwohl er sich lange mit der Lösung von metaphysischen Fragen abplagte, konnte er keine zufriedenstellenden Antworten auf diese finden.

Der Gegenstand der Metaphysik, die Hauptprinzipien der Wirklichkeit sind uns nicht direkt gegeben, aber sie lassen sich mit Hilfe der regressiven Methode erschließen. Es ist durchaus nur die auf die Antezedenzen zurückgehende, regressive Methode, die zur Erfassung von a priori metaphysischen Seinsprinzipien aufgrund deren spezifischer Form oder Gestalt führen kann.

Bei der Untersuchung von metaphysischen Problemen muss man von empirischen Urfakten, d.h. einerseits von den Realitäten des Untersuchenden, bzw. seinen Bewusstseinsprozessen, andererseits von der Veränderung, der Zeitspanne, bzw. dem Fakt der Aufeinanderfolge ausgehen.

Die sich verändernde Wirklichkeit ist die Welt, während die unveränderliche Ur-Wirklichkeit Gott ist. Hier erscheint nun das dritte Urfakt in Brandensteins System, das Prinzip der Kausalität, mit dessen Hilfe, bzw. Analyse man auf logischem Wege zum Urgrund - dem Absoluten, zu Gott – gelangt, der seinerseits ewig, unendlich, frei hervorbringend, geistig und einzig ist. Nur mit diesen Attributen kann er versehen werden, deren Wahrheitswert gar nicht erst bezweifelt werden kann. (Diese Urgründe werden also zwar behauptet, aber nicht bewiesen, d.h. a priori vorausgesetzt.)

Darüber hinaus und nichtsdestoweniger gibt es bei einer jeden Veränderung, Entstehung, bzw. Einwirkung wenigstens einen Grund, der vorausgesetzt werden soll.

Nach den grundsätzlichen Bestimmungsprinzipien der Wirklichkeit kommt es zur Untersuchung der empirischen Welt, zu der von Wirklichkeiten zweiten und dritten Ranges, bzw. zweiter und dritter Ebene, für die das Kausalitätsprinzip ebenfalls ausschlaggebend ist. Die Veränderung, bzw. die Welt des Ichs sind nichts anderes als Grund-Wirklichkeit.

Im Aufbau der Wirklichkeit kommt der *Kraft*, den Wirkungen von Naturkräften, der Materie eine dominante Rolle zu. Gott erschuf aus seinem Daseinspotential heraus die Materie als Teil der zeitgebundenen, selbständigen Wirklichkeit, und brachte

dann auch die im Vergleich zu ihm zweitrangigen geistigen Wesen hervor. Im Gott sind die drei grundlegenden Werte: das Wahre, das Gute und das Schöne enthalten, er verfügt über die denkbar vollständigste Freiheit, seine Selbstaffirmation ist frei von jedwedem Ursprung, sie braucht keine Ursache; er stellt den „Willen zur eigenen Unendlichkeit“, die vollkommenste Freiheit dar, ohne sich hierbei durch die Zumutung von Unvollkommenheit einzuschränken.

Die von Gott erschaffene veränderliche Wirklichkeit hat drei Dimensionen:

- die praktische Wirklichkeit, die Welt der Handlungen
- die theoretische Wirklichkeit, die Welt der Wissenschaft
- die Welt der schöpferischen Tätigkeit, der Kunst

Aufgrund der obigen bilden die weiteren Bestandteile seiner Systematik: Handlungslehre – Pragmatik, Wissenschaftslehre – Theoretik, Kunstlehre - Poetik.

Die grundlegende Frage ist: Worin besteht die Handlung, bzw. die darauf aufbauende praktische Wirklichkeit, die Welt des praktischen Lebens? Eine weitere Frage bezieht sich darauf, wie die Welt der Theorie, der Kunst, des Schaffens als Lebensformen der Wirklichkeit in der Praxis der Alltäglichkeit gegeben sind. Während Zweck des theoretischen Lebens das Erkennen der Wahrheit, und der des schöpferischen Lebens die Hervorbringung eines Werkes ist, ist das praktische Leben auf Handlung schlechthin abgezielt, und zwar auf Handlung des Guten. Die Handlung ist grundsätzlich frei, aber die Kategorien, bzw. Formen der Handlung können sich frei glauben, indem sie diese von Gott herleiten. Die drei grundlegenden Bezüge der Handlungen des praktischen Ichs sind: 1. guter Wille, 2. Folgsamkeit (die zu Qualitäten der Ehrlichkeit, bzw. Aufrichtigkeit Gültigkeit erhält), 3. Tüchtigkeit oder Begeisterung. Letzteres bedeutet, dass die Handlung mit Seele und Leben erfüllt ist. Die Zweckmäßigkeit, die stark individuell geprägte Folgerichtigkeit, bzw. das Pflichtgefühl sind es, die für die praktische und folglich auch für die morale Alltagspraxis bezeichnend sind. Es ist der handelnde Geist, der die treibende psychologische Kraft des praktischen Lebens abgibt, der – im Gegensatz zum Künstler oder dem theoretischen Experten – über praktischen Willen verfügt, nicht selbstbezweckt ist, sich auf Umstände und Mittel der Handlung, sowie auf Mittel und Wege ihrer Verwirklichung bzw. Ausführung konzentriert, der weder wankelmütig noch skeptisch ist – wodurch etwa die Theorie ruiniert werden kann -, sondern sich jederzeit die Erlangung des gegebenen Zieles vor Augen hält. Der tätige Mensch ist es, der von allen Geistern wohl am realistischsten ist.

In seiner Wissenschaftslehre erörtert er ausser Analysen der theoretischen Gestalt das Ziel und die Mittel der theoretischen Tätigkeit sowie die Theorie des Denkens selbst, wobei die Probleme mit der Logik rückgekoppelt werden. Die theoretische Gestalt im allgemeinen Sinne ist unmittelbar weder bestrebt, irgendetwas hervorzubringen noch schafft sie etwas Originales oder Neues. Statt dessen macht sich seine Aktivität vielmehr auf dem Gebiet der Wahrnehmung, bzw. des Denkens bemerkbar. Der reflektierende, kontemplative Geist strebt nach Erkenntnis der Welt, „[...] er braucht ja nicht immer an der Warte der Taten zu stehen“², sein Wesen ist gelassener, er streift mehr im Reiche der Phantasie umher als der tätige Mensch. Nach den charakteristischen Merkmalen des theoretischen Geistes werden dessen Typen umgerissen, ausserdem wird der synthetische, bzw. analytische Typ im Kantschen Sinne untersucht.

Er spricht über den spekulativen Geist, wobei er den philosophischen Geist als dessen Spezialfall bezeichnet, der kein Philosoph im engsten Sinne des Wortes zu sein braucht. Des weiteren werden auch noch Individuen mit mathematisch-philosophischer Veranlagung behandelt. Gleichsam als Pendants für diesen Geist gibt es die individuellen Gestalten mit Forschermentalität, die sich nicht so sehr mit philosophischen Grundprinzipien und Axiomen als vielmehr mit dem Sammeln, bzw. Analysieren von einzelnen Gegenständen beschäftigen.

An diese beiden Typen anknüpfend, werden dann die analytische und synthetische Verfassung, bzw. Mentalität untersucht. Aufgrund einer unterschiedlichen Aufteilung wird der dogmatische, skeptische, bzw. kritische Typ erwähnt. Anschließend schreibt er über die Größen der Philosophiegeschichte, je nach der Dominanz des Willens, der Vernunft, bzw. des Gefühls wie folgt: Fichte und Hegel gehörten zB. zum Typ 1, beide seien energisch, oft auch zur Willkür geneigt, während Aristoteles ein Kritikertyp sei, er sei überlegt, auch gelassener, seine Denkweise sei nicht willkürlich, in der Erkenntnis lasse er sich von der Notwendigkeit, bzw. der Grundlegung des Guten leiten. Typ 3 hingegen sei ein temperamentvoller und gefährlicher Geist.,

In seiner Kunstlehre wird der schöpferische Zweig des Lebens untersucht, in dem eindeutig die Gefühle vorherrschen, was keineswegs etwa eine Art passive Gegenwart des Ichs, sondern durchaus eine aktive Seelenkraft, einen aktiven Akt, bzw. Zustand bedeutet. Die Poetik wird als allgemeine Kunstlehre aufgefasst. Der Geschmack scheint von einer Art vernunftmäßiges Werturteil, eine gewisse Passivität geprägt zu sein, während im „kreativen Takt“ neben der Urteilskraft auch noch irrationale Merkmale mit enthalten sind, die ihrerseits primär emotionalen Charakters sind. Diese Art emotionale Aktivität, die für jedes Künstler-Individuum charakteristisch ist, kann Sehnsucht, Wünsche, Liebe, Hass, Bewunderung, Ehrfurcht, aber auch Hass, Verachtung, Angst beinhalten.

Er macht eine relevante Unterscheidung zwischen technischen, bzw. künstlerischen Werken.

² Béla Brandenstein, Philosophische Grundlegung, Budapest, 1935. 432

III. In seiner Ethik, die - ähnlich seiner Kunstphilosophie -, auch gesondert, in einem selbständigen Band detailliert veröffentlicht wurde, werden der allseitige, vollständige Geist wie auch das allseitige, vollständige Leben untersucht. Eine rein axiologische ethische Theorie sei seines Erachtens unhaltbar, es bedürfe einer metaphysischen Grundlegung der Ethik. Ohne die Lösung der grundlegenden Seinsprobleme des Handelnden, bzw. der Handlung, wie auch der des Lebens, der Welt, des Menschen, des Geistes, des Willens bzw der Freiheit sind die ethischen Betrachtungen schlechthin lediglich eine axiologische Spekulation.

Die metaphysisch begründete Ethik hat zwei grundlegende Formen: natürlich, bzw. übernatürlich. Jene besteht in der Alltagspraxis der unmittelbaren empirischen Welt, während die Grundsätze von dieser in einer über die Realität hinausgehenden Sphäre wirken, die ihrerseits auch wichtige Dimensionen der magischen, bzw. religiösen Moral beinhalten. Nach Brandenstein ist der wichtigste Bereich des Erscheinens der Moral die Religion.

Andererseits werden auch die Kultur wie auch deren Aufbau durch die jeweilige ethische Wertordnung begründet.

Wie er schreibt.

Man braucht keineswegs etwa einen extra moralischen Wert einzuführen, sollten doch in dieser Sphäre das Gute, das Wahre und das Schöne zugleich mit einbegriffen sein.

Der Mensch kommt als ein die Moral, und folglich auch die Fähigkeit zur Verwirklichung von moralischen Werten potentiell und immanent in sich tragendes Wesen zur Welt. Die Ethik möchte immer auf die Frage eine Antwort finden, worin das Gute besteht, das der Mensch zu verwirklichen hat, und welches übrigens selbst dann unter dem Begriff des Guten zu subsumieren ist, wenn es im gegebenen Moment eben nicht realisiert wird. Das moralische Wertbewusstsein des Menschen trägt Dimensionen des Guten in sich, in denen sowohl individuelle als auch kollektive Wertungen vorausgesetzt sind. Die metaphysische Weltanschauung, bzw. Moral ergeben sich aus einer harmonischen Abstimmung der natürlichen Weltanschauung, bzw. Moral mit der übernatürlichen.

Diese drei absoluten Werte, d.h. das Gute, das Wahre und das Schöne, deren Reihenfolge in Brandensteins Theorie zugleich auch auf ihren jeweiligen Stellenwert hinweist, sind ausschlaggebend für den Begriff des Heiligen, dem er keinen neuen Wert beimisst, denn:

IV. In der ersten Hälfte des letzten Jahrhunderts scheint in der europäischen Philosophie die Anthropologie zu einem der Schwerpunkte der Forschungen geworden zu sein. Insbesondere Hartmanns Konzeption ist es, die neben Scheler und Plessner das einheimische Denken, darunter auch das Brandensteins, beeinflussten.

Auch die einheimische Anthropologie lässt nicht lange auf sich warten, es werden doch mehrere kleinere oder auch größere Schriften veröffentlicht.

Nach Beeindigung seines großangelegten philosophischen Werkes *Philosophische Grundlegung* fängt Béla Brandenstein an, ein weiteres monumentales Werk, eine fast 1500 Seiten starke allgemeine Menschenkunde (1936) zu schreiben, auf die später das Buch *Mensch und Leben* von György Bartók (1939) folgt e.

Brandensteins Fragestellung bezieht sich auf Berührungspunkte der fachwissenschaftlichen Ergebnisse mit der Philosophie, bzw. der Metaphysik, und folglich auf eine philosophische Anthropologie. Die Aufgabe ist also die folgende: dem Umriss der physiologischen Fähigkeiten folgt eine Grundlegung mit Hilfe von philosophischen Betrachtungen, danach[...]

Seine Anthropologie erwächst aus seiner Systematik, wobei dem Menschen, der die Vollständigkeit in den drei Lebenszweigen – in dem des Alltags, der Wissenschaft, bzw. der Kunst – erlebt, in welcher die Handlungen in der Allseitigkeit des moralischen Lebens des Alltags einander durchdringend und miteinander verflochten dimensioniert werden, einerseits eine zentrale Stelle zukommt, der aber andererseits von Gott determiniert, bzw. gelenkt wird. Gott stellt die Ur-Wirklichkeit, den Ugrund dar, von dem die dreieinige Urverfassung des Lebens bestimmt wird.

Da er grundsätzlich von den körperlich-physiologischen Begabungen des Menschen ausgeht, beginnt er seine Erörterungen mit den Theorien, die ab dem 19. Jahrhundert richtungsweisend unter den biologischen Entwicklungslehren waren. Anschließend umreißt er die damaligen Anthropologien.

Wie Brandenstein schreibt, kann man eine auch wissenschaftlich stichhaltige Erklärung für die Existenz wie auch für die Entstehung der Welt, bzw. des Menschen finden, indem man die biologische Menschenkunde, bzw. Entwicklungslehre mit empirisch gegebenen Fakten, bzw. mit deren notwendigen Voraussetzungen harmonisiert.

Was mag wohl das Bindeglied sein, das die Kluft zwischen dem Menschlichen und dem Tierischen überbrückt? Die sich herauskristallisierende Antwort darauf ist ohne Zweifel die menschliche Kultur, die aus der metaphysischen Systematik, bzw. aus empirischen Fakten abgeleitet, einem zum Absoluten verhilft. Letzteres schöpft aus dem auf Einsamkeit beruhenden Gotteserlebnis sowie aus der geistigen Erfüllung, die durch die ewigen und unveränderlichen Werte des Guten, Wahren und Schönen vermittelt werden, die ihrerseits jeweils die inhaltlichen, formellen, bzw. gebildenmäßigen Merkmale der

metaphysischen Transzendenz bezeichnen, und die sich seinem oben dargelegten philosophischen System klar entnehmen lassen.

Die menschliche Kultur ist es, die die Sphäre des menschlichen Daseins, seines Schaffens abgibt, die Gesellschaft wiederum stellt die zur Entfaltung der Kultur unmittelbar nötigen Ressourcen zur Verfügung. Innerhalb dessen untersucht er, sich reichlich auf Fachliteratur stützend, die Bezugspunkte von Wirtschaft, Technik, Recht, Spiel, Sport, Wissenschaft, Kunst, Sprache, Mythos, bzw. Moral, wobei er diese als Subsysteme sowohl in ihrer Selbständigkeit als auch in ihren Berührungspunkten durchdenkt. Er gelangt zur letzten großen Frage, nämlich. Worin besteht die Lage des Menschen in der Welt, und wie ist sie beschaffen, bzw. wo der Mikrokosmos innerhalb des Makrokosmos einzureihen ist?

Ein zentrales Element, einen der Schlüsselbegriffe seiner Kulturauffassung bildet die geistige Relevanz, hinsichtlich deren man wieder einmal vor dem klassischen Dilemma steht: Wie verwirklichen sich die ewigen Werte unter den jeweils konkret gegebenen Zeit- und Raumverhältnissen? Gegenwart wie Bedeutung eines zeitlich existierenden Gegenstandes sind den vom Absoluten determinierten ewigen Werten unterworfen. Dies alles funktioniert aber andererseits im Koordinatensystem der jeweiligen Gesellschaft.

Die Entstehung, bzw. die verschiedenen Richtungen der Gesellschaftslehre untersuchend, stellt Brandenstein fest, dass die Philosophie eine die Gesellschaftslehre begründende Wissenschaft sein soll. Auch sein eigenes System betrachtet er als Grundlage, auf der eine moderne Gesellschaftstheorie aufbauen kann. Seines Erachtens muss man unbedingt vom Begriff des sozialen Gebildes ausgehen. Die Marxsche Theorie, bzw. die Idee des kommunistischen Staates untersuchend, kommt er grundsätzlich zu der Feststellung, dass obwohl Marx die letzte Phase in der Entwicklung des Kapitalismus im Grunde genommen richtig beurteilte; trotzdem ist seiner Ansicht nach nicht die kommunistische Ideologie von Gefahr, sondern vielmehr die sich als das Ende der kapitalistischen Gesellschaft erweisende Proletarrevolution und die Diktatur der siegreichen Revolutionäre, so dass es - wie er sagt -, zu einem praktischen Scheitern der Theorie im damaligen Russland komme.

Der zukünftige Staat ist seiner Auffassung nach. Der Staat wird von den aus verschiedenen Berufskreisen gewählten besten Führer gelenkt. Jeder Beruf steht für einen jeden offen, allerdings sind es die Leistungen im Studium, bzw. in der Praxis, die letztlich über sein Bleiben innerhalb einer gegebenen Tätigkeitsbereich entscheiden. Eine derartige Gesellschaft ist erst recht zum Betreiben der Kultur fähig, die - wie gesagt -, gemäß den drei Gebieten der Metaphysik aus drei Hauptzweigen: aus einem praktischen (Spiel, Sport, Rechtswesen), einem theoretischen, bzw. einem künstlerischen Subsystem besteht.

Die zukünftige Gesellschaft muss nicht nur wirtschaftliche, sondern auch ethische Werte in ihr System integrieren. (Als eine wichtige These...) Das Recht auf Erwerb, bzw. Vererbung von Privatvermögen muss zwar beibehalten werden, allerdings unter gewissen Einschränkungen. Das Verteilungssystem, auf das er die Gesellschaft der Zukunft aufbauen möchte, ist grundsätzlich durchaus sozial gesinnt und modern, mit einer gleichzeitiger Forderung nach einer grenzübergreifenden Organisation der Wirtschaft. Es ist ein Weltstaat, eine die ganze Welt regierende Behörde, die ihm vorschwebt.

Als Empfehlungsworte für die demnächst folgende Kierkegaard-Studie soll hier ein sehr treffender Satz von ihm stehen:

SEGMENTS OF THE PHILOSOPHY OF BÉLA BRANDENSTEIN

This paper is an overview of the life and philosophy of Béla Brandenstein. Originally it was published in 2005 by the Kairosz Publishing House in Budapest.

BRANDENSTEIN BÉLA FILOZÓFIÁJÁNAK SZEGMENSEI

Ezen írás Brandenstein Béla életét és filozófiáját foglalja össze tömören. Eredetileg a Kairosz Kiadó gondozásában jelent meg Budapesten 2005-ben.



NYELVÉSZET

Czeglédi Katalin :

Nyelvhasználat és nyelvi eredet a földrajzi nevekben¹

„Lassan általánossá kezd válni az a felismerés, hogy a mai nyelvcsaládok ősei a jégkorok végén már kialakultak, s ekként a legősibb szórtegek ilyen távoli idők életéről vallanak...Szavaink ...évtizezrek múltját őrzik, s ekként egykori művelődésünk legbecsebb emlékei.” (LÁSZLÓ 1999:7-22)

1. Bevezetés.

Az első földrajzi nevek több ezer évvel ezelőtt keletkeztek. A szóbeli és az írásbeli nyelvhasználat közel egyidős lehet. A földrajzi helyek elnevezése a mai napig is tart, ugyanakkor a már névvel bíró helynek legtöbbször nem adtak új nevet, hanem egy későbbi korban vagy ugyanaz – az első névadó – a nép használta, vagy annak az utóda, utódai. Olykor a területre idegenből jött nép vette át a már meglévő nevet, amelyet a saját nyelvéhez igazított. Ez azt is jelenti, hogy vagy változatlanul, vagy csak némi változtatással, gyakran kiegészítve használja az új lakó a nevet. Előfordult, hogy új nevet adtak a helynek, így legalább két változat, többnyelvű lakosság esetében több változat van forgalomban. Ezeknek a neveknek a nyelvi eredete lehet ugyanaz vagy különböző. A nyelvi használat figyelembe vétele segít a nyelvi eredet helyes magyarázatában, ugyanakkor a nevek etimológiájának az elkészítése a földrajzi nevek komplex megközelítését illetve feldolgozását is igényli.

Jelen dolgozatban néhány egytagú, egyszerű, toldalékolatlan és toldalékolt szóból álló földrajzi néven keresztül mutatok be a nyelvhasználat és a nyelvi eredet kérdései közül néhányat.

2. Egyszerű szóból álló földrajzi nevek:

Az idetartozó földrajzi nevek közül mindössze három tőtípusra, a tV_k(V), tV_n(V) és a tV_nk(V) változatokra hozok példákat.

2.1. tV_k(V) hangtani felépítésűek:

Akkolo f. TB.21.: bask. *Akkolo* or. *Akkolo* Zil., az or. **Tok** jobboldali mellékfolyója.

< or. *Tok* ← nem or. *Tok* ← vö.: or. *tok* '1. folyam, folyó' < **tekti* (ld. *teč*')(SIS, HADROVICS-GÁLDI 1951). < **tekti* ← *tek* + *-ti*: főnévi igenévképző.

Az orosz *tok* szónak további jelentései vannak, amelyeknek számbavétele hozzásegít a névnek alapul szolgáló szó megválasztásához, azonban a végleges döntéshez további vizsgálatokra van szükség. Vö. még orosz **tok** 'szerű, szerűskert' < 'folyam, folyás' > 'futás'² > 'a ló mozgása az örlés idején' > 'hely, ahol örlnek a ló segítségével' (SIS), **tok**: hangutánzó szó (vadászkifejezés) *tok-tok* (SIS), **tok** 'dürgés, párzás (helye)' (HADROVICS-GÁLDI 1951)

Az oroszban vannak képzett szavak, amelyeknek a töve összetartozik valamilyen jelentésszálon a *Tok* folyónévünkkel, pl.: **tokovat** 'dürög, párizk (fajdkakas)' (SIS) < *tok* ' or. -*ova* -: folyamatos ige képző + *-t*': főnévi igenévképző), **tókar** 'esztergályos', ← *tok* - + *-ar*': képző. (SIS) < *toka* + *-r*':³ foglalkozásnév képző, **tkat** 'szó' (SIS) < *tka* + *-t*': főnévi igenévképző, **tkan** 'szövet' (SIS) < *tka* + *-n*': képző, **tkáč** 'takács, szövőmunkás' (SIS) < *tka* + *-č*': foglalkozásnév képző, **tknut** 'beleszúr, beledöf, beledug' (SIS) < *tk* + *-n(u)*: képző + *-t*': főnévi igenévképző.

Az első kérdés, vajon milyen szálon kapcsolódhatnak ezek a szavak a *Tok* folyónévhez. Miután a kutatásaim eredményeképpen kiderült, hogy az emberi nyelv legelső megnevezése az élet legelső és legfontosabb feltételére, a vízre vonatkozhatott, természetes, ha a víz eredeti komplex jelentéstartalmából indulunk ki a szókincs vizsgálatakor. E jelentéstartalom kezdetben magában foglalta a víz összes tulajdonságát. Idővel az egyes tulajdonságok önálló életre keltek, és a természeti valamint a társadalmi környezet hasonló lényeges tulajdonságú elemeire rátapadtak, s a továbbiakban már ezek is

¹ Eredetileg megjelent: *Nyelv és Jelentés, Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához* 83. Tinta Könyvkiadó, Budapest 2008.

² A Volga-Urál vidéke földrajzi neveiből kiindulva végeztem ilyen vizsgálatokat.

³ A szónak egyik alakváltozata, fejleménye az or. *beg* 'futás' szó, vö.: or. *bégat* 'futni', ld. még litván *begti* 'futni', lett *bēgt* 'futni', hindi, bengáli *bhāg* 'futni'... (SIS) < vö.: or. *bégat* ← *bega* + *-ti*: főnévi igenévképző.

⁴ Több szóban és nyelvben is ismert, vö.: magy. *tanár*, ang. *teacher* 'ua.'. A rendszer azt igazolja, hogy ezek a képzők nem magánhangzó kezdetűek.

⁵ A *-cs* mint nomen agentis képző ismert a magyarban a *takács* (< *taká* + *-cs*) 'szövőmunkás' közszóban és a *Takács* családnévben, de további szavakban is, pl.: *ács*, *álcs*, amelyeknek a párhuzamai kimutathatók a török nyelvben.

viselték az elnevezést. Így a fenti szavak közös gyökérből való származtatása a hangtani és alaktani igazolás mellett érthetővé válik.

Éppen a szótó (tV) ősiségére tekintettel, a végső eredetnek a megállapításához szélesebb körű vizsgálatokra van szükség. Nem fogadható el, felülvizsgálatra szorulnak mind a SIS, mind a TESz megállapításai számos esetben. Így pl. az orosz *tkač* elemeire bontásával nem értek egyet, továbbá azzal sem, hogy a magyar *takács* szláv eredetű. Szemmel láthatóan már azt sem vették figyelembe a szócikk írói, hogy a *-č*: nomen agentis képző a szláv nyelvekben nem lehet eredeti, hanem csak átvétel. A szláv nyelvek fejlődéstörténetéről tanúskodik ugyanakkor számos példa, köztük, pl., az orosz már nem ejti a szó tövében eredetileg megvolt magánhangzót. Ennek a jelenségnek a magyarázatát csak akkor találjuk meg, ha a szubsztrátum nyelvi jelenségeket tartalmazó neveket és a szláv nyelvi használatú formákat összehasonlító vizsgálatnak vetjük alá.

Továbbá az is látható, hogy a *Tok* folyónévvel összetartozó szavak illetve szótövek Eurázsia-szerte ismertek. A név illetve a neki alapul szolgált közszo megtalálásához, megfejtéséhez figyelembe kell venni ezt a tényt is mindamelllett, hogy minden egyes név tartalmaz egyedi jellemzőket is. Ehhez pedig további adatok vizsgálata szükséges. Az egyértelmű, hogy a fenti *Tok* folyónév illetőleg a közszők töve szorosán összetartozik, közös gyökerű. Ezen a ponton azonban nem állhatunk meg akkor, amikor keressük a *Tok* folyónévnek alapul szolgált szót. Az a tény, hogy a folyónév ma az orosz nyelv használatában ismert az adataink szerint, korántsem jelenti azt, hogy a folyót az orosz nyelvet beszélők nevezték el, s a szót a saját maguk teremtette saját nyelvükből vették.

Ahhoz, hogy minél közelebb jussunk az igazsághoz, számolni kell azzal a tudományos állásfoglalással, hogy az ősszláv nyelv az i.sz. 400-as években alakult ki valahol Kelet-Európában, a mai ukrán területen. A jelen ismeretek szerint északnyugati irányból jött ide egy nép, népcsoport, amelyik ezen a szubsztrátum területen vált szlávúvá. Ez azt is jelenti, hogy a szlávok kultúrájukban, nyelvükben egy Nyugat-Európa felől Északra vonuló, majd onnan déli, dél-keleti irányba vándorló nép a kultúrájában, nyelvében az egyik szálat hozta, a másik szálat pedig a helyi lakosoktól vette át, tehát ez utóbbi szál szubsztrátum eredetű. A kérdésekre a válasz megtalálását nehezíti az a tény, hogy a két szál olykor láthatóan közös gyökerű. Ez azt is jelenti, hogy a szláv nyelvek kulcsfontosságú, ha úgy tetszik, közvetítő, egyben megőrző szerepet töltenek be sok esetben. Mindenesetre a szláv nyelveknek az egyik keleti csoportja az orosz, amely az Urál nyugati oldalához közel eső részekre viszonylag igen későn jutott el.

Segít a kutatásban az is, hogy a fenti neveknek vannak földrajzi névi párhuzamai, amelyek hangtanilag a *Tok* alakváltozatai, közszői jelentésükben összetartoznak, közös gyökerűek. Ahhoz azonban, hogy a névadó nép nyelvét megállapítsuk, azaz, a név nyelvi eredetét megfejtjük, mind a tulajdonnévi, mind a közszői párhuzamokat számba kell venni. Ez a munka pedig azért is fontos, mert olyan szótóval, tőszóval, gyökszóval van dolgunk, amely igen régen, a nyelv születése idején, a nyelv kialakulásának korai szakaszában keletkezhetett. Vö. még:

Täkü h. TB.151.: bask. *Täkä* or. *Takino* Mečetl., falu neve, vö.: bask. *Täkä* személynév. < bask. *Täkä* ← bask. *Täkä* személynév: végső fokon víznévi eredetű, or. *Takino* < *Taka* (← 1. szubsztrátum eredetű név 2. bask. *Täkä*) + or. *-in*: birtokos melléknévképző + or. *-o*.

Elvileg az orosz *Taka* forma lehet a baskír *Täkä* átvétele hanghelyettesítéssel, de lehet egy *Taka* átvétele valamely más nyelvi használatból. E részletkérdést helyi vizsgálatokkal tisztázni lehet, azonban az eredmény az alakváltozatok összetartozását nem kérdőjelezheti meg. Ugyanakkor a fenti nevekkel összetartozik számos a magyarban ismert családnév is, pl.:

2.1.1. Családnevek:

Magyar⁵:

Tákai csn. ← magy. *Tákó* hn. Győr m. + *-i*: melléknévképző', **Tege, Teke** csn. ← magy. *Tege, Teke* világi személynév, **Tekei** csn. ← magy. *Teke* hn. Kolozs m. + *-i*: melléknévképző', **Teki** csn. ← magy. *Tek* hn. Bács m. + *-i*: melléknévképző', **Tik** ld. **Tyúk** csn. ← magy. *tyúk, tik* 'egy fajta háziszárnyas', ...régen 'tyúk is, kakas is', **Tok** csn. ← magy. *tok* 'porcos vázú, íváskor a folyókba vándorló tengeri hal', **Toka** csn. ← magy. *Toka, Tuka* világi személynév, **Tök** csn. ← magy. *Tök* világi személynév, **Töke** csn. ← magy. *töke* 'fatörzs, tuskó, szőlőtöke', **Töki** csn. ← magy. *Tök* hn. Pest m. + *-i*: melléknévképző', **Töki** csn. ← magy. *Tök* hn. Doboka m. + *-i*: melléknévképző', **Tökő** csn. ← magy. *Tökő* világi szn., **Duka** csn. ← magy. *Duka* világi szn., **Dukai** csn. ← magy. *Duka* hn. Pest, Vas m. + *-i*: melléknévképző', **Takács** csn. ← magy. *takács* 'szövéssel foglalkozó iparos'. (KÁZMÉR 1993) < *Taká*⁶ + *-cs*: foglalkozásnév képző.

A családnevek érdekessége, hogy egyik részüket tulajdonnévi (világi személynévi vagy helynévi), másik részüket közszői eredetűnek tartják. Az alapul szolgáló nevek, szavak megválasztása nem minden esetben helyeselhető, amelyet a széleskörű vizsgálataim támasztanak alá. A választék jóval bővebb, mint amennyit a cikkírók figyelembe vettek. Az idetartozó közszők közül a megfelelőt csak sokrétű, sok szempontú tanulmányozás után választhatjuk ki. Ehhez pedig nem nélkülözhetjük a

⁵ Személynévek ismertek más nyelvekben is, pl. bask. *Täkä* stb.

⁶ Csak a szótó (*Taká*) tartozik össze a fenti tulajdonnevekkel.

közszói példákat az altáji, uráli és az indoeurópai családba sorolt nyelvekből, és külön a magyar nyelvből, amelyek kötődnek a víznévhez annak számos tulajdonsága révén, köztük a víz hangja, alakja, mozgása, munkája, tevékenysége, funkciója, minősége, hiánya stb. alapján. Ezért azokat a nyelvi előfordulás mellett jelentésük szerint is csoportosítottam, pl.:

2.1.2. Közszók a magyar nyelvben:

2.1.2.1. Hangutánzó:

tik-tak: 'az óra ketyegése'. Német eredetű, vö.: ném. *Ticktack*, 'az óra ketyegése', hangutánzó szó...or. *tik-ták* 'kegyegés'. (TESz)

tikog 'fuldokolva köhög, (kutya) csahol, vihog, zokog'. Hangutánzó eredetű... (TESz)

2.1.2.2. Alak, forma:

tok '2. burok, tartó, 2. porcos vázú, ívaskor a folyókba vándorló tengeri hal, stb.'. Ismeretlen eredetű. ...Vö.: ószerb. (TESz)

téka 'az a hely, ahol tartanak valamit, az, amiben tartanak valamit, láda, fiók, szekrény, stb.'. Latin eredetű, vö.: lat. *theca* 'borító, tok, hüvely', ...ol. *teca* 'tok'. (TESz)

teke 'gömb, golyó'...Bizonytalan eredetű. (TESz)

toka 'az álla alatt kidomborodó vagy lelógó zsírpárna, tyúkfélék áll alatt levő bőrredője, alsó taréj'. Szláv eredetű, vö.: óe. szláv *tukъ* 'háj', blg. *tuk* 'zsír', zsircsepp (a levesen) ...cseh, szlk., or. *tuk* 'zsír, háj' (TESz)

tök 'kúszó indájú, tölcséres virágú növény, ill. ennek termése, herezacskó herével együtt, , ostoba, tökkelütött ember, a magyar és a német kártya egyik színe'...Szláv, közelebről déli szláv eredetű, vö.: blg. *tikva* 'tök, mint növény, tökfej, tökfilkó, buta ember', ...szln. *tikva* 'tök, mint növény', , cseh *tykev* 'ua.'...or. *tykva* 'tök, mint növény'. (TESz)

dikó 'kezdetleges ágyféle'. Ismeretlen eredetű. (TESz)

dóka 'rövid, dolmányyszerű meleg kabát, egybeszabott kislány- vagy meleg ruha'. Ismeretlen eredetű szócsalád. Vö.: lat. *toga* 'lepelszerű, vállra vetett lepelszerű ruha'. (TESz)

dákó 'a biliárdgolyó lökésére használt rúd, hím vessző'. Ausztriai német eredetű. (TESz)

Eleink gondolkodásában a víz lakóhelye a mélyedés, gödör, árok, meder – ez esetben a *tok* - ellentettje a dudor (vö.: ÓT. *tog* 'hegy') összetartoznak, elnevezésük is rokon. A *dikó* nemcsak a víznek, másnak is lehet az ágya. Az alak és funkció kapcsán másra is rátapadt ez a szó. Vannak szavak, amelyek ugyanabban a nyelvben több jelentést is megőriztek az eredeti komplex jelentéstartalomból, ezért azokra tekintettel kell lenni a vizsgálat folyamán. A 'burok, tartó' jelentésű *tok* eleinte a víz tartójára, a gödörre vonatkozott. Ugyanakkor a hal a vándorlás és a termékenyítéssel kapcsolatos tevékenysége kapcsán kaphatta meg a *tok* elnevezést. A *dákó* mint rúd eredendően nem más mint valamilyen növényi szár, ez pedig a folyó mintájára nőtt, alakult ki őseink gondolkodása szerint. Kialakulásában, formájában és funkciójában köze van a megtermékenyítésben részt vevő szervhez, - hasonlóan működik a biliárdgolyó lökésére használt rúd is - ezért az elnevezést megkapta.

A *dóka* és a *tóga* alakja, formája révén tartozik össze.

2.1.2.3. Minőség, azaz teljesség vagy hiány:

tök- vö.: *tökrészeg*, *tökjőzan*, *tökmindegy*... (TESz) < Vö.: *tökéletes*. A *tök* jelentése 'teljes, egész' lehetett.

tőke 'kivágott fa törzse, különféle munkafolyamatok végzéséhez használatos tuskó, szőlőtőke, növényeknek a föld alatti része, tő, méhkas, faragatlan, durva ember, szótó, pénzalap, kamatozó pénzösszeg, vagyon, (kisebb) állatcsoport, tömeg, kapitalizmus, tökésréce'.

Származékszó. (TESz)

tőnk 'fatörzs egy darabja, fatuskó, a gomba szára, növényiszár, törzs, csőd, anyagi összeomlás, bukás, alap', *tőnkő*, *tünke*, *tönke*, *tenkö*, *tünkő*, *tőke*, *tuskó*. A szócsalád tagja fejlemények. (TESz)

tökél 'megtesz, végrehajt, megerősít, teljessé, egészsé, éppé tesz, meggyógyít, (idő) betelik, elmúlik, elhatároz, készlet, buzdít, kínoz'...A szócsalád tagjai származékszavak. (TESz)

Mintogy a teljesség sűrítve a forrásban, a magban, az alapban, a kiindulási formában található meg, ezért az nemcsak tökéletes, hanem alapja is mindennek. Nemcsak a földrajzi nevekben, hanem a közszókban is gyakori a belőle képzett forma. Semmi nem igazolja azt, hogy a toldalékolt alakokból elvonással keletkezett a tőszó, pl. a *tök* forma a *tökélyből* vagy a *tökéletesből*, mint ahogyan a TESz állítja.

tikkad 'ember, állat szomjúságtól ellankad, elfárad', csillapul, alábbhagy, (növény) szárazságtól, hőségtől kipusztul, kiég, fullad'. Hangutánzó eredetű... (TESz)

Miközben a víz – különös tekintettel a forrásvízre – az erőt, egészséget, a gyógyulást, az életben maradáást stb. nyújtja, víz hiánya fáradtsághoz, pusztuláshoz vezet. (vö.: CZEGLÉDI 2004)

2.1.2.4. Cselekvés:

A víz munkájával – miközben a medrét alakítja – sokféle tevékenység jár együtt. A földet szúrja, vágja, löki, nyomja,

ugyanakkor tömi, bedugja a vájt üregeket. Ez a tevékenység egyrészt a termékenység körébe tartozó nemzésre is jellemző,⁷ másrészt utal arra, hogyan szövődik, alakul az élet (növényé, állaté, emberé) és hogyan jönnek létre bizonyos készítmények (anyag, szövet) a folyó mintájára, pl. a *tű* segítségével. Az eszköznek és a cselekvésnek első lépésben ugyanaz volt a neve, amelyet ma is őriznek a nomen-verbumok. Nem véletlen, hogy ilyen jelentésben is fennmaradtak a szavak toldalékolatlan formában, pl.:

tövík 'belesüpped, beletapad, belerögződik, beleszűrődik, belefűrődik, behatol, rögzít, bevés, szúr'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *täy-*, ...*tay-* 'szúr, lök, nyom', *tayi* 'töm, dug', ...votj. *tuj-*, *tij-* 'dug, bedug, betol'...(TESz)

dug 'valamibe, valaminek a belsejébe tesz, titokban ad, (állatot) töm'...Ősi örökség a finnugor korból. Vö.: ...finn *tunkea* 'nyom, benyom, nyomul, hatol', észt *tungima* 'ua.'. (TESz)

Toldalékolatlan, pl.:

töked 'akad, ütközik valamibe, fűrődik valamibe, beleköt valamibe, tűz, süt (a nap)', **tökeszt** 'fűr, szúr, akaszt, valamibe'. A szócsalád tagjai származékszavak. Alapszavuk a *tövík* igével azonos. (TESz)

takács 'szövéssel foglalkozó iparos szövőmunkás'. Szláv eredetű, vö.: blg. *tvkáč*,... *takač*, szln. *tkáč*, szlk. *tkáč*, or. *tkač* 'szövőmunkás, takács'. (TESz)

2.1.3. Közszói párhuzamok az uráli nyelvekben:

A uráli, altáji és indoeurópai nyelvekhez sorolt nyelvekben ez a csoportosítás ugyanígy elvégezhető, azonban a hely szűke miatt ez esetben ettől eltekintek. Vö.:

2.1.3.1. Finn:

taka 'mög, hátsó rész v. tér, valami mögött való tér, hátsó', **tikka** 'karó, rúd, pózna', **tokka** 'csomó, nyaláb, köteg, csomag', **tukko** 'nyaláb, köteg, csomó', **tukka** 'üstök, haj', **teke-** 'tenni, csinálni, készíteni', **teko** 'csinálás, készítés, tevés, tett, tetemény', **tikkaa-**, **tikata** 'kötni (harisnyát), hímezni, hímest varni, kivarni', **tukkee-**, ...**tuketa** 'bedugni, betönni', **tukko-**, **tukota**, **tukki-** 'bedugni, betönni', **tykki-**, **tykkä-** 'kopogni, dobogni', **tökkä-**, **tökätä-** 'lökni, taszítani, döfni, tönni'. (SZINNYEI 1884)

2.1.3.2. Komi:

tak 'erős', man. *täk* 'erős', **tug** 'ecset, fürt, bojt, rojt, vége, teteje, felsőrésze, vége valaminek', vö.: finn *tünkä* 'vég, gyökérke', szamojéd *dagge?*, man. *tonga* 'pata', magy. *tag* 'testrész'. (LYTKIN – GULJAJEV 1999)

2.1.3.3. Udmurt:

taka, **taga** 'kos', **tug** 'bojt, rojt' (MUNKÁCSI 1990)

Az uráli nyelvekben ismert – névszó és igék - tőszavak illetve a képzeteknek a tövei különböző jelentésszálakon kapcsolódnak egymáshoz.⁸

2.1.4. Közszói párhuzamok az altáji nyelvekben:

2.1.4.1. Csuvas:

taka⁹ 'kos, ürü', ...MK., *täkä*, kirg., kazah, k.kalp., nog., kum. *teke* 'bakkecske', ojr. *teke* 'kő bak(kecske), tuv. *dege* 'vad bakkecske, ...mong. *tex* 'vad, hegyi kecske', burj.mong. *texe*, kalm. *tek* 'bakkecske'. (JEGOROV 1964)

täk 'önteni, kiönteni', MK., ujj., kirg., kazah, azerb., alt., hakasz, tuv., kum., k.kalp., *tök*, üzb. *tuk*, tat., bask. *tük*, oszm., türkm. *dök*, jak. *tox* 'önteni, kiönteni'. (JEGOROV 1964)

täk 'madártoll, háziállatok szőre, szőr a testen', ...ojr., hakasz *tük* 'szőr', kirg., kazah *tük* 'szőr a testen', ujj. *tük* 'szőr, pehely'¹⁰, üzb. *tuk* 'haj, pehely', jak. *tüü* 'pehely', tuv. *dük* 'szőr', tuv., hakasz *čüg* 'madártoll'. (JEGOROV 1964)

täk 'csendes, zajtalanul, nyugodtan, békésen', MK. *dik*, ...XII-XII. sz. *täk*, MNX, kirg., oszm. *tek*, üzb. *tuk*, *tok* 'csendes, nyugodtan, békésen', türkm. *dek* 'csendes, békés, csendes, békésen', tat. *tik*: *tik tor!* 'hallgass', *tik utyr* 'ülj békésen', bask. *tik* 'nyugodtan', MNX *tek* 'mozdulatlanul'. (JEGOROV 1964)

täk 'érinteni, megfogni, hozzányúlni, zavarni, nyugtalanítani, megindítani, megragadni, lökdödni, bökdödni, taszítani, biztatni,

⁷ Eleink gondolkodásában, pl. a Nap sugara is megtermékenyítő szerepet játszott, játszik, amikor a jeget, havat megolvasztja. Ennek következtében a víz hatalmasra duzzad, dagad, mígnem egyszer csak telítődik, kifakad, kiszakad valahol, és elindul a víz, hengerülve fut, folyóvá válik. Ez maga a születés. Állóvízből - amelyre többek között jellemző a csend, a nyugalom is – folyó, azaz csörgő, élő víz lett. A hegy is hasonló okok miatt vált dudorrá. Nem véletlen, hogy vannak kultúrák, ahol a hegy olyan, mint az áldott állapotban lévő anya, s a megtermékenyítő a Nap. A Föld tehát női, a Nap férfi természetű. .

⁸ Részletes bemutatására másutt keríték sort.

⁹ Vö.: magy. *bak* 'kos, bizonyos állatok hímje, kecskebak, egy fajta állvány, gúzs, hurok, egy fajta tornaszor'. (TESz) Ez utóbbi az alakja miatt tartozik ide.

¹⁰ A szó (*pehe* + *-ly*) töve a *pehe* összetartozik a magyar *pihe*, az or. *pux* 'pehely' stb. szóval.

serkenteni, bujtatni, bujtogatni, felöklelni, bökní, döfni', ujj. *teg*, türkm., oszm. *deg*, üzb. *teg*, alt., kazah *tij*, MNX *tek*, bask. *tej* 'érinteni, megérinteni', bask. *töke* 'felöklelni, bökní, döfni', vö.: mar. *túk(aš)* 'érinteni, megindítani, felöklelni...', *túkö*¹¹ 'szarv'. (JEGOROV 1964)

A török nyelvi adatok sok más mellett arra is figyelmeztetnek, hogy nélkülük számos orosz szó etimológiája nem írható meg. A török orosz nyelvi kapcsolatok vizsgálata derített fényt arra, pl. hogy az or. *tixij* 'csendes' szó előzménye a tat. *tik* volt. A csuvasban is vannak hasonló szavak, ahol a *-k* már tovább változott fejleménye található, ám vannak török nyelvek, amelyekben a *-k* zöngés változata használatos, pl.:

tu, täv 'hegy, halom, kiemelkedés', ÓT., ujj., hakas **tag**, oszm., azerb. *dag*, türkm., tuv. *dag*, üzb. *tog*, kirk. *too* (dial. *tov*), nog., kumük, karaim *tav*, ojr. *tuu*, kazah, k.kalp., karacs., tat., bask. *tau* 'hegy', ...mong. *tabagan, dabaa* 'hegy, (hegy)szoros, hágó'. (JEGOROV 1964)

tu, täv 'szülni, születni, csinálni, létrehozni, alkotni, hozni, tojást elhelyezni', ÓT. ... **tog** 'szülni, születni', ...oszm. *dog*, azerb., türkm. *dog*, ...nog. tuv, tat. *tu* 'születni', ...azerb. *dog*, ujj., üzb. *tug*, k.kalp., alt., kirk., kazah *tuu* 'szülni', hakas *tug* 'megborjazni', ...néhány nyelvben 'tojást rakni', 'felkelni (nap)' jelentése ismert, vö.: mong. *togurbi* 'szülni'. (JEGOROV 1964)

tux 'kimenni, feljönni (nap), ...ÓT. **tog** 'felemelkedni, feljönni (nap), azerb., oszm. *dog*, türkm. *dog* 'felemelkedni, feljönni' ...ujg. *čik*, oszm., tat. *čyk*, azerb. *čyx*, kazah, nog. *tyk*, bask. *syk* 'ua.' ... (JEGOROV 1964)

A fenti három szó alapvetően a 'hegy, halom, kiemelkedés', a 'szülni, születni, csinálni, létrehozni, alkotni, hozni, tojást elhelyezni' és a 'kimenni (víz), feljönni (nap)' jelentése a 'teremtés' szálon tartozik össze.

2.1.4.2. Baskír:

tübän 'alsó', **tübänge** 'alsó' (BRS 1958). Mindkét baskír változat a magyar *tő, töv-, tőke, tönkő* formáknak rokona, és az 'alap' jelentésen keresztül tartozik a vizsgált szócsaládba.

tüňäräk 'kerek' (BRS 1958) < *tüňä* + *räk*.

A baskír 'kerek' jelentésű szónak a magyarban ismert, pl. a *teker* (*teke* + *-r*) formája, de idetartozik a *szekér* (*szeké* + *-r*) is, amelynek a 'kerek' jelentése korábban a kerékre vonatkozott. Mindezek figyelembe vétele nélkül nem írható meg, pl. a magyar *szekér* szó etimológiája. (vö.: CZEGLÉDI 2001)

2.1.5. Közszoí párhuzamok az indoeurópai nyelvekben:

2.1.5.1. Orosz:

teč', tekú < *tek* + *-ti*: főnévi igenév képző. Vö.: litv. *tekėti* 'folyni, futni', óind. *takati, tykat'* 'beleszúr, -bök, -döf'. < *tyka* + *-t'*: főnévi igenév képző. (SIS) Ezeknek a szavaknak a vizsgálata azért is fontos, mert a kutató számára egyértelművé válik, hogy pl. a *k > č* változás a szláv nyelvekben jellemző, a földrajzi nevekben is csak a szláv nyelvi használatúakban mutatkozik.

2.1.5.2. Angol:

take 'fog, vesz, tesz stb.' (ORSZÁGH 1981)

2.1.5.3. Latin:

tegō 'befed, beborít, eltakar, elrejt stb.', **toga** 'tóga' (a rómaiak nemzeti ruhája, a békés, polgári élet jelképe)... (GYÖRKÖSY 1986)

A fenti példák csak jelzés értékűek, hangtani, alaktani és jelentéstani összetartozásuk azonban egyértelmű. Az angol *take* és a magyar *fog* egymásnak olyan alakváltozatai, ahol az angol őrzi az ősbibb formát. A latin *tegō* a magyar *dug* szóval van közelebbi kapcsolatban.

2.2. tVn(V) / dVn(V) hangtani felépítésűek:

A *Tok, Tākā, Tübā*, földrajzi neveknek további idetartozó párhuzamos alakváltozatai vannak, pl.:

Duna Európa második legnagyobb folyójának az elnevezése is, hiszen az ie. *danu-* 'folyó', osz. *don* 'víz, folyó' (KISS 1980)

Tun f. Ašm.XIV.132: csuv. *Tun* or. **Don**, folyó neve, NAP:-, Ar.:-, KISS 1980.: *Don* 'folyó a Szovjetúnióban'...Az or. *Don* átvétele. Ez iráni eredetű, vö.: av. *dānu-* 'folyó, áradat', osz. *don* 'víz, folyó'. < csuv. *Tun* < *tuvan* or. *Don*.

D'vina f. SW.165b.: ko. *D'vina* or. *Dvina*, folyó, KISS 1980.: *Dvina* 'a Rigai-öbölbe torkolló folyó, ...ősi indoeurópai folyónév, s az ie. **dheu*¹² 'fut, folyik' tő származéka.

< ko. *D'vina* ← or. *Dvina* ← nem orosz **Divine*.

Těvenek šučě d. Ašm.XV.14.: csuv. *Těvenek šučě*, patak hajlatának a neve csuv. Malti Āntavāš település mellett, NAP:-, Ar.:-.

¹¹ Az oroszban ismert *rog* 'szarv' (vö.: *rogatyj skot* 'szarvas marha') ennek fejleménye.

¹² Vö.: magy. *jó* 'folyó'.

< csuv. *Těvenek*: folyó neve (< *Těve* ← vö.: csuv. *těve* 'csomó, bog' + *-nek*: *¹³Valamihez tartozó, valamivel ellátott'¹³ + *šučě* ← csuv. *šut* 'halom, hajlat' + csuv. *-ě*: birtokos személyjel).

A csuv. *Těvenek* név azért is értékes, mert igazolja, hogy az *-n* valamikor nem szóvégi helyzetű volt, valójában a név második elemének a kezdő mássalhangzója. Az idetartozó víznevek vizsgálata azért is fontos, mert lehetőséget nyújt Európa legnagyobb folyója nevének, a *Dunának* a körültekintőbb magyarázatára.

Vannak nevek, amelyekben az *-η* és az *-m-* jelzik az *-nk-* előzményt, pl.:

Tañ h. TB.138.: bask. *Tañ* or. *Tan* Blagovar., Šaran. falu neve. < bask. *Tañ* ← bask. *tañ* 'hajnal', or. *Tan* ← bask. *Tañ*.

Timeräk h. TB.142.: bask. *Timeräk* or. *Timir'akovo* Mečetl., falu neve. < bask. *Timeräk* < *Time* + *-räk*, or. *Timir'akovo* ← bask. *Timeräk* + or. *-ov*: birtokos melléknévképző + or. *-o*.

2.2.1. Családnevek:

Magyar.

A vizsgált szó családjába *t-* és *d-* kezdetűek egyaránt beletartoznak, amelyek ismertek és használatosak a magyarban, pl.: **Tana** csn. ← magy. *Tana* világi személynév, **Tanai** csn. ← magy. *Tana* hn. Vas m. + *-i*: melléknévképző, **Tanyi** csn. ← magy. *Tany* hn. Komárom m. + *-i*: melléknévképző, **Tene** csn. ← magy. *Tene* világi személynév, **Tonya**, **Tunya** ← magy. *tonya*, *tunya* 'lusta, lomha, esetlen, tétlen, gyáva', **Dani** csn. ← magy. *Dani*, *Danyi*, *Dáni*, *Dányi* 1. becézőnév 2. *Dány*, *Dán* hn. Pest, Küküllő m. + *-i*: melléknévképző, **Dene** csn. ← magy. *Dene* becézőnév, **Don** csn. ← magy. *Don* becézőnév, **Dona** csn. ← magy. *Dona* becézőnév, **Duna** csn. ← magy. *Duna* víznév, **Dunai** csn. ← magy. *Duna* víznév + *-i*: melléknévképző. (KÁZMÉR 1993)

2.2.2. A közsóknak hatalmas családja tartozik ide.¹⁴

2.3. tVnk(V) hangtani felépítésűek:

A TVk (*Tok*) és a TVn (*Tun/Don*) hangtani felépítésű nevek összetartozását igazolják azok az adatok is, ahol mindkét szóvégi mássalhangzó – a *k* és az *n* – megvan. Ez utóbbiak a TVnk, TVnkV szerkezetű nevek közé tartoznak. Az *-nk* mássalhangzó kapcsolat egyaránt előzménye a *-k*-nak és az *-n*-nek. Az idetartozó nevek önmagukban ritkán fordulnak elő a földrajzi névi adatim sorában, gyakoribbak összetétel tagjaként (vö.: csuv. *Tenkav*, *Tinkkav*, *tunka*, *tonka*, *tenki*, *tenkě*, *tenke*, *tinke*, or. *Ten'ki*, *denga*, *tinka*, *tanka*).¹⁵

2.3.1. A magyarban ismert családnévként:

Tanka csn. ← magy. *Tanka*, *Tonka* becézőnév, **Tankó** csn. ← magy. *Tankó* becézőnév, **Tenke** csn. ← magy. *Tenke* világi személynév, **Tinka**, **Timka** ← magy. *Tinka*, *Timka* becézőnév, **Döngő** csn. ← magy. *döngő*, *dengő* 'tompá, mély hangon beszélő' (KÁZMÉR 1993)

2.3.2. Közsók:

A magyarban és a három nyelvcsalád (uráli, altáji, indoeurópai) nyelveiben egyaránt használatos olyan jelentésekben, amelyek valamilyen szálon összetartoznak, és az eredeti komplex jelentéstartalom valamelyik részjelentését őrzik¹⁶. Ilyen pl.: a magyar **teng** 'szűkös viszonyok között él, tengődik'. Ismeretlen eredetű. (TESz), **döng** 'tompá, mély hangon szól, valaki vagy valami körül sürgölődik, énekel'. Hangutánzó eredetű. Hangalakja a tompa, tartósan zúgó hangot érzékelteti. (TESz), **döngő**, **dengő** 'tompá, mély hangon beszélő' (KÁZMÉR 1993), **dong** 'tompá, mély hangon szól, zümmög, zúg, valaki vagy valami körül sürgölődik, sugdos, mormog'. Hangutánzó eredetű. ...Legközelebbi rokona a döng. (TESz), **donga** 'deszka, mely több hasonlóval együtt hordó stb. oldalát alkotja, hordó'. Szláv, közelebről valószínűleg déli szláv eredetű, vö.: blg. *dъgа* 'ív, körív, donga', mac. *daga* 'donga, (talaj)réteg', szb.-hv. *duga* 'donga', *dúga* 'szivárvány', szln. *dóga* 'donga, szivárvány', cseh *duha* 'szivárvány, donga', szlk. *duha* 'ua.'. ...or. *dugá* 'ív, körív, ív alakú hámiga, áramszedő'. (TESz)

Egyértelmű, hogy a tVnk(V) típusba tartozó földrajzi nevek korábbi állapotot őriznek a *Tok* és *Don* nevekhez képest. Eredeti jelentése mindhárom - a *-k-*, *-n-*, *-nk-* szó belseji ill. szó végi helyzetben lévő mássalhangzókat valamint azok kapcsolatát tartalmazó - változatnak 'víz' lehetett a maga komplex jelentéstartalmával. A fenti példák közül bármelyiket nézzük, - TVk, TVn, TVnk, TVnkV - eredetileg valamennyi egyszerre tartalmazhatott névszói és igei tulajdonságot, pl.: víz, folyék stb., amelyeket megőriztek a nyelvek közszavai.

A *Tok* mint tulajdonnév, az adataink között ma egyetlen folyónak a neve, azonban valamikor olyan szómondat vagy mondatszó lehetett, amely egyaránt rendelkezett igei és névszói tulajdonsággal. Ezek a jelentéstartalmak kezdetben a víz, a folyó összes tulajdonságát magukban hordozták, amelyeket képviselve volt alkalmas a *Tok* a folyó megnevezésére. Idővel a

¹³ Vö.: magy. *-nak*, *-nek* rag.

¹⁴ Hely hiányában eltekintek a bemutatásától.

¹⁵ Hely hiányában másutt közlöm a földrajzi neveket.

¹⁶ A három nyelvcsalád nyelveinek az adatait másutt mutatom be.

jelentéstartalok külön-külön útra terelődtek. Az egyik esetben hangutánzó szóként ismert (pl. or. *tok-tok*, tat. *tuk-tuk*), a másik esetben főnévi (vö.: magy. *tok* 'hüvely'), a harmadik esetben igei (vö.: or. *tok* 'áramlani'), a negyedik esetben pedig melléknévi jelentésben (vö.: tat. *tuk* 'jóllakott, tele, teljes') stb.

Figyelemre méltó, hogy a *Duna*, *Don*, *Tun* névváltozatok szó belseji magánhangzójának lehetett hosszú változata is, hiszen azt őrzik a közszók (vö.: av. *dānu*), s ez arra utal, hogy mind a rövid, mind a hosszú magánhangzó fejlemény, vagyis az előzmény diftongus, még korábban triftongus lehetett, amelyre a földrajzi nevekben is találunk példát. (vö.: CZEGLÉDI 2006)

A földrajzi nevek nyelvi használatának és nyelvi eredetének vizsgálata elvezet bennünket számos megállapítás között ahhoz is, hogy a legelső kommunikációs egység olyan szómondat vagy mondatszó volt a komplex jelentéstartalommal (névszói és igei tulajdonságok), amelynek a ma ismert utódai a tőszavak vagy gyökszavak, amelyeket alakítani oldalról megközelítve abszolút szótőnek, gyöknek nevezünk. A mondatszó egyszerre tartalmazta a későbbi mondat alanyát, állítmányát és a bővítményeket. Ennek a következménye, hogy ugyanaz a szó jelentheti, pl. a vizet, a víz által végrehajtott cselekvést, pl.: folyik (megy, mozog, hengerül stb.), a víz színét, ízét stb. (egy sor tulajdonságát) amely ma a mondatban jelzői mondatrészt, sőt mennyiségre is utalhat.

Az egytagú, egyszerű szóból álló földrajzi neveknek egy másik csoportja - főleg a nem víznevek és a későbbi keletkezésűek - már nem tartalmazzák a későbbi mondat csiráit, ezért azok nem lehetnek mondatszó értékűek. Következésképp, tanulmányozásuk az alaktan körébe tartozik. A nyelvhasználat és a nyelvi eredet szempontjából történő vizsgálatuk azonban olyan további eredményekhez is vezet, amely segíti az egytagú, toldalékolatlan egyszerű szóból álló nevek tanulmányozását. A nyelvi eredet kutatásánál nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt, hogy a Volga-Urál vidéke földrajzi neveinek párhuzamai vannak Eurázsia szerte, a neveknek feltehetően alapul szolgált közszó olyan hatalmas szócsalád tagja, amelynek további tagjai ismertek és használatosak a három nyelvcsalád – uráli, altáji és indoeurópai – nyelveiben. Az összefüggések okát, kronológiai, helyi és egyéb körülményeit azonban a nyelvtudomány művelői egyedül nem, csak más tudományágak segítségével képesek felismerni, rendezni.

3. Összegzés:

A fentiekben arra kívántam ráirányítani a figyelmet, hogy a nyelv kutatásának valamennyi területén (hangtan, alaktan, mondattan, jelentés), így a földrajzi nevek megfejtésében nemcsak fontos szerepet játszik a nyelvhasználat, de számos területen, pl. az eredet és a közszó jelentés megállapításához nélkülözhetetlen. A párhuzamos tulajdonnévi és minél több nyelv közszó adatainak a bevonása a kutatásba közelebb visz bennünket a nyelvünk titkainak a jobb megismeréséhez. Az eredményeknek pedig a leíró nyelvészeti, nyelvtörténeti és őstörténeti tanulságai egyaránt vannak.

4. Rövidítések:

alt. – altáji	mar. – mari
av. – avesztai	Mečetl. – Mecsetlinszkij rajon
azerb. – azerbajdzsán	mong. – mongol
Bajm. – Bajmakszkij rajon	ném. – német
bask. – baskír	nog. – nogaj
blg. – bolgár	ol. – olasz
Blagovar. – Blagovarszkij rajon	ojr. – ojrot
burj.mong. – burját-mongol	or. – orosz
csn. – családnév	osz. – osszét
csuv. – csuvas	oszm. – oszmán
d. – domb	óe. – óegyházi szláv
f. – folyó	óind. – óind
h. – hely	őszerb. – őszerb
hn. – helynév	ÓT. – ótörök
ie. – indoeurópai	pl. – például
jak. – jakut	Šaran. – Saranszkij rajon
kalm. – kalmük	szlk. – szlovák
karacs. – karacsáj	szln. – szlovén
kirg. – kirgiz	szn. – személynév
k.kalp. – karakalpak	tat. – tatár
ko. – komi	tuv. – tuvai
kum. – kumük	türkm. – türkmén
lat. – latin	ua. – ugyanaz
ld. – lásd	ujg. – ujjur
litv. – litván	üzb. – üzbég

m. – mocsár
 mac. – macedon
 magy. – magyar
 man. – man

vog. – vogul
 votj. – votják
 vö. – vesd össze
 Zil. – Zilairszkij rajon

5. Források:

- ✚ Ar. – Archivális anyag ld. NIKITIN
- ✚ Ašm. - ASMARIN, N. I. 1928-50: *Thesaurus linguae Tschuvaschorum I-XVII. Csuvaszkoje Goszudarsztvennoje Izdatyelsztvo*. Kazan-Csebokszari.
- ✚ BRS 1958 – *Baskirsko-russzkij szlovar Goszudarsztvennoje Izdatelsztvo inosztrannüh i Nacionalnüh Szlovarej* Moszkva 1958
- ✚ GYÖRKÖSY 1986 – GYÖRKÖSY Alajos 1958 *Latin-Magyar szótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- ✚ HADROVICS-GÁLDI 1951 - HADROVICS László-GÁLDI László 1951: *Orosz-Magyar szótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- ✚ JEGOROV 1964 - JEGOROV, V. G. 1964: *Etimologicseszkij szlovar csuvaszkovo jazyka. Csuvaszkoje Knyizsnoje Izdatelsztvo*. Csebokszari
- ✚ KÁZMÉR 1993 - KÁZMÉR Miklós 1993: *Régi magyar családnevek szótára*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.
- ✚ KISS 1980 - KISS Lajos 1980: *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- ✚ LYTKIN – GULJAJEV 1999 - V. I. LYTKIN-J. Sz. GULJAJEV 1999: *Kratkij Etimologicseszkij Szlovár komi jazyka. Komi Knyizsnoje Izdatyelsztvo*. Szyktyvkar
- ✚ MUNKÁCSI 1990 - MUNKÁCSI Bernát 1990: *A votják nyelv szótára*. Uralisztikai Tanszék Kiadványa, Pécs.
- ✚ NAP - *Naszeljonnye punkty csuvaszskoj ASzSzR. Csuvaszkoje Knyizsnoje Izdatelsztvo*. Csebokszari, 1974.
- ✚ NIKITIN - NIKITIN, I. D.: *Toponimika (nazvanija urocsis, ovragov, leszov i drugih punktov szelenij) Csuvaszskoj ASzSzR. Naucsnyj arhiv CsNII, knizsnoje posztuplenije N. 72*. Kézirat.
- ✚ ORSZÁGH 1981 – ORSZÁGH László 1981: *Angol-Magyar szótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- ✚ SIS - N.M. Sanszkij-V.V. Ivanov-T.B. Sanszkaja 1975: *Kratkij etimologicseszkij szlovar russzkovo jazyka*. Moszkva.
- ✚ SZINNYEI 1884 – SZINNYEI József 1884. *Finn-Magyar szótár*. A Magyar Tudományos Akadémia Kiadása.
- ✚ SW. - FOKOS-FUCHS, D. R. 1959: *Syrjänisches wörterbuch I-II*. Budapest.
- ✚ TB. - *Szlovar toponymov Baskirskoj ASzSzR. Baskirskoje Knyizsnoje Izdatyelsztvo, Baskort ASZSZR-nin toponimdar hüðlege*. Ufa. 1980.
- ✚ TESz - BENKŐ Loránd (főszerk) 1976: *A magyar nyelv történeti etimológiai szótára I-III*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

6. Irodalom:

- ✚ CZEGLÉDI 2001 - CZEGLÉDI Katalin 2001. *A szekér szavunk és a népnevek c. előadás, amely elhangzott prof. Erdélyi István 70. születésnapja alkalmából az Östörténeti Egyesület szervezésében Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetemen rendezett konferenciáján.*
- ✚ CZEGLÉDI 2004 – CZEGLÉDI Katalin 2004. *A magyar csúnik szó és a földrajzi nevek*. in: *Hungarian Studies International Journal for Central European and Hungarian Studies Volume I*. Kyoto, Japán.
- ✚ CZEGLÉDI 2006 – CZEGLÉDI Katalin 2006. *A földrajzi nevek hangtana* www.Hunscience.com CD.



Molnár Zsolt és Molnárné Czeglédi Cecília :

A teremtő magyar nyelv és tanítása

Hatodik rész: A magyar nyelvtanítás története¹

Az anyanyelvtanítás a régmúltban az írás és olvasás tanítását jelentette: írni-olvasni tudó emberek átadták ebbéli tudásukat a következő nemzedéknek. Ismertették a nyelvi elemeket, gyakoroltatták a nyelv lejegyzésének eljárásait, szabályait rövidebb, hosszabb szövegek segítségével. Ismereteink szerint ennél több, mai értelemben vett nyelvtanítás nem történt. Az csak később fejlődött ki az írás-olvasás alapjainak tanításából.

A magyar anyanyelvtanítás, írás-olvasás tanítása nagyon sajátos utat követett.

Ómagyar írás

Sajnos nagyon kevés forrás áll rendelkezésünkre, de a fennmaradt emlékek azt tanúsítják, hogy a magyarságnak saját írásrendszere volt már a régmúltban is.² A rovásírásnak nevezett jelrendszert már Árpád vezér korában, s valószínűleg már előtte is használta a magyarság.

Az ómagyar írás hangírás, jelei a magyar beszéd igényei szerint alakultak ki, minden egyes magyar hangnak megfelel egy jel. (A rövid-hosszú magánhangzókat nem különböztették meg.) A latin betűs írás ennek az alapvető követelménynek nem felelt meg.

A hagyomány szerint az ómagyar írás széles körben elterjedt volt, ezt használták a „művelt” emberek (tudósok, hivatalnokok, stb.) és a köznép (pl. pásztorok) is. A tudás apáról fiúra, mesterről tanítványra szállt át.

Az írásban-olvasásban törés következett be, amikor külső hatalmi hatásra, a magyarságra idegen írásrendszert, a latin betűs írást kényszerítették rá. Szó szerint, tüzzel-vassal irtották a régi magyar betűs írást, súlyos büntetés terhe mellett tilos volt használni, a fellelhető ómagyar iratokat elégették, elpusztították. A latin betűs írással a legnagyobb baj az, hogy nincs elégséges jegye a magyar hangok lejegyzésére, 24 jele van. Ezzel elkezdődött a latin jelekkel való évszázadokon keresztül tartó „birkózás” a magyar hangok lejegyzésére, mely csak a huszadik század elejére jutott valamilyen szinten nyugvópontra, több esetben kétes eredménnyel. Hosszú évszázadokon keresztül erősen változott az egyes magyar hangok latin betűs lejegyzésének módja, különösen azoké, melyek nincsenek meg a latin ABC-ben.

Kezdetben a legnagyobb nehézséget az adta, hogy magyarul nem, vagy alig tudó emberek, idegen, elégtelen jelkészleti elemmel akarták leírni a magyar hangokat, így aztán sokszor kétséges leírások születtek.

A másik nagy nehézséget az jelentette, hogy csak a hivatalos latin betűs írást volt szabad használni, a tanodákban ezt tanították, a magyar nyelv helyett is a latin nyelvet oktatták. Egészen az ezerhétszázadok végéig az oktatás - először csak és kizárólag, később túlnyomórészt - a latin nyelvet, latin írásrendszert tanította. Az állami iratok és érintkezés nyelve egészen 1844-ig a latin volt.

Mégis hogyan maradt fenn a régi magyar írás?

A nép között élt tovább – mint, ahogy a magyar nyelv is -, a nép tudós és egyszerű fiai használták, őrizték és adták tovább a következő nemzedéknek. Olyannyira fennmaradt a régi magyar írás, hogy a tizenkilencedik század második felében is használták még az erdélyi sóbányákban, gazdasági elszámolásokra, pásztorbotokon, népi fafaragásokon. Apáról, fiúra szállt a tudás, és csak akkor kezdett használata visszaszorulni a népművészet keretei közé, mikor a tizenkilencedik század végén a kötelező elemi oktatás bevezetésével a latin betűs írást kellett mindenkinek megtanulnia. Ekkortól kiszorult a népművészetbe, a mindennapokban már a latin betűs írást használták. Manapság újra fellendülőben van használata, igaz csak kiegészítő, hagyományörző jelleggel.

¹ A szerzők honlapja: <http://www.tisztamagyar nyelv.hu/>

² Vékony Gábor: A székely írás emlékei, kapcsolatai, története. Nap Kiadó, 2004.

A nyelvtanítás története

A nyelvtanítás Szent István korától kezdve egészen a tizennyolcadik század közepéig a latin nyelv tanításából állt. Az ABC-s könyvek is a latin abc-t, latin szövegeket (leginkább vallásos tárgyúakat, leggyakrabban magának a Bibliának egyes részeit) tartalmazták. Ez a tanítás – mint mindenhol Európában, - egyházi tanodákban folyt, egyházi keretek között. Ezekben egyházi szolgálatra képezték a diákokat.³ Ez sokszor úgy történt, hogy a papok összegyűjtötték a tanulni vágyó fiúkat, átadták nekik mindazt, amit maguk is tudtak, latinul olvasni és énekelni, megismertették velük az alapvető egyházi latin szókincset, bevezették őket az egyházi szertartásokba, megtanították nekik a latin nyelvű liturgikus szövegeket és énekeket.⁴ Mindezek után a püspök pappá szentelhetette őket.

Így folyt az oktatás nagyvonalakban Mátyás király koráig. A török megszállás idején a terjedő protestáns egyházi iskolákban szükségesnek tartották a latin mellett a görög és a héber tanulását is, de a gyerekeket igyekeztek minél hamarabb latin nyelven tanítani, a felsőbb osztályokban már a tanulók egymás közötti érintkezésének nyelve is a latin volt.⁵

A tizennyolcadik századi Magyarországon a hagyományos latin oktatás mellett az úri körök egyre inkább kezdték követelni a magyartanítást is – nem sok eredménnyel. A latin nyelvű ábécéskönyvek erős túlsúlya mellett megjelentek a magyar nyelvű, iskolai segédkönyvként is használható tudományos ismeretterjesztő művek. A városi kisiskolákban előfordult már anyanyelvű képzés is.⁶

Mária Terézia, majd második József ideje alatt kezdett megjelenni – az erős németesítési törekvések részeként – a német nyelv tanítása is a tanodákban. Az ABC-s könyv egyik oldala latin, a másik egy az egyben ugyanaz, csak német volt, így „tüköroldalokon” tanultak a tanulók.

Egy-két korábbi kísérlettől eltekintve a tizennyolcadik században, leginkább a végén, a tizenkilencedik század elején kezdett felbukkanni a magyar nyelv a tankönyvekben, az egyes „tüköroldalokon”, hol a latin, hol a német párjaként. Természetesen latin betűkkel, melyek használata ekkor még erősen ingadozott.

A „magyar” nyelvtanítás tehát a latin, majd német nyelvtanítási mintát követte, azokból indult ki, onnan eredt.

Eredményessége kétséges volt, Czuczor Gergely így panaszkodik „A’ magyar nyelv’ állapotja Gymnasiuminkban” című 1828-as írásában: ... számtalanon mind al, mind főbb iskoláinkból magyarszóval lépnek ki az egyházi és polgári mindennemű hivatalok’ viselésére.⁷

Érdemes áttekinteni az oktatás-nevelés törvényi keretének változásait:

Mária Terézia 1777-ben adta ki az első Ratio Educationis tanügyi rendelkezést, mely központosítást akart, és szándékozta megerősíteni a latin, majd mellette a német nyelv szerepét. A magyar nyelv nem kapott helyet a közép- és felsőfokú oktatásban. A rendelkezés szerint a tanítás nyelve a latin kellett legyen továbbra is. A kisgimnáziumi osztályokban az anyanyelv csupán "segédnyelvként" szerepelt, de csak addig, míg a tanulók latintudása lehetővé tette az egynyelvű magyarázatot. Ezzel szemben a német nyelv tanításának minden iskolai szinten kiemelt szerepet biztosított. Csupán a népiskolák (elemi iskolák) első osztályaiban volt lehetőség valamennyire a latin, (vagy esetleg német) mellett a magyar nyelvet tanulni, azt is csak tüköroldalas könyvszerkezetben.

Második József a német nyelvnek kitüntetett szerepet szánt, a magyar országgyűlés nyelvévé is a németet kívánta tenni az addigi latin helyett. Rendelete szerint a középiskola grammatikai osztályába senkit sem vehettek fel német írás- és olvasástudás nélkül. A német nyelvet minden iskolatípusban és minden fokon tanítani kellett, sőt németül kellett tanítani minden tantárgyat a magyarországi középiskolákban.

A második Ratio Educationis-t 1806-ban adták ki. Ez megszüntette a német nyelv korábbi - II. József alatt bevezetett - kötelező oktatását. Továbbra is tanították, de csak azoknak a tanulóknak, akik ezt kívánták. Az első Ratio Educationis-hoz képest a második erősen eltolta a súlypontot a latin nyelv irányába.

A Helytartótanács 1845-ben kiadott rendelete "Magyarország elemi tanodáinak szabályai" szerint az alsó elemi két évfolyamán a képzés anyanyelven folyjon, latint csak a gimnáziumba készülőknek tanítsanak, a harmadik osztályban.

Az 1848. évi iskolatörvény tervezetében szerepelt, hogy a magyar nyelv egyrészt minden elemi iskolában rendes tantárgy, másrészt az oktatás nyelve mindenütt.⁸

³ Pukánszky-Német: Neveléstörténet. <http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/index.html#03>

⁴ U.o.

⁵ U.o.

⁶ U.o.

⁷ Nádor Orsolya: A magyar nyelv politikai státuszváltozásai és az oktatás. Adalékok a magyar nyelv tanításának történetéhez. Anyanyelv-pedagógia, 2009. évi 2. száma, <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=158>

⁸ Pukánszky-Német: Neveléstörténet. <http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/index.html#03>

1848-as szabadságharc bukása után az osztrák kormányzat a század ötvenes éveiben egyre erőteljesebben törekedett a németesítésre az alsó fokú oktatás területén is. A német nyelv tanítását kötelezővé tették. A nemzeti szellemű tankönyveket kitiltották az iskolákból, helyettük magyarra fordított osztrák tankönyvek használatát rendelték el.⁹

A kiegyezés után 1868-ban született meg az új népoktatási törvény, mely kimondta: minden gyermeket anyanyelvén tanítsanak a népiskolában.¹⁰

Ezernyolcszázhatvan kilencben kiadott első népiskolai tanterv rögzítette a hangoztatás elsődlegességét és a párhuzamos írástanítást. Ebben a szellemben készült el Gönczy Pál ABC-s és vezérkönyve, valamint ekkor alakult ki a tanítási órák máig is alkalmazott két szakasza: először hangot tanítunk, majd azt a betűtanítás követi.

A későbbiekben a hatalmi változások csak annyiban érintették a magyar nyelvtanítást, hogy az ezerkilencszázötvenes törvény a szovjet mintára készült hangoztató-elemző-összetevő módszernek nevezett rendszert ismerte el hivatalosnak. Szerencsére ez lényegében megfelelt a korábban írva-olvasatónak nevezett módszernek. Az egységesítés miatt viszont megszüntették a sokféle tankönyvet.

Ezerkilencszázhatvanháromban megszüntették az értelem és beszédgyakorlatok tárgyát, mely fontos alapozóként 1869 és 1963 között szerepelt a tantervekben. Csökkentették az anyanyelvi órák számát, az oktatás szegényebb lett, az olvasástanítás alapja gyengült.

Nagyobb változást az ezerkilencszázhetvennyolcas új tanterv hozott. Ez utat engedett többféle magyartanítási módszernek. Ekkortól volt szabad az út a nem hangoztató-elemző-összetevő rendszerek előtt. Ez a szóalakalapú (globális) valamint a vegyes módszerek előtt nyitotta meg az utat. Ez a tanterv tovább csökkentette az anyanyelvi órák számát.

Ezerkilencszázkilencven után szabadabbá vált az oktatás. Az ezerkilencszázkilencvenötben kibocsátott NAT (Nemzeti Alap Tanterv) meghagyta az ezerkilencszázhetvennyolcas kötetlenséget, ennek ellenére a gyakorlatban az anyanyelv-tanítási módszertanok mindegyike többé-kevésbé visszatért a „hangoztató-elemző-összetevő”, betűalapú módszerhez. A kétezerben kiadott kerettanterv is ezt támogatta. A későbbi változások nem érintették a magyar anyanyelv-tanítás alapjait, csak a képesség alapú oktatásra fektettek nagyobb hangsúlyt.

Nyelvtanítási gondjaink okai

A hivatalos nyelvtanítás tehát Szent István korától kezdve egészen a tizenkilencedik század közepéig a latin nyelv tanítását jelentette. Az ABC-s könyvek is a latin tanításából, latin szövegek (leginkább vallásos szövegek, leggyakrabban maga a Biblia) olvasásából álltak. Ez a tanítás – mint mindenhol Európában, - egyházi tanodákban folyt, egyházi keretek között.

Mária–Terézia, majd második József ideje alatt kezdett megjelenni – az erős németesítési törekvések részeként – a német nyelv tanítása is a tanodákban. Először a latin mellett, például úgy, hogy az ABC-s könyv egyik oldala latin, a másik egy az egyben ugyanaz, csak német volt, így „tüköroldalakon” tanultak a tanulók.

E mellett a tizenkilencedik század végén, tizenkilencedik század elején kezdett felbukkanni a magyar nyelv a tankönyvekben, az egyes „tüköroldalakon”, hol a latin, hol a német párjaként. Természetesen ekkor már latin betűkkel, melyek használata ekkor még erősen ingadozott.

Így aztán nem lehet csodálkozni azon, hogy a „magyar” nyelvtanítás is a latin, majd német nyelvtanítási mintát követte, hiszen azokból indult ki, azokból eredt. Az idők során sokat alakult, de még ma is isszuk ennek a levét.

Két nagy baj van a latinból (majd németből) való eredéssel:

1. A latin jelek elégtelensége. A hiányt korai tudósaink a jelek átalakításával, kiegészítésével akarták betölteni. Sajnos - minden jó szándék ellenére – sok esetben kétséges az eredmény. Ez a nyelvtanításban ma gondot okoz. Például nehézséget jelent a kettős betűvel jelölt hangok kezelése. Tudat alatt nagyon sok gyerekben ott van, hogy a kettős betűk valójában az alkotó jelek hangjainak együttese, mivel a látott alak ezt mutatja. Ez valójában hangtanilag nem igaz. Az írott alak mégis ezt mondja. A gyakorló tanítók tudják, hogy mennyi bajt okoz mindez. Jobb lett volna nem ilyen öszvérjeleket kitalálni, hanem teljesen újakat alkotni. Sajnos ezeknek a hiányosságoknak a mai gyakorlati írás és olvasás látja kárát.

Például a Sz nem a S és Z együttese, a Zs nem Z és S-é, a Cs – ha már szükséges - inkább tekinthető a T és S együtthangzásának, mint a C és S-ének. A T, D, N, L J-vel való együtthangzása (lágyítása) által „kapott” Ty, Gy, Ny, Ly esetén az Y tekinthető lágyítójelnek is, de ekkor a D → Gy kapcsolat nem követi a rendet. Annak idején a Gy-t a G-ből származtatták, valójában közelebb áll a D-höz. (Más hiányosságok is vannak, részletesen most ezeket nem tárgyaljuk.)

⁹ U.o.

¹⁰ U.o.

2. A magyar ragasztó nyelv, a latin, német (és általában a később tanítási mintául szolgáló egyéb nyelvek) nem. A magyar nyelv kis elemekből (a gyökökből) indul ki, ehhez ragaszt bőséges változatossággal képzőket – akár sorozatban is –, majd jeleket és ragokat. Ezen elemeknek (különösen a képzőknek) a nemragasztó nyelvekkel ellentétben világos és egyértelmű jelentésük van, mely összeadással, leszármaztatással eredményezi a szó jelentését. (Lásd mindezt részletesebben könyvünkben.¹¹) A magyar építkező nyelv, e sajátosságának a nyelvtanításban is hangsúlyosnak kellene lennie. Sajnos nem az. A nemragasztó nyelvek nem ismerik a szavak alatti szinteken a teremtés, világos alkotás, szóépítés jelenségét, így a nyelvtanításuk sem erre alapszik. A magyarnak viszont erre kell épülnie! Sajnos a korábbi anyanyelv-tanítási módszerek nem ismerték fel ezt, ezért csak hozzávetőleg, közelítőleg, „tudattalanul” követték. Nem hangsúlyozták ki a lényeges különbséget a magyar és a nemragasztó nyelvek között, és a tanításban sem alkalmazták megfelelő mélységgel.

Összegzés

E tanulmányban a magyarországi nyelvtanítás történetét mutattuk be röviden.

Láthattuk, hogy a valamikori magyar írásrendszer tanítása a mindennapokból szinte teljesen eltűnt, helyét átvette a latin, majd a német oktatása. Tömegesen csak a 19. században indult újra a magyar nyelv tanítása. Ekkor már latin betűkkel. A magyar tanítása a latin, német minta szerint alakult ki, azt követte.

Szakirodalom:

- ✚ Adamikné Jászó Anna: A magyar olvasástanítás története. Osiris Kiadó, 2001.
- ✚ Adamikné Jászó Anna: Az olvasás múltja és jelene, Trezor Kiadó, 2006, Budapest.
- ✚ Molnár Zsolt – Molnárné Czeglédi Cecília: A tiszta magyar nyelv kincseinek megőrzése és tanítása. Püski Kiadó, 2009.
- ✚ Nádor Orsolya: A magyar nyelv politikai státuszváltozásai és az oktatás. Adalékok a magyar nyelv tanításának történetéhez. Anyanyelv-pedagógia internetes folyóirat, 2009. évi 2. száma, <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=158>
- ✚ Pukánszky-Német: Neveléstörténet. <http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/index.html#03>
- ✚ Vékony Gábor: A székely írás emlékei, kapcsolatai, története. Nap Kiadó, 2004.

(Folytatjuk)

Nyelvhasználat és nyelvi eredet a földrajzi nevekben

LINGUISTICS

In this column we present two papers:

- ✚ Katalin Czeglédi: *Language Usage and Language Origin in the Mirror of Geographical Names*. In this paper the author takes under the loop the geographical names in the Ural-Volga region. In this extensive research paper she proves how every component of the language is coded in the geographical names.
- ✚ Zsolt Molnár and Cecília Molnárné Czeglédi: *The Creative Hungarian Language and Its Special Teaching Method — Part 6.: History of Hungarian Language Teaching*. This is the Hungarian version of the paper published in the Journal of Eurasian Studies (January-March 2011, pp. 59-64; <http://www.federatio.org/joes.html>).



¹¹ Molnár Zsolt és Molnárné Czeglédi Cecília: A tiszta magyar nyelv kincseinek megőrzése és tanítása. Püski Kiadó, 2009.

ŐSI ÍRÁSRENDSZER KUTATÁS

Mellár Mihály :

Minósz gyűrűjének tudós és/vagy ésszerű olvasata

A cím az írás polemizáló stílusára (és a tudósi tettetésre) vonatkozik, nem a tudós és az ésszerű szembe állítására, hiszen az ésszerű érvelés is alátámasztható tudományos hivatkozásokkal. G. Petty, R. Barthes, C.D. Cain, D. R. Olson, N. Th. Cohn és más neves tudósok bizonyítják, hogy az elemzés tárgyát képező tudós megközelítés egy sokak által megjárt zsákutca. Ilyen tudományos megközelítésnek köszönhetjük a minósi vallás (utólagos!) megalkotását. Ennek, a szintén minden alapot nélkülöző, tudományos köntösbe öltöztetett változatát olvashatjuk a doktorok dolgozatában. Amiben a jelen írás túllép a fent említett kutatók munkásságán az a rébusz alkalmazása a gyűrűn levő kép leírására. A feltételezés ugyanis az, hogy egy ilyen képi üzenet nem készülhet rejtjelkulcs nélkül, a legtermészetesebb rejtjelkulcs (code-book) pedig a rébusz elv, melyhez azonban ismerni kell az írás nyelvét. Az Arisztoteleszi logika szerint, a sikeresen elvégzett kirejtjelezésből következik, hogy ismerjük Minósz gyűrűjének nyelvét.

E. H. Gombrich szerint minden kép jel, ugyanúgy képzett, mint a beszéd hangja vagy az írás betűje.

Minósz gyűrűje Kr.e. 1450-1400 között készült, 35mm x 25mm-es ellipszoid alakú mesterien kimunkált, élénk, mozgással teli jelenetet ábrázoló aranygyűrű, melyet Knósszosz közelében találtak az 1920-as években.



A gyűrűnek terjedelmes irodalma van, melyből az olvasó izelelőt kaphat **Dr. Pásztor József**, (Társszerző, szerkesztő (képek)): **dr. Móczár István** *MINÓSZ GYŰRŰJE – MIRŐL REGÉL? ÉRTELMEZÉS LEHETŐSÉGE...* című munkájából, mely ennek a dolgozatnak is kiinduló vagy inkább kiváltó oka. A következőkben, barnával jelzem a fenti munkából vett idézeteket, alapul a http://www.moczar.hu/pdf/minosz_gyuruje.pdf dokumentum szolgál.

Kezdjük mindjárt az első oldallal: “Mivel e kultúra /a Minósi/ nem légtüres térben alakult ki, ezért a környezet kulturális befolyása természetesen érvényesült. Ez azért is fontos, mert írásos saját forrás kultúrájukról, hiedelmeikről nem maradt fenn, így kénytelenek vagyunk a régészeti leletek, rajzok, freskók értelmezésénél a levantei, és egyiptomi, valamint a későbbi görög hagyományokat tanul megszólítani, feltételezni a megfelelő párhuzamok érvényességét. Vagyis fel kell tételeznünk, pl. a vallási szinkretizmust is.” Szerencsére a munka tartalmaz egy kis szótárt is, így megtudhatjuk, hogy a “**Szinkretizmus** – különféle vallási, filozófiai irányok felszínes összehasonlítása; az így kialakított rendszer.” A meghatározás értékeli is (*felszínes*) a fogalmat, ám a munka, ennek ellenére, szinte teljesen és kritikátlanul a szinkretizmusra épül.

Vegyük sorra a gyűrűn látható kép elemeit, kezdjük a képen ‘látható’ tengerrel: “A tenger a sűrű, csúcsára állított, közepükön vonással hullámot jelző rombusz-mozaikkal ábrázolódik, mely megfelel a távolról, a magasból megfigyelhető tengerfelszín, féligmeddig harmonikus hulláminterferencia képének.” Elég régóta élek tengerparton de még soha nem láttam ilyen 1-essel jelzett rombuszokban hullámozni a tengert. A tengert itt nem a szemünk, hanem az agyunk látja, a csolnak láttatja velünk. Amit látunk az egy háló, melynek minden szemében az egyes számjegyek megfelelő vonal látható: *1-es számot érő háló*. Ezen a hálón nő evez csónakban. “A hajó mitikus, mert se vitorlája, se evezőszora nincsen – mint ahogy az egyébként a minósi hajókon szokás –, tehát Poszeidón alteregója maga szállítja az Istenséget.” Van ennél egyszerűbb és ésszerűbb magyarázat is, egészen evilági: a nő maga evez – nem hajóban! – egy csónakban, de azzal egyezek, hogy ez a csónak nem akármilyen: “orra visszafelé tekintő fejű csikóhal (hyppocampus), mely Poszeidón szent állatának, a lónak a képére emlékeztet (l. Trójai faló történetét!), hátrafelé a teste részben talán főkává (Phoca vitulina), annak egyik hátsó úszólábává alakul... A hajóban kormányvezetővel mindkét kezében, fedetlen keblű, nadrágszoknyás, telt idomú hölgy (istennő). A nadrágszoknya fodrainak száma: $2 \times 3 = 6$. A hajó elülső részén, a hölgy előtt 4 oszlopon 1 architráv, melyhez 3 oszlopot felül bezáró két egymás feletti architráv csatlakozik. Mindkét építmény egybefüggő, tetejükön „szent (konszekrációs) szarvak”, tehát ezek szentélyek.” Kihagyva a bolygókat, az alsó meg felső eget, stb. – és az olvasóval együtt teljes bizonytalanságban afelől, hogy melyik jelzőtől vagy számtól lesz a nőből istenség – a következőkbe összegezzhetjük azt amit ténylegesen látunk a képen: *hálón*



nő evez csolnakban és amire tényleg következtethetünk a csónakon levő szentélyekre (többesszám) néző, nemzetségi ősrre utaló (ló)fejből: *ősrnek áldozatokat mutatva*. Összegezzük amit ténylegesen látunk egyetlen mondatba:

1-es számot érő hálón nő evez foka-testű csolnakban, ősrnek áldozatokat mutatva.

Nyelvészeink szerint minden magyar szó idegen eredetű, de a foka a többinél is idegenebbnek tűnik, ha lehet ilyet mondani. Vizsgáljuk meg mielőtt tovább mennénk, annál is inkább mivel a fenti összefoglaló

mondatot a gyűrű készítőjének a szájába adom, azt állítom, hogy a kép alsó részével pontosan ezeket a szavakat, ezt a mondandót (C. D. Cain terminológiájában: *narrative*) jelenítette meg. A képet elemző, üzenetét felfedni kívánó személy ezt a tömör, lényegretörő képleirást *olvasná* le a képről.

foka fn Nagy, megnyúlt testű, úszólábú ragadozó tengeri emlősállat... [lat<gör]

fok fn Éles, hegyes eszköznek az él nélküli v. tompa fele ... [ʔfgr], MÉKSz



FÓKA, (hellenül φωκη) fn. tt. fókát. 1) Az emlős állatok közé tartozó vízi és szárazföldi állat, szélesre tertyedő testtel, mely hátrafelé mindinkább keskenyebbé lesz, s halfark alakjában végződik...

FOK, (1), fn. tt. fok-ot. ... 5) Némely eszközök vastagabb vége, feje. Kalapács foka, buzogány foka... CzF (Czuczor-Fogarasi: A magyar nyelv szótára)



Nem nagy képzelőerő kell a *pufóka fókát* (Karinthy után szabadon) összehozni a fokozatos kiszélesedést, elvastagodást jelentő fokkal.

A tenger, amit látni vélünk, valójában egyetlen nagy *hullám*, mely *taraján sziklákat gurigáz*. A tudományos alaposág nemkívánatos eredményekhez vezet ha jelentéktlen, lényegtelen részleteknek adunk túl nagy szerepet: „A tenger felszínén látható 3 x 3 sziklatömb közül baloldalon, a harmadik részben az előző által takart, így nem tekinthető egésznek. Jelentése együttvéve

„kilencedik” lehet. Úgy tudjuk, hogy az ősi görögésnél a Nagy Év a 9. napévben zárult, amikor 99, vagy 100 holdhónap elteltével a nap- és a holdév szinkronba kerülhetett.” És a szöveg folytatódik Thészeusszal, a Labirintussal, stb. kapcsolatos mítoszokkal, melyek a gyűrű elkészítése után hat-hétszáz évvel keletkeztek, amikor a görögök kezdték élesztgetni azt a műveltséget amit előbb tönkretettek és ezért már nem értették a szájhagyományokból és régi írásokból megöröklött szavakban rejlő mélyértelmet. A nevekhez ragasztott legendákkal, mítoszokkal, istenségekkel pótolták azt amit nem értettek, ezért *‘felszínes szinkretizmus’* itt Thészeust, Labirintust, Minótauroszt emlegetni. (Ezekkel bővebben foglalkozom az *Előkerült a Minoszi Labirintus Kulcsa!* című dolgozatomban.) A gyűrűn csak azt látjuk, hogy a *hullám sziklákat dobál az állónak*, a hullámhegy felemeli őket, hogy a hullámvölgyben a *zúgva guruló sziklák* ismét az *állónak* csapódjanak, a *lépcsők* tövébe. Az egymást tükrözve elhelyezkedő lépcsős falak bezárják a képet, ezt a jellegzetes, a képrészben sűrűn előforduló helyzetet az *-akban/-ek-ben* képraggal írjuk. Tehát azt, hogy valami a falak közötti térben van a *fal-ak-ban* szóalakkal fejezték ki a minősziak. Itt egy képjelet is meg kell említeni, a gyűrű készítője biztos akart lenni abban, hogy nem hullámhegyről beszélünk, hanem a hullám *tarajáról*, ezért azt pontosan a TaRaJ képjel: 091  vagy ‘ideogramma’:171  formájára képezte ki. Ezek szerint egy mondatba így foglalhatjuk össze azt amit valóban láthatunk a képen:

Hullám taraján gurigáz állónak rugalmasan, zúgva dúló sziklákat lépcső-színfalakban.

A *színfalak* itt természetesen nem színházi falakat, hanem a (hely)*színt* lezáró lépcső-alkotta falakat jelenti. A szín aminek tanúja vagyunk a lépcsők között játszódik le, a *lépcsők alkotják a jelenet színfalait*. Csak még annyit jegyeznék meg, hogy a *zúgva dúló* nem annyira a hangot, mint inkább az erősebb mozgású, rohanású, réseken áttörő vízmozgást fejezi ki, melyben a sziklák szüntelen forognak, hányódnak-vetődnek. A *rugalmas* pedig azt jelenti, hogy a hullám a sziklákat felemeli, majd visszahelyezi eredeti helyére. Ezért a 3-3-3 elosztás. Mozgásukat a hosszanti tengely függőlegeshez közeli helyzetével - nagyon mutatósan - fejezi ki a művész. Ez egy ingatag állapot, ilyen (pillanatnyi) állapotban csak görgő sziklák lehetnek.

Most vessük tekintetünket a táncoló párra.

A nőről dr. Pásztor a következőket mondja: „A hölgy biztosan nem istennő, így leginkább papnő lehet, aki termékenységi táncot lejt. Tekintete a túldoldali istennő és a közepen lévő férfialak felé irányul. A szent körzet (temenosz) fája még nem termő fa, egyik ága még levelet se hordoz, meddő.” A hölgyről biztosan semmilyen tudományos módszerrel sem dönthető el, hogy pap- vagy istennő és hogy éppen termékenységi táncot lejt-e. Itt egyedül biztos és lényeges, hogy a fa amibe a *táncoló nő kapaszkodik* a szent körzet fája, vagyis *áldozati fa*.



A férfiről a következőket tudhatjuk meg: „A rugaszkodó-szökellő férfialak – aki csupán ágyékkendőt visel – bal kezében lévő felfüggesztett, fordított és az igen nagynak ábrázolt fügetermést kívánja a legszélső jobb oldali ágra akasztani. A korabeli növényvilágot áttekintve juthatunk tulajdonképpen arra a következtetésre, hogy csupáncsak fügefafa jöhet szóba.” A fügét és a fügefát nem vitatom, annál inkább azt, hogy valaki termést akasztana a fára. Józan ésszel az ember a fáról leveszi a gyümölcsöt, nem ráakasztja. Nézzük meg még egyszer az előző képet: a táncoló nő felhúzott combjával egymagasságban látunk egy ugyanilyen gyümölcsöt a hullámhegy oldalában (egyesek madárfejnek vélik), a nő balkeze az adás gesztussát mutatja. Ugyanebben a lelógó helyzetben van a férfi kézfeje is. A táncoló pár *vadfügevél adakozik* a hullámozó tengernek. Mindkettő jobbkezzel az áldozati fákba *kapaszkodik* és balkézrel *adakozik*. Az adakozást balkézrel tesszük, a jobb kéz előrenyújtása könnyen vélhető támadásnak. Még egy apróság: a füge fára akasztása ráfigyelést igényelne, a műveletet szem előtt végeznénk, a hátranyúló kéz, lefelé hajló kézfej nem a felakasztást sugalja. Ellenkezőleg! Amit itt belemagyarázás nélkül állíthatunk az a következő:



Hullám taraján áldozati fára kapaszkodó táncoló pár, kezében vadfüge, avva' adakozva

Itt a *táncoló szóba* kaposzkodhatnának bele a megrögzött etimológizálók, az ágról *függő füge* nevének olasz eredetében remélem csak a MÉKSz szerkesztői hisznek. A tánc [ném<fr] eredeztetésére saját *A magyar nyelv gyökrendszerének alapjai*¹ dolgozatomból vett idézettel válaszolok: “Nyelvünk emlékszik még a kezdetekre, amikor a TaNú ZeNei kísérettel, DaNolva, TãNcolva TaNította hallgatóságának a vadászaton TaNultakat, testre, talajra, szerszámra festett SZiNekkel megelevenítve a SZiNt ahol a vad felTüNt! Persze a TiNta nem a valóság, hamar elTüNik, de a TëNY, a TaNítás és a TaNúság marad, és ha sikeres volt a vadászat akkor jöhet a DíNom-DãNom is, isTeN bizony!” (A T>D>Z>SZ átmenetknél sokkal vadabbakat is megenged magának az összehasonlító nyelvészet.)

A falon ülő nőről dr. Pásztor többek között a következőket írja: “A tengeren hajózó istennőtől annyiban eltér, hogy nadrágszoknyáján $2 \times (3 + 3) = 12$ fodrot visel. Ebből az Istennő Teljessége, a Magna Mater következhet, egyben ez az év 12 hónapját jelenti, ezért a „12 Hónap Úrnőjének” is nevezhetjük. A mögötte lévő „szent szarvak” a minózi szentélyek, szent körzetek általánosan elterjedt tartozékai, de itt ennek különös jelentősége lehet. Így az Úrnő úgy is nevezhető, mint a Labirintus Úrnője, Ariadné (lineáris B tábla: „daburinthojo potnia”= ’labirintus úrnője’).” Az utolsó mondat mintha az előtte lévőből következne, fogalmam nincs hogyan. Igaz, azt sem tudom követni, hogy a 12 fodortól hogyan lesz valaki Magna Mater. Különösen, hogy elolvastam a következő mondatot: “A gyűrűn ábrázolt nőalakok ruházata legkorábban Kr. e. 1550-től jött divatba, ezért ez a „terminus post quem”, melynek időmeghatározó jelentősége megkerülhetetlen.” A fodros szoknya/nadrág divat volt Kr. e. 1550-től, gondolom a földi nők körében is. Ma a celebek diktálják a divatot, de bízom benne, hogy a távoli jövő történészei szemében a legműmellűbbek, a legfelfújtabb szájúak, a legdíoróssabban öltözöttek, stb. nem válnak istenné csak azért mert ma divatosak.



A gyűrűnek ennél a részletnél én sem tudok kizárni minden szimbolikát. A nő balkezét a “szent szarvak” között tartja, ezzel jelképezve, hogy ő *áldozat*, aki *feláldozásra vár*. Ezt erősíti a nő lelki szemei előtt *lebegő* kép: *önmagát látja távolodóban, lebegve felemelkedni, égbe szállni*. (Nem, uraim, nem egy levitáló UFO készül a lányt felszedni, ez ‘pie in the sky’, magyarítva “miről álmodik a lány...” lehetne!) A nő jobb keze a lebegő figurától önmagára mutat, félreértés ne essék: ez én vagyok! Amióta világ a világ a gondolatokat ehhez hasonlóan fejezik ki a művészek. A mellékelt képet mindenki érti, az előbbit sem nehezebb megérteni, ha a földön maradunk. Ezt talán egy kis numerológiával is megerősíthetem, egyben behozva valamicskét dr. Pásztor ezen a téren elért előnyéből. Ezt írja a lebegő figuráról: “Fontos megjegyezni, hogy az Istennő nadrágszoknyája $3 + 3 = 6$ fodrot hordoz. Így a Tengeri és az Égi Úrnő együttesen adja ki a földön ülő Nagy Istennőt, aki tavasszal Ariadné, az isteni Egy eme „megnyilvánulása”.” A földön, hogy

¹ <http://osmagyar.kisbiro.hu/modules.php?name=topics&file=lista&topics=anyanyelv>



pontosabbak legyünk, a *falon* ülő nő nem csak lebegve mennybe szállni, hanem az al(só)világba levezni is képzelheti magát, megosztva fodrait e két túlvilág között. A nő eléggé bizonytalanul ül, szinte csak érinti farával a falat, belső feszültségről árulkodik ez a testtartás. Így foglalhatnánk össze egyetlen mondatba a fentieket:

Falon áldozati nő feláldozást rémulve vár

A kép általános leírásából dr. Pásztor ezekre a következtetésekre jut: “Az ábrázoltakat úgy lehet csak értelmezni, hogy követjük a „hajó” útját, valamint az emberalakok tekintetét: «A Nagy Istennő (aki Tengeri, Földi, Égi Egy) az „alvilági”, éji útjáról a Tengeristen hátán a földre érkezik, ahol az égben Aszteriév- Aphrodité alakul. Irányítja az élet, növényzet és a királyság megújulását, melyet a Szent Szigeten, a Világ Köldökén („Atlantisz szigetén”?) a Férfi végez mágikus szertartással. E szertartás része a „meztelen” papnő(k) rituális tánca, akiket Ariadné képében a Nagy Anya, a Nagy Istennő felügyel. A világ körforgása minden évben 12 hónap alatt zajlik le, de minden kilencedik évben egy nagy ciklus végződik – amikor a Nap, Hold és a Vénusz járása egyeztethető. Az állandóságot biztosítják az Alsó és Felső Ég Oszlopai. Iránymutatást nyújt a 7 égitest, amióta a Kozmikus Világotjásból megszületett az első földdarabon az élet a földön».”

Ebből a csodálatos kozmikus méretű közlésből az átlag ember semmit sem lát, szeretném megnyugtatni, a hiba nem az ő készülékében van. Ha azokra a leíró mondatokra, melyeket a kép ésszerű elemzése alapján kaptunk, alkalmazzuk azon olvasási módszert melyet Sir Alan Gardiner *rébusznak*, *charade*-nak nevezett, Borbola János pedig *ősmagyar hangváltásnak* hív, akkor egy nagyon is ésszerű, evilági szöveg birtokába jutunk.

eGYeS SZáMoT éRő HálóN Nő eVeZ FóKa-TeSTü CSoLNaKBaN, őSNeK
üGYeS SZáMÍTó RűHeLőN NeVeZ FőKóTÁST CSaLóNaK BűNőSNeK

áLDoZaToKaT MuTaTVa; HuLLáM TaRaJáN DoBáL áLLóNaK RuGaLMaS
áLDoZaToKaT MuTaTVa; HaLLáM TaRoLóN DiBoL áLNoK RáGaLMaZó

ZúGVa GuRuLó SZiKLáKaT LéPCSő-SZiNfaLaKBa(N).
SúGVa GóRáL SZó-KaLáKaT LePCSeSeN FűLeKBe.

HuLLáM TaRaJáN áLDoZaTi FáRa KaPaSZKoDó TáNCoLó PáR, KeZéBeN
HaLLáM TeRűJjőN üLDöZöTT FőRe Ki PiSZKóDó TéNY-CSaLó PeR KőZBeN

VaDFüGe, aVva' aDaKoZVa; FaLoN áLDoZaTi Nő FeLáLDoZÁST RéMüLVe VáR.
VáD-FüGGő VéDeKeZVe FÉLőN üLDöZöTTeN FeLoLDoZÁST ReMÉLVe VáR

Ügyes számító rühelőn nevez főkótást csalónak, bűnösnek, áldozatokat mutatva. Hallám tarolón dibol, álnok rágalmazó súgva górál szó-kalákat lepcseseen fülekebe. Hallám terűjjon üldözött főre, ki piszkódó, tény-csaló per közben vád-függő, védekezve félőn, üldözötten feláldozást remélve vár.

Világos, érthető és értelmes, a szöveggörnyezettel teljes összhangban levő szöveg, azért néhány szó, szófordulat magyarázatra vár.

rühelőn: vakaródzva, itt behízeglőn máshoz dörzsölődve

főkótás/főkótás: az elkobzott jószág, hadisarc és más *kótya*-vetyére dobott ingó és ingatlan javakat áruba bocsájto tisztviselő

hallám: meghallgatás, odafigyelés valaki szavára, rokon értelmű és ugyanúgy képzett mint a figyelem

dibol: tipor

górál: szórogat, szétszór, szilálgat

kalák: Régente oly forma értelemben fordul elé, mint tolvajnak beadása. CzF

lepcsese: lepcsese szájunak mondjuk az oly embert, ki mocskos, szemtelen, fajtalan dolgokat beszél, másképp: mocskos, mosdatlan száju CzF

piszkódó: piszkálódó

Tehát a főkótást valaki beárulta, megvádolta, hogy visszaélt tiszttségével, ezért perbe fogták. A gyűrűt ő ajándékozta az uralkodónak vagy főbíróknak azt remélve, hogy ügye tárgyalásán a gyönyörűen kidolgozott gyűrű egyértelmű üzenetével

befolyásolni tudja az ítéletet. Észbontóan ügyes fogás, egy ilyen gyönyörű gyűrűt nem lehet félre dobni, a kézen pedig nem lehet nem észrevenni a rajtalevő üzenetet. Uralkodó vagy főbíró legyen a talpán az aki ennek a gyűrűnek a hatása alól mentesíteni tudja magát!

Sir Alan H. Gardiner még 1927-ben felismerte a fentebb alkalmazott szórejtés alapelvét, melyet az egyiptomi hieroglif írás a predinasztikus időktől alkalmaz, de az ősi nyelv ismerete nélkül azt használni nem tudta. A nyelvismeret hiánya nem minősíti a rébusz elvet és nem veheti azt ki a képirásból. Ott van, és az írás nyelvének ismeretében lehetetlen nem észrevenni. Borbala János észrevette, felismerte, hogy Gardiner rébusz elvét alkalmazva a hieroglifák bonyolult és csak a szakemberek által értett megfeleltetés nélkül is megszólalnak magyarul. Azért a mondatelemzésre, megfeleltetésre támaszkodó egyiptológia sem eredménytelen vagy alaptalan, de zsákutca. A kiút ebből a zsákutcából – tetszik, nem tetszik – az *ősmagyar hangváltás*.

A Minószi Gyűrűn levő üzenet tolmácsolásában Dr. Pásztor és dr. Móczár a megfeleltetésig sem jutott el, a fodros szoknyát jelképnek vették és szabad utat engedtek a „tudományos” fantazálásnak. Ha a fodros szoknyából a csillagászat, az időszámítás, a mitológia teljes ismeretanyagát kiolvasták, képzeljük el mit szedtek volna ki egy csipkés kombinéból! És ez nem vicc vagy jópofáskodás. Jelképnek azt nevezünk amit akarunk és mint láttuk, a csillagos ég sem határa annak amit kiolvashatunk egy önkényesen jelképnek kinevezett dologból. Ezzel szemben én képekkel, képjelekkel dolgozom, olvasatomban a kép csak az aminek látszik vagy aminek hangzik (ha nevét áthangzósítjuk). A két megközelítés ég és föld, ez esetben szó szerint: a tudományos módszer az égbe vezetett, az ésszerű pedig földi gyarlóságunkról ad tanúságtételt. Az utóbbi valamivel szürkébb de életszerűbb, a tudományosban *hinni* kell, az ésszerűt józan paraszti ésszel bárki maga is kikövetkeztetheti.

Egy képpel kapcsolatban a legelemibb kérdés, hogy mi történik a képen, milyen esemény vagy események játszódnak le rajta. A lefestett színen látható eseménysor alkotja a kép meséjét (*narrative, story*), ami sohasem csak a képi elemek felsorolása, hanem az ábrázolt *színeset*, a szín szereplőinek és eseményeinek az elmondása.

Ugyanazt a képmesét sokféleképpen lehet elmondani, a kép csupán emlékeztető (*mnemonic*) eszközként szolgál, a mesét eleve ismerő személyt emlékezteti a mese folyására és részleteire. Ez még nem írás/olvasás, de attól csak egy ici-pici lépés választja el: a *rébusz elv* alkalmazása. A rébusz alapelvvel kiválasztható a helyes képleírás, melynek dekódolásával megkapjuk a szöveges üzenetet, mely segít az újabb képlelem helyes leírásában és így kéz a kézben a képleírás és kirejtjelezése egymást erősítve elvezet a teljes szöveg olvasatához.

A képirás szerkezete, az alkalmazott szabályok és módszerek betekintést nyújtanak a nyelv mondattanába, de a kettő nem egy és ugyanaz, míg az egyik a kép színe addig a másik a fonákja. Barthes felosztásában: az egyik tartalmazza a *képi üzenetet* (*iconic message*), a másik a *nyelvi üzenetet* (*linguistic message*); a kettőt egy *jelkódex, rejtjelkulcs* (*code-book*) köti össze amit *rébusznak*, (ősmagyar) *hangváltásnak* hívunk. Egyszóval: az olvasás nem más mint a hangváltás alkalmazása képleírásra, képjelek csoportjára, képjelek sorára, betűk esoeráera > (*hangváltással*) > sorára.

Bibliográfia:

- ✦ Petty, Genevieve. *The Construction of Religion: A Critique of "Dancing in the Dark"*²
- ✦ Barthes, Roland. "Rhetoric of the Image" (an excerpt)³
- ✦ Cain, C. D. "Dancing in the Dark." *American Journal of Archaeology* 105, no. 1 (Jan 2001), p. 27-49.⁴
- ✦ David R. Olson *How writing represents speech*⁵
- ✦ Neil Thomas Cohn: *iEye □ græflk Semiosis! A Cognitive Approach to Graphic Signs and "Writing"*⁶

THE RING OF MINOS

This paper provides a logical reading of the text on the Ring of Minos, thought to be created around 1450-1400 B.C.



² <http://poeme.memory-motel.net/academic/construction.pdf>

³ <http://tracesofthereal.co./2009/12/21/the-rhetoric-of-the-image-roland-barthes-1977/>

⁴ <http://www.ajaonline.org/archive/105.1/pdfs/AJA1051.pdf#cain>

⁵ http://www.google.com.au/url?sa=t&source=web&cd=1&ved=0CB4QFjAA&url=http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.125.7937&rep=rep1&type=pdf&ei=dA0ITbPnE4H4vwwPrxsHeDg&usq=AFQjCNHz2axso_KPBrpwlvOiLP9RyHfNUg

⁶ <http://www.emaki.net/essays/visualsigns.pdf>

TÖRTÉNELEM

Bérczi Szaniszló :

Krétai és görög művészet¹

Bevezetés: Krétai művészet

A mai magyar műveltségben egy széles réteget képez a görögöktől eredő ismeret és művészet. Gyakran emlegetik, hogy már a görögök... Ezért is érdekes egy réteggel mélyebbről indítani ismerkedésünket a mediterrán múlttal, Krétáról.



ÓKORI KRÉTAI ÉS GÖRÖG MŰVÉSZET

KIÁLLÍTÁS ÉS KIFESTŐ FELNÖTTEKNEK ÉS GYERMEKEKNEK

Az Eurázsiai Művészetek Sorozatot szerkeszti és rajzolja:
Bérczi Szaniszló

1. ábra. A füzet elülső borítóképe.

A krétai művészetre sokáig csak a régi görög mítoszokból következtettek. Tézeusz athéni királyfi kalandos krétai útján öli meg Minosz király labirintusában a bikát s talál ki a labirintusból Ariadné királynő fonalának segítségével. Daedalosz ezermester a fiával, Ikarossal, szárnyakat kötve menekül Krétáról, de fia, aki "túl közel repült a Naphoz", szárnyaszegetten hanyatlik alá.

Homérosz

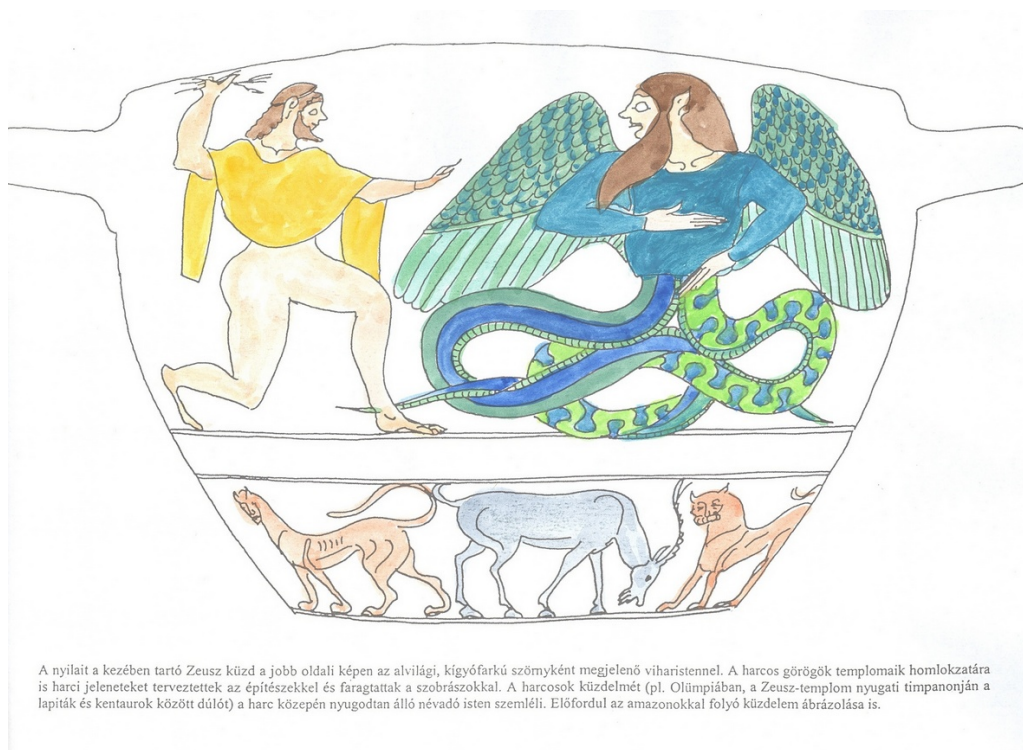
A klasszikus görög kor előtti, de már a görög szigettengeren zajló háborús időkbe nyúlik vissza Homérosz két eposza is, az Illiász és az Odüsszeia. Az Ókori krétai és görög művészet kiállításához és kifestőhöz itt vázolt történeti bemutatásban az események időrendje szerint haladunk, s nem a fölismerések időrendje szerint. Bár a német Schliemann trójai ásatai és fölfedezései időben megelőzték az angol Evans-széit Knósszoszon, mi előbb Krétára látogatunk el.

¹ Ezen füzet, valamint a teljes sorozat elektronikusan elérhető a következő honlapon: <http://www.federatio.org/tkte.html> — Mikes International Szerk.



Periklész volt az, aki egységes műbe foglaltatta a homéroszi eposzt, az Illiász és az Odüsszeiát. Odüsszeusz vándorlásának eseményeit azonban számos görög vázán és korsón is megrajzolták, megfestették. A bal oldali vázán a szirének csábításai ellen kötteti ki magát Odüsszeusz a hajó árbócához. Odüsszeusz kalandos utazása később is sok író-t költőt ihletett meg, s ma is szívesen választotta a NASA a Marsot új műszerekkel térképező űrszondának a Mars Odyssey nevet.

2. ábra. Epizód Homérosz Odüsszeuszából: A szirének csalogatják Odüsszeuszt. (vázafestmény).



A nyilait a kezében tartó Zeus küzd a jobb oldali képen az alvilági, kígyófarjú szörnyként megjelenő viharistennel. A harcos görögök templomaik homlokzatára is harci jeleneteket terveztek az építészekkel és faragtattak a szobrászokkal. A harcosok küzdelmét (pl. Olimpiában, a Zeus-templom nyugati timpanonján a lapiták és kentaurok között dúlót) a harc közepén nyugodtan álló névadó isten szemléli. Előfordul az amazonokkal folyó küzdelem ábrázolása is.

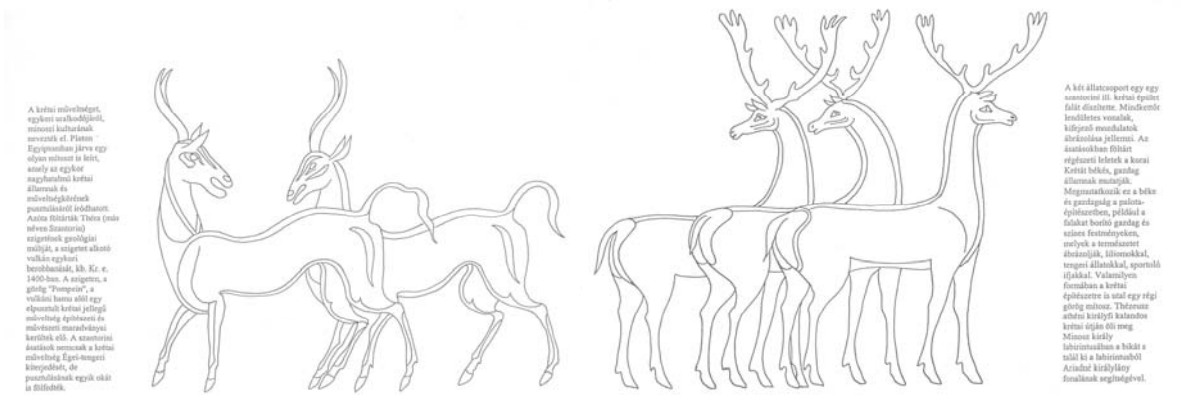
3. ábra. Epizód a görög regékből: Zeus és a viharisten harca. (vázafestmény).

Állatküzdelem, állatművészet Krétán

Evans Artúr brit kutató a Magyar Millenium idején, az 1800-as évek utolsó évtizedében kezdte meg az ókori Kréta nagyszabású régészeti föltárását. Gazdag műveltséget talált Krétán, s olyan kisplasztikai és díszítőművészeti anyagot, amely a mezopotámiaihoz hasonló elemeket is tartalmazott. A pecsételőknak itt főleg a henger véglapjára tették a mintáját, de az életfajelenetek és az állatküzdelmi jelenetek itt is megtalálhatók voltak. A krétai bikakultuszt már a görög leírásokból is ismerték. Kétféle írást is talált, s a régebbit, a lineáris A-t még nem tudták megfejteni a szövegek rövidege miatt. A másik írás, a lineáris B, már a görög nyelv ősi változata.



4. ábra. Állatküzdelem egy ókori krétai csészén: csontfaragás.



5. ábra. Állatábrázolások ősi krétai falfestményeken a knossoszi palotából.

Az ókori krétai műveltség számos elemére utal a görög mondavilág is. Egykori uralkodójáról minoszi kultúrának nevezték el. Platon Egyiptomban járva egy olyan mítoszt is leírt, amely a krétai műveltség pusztulásáról írható. Azóta föltárták Théra (más néven Szantorin) szigetének geológiai múltját, a szigetet alkotó vulkán egykori berobbanását, kb. Kr. e. 1400-ban. A szigeten, a görög "Pompeii", a vulkáni hamu alól egy elpusztult krétai jellegű műveltség építészeti és művészeti maradványai kerültek elő. A szantorini ásatások nemcsak a krétai műveltség Égei-tengeri kiterjedését, de pusztulásának egyik okát is segítettek megvilágítani.

Klasszikus görög szobrászat



5. ábra. Klasszikus görögországi szobrászati alkotások az athéni Parthenon frízén.

A kréai állam lehanyatlását azonban nem csak a Szantorin vulkán kitörése okozta. A dór törzsek ebben az időben szállják meg fokozatosan a peloponnészoszi félszigetet. A korai attikai városok közül egyedül Athén tud ellenállni és fennmaradni a dór invázióban. A friss és nyers erővel szerveződő városállamok nagy háborúja volt az akkor még szintén álló Trója ellen a Homérosz megénekelte trójai háború.

A trójai ásatásokba Schliemann Henrik Homérosz olvasásának hatására fogott. A Dardanellák szorosát védte és adóztatta Trója. Számos rétegben sorakoztak az egykor virágzó, majd levert és elpusztított város romjai. Schliemann később más fontos görög városokat is föltárt, Mükéné, Tirünszt.

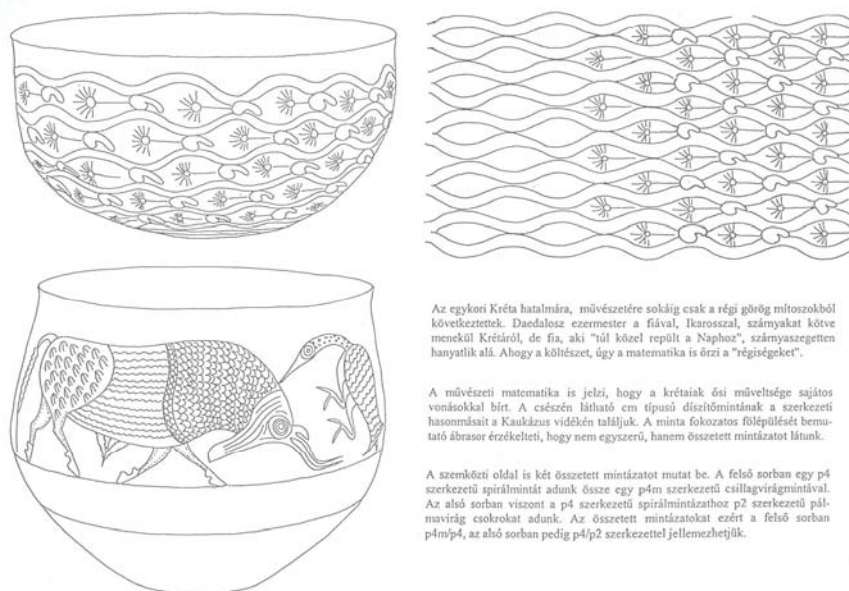
Kifestő sorozatunkba csak néhány epizód fér a gazdag kréai és görög hagyatékából. A már említett mezopotámiai művészeti párhuzamok - arcfedő aranylemez, oroszlános kapu, állatküzdelmi jelenetek, életfa-jelenetek - mellett kifestünk a görög élet és művészet különlegesen szép alkotásaiból, a szobrászattól és az építészetből, a vázafestészet jeleneiből, a görög mitológia egy részletéről mutat be válogatást. Néhány laptükörre a matematikai szempontból érdekes díszítőminták is fölkerülnek. Megjelennek a híres szobrászok alkotásai is: Pheidiász Parthenon fríze, vagy Müron Diszkoszvetője. Nagy Sándor Közéletet meghódító görög korának tanúja a Laokoón csoport rajza. Találkozunk Zeusszal vagy Poszeidónnal, a kalandozó Odüsszeusszal, a baglyos Pallasz Athénével, az athéni polgárokkal és a görög harcosokkal, aki csakúgy, mint a szkíta harcosok a csata szünetében foglalatoskodnak.



7. ábra. Klasszikus görög szobrászat Rhodosz szigetéről: a Laokoon csoport.

Szimmetriák az ősi Kréta és a klasszikus görögség díszítőművészetében

A művészeteknek egy különleges és jól fejlett területe a krétai művészetben a szimmetria-mintázatoké. Néhány síktükör és más használati tárgy említésre méltó ornamentális díszítéssel van ellátva. A díszítőmintán nemcsak a hagyományos, hanem az összetett síkszimmetriák is előfordulnak.



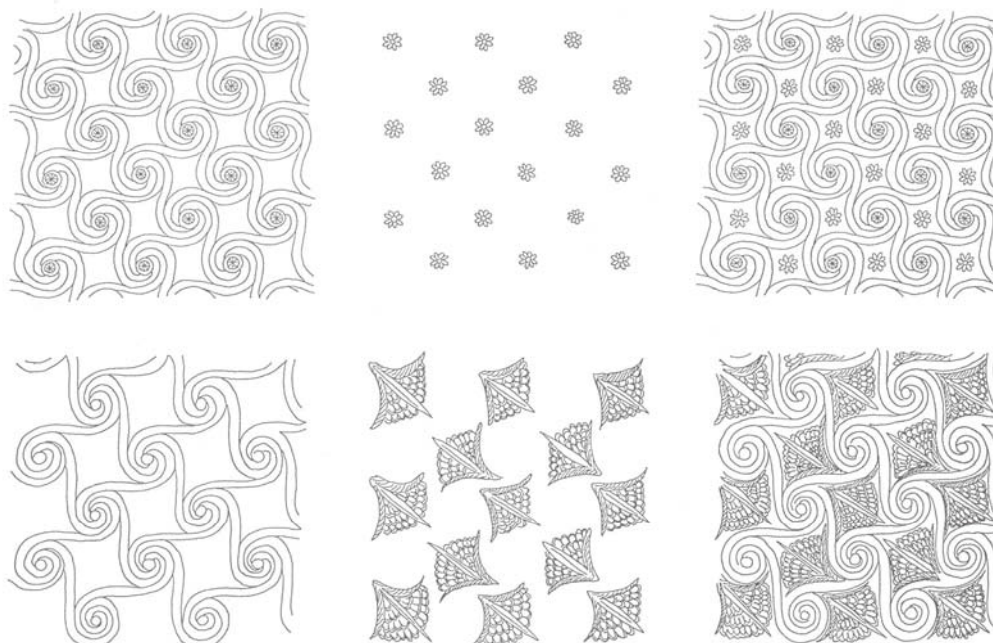
Az egykori Kréta hatalmára, művészetére sokáig csak a régi görög mítoszokból következtettek. Daedalosz ezermester a fiával, Ikaroszzal, szárnyakat kötve menekül Krétáról, de fia, aki "túl közel repült a Naphoz", származászetten hanyatlak alá. Ahogy a költészet, úgy a matematika is őrzi a "régiségeket".

A művészeti matematika is jelzi, hogy a krétaiak óri műveltsége sajátos vonásokkal bírt. A csészén látható cm típusú díszítőmintának a szerkezeti hasonlósáit a Kaukázus vidékén találjuk. A minta fokozatos fölépülését bemutató ábrásor érzékelteti, hogy nem egyszerű, hanem összetett mintázatot látunk.

A szemközti oldal is két összetett mintázatot mutat be. A felső sorban egy p4 szerkezetű spirálmintát adunk össze egy p4m szerkezetű csillagvirágmintával. Az alsó sorban viszont a p4 szerkezetű spirálmintához p2 szerkezetű pálmavirág csokrokat adunk. Az összetett mintázatokot ezért a felső sorban p4m/p4, az alsó sorban pedig p4/p2 szerkezettel jellemezhetjük.

8. ábra. Ornamentális művészet Krétán: cmm, cm és p1 típusú síkszimmetria mintázatokból összetett díszítő motívum a felső csészén a Kr.e. 2. évezredből.

Összetett síkszimmetriájú díszítő motívumokat találunk a krétai kerámiákon, festményeken, faragásokon, padlózatokon.



9. ábra. Padlócsempék összetett síkszimmetria mintázattal: a felső struktúra egy $p4$ és egy $p4m$ szerkezetből lett összetéve. Az alsó egy $p4$ és egy $p2$ szerkezetből lett összeillesztve.



A szabályosan ismétlődő minták lehetővé teszik, hogy a sík geometriai szimmetriái szerint csoportosítsa is jellemezzük az ókori krétai és görög művészeti alkotásokat. A bal oldali korsón $p6$ típusú, a jobb oldali korsón pedig $p2$ típusú díszítőmintát figyelhetünk meg.

10. ábra. Ornamentális művészet a görög időkből. Vázafestés $p6$ és $p2$ típusú síkszimmetria mintázattal.

A magyar műveltség számos irányból kapott hatásokat a görög műveltségtől. Ezek a hatások az irodalomban és a természettudományokban a legismertebbek, de szinte az élet minden területére kiterjednek. Külön réteget képeznek a római kori hatások és a Bizáncon át érkezett hatások. A kereszténység is, mindkét "római" szálon fontos ismereteket közvetített a görög korból. A Kárpát-medence államai pedig, a hunoktól, avaroktól kezdve, majd egyre erőteljesebben közeledve a nyugati kereszténységhez a késő-avar koron át az Árpádokig, majd az Árpád házi királyok korában III. Béla személyében még császárléltet is adva Bizáncnak, szoros kölcsönhatásban éltek a görög világból kinőtt két nagyhatalommal, Rómával és Bizánccal.

Reméljük, hogy az Ókori krétai és görög művészet című kifestő is sok érdekes órát ad azoknak, akik nemcsak nézegetni szeretik Eurázsia művészeti korszakait, népeit, hanem a művészetekhez való vonzalmukból szeretnek valamit saját alkotássá is fejleszteni, ecsettel és tollal. Az alkotások szeretete nemcsak saját népművészetünknek, hanem a görög örökségnek is a tanulása számunkra.

Budapest, 2003, Szeptember 8.



Ezt a munkámat Fettes Nándor, Huszka József, László Gyula és Nagy Géza emlékének ajánlom

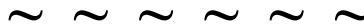
Hálával és szeretettel gondolok mindazokra, akik valamilyen formában segítettek az Eurázsiai Művészetek kifestőkönyv-sorozat napvilágra hozását: Bánsági Tamás, Bánsági Mária, Bérczi Alajos, Bérczi István, Bérczi Katalin, Bérczi Zsófia, Bíró Mária, Cseh Vilmos, Czenc Valéria, Szőkefalvi Nagy Erzsébet Jolán, Deákné Demjén Ilona, Deák Gyula, Dobos László, Fabriczy Anikó, Földi Tivadar, Gulyás Balázs, Gulyás Pálné, Jeppesen Henrik, Kabai Sándor, Kiss Ulrich, Kiszil Vilmos, Koleczonay Katalin, Lukács Béla, Magyar Györgyi, Magyar Jolán, Matyasovich Henrik, Miura Yasunori, Muzslay István, Nagy Dénes, Nyers Csaba, Ogawa Tohru, Pap Gábor, Péter Júlia, Péter Borbála, Sára Endréné, Szabó László, Szili István, Takahito Mikasa hg., Takaki Ryuji, Tóth Albert, Tordai Magdolna, Veszelszky Endréné

11. ábra. A füzet hátsó borítóján vázafestményeket láthatunk görög mitológiai alakokkal.

IRODALOM

- Bakay K. (1997, 1998): *Őstörténetünk régészeti forrásai. I. II.* Miskolc;
- Bérczi Sz. (2003): On the Earlier Occurrences of the cm-Type Nets and Wallpaper Patterns in Ornamental Arts of Central Eurasia. *Symmetry: Culture and Science*, 12. No. 1-2. p. 5-24.;
- Bérczi Sz. (2003): Composite Wallpaper Patterns Among Intuitive Ethnomathematical Discoveries of the Ancient Crete and Urartu. *Symmetry: Culture and Science*, 12. No. 1-2. p. 39-52.;
- Bérczi Sz. (2004): The Role of Curie Principle in Understanding Composite Plane Symmetry Patterns: New Ethnomathematic Relations in Ancient Eurasian Ornamental Arts from Archaeologic Finds of the Period 1. M. B. C. and 1. M. A. D. *FORMA*, 19/3. pp. 265-277. Tokyo (ISSN 0911-6036)

-
- Bérczi Sz., Bérczi K., Bérczi Zs., Kabai S. (2003): Coloring Booklet Series about the Arts of Central Eurasia with Rich Heritage of Ethnomathematical Ornamental Arts. *Symmetry: Culture and Science*, 12. No. 1-2. p. 231-239.;
 - Castiglione L. (1961): *Görög művészet*. Képzőművészeti Alap K., Budapest;
 - Cs. Szabó L. (1986): *Görögökről*. Európa, Budapest;
 - von Gamber O. (1978): *Waffe und Rüstung Eurasiens*. Klinkhardt und Biermann, Braunschweig;
 - Götz L. (1995): *Keleten kél a Nap*. Püski, Budapest;
 - Hood, S. (1978): *The Arts in Prehistoric Greece*. Penguin, Harmondsworth;
 - Huszka J. (1930): *A magyar turáni ornamentika története*. Pátria, Budapest;
 - Jablan, S. (1995): *Theory of Symmetry and Ornament*. Matematicki Institut. Beograd;
 - Johnston, A. (1984): *Az archaikus Görögország*. Helikon, Budapest;
 - László Gy. (1974): *A népvándorlások művészete Magyarországon*. Corvina, Budapest;
 - Ling, R. (1986): *A klasszikus görög világ*. Helikon, Budapest;
 - Pogány F. (1965): *Szobrászat és festészet az építőművészetben*. Műszaki, Budapest;
 - Rolle R. (1980): *Die Welt der Skythen*. Bucher, Luzern und Frankfurt;
 - Szabó Á. (1978): *A görög matematika kibontakozása*. Magvető, Budapest;
 - Warren, P. (1989): *Az égei civilizációk*. Helikon, Budapest.



Fabó László :

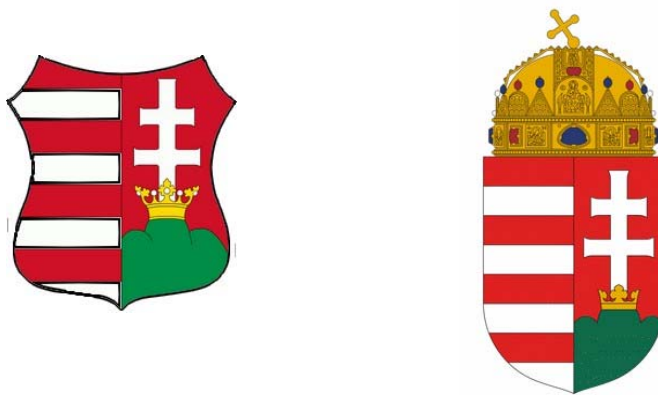
Gondolatok a Magyar Címerről

Mellár Mihály "Minoszi írás magyarföldön" c. dolgozatában felveti a Magyar Címeren képirással és rovással rögzített mondanivaló elolvashatóságának gondolatát. Meg is ad egy általa lehetségesnek ítélt olvasatot, amihez feltételezi egyes elemekről, hogy azok képirással közölt magyar szavak, másokról, hogy a minoszi jelkészletben megtalálható értékükkel magyar nyelvű szövegrészletek mássalhangzó vázát adják, s ezek együtt alkotnak magyar mondatot.

Felvetését komolyan vizsgálándónak ítélve, gondolkozni kezdtem a Címer részleteiről.

Mivel a különböző ábrázolások nem teljesen egységesek, valamint a fennmaradt ábrázolások tanúsága szerint többféle címer volt használatban az elmúlt közel ezeregy száz évben, így jelzem, hogy én a mai, hivatalos címert vizsgálom. Mellár írásában a Kossuth Címert mellékelte, ami csak kismértékben tér el ugyan a maitól, és ezért talán mindegy lehetne, de a pajzs körvonalát tekintve nem annyira "pajzs"-, mint inkább "mellvért" alakú, ami szerintem befolyásolja az egésznek a mondandóját is. Nem mellesleg ez a "mellvért" alak az általam ismert korábbi magyar-, avagy királyi Címerek között kivételes. A többség inkább a maihoz hasonló körvonalú. Körvonaluk eltérése inkább csak a két felső sarokból az alsó csücsbe futó oldalvonalak íveltségében van.

A mai Címer *legfőbb* eltérése a korábbiak *többségétől*: a Szent Korona a pajzs tetején.



Most idézem a http://www.bm.hu/web/portal.nsf/html/magyar_cimer.html honlapról "A Magyar Köztársaság címere" hivatalos leírásának elejét:

"Magyarország címere álló, csücskös talpú, hasított katonai pajzs, melynek jobb oldala vörössel és ezüsttel hétszer vágott, bal oldali vörös mezejében zöld hármashalom, középső ormán nyitott, háromágú arany leveleskoronából ezüst kettős kereszt növekszik. A pajzs felső élén a magyar Szent Korona nyugszik. Díszes kivitelben jobbról tölgyág, balról olajfaág övezi. Korábbi változataiban (1945-ig) telamonként lebegő angyalok tartották."

Megjegyzés: ad okot némi merengésre amit Telamonról tudhatunk. <http://en.wikipedia.org/wiki/Telamon>

Vitathatatlan a Címer minden ábrázolt részletének ősisége! Szintén egyértelmű: Címer = A HON!

A legkétségesebb a nyitott aranykorona (mint szimbólum) kora. (Arany)koronák bizonyíthatóan voltak már időszámítás előtt több ezer évvel, amelyek közül sok látható a világ múzeumaiban.

A kárpát-medencében is előkerült ilyen a vas megyei Szent Vid hegy ősi erődjének romjai közül, és megtekinthető a Savaria múzeumban Szombathelyen. Ez a (valószínűsítetten) közel háromezer éves (Európában különlegesen nagy) kora mellett azért is fontos, mert arany párta-korona.

(Lám a Szent Korona is pártás!) A Magyar Címeren minden részlet sok-ezer éves!

Figyelmem központjában végig a hallhatósági szempontok állnak, mert a Címer részleteit alkotó ábrázolások korában a rovás is (mint lejegyzési mód) hallhatóságuk szerint rögzítette a szavakat.

Sorra veszem a Címer egyes részeit, és megpróbálom rögzíteni az éppen tárgyalt résszel kapcsolatos gondolataimat, amiknek eredményeit majd felhasználom a Címer általam elolvashatónak ítélt közlése(i) leírásánál.

1) A Címer balfele: az Árpádok nemzetségjelzése

IX. századra visszamenő emlékek bizonyítják az ún. Árpád-sávok címerek (és lobogók) létét.

Ezek mind "hétszer vágott", egymást felváltva követő (felfelé) négy ezüst(fehér) és négy vörös (veres, véres, verés) sávból álltak.

Maga a "hétszer vágott"-ság az árpádi törzsszövetség aktusát idézi. A hét Vezér hét érvágásából származó folyó vért egy kehelyben fogták fel. Az ábrázolás tehát az árpádi szövetség közlése maga!

Értelmezések tömege rögzíti, hogy a négy ezüst(fehér) sáv négy folyó völgyét, medrét, medencéjét jelenti. Ez nagy valószínűséggel igaz! Sok hagyományunk erősíti meg.

Azonban szerintem nem csak így lehet tekinteni. A veres sávok is lehetnek folyó jelzések.

Ekkor vérfolyók, véres folyók. A folyó az folyam, és így folyamat. A veres sávok e szemléletben veres (marsi, háborús, veres), veres folyamatok közléseiként értelmeződnek.

Végso soron azon múlik melyik színt tekintjük alapnak, amelybe vágódik a folyam(at) medre!

Veres (véres) földben négy ezüst-, vagy ezüst-földben négy veres folyam!

Érdemes még említenem, hogy az N hang gyakran alig hallható, vagy nem is hallatszik a szó elején, inkább csak az utána következő magánhangzóval kezdődő rész. A négy esetében ami igazán hallatszik az az ÉGY. Az ÉGY főleg régies, illetve tájnyelvi fordulatokban az egyél, fogyassz el értelemben használatos. Pl.: Lelkem égy kicsinyke dödöllét!

Ebben az összefüggésben a NÉGY FOLYÓ átalakulhat ÉGY FOLYÓ-vá, ami a "folyó vegyél magadba", "folyam kebelezz be", "folyam(at) fogadj be" értelmet is behozza a lehetőségek körébe.

"Égy veres folyó, folyam(at), folyomány...!"

Nem megyek el szó nélkül a tény mellett: ez a Címer bal fele!

A bal a hagyományainkban és a nyelvhasználatunkban a rosszat jelenti!

Balga, balog, balfácán, balhit, balsors (avagy Végzet), stb.!

Balga aki nem fogalmazza meg: a Címernek ez a fele az árpádi, a himnikus Balsors, a végzet, a bevégett folyam(at)ok tere!

2) A Címer jobbfele

Számomra világos a közlés. A Címerrel jelzett Magyarorságnak és Sorsának nincs Jófele!

Esetleg jobbfele van/lehet csak.

Magyar merre mehet tehát? Bal (rossz) fele, vagy ehhez képest jobb (?) fele!

Felisút-leisút! (Tür Al-le Fel-le!) Isten fele!

3) A "zöld hármashalom"

A halom szó rendszerint kis dombot, domborulatot jelent. A köznyelvben (ma) szinte kizárólag a sírhalom formában használatos.

Eszerint a Címerben egy fűvel benőtt, tehát régi hármassír a szemléleti alap.

A hármassír olyan sír, amely noha három (személyes), de valójában egy. Valóban! A Címeren egy halom van, három "púppal". Ez olyan háromság, ami Egy. Egyháromság-sír! Szentháromság-sír!

Címerünk halma a Szentsír(halom)!

Erősíti a sírra vonatkozó gondolatot a halom szó rejtett hangulata.

Ha kicsit szokatlan hangsúllyal ejtem ki - halóm - azonnal a haló(do)m, hal(ál)om értelemet hallom!

És íme egy újabb áthallás! A hármashallom!

"Halljátok az igét!" mondja a próféta.

És én hármashallom. A test, a szellem és a lélek egyszavát!

Válaszom rá a hármashallóm.

Hármashallómnál visszhangzóbban nem tudom hallatni: EGY, EGY, EGY!

(Rendszerint hallatlan.)

Az ábrázolás ezt közvetlenül is megmondja. Csak hallani kell. Hallom!

Ugyanis a halom nem csak hantot, vagy dombocskát jelenthet, hanem hegyet is.

(Pannonhalma földrajzi neve Márton-hegy.)

A Kárpát-medencében mi lehetne természetesebb a Címerben mint hegy?

Tehát ez háromhegy.

Márpedig a H ugyancsak elhaló hang, messzebről nem hallatszik.

Három(h)egy!

Fentebb már szoltam róla: tényleg egy hegynek ábrázolva.

Hallhatóan: (h)EGY, ami három(h)egy! (H)egyháromság!

Nincs mese! Bárki megérti. Hallhatóan: Szent(h)egy!

Üde, élő zöld Szent(h)egy.



Eleven, üde, föld.

A Szent(h)egyföld!

Ez maga A **Szentföld!**

4) Az "ezüst kettős kereszt"

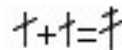
Szinte mindegyik rovással foglalkozó tanulmány közli a GY rovásjellel kapcsolatban, hogy az vitathatatlanul kettős kereszt. E jel hangértéke eGY, és szóértéke is EGY!

Mellár Mihály fenn említett dolgozatában a 2. oldalon írja: "Megjegyzés:  A rovásjel nem az egy szám (jegy) jele, csupán kifejtve hangozhat egynek:  = DI/GY/eGY/ID. Az egy szám(jegy) jele a rovásban 'I': I = I."

Mellár tehát kiemeli a rovásjel két jel összerovásaként értelmezhető: D + I, vagy I + D.

Fontos hangsúlyoznom milyen jelentős felismerésre jutott Mellár Mihály evvel!

Az eD rovásjelet és az I rovásjelet egyesítve keletkezik az eGY jel.



Az eGY rovásjel tehát olvasható I + eD, vagy eD + I hangpárként is. Ha ezeket közvetlenül egymás után kimondjuk, hallhatóan a GY hanghoz nagyon hasonló hangzást kapunk. Tökéletesen illeszkedve az összerovás jól ismert gyakorlatába a GY hang székely-magyar rovásjele származtatott (vagy ha történetileg nem is így keletkezett, de származtatható) jel, amely a GY hang fenn bemutatott kiejthetőségének összerótt megjelenítése! A kettőskereszt D + I -ből keletkezésének útja tehát lényegileg azonos lenne a sokkal később, a latin ábécéből hiányzó, ezért mesterségesen előállított GY betűnkével, csak nem a G + Y(I), hanem a D + I hangpárral közelítve meg.

(Marsigli hangmegjelölései között is már szereplő azonosítás a GY, vagy EGI. Ld.: Forrai Sándor: Az ősi magyar rovásírás az ókortól napjainkig. 247.o.)

E felismerésnek messze ható következményei lehetnek, lesznek írásemlékeink és más hagyatékaink értelmezhetősége terén!

(Jelzem, fordított folyamatot is el tudok képzelni. Nevezetesen, az I és D rovásjelek előállhattak az ősi kettőskereszt két jelre bontásából. Ez esetben szükséges feltételezni ennek az ősi jelnek az egykori megnevezéséről, a rá ősidőkben használatos szóról, hogy annak már szükségszerűen köze kellett legyen az eGY-hez, mert csak ez adhatott alapot a (hangi) felbontására. Nem is kell túlzottan erőltetni magunkat, és sokan le is írták már a kettőskeresztről, hogy az éppen a "három-egy" pontos, és

végletekig lényegre törő ábrázolása! Az egylényegű, de látszólag elkülönülő (s ezért kétséges) vízszintes egyek SZEMléleti EGYesítése!

Hangsúlyozom, a két jelre bontás lehetősége csupán felvetés részéről.

Ez ugyanis ellentmondana az egyszerűtől a bonyolultabb felé haladó általános folyamatnak.

A legvalószínűbbnek a "szerencsés véletlen" EGYbesést gondolom!

A külön utakon és időkben kialakult EGY jel, valamint a tőle független eredetű I és D hangok jeleinek egyberovása nyomán keletkező jel - ujjongva felismert - *formája és hangzása* azonos!

Mellár fenn idézett figyelemre méltó meglátásához a magam részéről hozzáfűzöm, hogy ismert az I rovásjelnek felülvont változata. I = $\overline{\text{T}}$! (Pl.: az isztambuli rovás emlékben.)

A kettőskereszt az eSZ +I + eD összerovása is lehet, mert az I fölé túlnyúló közös szár lehet az eSZ.

$$\overline{\text{T}} + \text{T} + \text{I} = \text{†}$$

Hangzósítási változatai:

4a) <u>eGY</u>	a jel önértéke,
4b) <u>IeD</u> (le)	Mellár meglátásai,
4c) <u>eDI</u> (fel)	
4d) <u>eSZIeD</u> (le)	Fabó változatai.
4e) <u>eSZeDI</u> (fel)	
4f) <u>eDIeSZ</u> (fel)	ha, eD-del kezdem.

Az 4b), 4d) változatok a "fentről-lefelé", illetve 4c), 4e), 4f) változatok a "lentől-felfelé" sorrend szerint figyelembe vett összerovás alapján képződnek. Nincs szigorú olvasási irány, mert több rovás emlékünk esetében legalábbis valószínű a lentől-felfelé való olvasat is.

Ilyen pl. a Somogyi tanítótábla.

Olvasati változatai: (összerovás esetében nem vetődhet fel a szakaszolás gondolata)

4a) <u>eGY</u>	egy, egye, egyé = valakié, egyée = egyél, égy = egyél, egyi = egyféle felmerülhet még: 'egyée = legyél, 'égy = légy (legyél)
4b) <u>IeD</u> (le)	idd, idő, i'ed=ijed, i'edő = ijedő felmerülhet még: 'id = híd, 'idi = hídi, 'idd = hidd
4c) <u>eDI</u> (fel)	eddi = edd meg közé tartozó, édi = édesféle felmerülhet még: 'édi = héd-i = (fel)szólitásod-féle
4d) <u>eSZIeD</u> (le)	szid = korhol, szidd = korhold, szidd = szívjad, szidi = szidó-féle,
4e) <u>eSZeDI</u> (fel)	szedi, eszedi = eszedhez tartozó, szédi = szédítő-féle, szódi = szövésed-féle, szóddi = szőjed-féle, szüdi = szívedhez tartozó
4f) <u>eDIeSZ</u> (fel)	dísz, dísze, díszé, dísszé, díszí, díszü

Minő meglepetés!

A címerbe tehát bele is van írva/róva az EGY!

Elolvasható!

De milyen egy ez?

Két vízszintes vonás, amelyet az égbe futó-, vagy inkább onnan alászálló harmadik EGY-esít!

A Címerben ez a másik, nem csak hallható, nem csak kitalálható, hanem el is olvasható Egyháromság, Szentháromság - Szent-kereszt!

4g) Ez maga A Szentkereszt!

5) A "nyitott, háromágú arany leveleskorona"

Egymás mellé másoltam a hivatalos Címer és egy "művészbibb" változat "leveleskoronáját".

Minden autentikus Címer ábrázoláson ez a "három- levéllel" rendelkező nyitott korona szerepel.

Csak említem, hogy pl. Szent László hermájának mellén is ilyen korona van az Árpád-címer fölött (amelynek két "lába" kettőskeresztet ábrázoló két kis-címet tart). Ide másoltam.

(A herma sodronyzománcos mellrésze a később Európa-szerte elterjedt díszes zománctechnika első ismert emléke!

Ld.: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Gy%C5%91r>

Eddig nem találtam adatot, de a kép színéből következtetve: ezüstből van.)

Címer = A HON! Mit mond el nekem a Szent László címer?

Árpád-Hon-Egyháromság Szentkeresztés-Két-HON-lábon áll!



A "leveleskorona" EGYesíti a három "levelet". Ez tehát ismét Egyháromság!

A Címerben levő tehát Szentháromság-korona, azaz **Szentkorona!**

Érdeemes külön vizsgálni a "levelek" rajzolatát.

Ezek háromkaréjosak. Ha ezek egyhármass-levelek, akkor **Szentlevelek!**

A Szentek levelei!

Szent-levelek!

Mint alább több összefüggésben megtapasztalható lesz, ennek a szóösszetételnek is van valami különös szomorúsága.

A levél a növényről levál-ik. Kétféle értelemben.

Egyrészt kiáll, elkülönül az ágból, azaz elválik, leválik a környezetéről, miközben oda tartozik.

Másrészt leesik, leválik a fáról ősszel, lombhullatáskor.

De itt hangulatában még több jelenik meg.

Kicsit tájjelleggel ejtve: **levélek!**

Ez is kétélű.

Csak bizonytalan lehetek benne, hiszen *le-vélek*, le-hiszek!

Ugyanakkor szinte parancs. *Le-vélek*, azaz *Le velük!* Letaszítás!

A "leveleskorona" megnevezés hordozza a "letaszításoskorona" értelmet.

Én ezt nem veszem jóNÉVEN, pedig a Címeren a korona valóban LENN van.

Az ég alján! A **Szentföld-tetőn**, **Szent(h)egy-tetőn!**

Nos a "levelek" saját jogon - egyháromságuk jogán - *Szentek!*

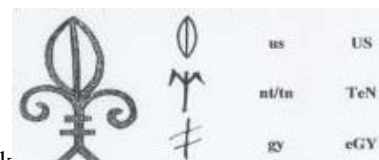
Összehasonlítva a fenti "díszesebb" korona Szentjét (leveles ágát) az énlakai unitárius templom mennyezetkazettájának sarkaiban található rajzolatával, egyből látható a lényegi egyezőség.

Varga Géza idemásolt értelmező rajzából világos, hogy ez rovásjelek egyesítéseként is tekinthető. Olvasható. Sokakkal együtt Varga Géza ISTEN EGY-nek olvassa. Miközben ez valóban elég jól elfogadható olvasat, én még szóba hozok egy rejtettebb, de jelhűbb olvasati lehetőségét is.

Ha elfogadjuk, a rajz teljes magasságában futó középvonalról, hogy az magába foglal egy eSZ jelet is, akkor a hangzósítása USeSZeNteGY-gyé kerekedik, olvasata pedig ŐS-SZENT-EGY lehet.

Ha elfogadjuk, a rajz teljes magasságában futó középvonalról, hogy az magába foglal egy eSZ jelet is, akkor a hangzósítása USeSZeNteGY-gyé kerekedik, olvasata pedig ŐS-SZENT-EGY lehet.

Eképpen felismerve, a "leveleskorona" középső ága **ŐSSZENT** értelmet mutat felénk!



Mivel három **ŐSSZENT** ágat fog össze a korona abroncsa, az eddig is eredményes fogalmazással e korona neve: **EGYHÁROMSÁG-ŐSSZENT-KORONA!**

Azaz: **Szentősszentkorona!**

A korona aranyból van, tehát: **Szentősszentaranykorona!**

Érdemes még észrevenni, hogy agyunk, gondolkodásunk a rajzolt látványt akaratlanul is kiegészíti a korábban megismert tárgy képévé. Ezért tartjuk természetes gondolatnak e korona esetében a három egyforma ágat a peremén.

Pedig a rajzon valójában a két oldalsó ág egymás tükörképei, melyeket ha egyesítenénk fölfutó "egyenes" oldalvolanuk mentén, akkor is csak hasonlítanának a középsőre, de nem lennének pontos megfelelői.

Ezért az oldalágat nem indokolt Szentnek mondani, hanem jóindulattal is csak egy Szent fele.

A Szent fele tárulkoznak karéjukkal és a Szent fele kapcsolódnak lenn "karjukkal".

Szent fele az Szentféle!

Az ábrázolt módon az oldalág karéja egy szárnyacska képzetét adja.

Márpedig az angyal *Szentféle*.

Így már könnyű felismerni.

Középen van az **ŐSSZENT** és két oldalán két-összentsféle, két **ŐSANGYAL**.

(Olyan elrendezésben, mint a Szentkoronán, ahol a Pantokrátor két oldalán ott van Gábiel és Mihály Arkangyal. S lám: Ark(arch) = Ős!)

A Címeren a leveles aranykoronát, a **Szentősszentaranykoronát** viselő **(h)Egyföld**:

Az **Ősszentsföld!**

6) Magyarország címere "álló, csücskös talpú, hasított katonai pajzs"

A közelmúltig teljesen egyértelműnek vettem Címerünk alakjának katonai pajzs voltát.

A pajzs a kézfegyvertár védő feladatú tagja, jól kifejezi a Címer által jelképezett ország alapvető célját, az élet, a lakosság védelmét. Ámbár a *hasított katonai pajzs* már nem tudja ellátni ezt!

Olyan erősek a kialakult formai, fogalmi kapcsolatok az ember fejében, különösen ha viszonylag ritkán, esetlegesen előkerülő témákhoz tartoznak, hogy a hun áldozati üstökről szerzett ismereteim után még évekig nem vettem észre a Címer alakjának más forma-megfeleltethetőségét.

Azután egyszerre elért a döbbs felismerés. Eszembe jutott a 2006. május 19-én a Balatonlelléhez tartozó Rádpusztán talált Hun áldozati rézüst fényképe. Németh Péter Gergely helyszíni fotóját letöltöttem a <http://users.atw.hu/nyerscsaba/radpuszt/index.html> honlapról, ahun megtalálható.

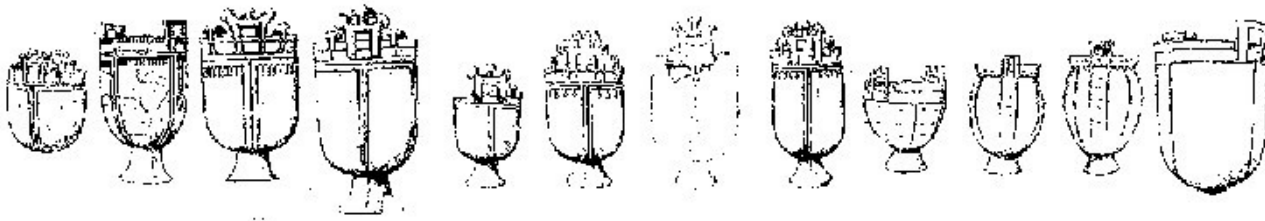
Az üst különleges régészeti leletünk. 60 cm-es magasságával és viszonylagos épségével nagy értékű Hun emlék. Egymás mellé, majd egymásra másoltam a Címer hivatalos rajzával.



E képek mindent bemutatnak. A Szentkoronával egyesített Cimer jellegzetes alakja szépen ráillik a rádpusztai hun áldozati üstére!

Címerünk alakja lehet éppen "*hasított katonai pajzs*", de legalább annyira **Hun áldozati üst!**

A honlapon megtalálható a különböző kiásott hun üstöket összehasonlító rajz.



Láthatóan a hun üstök külön alájuk helyezett, vagy aljukra szerelt lábön álltak, mert különben eldőlték, felborultak volna. A leírás szerint a rádpusztain is meg van az egykori láb nyoma.

Ismét előveszem a Szent László herma címerét.

Az ábrázolás ravasz módja miatt az Árpád-címer két lábát a két pallós rúdja végének gondolhatom, amiből következne, hogy Szent László országának egyensúlyát pallós(pálós, Pálos)-erő biztosította kifelé!

Valójában a pallósok a címer két sarkából "nőnek ki" a rajz szerint. Alul pedig két (Szentföld)lába van! (Mint az egyiptomi Hórusznak! Meg a különböző birodalmi Sasoknak!)

Bizony! Már Szent László (egyháromság) Szent-címere is
(még!) saját-lábön álló hétvágásos Üst!

Ha jól látszik a képen, ez még nem "*csücskös talpú*" üst! Ez ívelt!
További fontos részlet: nem a tetejéig veres, mert ott ezüst sáv van!



A rádpusztai Hunüst izgalmit és jelentőségét növeli "*az oldalán végigfutó repedés*", ami úgy keletkezhetett, hogy "*szándékosan törték össze (a szakemberek szerint a külföldi példák ... valószínűsítik)*". (Ld. a honlap közlését.)

A fennmaradt hun üstök, mint a rádpusztai is, **hasítottak!**

Nem csak a mintázata teszi felületét kétfelé osztottá, hanem ténylegesen széthasították egykori használói. Eszerint ez nem csak azért áldozati üst, mert befogadta a feláldozott(ak) darabjait, hanem maga is fel lett áldozva a **Hun-Hon szer** végén!

Észre kell venni!

A Honszerzés csak mai (szűk) agyunknak szerzés (eltulajdonítás, megszállás, foglalás)!

Honszerzés = HON-SZER-ezés! **Hun-Hon-megszentelés!**

HUN-HON-SZER-tartás! **HUN-HON-SZENTNEK-(meg)tartás!**

(Ezért különösen fontosak a HUN-eredettudatú Székelyföldön (még) megtalálható Tászkok-tetői, SZER-TŐ-tetői, és a többi **HUNI rovásos** (emlék)kövek, de legfőképpen az általuk jelzett **SZER-TARTÁS szenthelyek!**)

Címerünk mint HUN-ÜST kép-viseli hát országunk hivatalos nevét, HUNniát, HUNgaryt, stb.

Ennek fényében erősen felvetendő az Árpádsáv **Hunsávként** nevezése, ami azok vélekedését erősíti, akik a hunokkal azonosítják Árpád népét és magukat, mint a Székelyek!

Morfondírozva az üst szón, előjöttek változatai: katlan, medence.

Az üst a Címer alapjaként éppen a hegyekkel határolt katlant, a Kárpát-medencét jelen(i)ti!

Erősen izgat az üst szó eredete.

A honlap leírása szerint sok hun üstöt lemezből, domborítással készítettek egykor. Ezek tehát (kalapáccsal) vertek, díszítésük szépsége miatt *veretesek*. Ha ma elfogadott lehet számunkra a verd változataként az üsd, akkor nem látom be miért ne lehetett volna egykor használatos a vert változataként az üst!

A hasítós feláldozás következtében az eredetileg öntéssel készült (mint a rádpusztai) változatok is (szét)vertek, tehát üset-ek, azaz üst-ök lettek.

A rádpusztai Hun üst is elmondja magáról: **Szent!**

A fogóján levő **Hármas(h)egy** bizonyítja!

Teljesen méltó hát, sőt ezek után **kötelező** a **Szenhunüstöt** Címerünk **hasított áldozati** alapjának tekintenem!

Mindent pontosan közöl mit kell alpnak tekintenem:

A hasított áldozati Szenhunüst(öt),

A hasított áldozati Szenhunöst, a feláldozott Szenhun-ösünket!

A hasított áldozati Szenhonöst, a feláldozott Összenhonunkat!

7) A Címer "hétszer vágott" bal-fele értelmezései az eddigiek alapján

A bal-fele kifejezés nem csak arról tájékoztathat, hogy melyik részéről kívánok gondolkodni, hanem érzékeny lévén a hangsúlyokra, arról is miképpen.

Bal-fel-le! Tehát alulról fel, azután felülről le tekintve.

Fel:

Az alsó sáv ezüst színét tekintve alapszínnek az l-ben írtakat egybefogalmazom:

Ezüstben hétvezérvágás-véres-ség négy folyama(t) betelt.

Teljesen érthető, szokatlan tömörségű leírása a vérszerződéskor megtelt ezüstkehelynek. De nem csak!

Ezüstben hétvezérvágás-verés-ség négy folyama(t) betelt.

Ezüst(kehely)ben a hét-vezérvágás(os ! **hunszárvágásos**) vérharcosság betelt (véget ért)!

Ez-üstben hétvezérvágás-véresség négy folyama(t) betelt.

Megnevezi magát: ez-Üst! Ez a Kárpát-medence! Ez, nem másik! Ez aminek Címere: **ÜST!**

E-Medence Hét-vezér-(le)vágás áldozati véres-ségével (bódító véres-borral) Betelt!

A hétvezérvágás más szavakkal hét-vezér-áldozat, veresség(e) azaz vére, négy folyam(at)-ával tele lett ez-Üst! Tele lett ez-üst-Kehely!

Alig változtatok a hangsúlyon.

Ez-üstben hétvezérvágás-veresség négy folyama(t) betelt.

E-Medencében a hétvezérvágás-**veresség** négy folyamata bekövetkezett.

Le:

Az első(fölső) sáv vörös színét tekintve alapszínnek fogalmazom:

Négy veresség négy ez-Üst bekerült.

Négy veresség, (a) négy csapás ez-Címernek része lett (bekerült = bele lett kerítve).

Mondtam fenn, szerintem: üst = üset = ütések/csapások eredménye/következménye.

Négy veresség négy ezüstbe került! (Igen olcsó volt!)

Négy verességfolyam(at) ez-Üstben (Medencében) telik-le (múlik el) !

telik-le = aljáig telik ez-üst!



8) A Címer jobb-fele: "ezüst kettős kereszt növekszik"

A jobb követhetőség érdekében először a hivatkozási számaikkal adom meg az éppen feltárni szánt olvasatoknak a képelemek kapcsolatából fakadó egybeállási módját.



Fel:

8a) 3)+ön 5) ezüst 4a)veres-ég-ben!
Szentföldön Szentősszent-aranykorona ezüst eGY veres-ég-ben!

Szentföldön Szentősszentaranykorona Ez-(az)-Üst EGY (a) véres-égben!
Szentföldön Szentősszentaranykorona Ezüst EGY (a) véres-ségben!
Szentföldön Szentősszentaranykoron-a Ez-Üst (h)EGY (a) vereségben!
 És így tovább!

8c) 3)+ön 5) ezüst 4c)veres-ég-ben!
Szentföldön Szentősszent-aranykorona ezüst eDI veres-ég-ben!

4c) eDI (fel) eddi = edd meg közé tartozó, édi = édesféle
 felmerülhet még: 'édi = héd-i = (fel)szólitásod-féle

Szentföldön Szentősszentaranykorona Ez-(az)Üst eddi (befogadandó) (a) véres-égben!
Szentföldön Szentősszentaranykorona Ez-Üst édi (édeskés) (a) véres-ségben!
Szentföldön Szentősszentaranykoron-a Ez-(az)Üst héd-i (parancsod) (a) vereségben!
 És így tovább!

8e) 3)+ön 5) ezüst 4e)veres-ég-ben!
Szentföldön Szentősszent-aranykorona ezüst eSZeDI veres-ég-ben!

4e) eSZeDI (fel) szedi, eszedi = eszedhez tartozó, szédi = szédítő-féle,
 szödi = szövésed-féle, szöddi = szőjed-féle, szüdi = szívedhez tartozó

Szentföldön Szentősszentaranykorona ezüst eszedi (ezüst-gondolatod) (a) véres-égben!
Szentföldön Szentősszentaranykorona ez-üst-eszedi (csapás-gondolatod) véres-ségben!
Szentföldön Szentősszentaranykorona ezüst-szédi (ezüst-bódulat) véres-ségben!
Szentföldön Szentősszentaranykoron-a Ez-(az)Üst szüdi (szíved része) (a) vereségben!
 És így tovább!

8f) 3)+ön 5) ezüst 4f) veres-ég-ben!
Szentföldön Szentősszent-aranykorona ezüst eDIeSZ veres-ég-ben!

4f) eDIeSZ (fel) dísz, dísze, díszé, dísszé, díszí, díszü

Szentföldön Szentősszentaranykoron-a ezüst dísz (a) veres-égben!
Szentföldön Szentősszentaranykorona ezüst-dísze veres-égben!
Szentföldön Szentősszentaranykorona ezüst-díszé (válik) (a) véres-ségben!
Szentföldön Szentősszentaranykoron-a Ez-(az)-Üst díszí (dísz-féle) (a) vereségben!
Szentföldön Szentősszentaranykorona ezüst-díszü (a) vörösségben (alkonyban)!
 És így tovább!

8g) 3)+ön 5) ezüst 4g) veres-ég-ben!
Szentföldön Szentősszent-aranykorona ezüst Szentkereszt veres-ég-ben!
 4g) maga A *Szentkereszt!*

Szentföldön Szentősszentaranykorona ezüst Szentkereszt (a) véres-égben!
Szentföldön Szentősszentaranykorona Ez-Üst Szentkereszt (a) véresség-benne!

Szentföldön **Szentősszentaranykoron-a** Ez-Üst **Szentkereszt** (a) vereségben!
 És így tovább!

Le:

8b) Veres-ég-ben ezüst 4b) 5) 3)+ön!
 ezüst **IeD** **Szentősszent-aranykorona** **Szentföldön!**
 4b) **IeD** (le) idd, idő, i'ed=ijed, i'ed=ilyened, i'edő = ijedő
 felmerülhet még: 'id = híd, 'idi = hídi, 'idd = hidd

Vereség-ben Ez-Üst **idd** **Szentősszentaranykoron-a Szentföldön!**
 Véres-ségben ezüst **idő** **Szentősszentaranykoron-a Szentföldön!**
 Vereség-ben ezüst **ijedő** **Szentősszentaranykorona Szentföldön!**
 Vereség-ben Ez-Üst **ilyened** (mutatód) **Szentősszentaranykorona Szentföldön!**
 Véres-ségben ezüst **híd** **Szentősszentaranykorona Szentföldön!**
 Vereség-ben Ez-Üst(öt) **hidd** **Szentősszentaranykorona Szentföldön!**
 És így tovább!

8d) Veres-ég-ben ezüst 4d) 5) 3)+ön!
 ezüst **IeD** **Szentősszent-aranykorona** **Szentföldön!**
 4d) **eSZIeD** (le) szid = korhol, szidd = korhold, szidd = szívjad, szidi = szidó-féle,

Veres-égben Ez-Üst **szid** **Szentősszentaranykoron-a Szentföldön!**
 Vereség-ben Ez-Üst(öt) **szidd** **Szentősszentaranykorona Szentföldön!**
 Vereség-ben Ez-Üst(öt) **szívjad** (gyengítsd) **Szentősszentaranykorona Szentföldön!**
 Véres-ségben ezüsts**zidós** **Szentősszentaranykoron-a Szentföldön!**
 És így tovább!

8h) Veres-ég-ben ezüst 4g) 5) 3)+ön!
 ezüst **Szentkereszt** **Szentősszent-aranykorona** **Szentföldön!**
 4g) maga A **Szentkereszt!**

Véres-ségben ezüst-**Szentkereszt** (a) **Szentősszentaranykoron-a Szentföldön!**
 Véres-ségben ez-üs(e)t (e-csapás) (a) **Szentkereszt Szentősszentaranykoron-a Szentföldön!**
Vereség-ben **Ez-Üst** (A) **Szentkereszt** (!!!) **Szentősszentaranykorona-Szentföldön!**
 És így tovább!

Záró megállapításaim.

Olvasataimban a Magyar Címeren és a magyar nyelven kívül **nincs** "magyarkodás"!

Ami a Címerben szerepel, az mind az általa képviselt Kárpát-medencében van! Nem máshol!

Itt van az Ősszentföld (Ő maga a Szentkereszt -út), ami Szentsír és a Szentősszentaranykorona!

A **Kárpát-medence** = ÜST = Ez-Üst-Ke(gy)hely = **Ezüstkehely!**

Ez-üstkehely betelt a Szentkereszttel **szentelt Vérrrel!**

*A Kárpát-medence: **A SZENTGRÁL!***

Szeretett feleségemnek, Katinak ajánlom harmincnyedik házassági évfordulónk napján!



Z. Tóth Csaba :

Genetikai „rokonságok” Napkelettől Napnyugatig

— Eurázsiai Y-DNS (apai) haplocsoportok mai arányszámainak áttekintése —

A genetikai néprokonságok – egy-egy azonos haplotípus hangsúlyos jelenléte több népnél –, mint az alábbiakból láthatjuk, nem feltétlenül jelentenek tényleges azonosságot, a gének nem teljesen etnikum-jelzők. Hiszen mi a közös pl. a lengyelek, ukránok és a kirgizek, tadzsikok között, akiknél egyaránt magas, 60% körüli az R1a apai haplocsoport aránya, tehát közeli rokonoknak tekinthetők? Nyilvánvalóan a „rokonságnak” van egy rejtettebb, bármiféle genetikától független forrása is, mely a *szellemi* kultúrát létrehozó „égi” erőinkből fakad, illetve fontos szerepet kell tulajdonítani a környezettel összefüggő életmódnak, a történelmi népsorsok különbözőségének, melyek legalább olyan mértékben alakítják, jellemzik az adott népeket, mint a genetikai örökségük, illetve ez az alakítás, alakulás a külső-belső erők organikus egységében vagy diszharmonijában zajlik, zajlott, melyek a genetika szerint közös férfi és női őstől („Ádám, Éva”) származó emberiséget az egyes rasszok, nyelvek külön útjaira vitték. A genetikai kutatások egyik fő tanulsága éppenséggel az, hogy az ember nincs atavisztikusan lekötve a genetikai, „faji” erők által, nem csak őseink eredői vagyunk, nem mindig azokkal vagyunk rokonságban, akikkel szeretnénk rokonságban lenni. A múltunk, eredetünk „elvarratlan szálainak” – sőt félrevarrt szálainak! – kutatása, helyreállítása közben sem feledhetjük el azt az egykor jobban ismert jelenséget, hogy az emberi lélek útja nem teljesen esik egybe a fizikai-földi összefüggésekkel, vagyis ezekhez képest van egy *ab ovo* belső szabadsága, önállósága, mely nem engedi, hogy „kövé váljunk”, a külső élet és merev fogalmaink hatására. Az emberi lény eleven organizmus, amely változásra képes, ettől él, hogy növekszik, fejlődik, s ez minden biológiai élet legfontosabb alaptulajdonsága, a mozgás, az elevenség, a kapcsolódás. „*Sem a nyelv, sem az életmód, sem a somatológiai tulajdonságok nem állandóak és nincsenek törvényei annak, hogy melyik a kevésbé állandó*” – írta Teleki Pál 1918-ban (Turán, p.79, 197. láb.). Ezzel az életszerű megközelítéssel sokkal többet megérthetünk egy nép történetéből, életéből, önmagunkból s abból, amivel a jelenünknek és a jövőnknek tartozunk, mint ha csupán bezárkóznánk – egy-egy kétségtelenül káros történelmi-politikai hatásra adott nem kevésbé téves, sőt önvesztélyes válaszként – az előregyártott válaszok merev falai közé, és elszakadva a józan észről azt mondanánk, hogy márpedig másképp nem lehet, „ez a szent igazság, punctum”. A hagyományos korokban még jól ismerték az élet megújuló, megújító erőit, a termékenységű erőket, melyeket egész kultikus gyakorlatrendszerrel vettek körül. Magát az életet és az éltető, átható szellemet tisztelték őseink is, nem a múlandó dolgokat, nem „bálványokat”, nem „dogmákat”. Az „elvesztve megőrizni” elve hozzátartozott az életükhöz, s az „elvesztés” a külső, múlandó, változó formákra vonatkozott, a „megőrzés” pedig a mindig továbbáramló *szellemi, lényegi* tartalomra, melyet a közvetlen jelenből, a hagyomány szerint az „égi hierarchiában” egymást követő korszellemeknek megfelelően értettek meg, mindig összhangra törekedve „ég és föld” között. Ezért a hagyomány olyasmi, amit elsősorban magunkban, a fokozható, elmélyíthető megismeréseinkben, igazságkeresésünkben hordozunk, s *ebből* fakadóan ápolunk, képviselünk a világban, az oktatásban-nevelésben, közösségi életünkben. A hagyomány külső formái – és minden egyéb „formák” – *jelek*, ürügyek a gondolkodásunk, átélésünk számára, melyeket halottá, vagy eredeti tartalmával ellentétessé teszünk, ha megtagadjuk, vagy ha bálványozzuk őket. Sem a szeretetet, sem a megismerést, emberi létünk két legalapvetőbb megnyilvánulását, nem lehet „kötelezővé” tenni, csak érzékeny módon hajlamosítani rá, hogy szeressük a „jót”, s ne elidegenítsünk tőle másokat a „jó” nevében, kötelezővé tételével. Így lesz hitelesen magyar és egyetemesen emberi a törekvésünk.

A magyarságnál a honfoglalás idején is jelentősebb százalékban kimutatott R1a (M17) apai haplocsoport Indiától Közép-Ázsián és az Altáj-hegységen át Kelet-Európáig jellemzi a különböző népcsoportokat, ebben a három fő régióban magasabb, a köztes területeken pedig alacsonyabb arányban (az R1a keleti elterjedési határa kb. az Altáj, Tien-Shan, az antik szerzőknél a Mons Imaeus, mely kettéválasztotta Szkítiát). Ez azt jelenti, hogy *alapvető* genetikai rokonság áll fenn e három terület népességei között, különösen az észak-indiaiak, kirgizek, tadzsikok, szlávok és magyarok között, mely rokonságoknak természetesen több-kevesebb történelmi nyoma is van. Felmerül a kérdés, hogy a magas R1a-arány lehet-e pusztán keveredés eredménye? És az alacsony R1a-arány vagy egy génjel mai hiánya jelentheti-e, hogy régen is így volt? Bár az 1-2% alatti haplocsoport-arányok semmiképpen sem tekinthetők eredet- vagy rokonság-jelzőknek, nem kizárt, hogy ezek a kérdések a fizikai síkon eldönthetetlen problémáink sorát gyarapítják. Meglepő jelenségekkel is találkozunk tehát az új rokonságtudomány területén, melyekhez azonban mégsem lehetetlen értelmezve közelíteni, s kirajzolódhat egy történelmi-genetikai „világtérkép”. Iránban például, ahol azt várnánk, hogy magas R1a vagy R1b értékeket kapunk, ennek az ellenkezője történt: az R1a1 haplocsoport aránya 3-31% közötti, az elő-ázsiai J2 haplocsoport aránya pedig 30-59% közötti (8 régióban Quintana-Murci et al., 2001, és Wells et al., 2001, 3 régióban). A kutatók ezt úgy magyarázzák, hogy a mezopotámiai és a vele szomszédos őscivilizációk magukba olvasztották a steppéről a bronzkor vége felé érkező kisebb népességszámú proto-

irániakat, akik viszont átadták nekik nyelvüket, s ma Irán hivatalos nyelve a párszi (perzsa). Mivel Irán délnyugati részét az ország közepén kiterjedt sivatagos, sziklás, nehezen járható térség választja el a keletebbre élő R1a-népességektől, így a „gén-utánpótlás” elmaradt, s az iráni-perzsa R1a drasztikusan visszaszorult, lecsökkent a korábbi, elő-ázsiai népességgel való keveredés következtében (Quintana-Murci et al., 2001), míg Közép-Ázsiában és Indiában magas maradt. Valószínű, hogy a magyarság magasabb R1a-aránya azért maradhatott meg, vagy növekedhetett – és ezen még a kelet-ázsiai, európo-mongoloid hunokkal való bizonyos fokú kapcsolatok sem sokat változtattak, sőt mára teljesen eltűntek belőlünk az ázsiai apai gének (C, L, O, Q), de a honfoglalóknál sem voltak döntő mértékűek, s az anyai géneknél sem –, mert nem voltunk kitéve túl nagy népkeveredésnek, illetve hasonló génállományú népekkel keveredhettünk az Urál és az Aral-tó vidéke, illetve a Kaukázus környékén – ahonnan a G2a és J2 gémjeleink valószínűleg az alánok vagy a szabiok révén származhattak –, majd az R1a-R1b szlávokkal keveredtünk a honfoglalás után, s így elkerültük egykori iráni géntestvéreink sorsát. Indiában a magas R1a-arány a szigorúbb kasztrendszernek, a kaszton belüli házasságoknak köszönhetően megőrződött (az R1a az észak-indiai magasabb kasztok tagjaira jellemző; ld. Kivisild et al., 2003).

Az a tény, hogy nem vagyunk „finnugorok” és a honfoglalás kori leletekben is csak elenyésző mértékben találtak uráli/szibériai gémjeleket a kutatók (eddig 7 leletben az Y-DNS M178-Tat/N mindössze 0-1% közötti volt), ami nem néperedetre, legfeljebb hajdani csekély keveredésre utal, nos, ez talán senkit nem lepett meg igazán. Viszont nehéz meghatározni a genetika alapján, amire pedig elemien kíváncsiak voltunk: hol húzódik vajon a „demarkációs” vonal az „árja” és a *turáni* gének között, irániak és törökök, avagy magyarok és hunok között? Mint maga az iráni szent könyv, az Aveszta is utal rá, az ősiráni király *három fia*, Árja (Airyu, Irán királya), Tura (Turán királya), és Sairima (Szaumomata, Szarmácia királya) között robbant ki az örökösödési háború Irán birtoklásáért, majd ezt tetézték a vallásháborúk Zarathustra fellépésekor (e történetek időbeli elhelyezése sajnos bizonytalan, i.e. 6000 és 600 között mozog), ugyanakkor az Aveszta megemlékezik a turáni szent férfiakról és szent asszonyokról, akik valószínűleg megértették Zarathustra üzenetét. Meglepő módon az Aveszta a hunokat (hyaona, chiön) sem nevezi soha turániaknak, legfeljebb „ördöginek”, „komisznak”, s csak Firdauszi beszél átfogóan „turániakról” a 11-12. században (Shahnamah). A genetika tehát ez esetben igazolja a hagyomány egyik közlését, miszerint az Irán és Turán közötti harc testvérmépek háborúja volt, és genetikai R1a-R1b azonosságról beszélhetünk az irániak és turániak esetében. S valóban, a steppén, ahonnan az „árják” bevándoroltak a mai Irán (és India) területére, az R1a haplotípus volt elterjedve az archeogenetikai kutatások szerint már a bronzkorban. A mai türkméneknél, akiket bizvást tarthatunk turániaknak, az R-haplotípus 3 mutációja (R1a, R1b, ősi R-M45) összesen 54%-ot tesz ki, R1b túlsúllyal, de az ujugroknál is meghatározó az R1a jelenléte, emellett mindkét populációnál az elő-ázsiai J2 haplocsoport is jelentős, ami egy külön érdekesség (ld. alább, és a 2-7% J2 a mai magyaroknál, de ez lehet jóval korábbi eredetű, sőt a Kárpát-medencében is felvehettük). Nem kizárt tehát, hogy a mongoloid kelet-ázsiaiakkal idővel nagyobb mértékben keveredett steppei iráni törzseket kezdték turániaknak nevezni a délre (vissza-)költözött, letelepedett, város lakó árják (a hyaonák mellett főként a „turáni danukat” emlegeti az Aveszta, mely név talán a kínai Szima-kiennél 'tung-hu' néven szereplő törzseket jelenti). De az sem kizárt, és további kutatásokat igényel, hogy az ősmagyarok már a bronzkorban kapcsolatba kerülhettek a feltehetőleg R1a-típusú hyaonákkal (ld. mongóliai xiong-nu elit temetők és szibériai szkíták R1a-értékeit a szakirodalomban), bár a Kézai-krónika alapján ez a magyar-hun kapcsolat sokkal későbbre, és inkább a Meótisz környékére, sőt részben a 7. századi avar-hun Kárpát-medencére lokalizálható (székelyek Kuber/„Csaba”-hagyománya). A mai, kelet-európai udmurtokra és tatárookra is jellemző az R1a-haplocsoport (Baskíria szomszédságában és a Krímben), a szibériai hantiknál pedig kb. 15 %, ami a modern kori vagy régi keveredések eredménye, oroszokkal, szkítákkal, szavárd-magyarokkal (ld. uráli N az örmény és azeri gémjelek között utalhat a szavárdokra!).

Úgy tűnik, hogy a turániakkal is azonos R1a/R1b-genetikánk mellett az a tény, hogy 1100 éve inkább választottuk Európát, mint Ázsiát, inkább a letelepedést, mint a nomád életmód folytatását – és ez nyilván nem egy „propaganda-szólam” akar lenni, csupán ténymegállapítás –, ez inkább tükröz egy „árja” szellemi minőséget, mint „turánit”. Am ez nem jelenti azt, hogy a „turániságnak” ne lett volna jelentősége – akár negatív, akár pozitív értelemben – a magyarság számára, hiszen a bronzkorban (ld. déli eredetű Szintasta-Andronovó kultúrák az Urálnál és a steppén, melyekhez a magyarság ősi soron tartozott Tóth Tibor antropológiai kutatásai szerint), a pásztorkodó, félig letelepedett életmódban eltöltött hosszú korszakot követően, nagyjából 2000 éven át „turániként” – bár nem törökként, inkább a szaumomatákkal, szakákkal keveredve – nomadizáltunk téli és nyári szállásainkon, délen és északon (a mai „turáni” nomadizmust nem lehet teljesen azonosnak tekinteni az egykorival, amely külső-belső vonásaiban is magasabb szintű volt). Sőt, az Irán-Turán testvérhárc emléke talán egészen sokáig fennmaradt a magyarságnál, s mintha ennek visszhangja jelenne meg olykor „családon belül”, István király és Koppány, vagy László király és a kunok küzdelmeiben is, s ezeknek ősi, steppei kánont követő ábrázolásaiban (László Gy.). Az Irán-Turán ősellentét tehát alapvetően szellemi-lelki tartalmú volt, a köztük lévő határ úgy tűnik ugyanaz, mint ami magának az emberi nemnek ősi, belső meghasonlása jó és rossz között, az építő, gyógyító, fényszerű, felemelő és a romboló, betegítő, sötét, kísértő-lehúzó gondolatok, ösztönök, tettek között, s ezek a különbségek egykor hangsúlyosabban jelenhettek meg, mély szakadékot vágva akár vérrokon embercsoportok vagy társadalmi rétegek között. Az ősiráni-andronovói magyarság honfoglalás utáni történelmében közmondásossá vált „turáni átok”, a széthúzás jelensége, amellett, hogy a különféle csatlakozott törzsekkel is összefüggésben lehet, talán egy hasonló, kísértésszerű, hanyatló állapotra, korszakra vezethető vissza, mely a lovas

nomadizmus elterjedése után, a vaskorban, vagy – ami valószínűbb – a már mongol-hunokkal való találkozás után következhetett be nálunk (ld. europa-mongoloid típusok a honfoglalóknál, Éry K. 1982). Az Irán-Turán ellentétet azonban mégsem lehet minden további nélkül „fehér-fekete” alapon „aktualizálni”, és az „irániiban” csak haladót, a „turániiban” pedig csak lemaradót látni, sőt ma bizonyos fokig ez az ellentétpár és értékrendjük megfordult, s a „turániság” képviselhet egy „öko-szociális”, spirituális fejlődési tartalmat. A lényeg az, hogy az emberi lélek polaritásai, „ész és szív”, értelem és ösztönök között összhangot teremtsünk, és ezzel kibékítsük egymással Keletet és Nyugatot, ami nem képzelhető el Közép-Európa közvetítése nélkül, mint ezt már régebb óta sejtjük.

És hogyan magyarázzuk ebben a genetikai R1a rokonság-láncolatban a szlávok jelenlétét, ami talán a legmeglepőbb? Mint közsímet, a szlávok indo-európai nyelvet beszélnek, ez tehát összhangban áll genetikai eredetükkel. Ugyanakkor felmerülhet, hogy magas R1a értékek köszönhető-e a kelet-európai szkítákkal, szarmatákkal való keveredéseknek, vagy egyenesen a szkítáktól, szarmatáktól ered-e? A lengyeleknél valóban él egy szarmata eredethagyomány, amely nem pusztán a történelmi romantika szülötte, s nem csupán történelmünk közös pontjai miatt érezzük közeli rokonainknak a lengyeleket (a 'lengzse' egy szláv törzs neve volt, mellyel a honfoglalás előtt szomszédságban éltünk Przemysl környékén, s ezt a nevet átvittük az egész népre, így lettek a polákok nálunk „lengyelek”, bár polják nevük is szláv, 'mezeit' jelent, ami lehet a szlávokat megszerző szarmaták 'steppei' jelzője). A „szarmato-lengyelek” beolvadtak a szlávokba, átadva vagy jobban feldúsítva az R1a genetikai örökséget, miközben átvették a szláv nyelvet, hasonlóan a bolgárokhoz, akik Közép-Azsiából érkeztek az Al-Dunához a 7. században (bár nem tartom kizártnak, hogy a bolgárok vagy onogurok, európai „ujgurok” is irániak, akik átvették az altáji törökség nyelvét). Érdekes viszont, hogy a bolgárok több évszázados intenzív szláv keveredése nem hozta el az R1a vagy R1b haplocsoportjaik arányának jelentős megnövekedését, sőt valamivel gyakoribb náluk az elő-ázsiai J2 géncsoport, valószínűleg az egykori Kaukázus környéki tartózkodásuk miatt, amire utalnak a történelmi források, Xorenaci vagy a bizánci szerzők (bár a kaukázusi G2a marker náluk minimális). A horvátok szintén hordoznak iráni népi-kulturális örökséget s nyelvük a középkorban lett szláv (ld. Turán, 2009/2). Nos, ahol az azonos genetikai típus és arányszám alapján nem eldönthető, hogy ki származott kitől, ott a történelmi, régészeti, nyelvészeti eredmények segíthetnek, azaz, ha a magyarság magas R1a-értékeit vesszük, a történelmünk, kultúránk alapján nyilvánvalóan inkább kereshetjük honfoglalás előtti őseinket a hasonlóan magas R1a-val rendelkező steppei népek irányában, mint az R1a vagy R1b szlávoknál. A genetika sem áll meg önmagában, eredményeinek értelmezéséhez szükség van a társtudományokra.

A genetikai genealógia és az archeogenetika eredményei természetesen még egészen újak, alig 15-20 éve van kialakulóban az egész metódus, a jelrendszer, a genetikai ABC sem egységes, „betűit” meg kell tanulnunk helyesen összeolvasni, ezen a téren is „keressük a szót, keressük a hangot”. Létezik már egy „felhasználói” szintű tudás- és információhalmaz, miközben számos alapkérdés, következtetés még további pontosításokra szorul, kezdve a génjeink és módosulásaik kormeghatározásától, miért-jaitól, hogyan-jaitól, az ősi népvándorlások újonnan felfedezett s az eddigieknél bonyolultabb oda-vissza irányainak, idejének meghatározásáig, a régészeti, nyelvészeti eredményekkel való összehasonlításokig, a néprajzi tájegységekben végzendő nagyobb esetszámú gyűjtésekig. De a kezdet ígéretes, és a genetikával egy mindenképpen igen jelentős hozzájárulást kaptunk az emberiség őstörténetének kutatásához, beleértve a magyar őstörténetet, mely úgy tűnik, végre biztosabb mederbe terelődik, valóságosabb kérdéseket tehetünk fel és magunk mögött hagyhatjuk az idejémtúlt „ugor-török háború” Skylláját és Charybdisét, kölcsönösen megmerevedett arcvonalaikat, továbblépve egyszersmind a fizikai eredetkérdésektől a szellemi eredetkérdésekhez is, melyek a valódi, végső válaszokat rejtik. A genetika segítségével megtaláltuk helyünket az indoeurópai, indoiráni népek nagy családjában – ahol eddig is voltunk, honfoglalás előtt és után, Kelet és Nyugat határán, mindig „középen”, eredetileg ősiráni/andronovói, majd kisebb részt uráli „finnugor” nyelvűvé lett, később pedig szaumomata, szkíta, végül hun-török, „turáni” hatást asszimiláló, befogadó népként.

NÉPESSÉG-GENETIKAI ÖSSZEHASONLÍTÓ TÁBLÁZAT (Y-DNS haplocsoportok)

(mai mintagyűjtések alapján, a többi Y-DNS hcs. ált. 10% alatti; v.ö. Mark A. Jobling - C. Tyler-Smith 2003, vagy az ycc.biosci.arizona.edu oldalon található Y-DNS leszármazási fa)

India

(8 területről, össz. 325 fő, Kivisild et al. 2003)

R1a (M17) = 88 fő, 27%

R1b (M173) = 21 fő, 7%

R2 = 33 fő, 0,9%, össz. R-hcs. = 43 % (a Pandzsábban 66 főből 31 R1a-hcs.; a dél-indiai Szurastranban is 39% az R1a-hcs.)

J2 (M172) = 24 fő, 7%

J2e = 11 fő, 3%, össz. J-hcs. = 10% (a Pandzsábban 66 főből 14 J-hcs.)

(jellemző még az L és a H1 hcs., utóbbit nagy százalékban kimutatták a romániai cigányokban is; ld. még Quintana-Murci et al., 2001)

Közép-Ázsia**Tadzsisztán**

(Khojant, 22 fő, Wells et al. 2001)

R1a = 64%

(Szamarkand, 40 fő, uo.)

M17 (R1a) = 25%

M172 (J2) = 20%

M173 (R1b) = 10%

M20 (L) = 10%

(Dusanbe, 16 fő, uo.)

M172 = 31%

M17 = 19%

Türkmenisztán

(30 fő, Wells et al. 2001)

M173 (R1b) = 37%

M45 (ösi R) = 10%

M17 (R1a) = 7%

M172 (J2) = 17%

M89 (F*) = 13%

M9 (ösi N) = 13%

Kirgizisztán

(52 fő, Wells et al. 2001)

R1a = 63%

Üzbegisztán

(Wells et al. 2001)

R1a:

Khorezm (70 fő) = 30%

Szurkhan-darya (68 fő) = 29%

Bukhara (58 fő) = 28%

Taskent (43 fő) = 28%

(J2 hcs. aránya ezekben az üzbég mintákban össz. 10-16% között)

Kazahsztán

(54 fő, Wells et al. 2001)

C (M48) = 57%

O (M122) = 9% (kelet-ázsiai hcs. össz. 66%)

R1a = 4%

R1b = 6%

R (M45 leszármazás) = 6%

Ujgurok (Xinjiang, Kína)

(41 fő, Wells et al. 2001)

R1a = 22%

R (M45) = 7%

J2 = 20%

Szibéria, Kelet-Ázsia**Mongolok**

(24 fő, Wells et al. 2001)

C (M48) = 46%

N, L = 13-13 %, össz. kelet-ázsiai hcs. = 72% (Q hcs. minimális)

Nyugati han (Észak-Kína, Karafet et al., 2002, Jobling/Tyler-Smith, 2003)

$O = 70\%$ (Q hcs. minimális)

$N = 6\%$

$R1a = 4\%$

Tuvaik

(42 fő, Wells et al. 2001)

$O (M122) = 26\%$

$R (M45) = 17\%$

$R1a (M17) = 14\%$

Hantik (Nyugat-Szibéria, Karafet et al., 2002, Jobling/Tyler-Smith, 2003)

$N (M9-M178-Tat) = 85\%$

$R1a = 15\%$

Udmurtok (Baskiriától nyugatra)

(43 fő, Semino, 2000)

$Eu19 (R1a) = 37.2\%$

$Eu14 (M178-N) = 27.9\%$

Nyugat-Ázsia, Közel-Kelet

Irán

(1. Teherán, 24 fő, Wells et al, 2001)

$M96 (E) = 21\%$

$M89 (F^*) = 46\%$,

$M172 (J2) = 21\%$

$M173-M17 (R1a, R1b) = 4-4\%$

(2. Shiraz, 12 fő)

$M89 = 42\%$, $M172 = 25\%$, $M9 (L) = 0.8\%$

(3. Eszfahán, 16 fő)

$M89 = 31\%$, $M96 = 25\%$, $M172 = 25\%$

(ld. még Quintana-Murci et al., 2001: $R1a1 = 3-31\%$, $J = 30-59\%$ között, 8 területről)

Tálisok (déliék Iránban, északiak Azerbajdzsánban, Nasidze et al., 2009; a tálisok az ókori kaduszok – valósz. a mi kadocsáink – utódainak vallják magukat)

$J2 = 23-32\%$

$R1^* (xR1a1) = 14-48\%$

Törökország

(30 fő, Semino, 2000)

$Eu9 (M172-J) = 40\%$

$Eu11 (M201, G) = 6.6\%$

$Eu18 (M173-R1b) = 6.6\%$

(kelet-ázsiai $L = 4\%$, és még 4.5% , plusz egyéb, ld. eupedia.com)

Kurdisztán (Törökország)

(17 fő, Wells et al., 2001)

$J (M172) = 35\%$

$R1b (M173) = 29\%$

$R1a = 12\%$

Kaukázus

Osszétia

(17 fő, Wells et al, 2001)

$G = 41\%$

J = 24%
 R1b = 12%
 R1a = 6%

Georgia

(kazbegi, 25 fő, Wells et al, 2001)

M172 (J2) = 72%

G = 12% (szvánoknál 92%)

R1b = 8%

R1a 4%

Azerbajdzsán

(1. azeri, 21 fő, Wells et al., 2001)

J2 = 48%

G = 10%

R1b = 14%

R1a = 10%

M9 (N) = 10% (uráli/szibériai génjel, itt valósz. a szavárdokhoz köthető)

(2. lezg, 12 fő, Wells et al., 2001)

G = 58%

R1b = 17%

R1a = 8%

E = 17%

Örményország

(47 fő, Wells et al., 2001; v.ö. Strabo az örmények thesszáliai eredetéről XI. 4,8., 14,12, és a G2a-haplocsoport, eupedia.com)

M173 (R1b) = 36%

M172 (J2) = 21%

M89-M201 (GF) = 13%*

M9 (N) = 6% (uráli/szibériai génjel, itt valósz. a szavárdokhoz köthető)

Kelet-Európa**Oroszország**

(északi, 49 fő, Wells et al., 2001)

R1a = 43%

N (M9) = 27%

(taskenti, 89 fő, Wells et al., 2001)

M17 (R1a) = 47%

M9 (N, uráli/szibériai) = 12%

Ukrajna

(50 fő, Semino, 2000)

Eu19 (R1a) = 54%

Eu7 (I) = 18%

Baskírok

R1b = 47%

R1a = 26%

N1c1 (uráli) = 17%

Kazányi tatárok (Volga-Káma térség)

(Wells et al.)

R1a = 24%, I (M170) = 18%

Krími tatárok

(Wells et al.)

R1a = 32%

Lengyelország

(55 fő, Semino, 2000)

Eu19 (R1a) = 56.4%

Eu 18 (R1b) = 16.4%

Eu 7 (I) = 23%

Magyarország

(45 fő, Semino, 2000, észak-magyarországi népességből)

Eu19 (R1a) = 60%

Eu18 (R1b) = 13.3%

Eu7 (I) = 11.1%

Eu4 (E) = 8.9%

Eu9 (J) = 2.2%

(másik mintavétel, 650 fő fölött, eupedia.com)

R1a = 32.5% (tehát az R1a aránya ma kb. 30-60% közötti)

R1b = 17%

I (M170-Eu7, paleolit európai) = össz. 25.5%

E1b1b (Afrikából az újkőkorbán) = 9.5%

J2 (mezopotámiai) = 7%

G2a (kaukázusi) = 5%

N1c1 (uráli) = 1%

Q (belső-ázsiai, hun vagy tatár) = 1%

Horvátország

(58 fő, Semino, 2000)

Eu7 (M170-I) = 44.8%

Eu19 (M17-R1a) = 29.3%

Eu18 (M173-R1b) = 10.3%

Szerbia

(500 fő fölött, eupedia.com)

I2a = 29%

E1b1b = 24%

R1a = 15%

J2 = 10%

R1b = 7%

T (+L) = 7%

Bulgária

(500 fő fölött, eupedia.com)

*J2 = 20%**I2a = 20%**R1a = 18%**R1b = 18%*

E1b1b = 16%

Csehország és Szlovákia

(45 fő, Semino, 2000)

Eu18 (R1b) = 35.6%

Eu19 (R1a) = 26.7%

Eu7 (I) = 15.6%

Eu9 (J) = 8.9%

Nyugat-Európa**Németország**

(16 fő, Semino, 2000)

R1b = 50% (Nyugat felé csökken az R1a és növekszik az R1b aránya)

Baszkföld (Spanyolország)
(45 fő, Semino, 2000)
R1b = 88.9%

Források:

- ✚ Kivisild et al., *Am. J. Hum. Genet.* Vol. 72, 2003 (Indiai törzsek és kasztok)
- ✚ Jobling/Tyler-Smith, *Nature*, Vol. 4., Aug. 2003 (szemléltető grafikonokkal)
- ✚ Zerjal, Wells et al., *Am. J. Hum. Genet.* Vol. 71, 2002 (Közép-Ázsia)
- ✚ Karafet et al., *Hum. Biol.*, Vol. 74, 2002 (Szibéria)
- ✚ Wells et al., *Proc. Natl. Acad. Sci., USA*, Vol. 98, 2001 (Eurázsia genetikája)
- ✚ Quintana-Murci et al., *Am. J. Hum. Genet.*, Vol. 68, 2001 (Délnyugat-Ázsia)
- ✚ Quintana-Murci et al., *Am. J. Hum. Genet.*, Vol. 74, 2004 (Délnyugat- és Közép-Ázsia mtDNS panorámája)
- ✚ Underhill et al., *Nature Genet.*, Vol. 26, 2000 (Y-kromoszómák és népesség-történet)
- ✚ Semino et al., *Science*, Vol. 290, 2000 (Európa genetikája)
- ✚ Nasidze et al., *Am. J. Phys. Anth.*, Vol. 138., 2009 (a délnyugat-káspi tálisok genetikájáról)
- ✚ ycc.biosci.arizona.edu (Y-DNS leszármazási fa, pdf)
- ✚ eupedia.com (összefoglalás a haplocsoportok eredetéről, elterjedéséről)
- ✚ László Gyula: *A honfoglaló magyar nép élete*, Bp., 1997
- ✚ Teleki Pál: *A Turán földrajzi fogalom*, újraközlés: Turán, 2009/4, p. 146
- ✚ Tóth Tibor: *A magyarság ethnogenezise*, I-II, Turán, 2009/1 (újraközlés)
- ✚ Éry Kinga: *Újabb összehasonlító statisztikai vizsgálatok*, VMMK, 1982
- ✚ *The Zend-Aveszta*, I-II., ford. J. Darmesteter, Oxford, 1880-1883 (részletek a Mikes International honlapján olvashatók Z. Tóth Csaba fordításában)
- ✚ *The Shahnama of Firdausi*, I-VII., ford. Warner Bro., London, 1905-1915
- ✚ Bogácsi-Szabó et al., Magyar Tudomány, 2008/10 (magyar kutatási eredmények, a honfoglaló magyarok pontos Y-DNS arányszámainak közlése nélkül)

röv.: hcs. = haplocsoport

HISTORY

In this selection one encounters the following papers:

- ✚ Szaniszló Bérczi: *Ancient Cretan and Greek Art*. This is the Hungarian version of the article published in English in the Journal of Eurasian Studies, January-March 2011, pp. 23-32. (<http://www.federatio.org/joes.html>)
- ✚ László Fabó: *Thoughts on the Hungarian Coat of Arms*. This paper examines the ancient Hungarian Coat of Arms from a new perspective and shows how its symbolism is organically intertwined with the Carpathian Basin.
- ✚ Csaba Z. Tóth: *Genetic 'Kinships' between East and West*. This paper looks at the latest genetic result of Eurasia and indicates how these results should be used in correlation with the results of other disciplines in order to understand correctly the origin and history of the Eurasian peoples.



ECONOMY

Sándor Renáta :

Spa & Wellness in der Region Nördliche Tiefebene



Heilwässer wirken auf deinen Körper und beleben deine Seele, sie beruhigen deine von der Arbeit und der Welt angespannten Nerven. Heilbäder sind so etwas wie feuchte Klöster, wo du deinen Körper und deine Seele ungetrübt der bedachtsamen und verdienten Erholung überlassen kannst.”

Sándor Márai

Schriftsteller, ehemaliger Professor von Debrecener Universität

Regionen von Ungarn

Zur Nördlichen Tiefebene gehören drei Komitate: Jász-Nagykun-Szolnok, Hajdú-Bihar, und Szabolcs-Szatmár-Bereg.

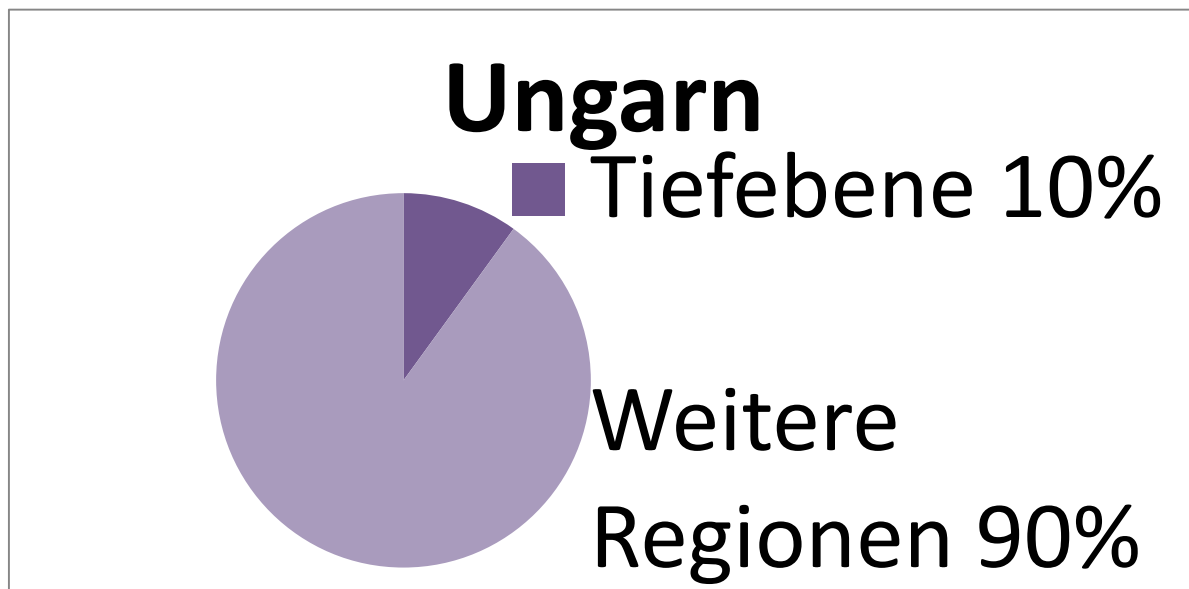


Thermalquellen und die Tiefebene

Für den Fremdenverkehr Ungarns spielen auch die unterirdischen Gewässer eine große Rolle. Das Land ist besonders reich an Thermalquellen. Fachexperten nach befinden sich in der Gegend der Großen Tiefebene bedeutende geothermische Energievorräte. Diese Heißwasserbestände treten aus einer Tiefe von 1000-2000 m teils auf natürlichem weg als Thermalquellen, teils durch Bohrungen an die Oberfläche.



In der Region der Nördlichen Tiefebene gibt es mehr als 200 Brunnen mit warmem Wasser, hier befindet sich ein Zehntel der ungarischen Thermalbrunnen, deren Mineralstoffzusammensetzung außerordentlich reich ist. An der wichtigen Stelle steht Budapest mit mehr als 80 Thermalquellen. Die Brunnen geben täglich etwa 70 Millionen Liter Wasser ab.



Die Kraft des Heilwassers

Die Kraft des Heilwassers, das in der Nördlichen Tiefebene aus der Erde kommt, bringt für Tausende von Menschen Heilung und Linderung ihrer Beschwerden. In dieser Welt des Wassers erwartet man nicht nur Heilungssuchende-denn Baden ist eine ausgezeichnete Möglichkeit für Krankheitsvorbeugung, Erhaltung der Gesundheit, für das Regenerieren eines ermüdeten Körpers, für das Auftanken unserer Energiebestände und für die Erfrischung des Geistes. Diese Philosophie hält man seit Römer und Türkenzeit. Aber diese Ansicht ist zur Zeit ebenso auch aktuell. Diese Völker gründeten eine volle, traditionelle Badekultur.



Wellness wie Wohlgefühl

Wellness bedeutet ganzheitliches Wohlgefühl. Diese moderne Art der Schönheits- und Gesundheitspflege hat sich durchgesetzt. In den reizvoll gelegenen Wellness-Oasen kann man sich von Kopf bis Fuß professionell verwöhnen lassen. Natürliche Stoffe haben bei der Entwicklung einer gesundheitsbewussten Lebensweise herausragende Bedeutung.

Wasser und somit Heilwasser-wichtigstes Element für die Existenz des Menschen-gelangt immer mehr in den Mittelpunkt der Aufmerksamkeit, denn in unserer hektischen Welt erfährt der Wunsch nach Ruhe eine besondere Aufwertung. Wellness bringt die Leute aus dem Alltagstrott.

Wellnessdienstleistungen

Immer stärkere Tendenz ist ein angenehmes Wellness-Wochenende irgendwo verbringen.

Die Wellness-Bäder und Wellness-Hotels dieser Region bieten eine große Palette an Dienstleistungen, darunter findet man verschiedene Kuren, die Körper und Seele verwöhnen-angefangen von den herkömmlichen Erfrischungsmassagen, über spezielle fernöstliche Behandlungen, Thalassotherapie, Beauty- und Deluxe-Dienstleistungen mit maximalem Verwöhnfaktor, bis zu östlichen Bewegungstherapien.



Thermalbäder und Wellnesshotels

Wellness in Ungarn ist heute einer der wichtigsten Tourismuszweige. Egal ob es sich um Wellnesshotels oder Thermalbäder handelt, Gäste freuen sich immer wieder über viele Angebote und Gelegenheiten. So ist findet man praktisch in jeder ungarischen Stadt mindestens ein Wellnesshotel oder auch eine Thermalquelle. Es gibt natürlich auch einige Zentren, bei denen Wellness in Ungarn ganz stark konzentriert ist. Zum einen findet man auf der Tiefebene eine Reihe an Wellnesshotels und Thermalbädern. Es gibt nicht nur klassische Bäder, sondern auch türkische Bäder aus dem 16. Jahrhundert.

Die erste Perle ist von den wichtigsten Kurorten, Heilbädern:

Berekfürdő – das „Gold der Region Nagykunság“

Die Gemeinde Berekfürdő (Wäldchenbad) liegt im Komitat Jász-Nagykun-Szolnok, im nördlichen Gebiet der Region Nagykunság (Großkumanien), in der Nähe des Nationalparks Hortobágy und des Tisza-tó (Theiß-See). Die Historie der Gemeinde blickt auf eine 80-jährige Vergangenheit zurück. Bei Forschungen, die unter der Leitung des Obergeologen Ferenc Vajna Pávai durchgeführt wurden, kam eine 56 C warme Thermalquelle zum Vorschein.



Ferenc Vajna Pávai 1866 – 1964

Wasserzusammensetzung und Heilwirkung

Das alkali-hydrogenkarbonat- und jodhaltige Heilwasser hat eine ausgezeichnete Wirkung. Es ist für die Heilung von rheumatischen Krankheiten und für Erkrankungen des Bewegungsapparates sowie für gynäkologische Krankheiten, für Rehabilitation nach Unfällen und für die Behandlung von Störungen des Nervensystems und des Kreislaufes geeignet. Von Jahr zu Jahr suchen immer mehrere Touristen und Kranken Berekfürdő auf.



Cserkeszölő – Bad und Heilbehandlungszentrum

Die Perle von den Flüssen Theiß und Körös eingeschlossenen Tiszazug ist Cserkeszölő, wo die wärmsten Heilquellen des Landes zu finden sind. (92 C). Die örtlichen Einwohner damit heizen eigene Wohnungen, Apartments.



Wasserzusammensetzung und Heilwirkung: Das alkalischchlorid-,hydrogenkarbonathaltige Heilwasser gehört in die Gruppe der jodhaltigen Heilwasser. Es hat in erster Linie Wirkung bei Krankheiten des Bewegungsapparates, bei chronischen degenerativen Wirbelsäule- und Gelenkerkrankungen, bei Osteoporose, bei Rehabilitation nach orthopädischen Operationen und Unfällen, bei gynäkologischen Erkrankungen sowie inhaliert Form, bei einzelnen Asthmafällen und Hautkrankheiten. (Psoriasis)



Neben den klassischen Schwimm- und Thermalbecken ist der mit verschiedenen Attraktionen ausgestattete Wasserpark ein Garant für die aktive Erholung. Der Ort ist sehr beliebt zwischen Ausländern und Inländern auch.

Debrecen „Kalvinistisches Rom“

Debrecen ist die zweitgrößte Stadt des Landes, sie ist das wissenschaftlich und kulturelle Zentrum der östlichen Landeshälfte, und liegt 40 km von Hortobágy, das Teil des Welterbes bildet, entfernt. Das Wahrzeichen der Stadt ist die Reformierte Großkirche. Viele Debrecener nennen und halten den Großwald für Lunge der Stadt. Das Heil- und Badezentrum befindet sich im Großwald, in grünem Herz von Debrecen.



Hajdúszoboszló ist weltberühmt - „Mekka der Rheumakranken“



In Hajdúszoboszló befindet sich einer der größten Bäderkomplexe Europas, der ein idealer Ort für Heilung, Erholung und Entspannung im Wasser ist. Hier liegt der erste Wasserrutschenpark von Ungarn. Das ist eine Attraktion in Mitteleuropa.

Im Freibad stehen den Gästen über 13 Becken, darunter: Erlebnisbecken, Schwimmbecken, Wellenbecken und Sprudelbecken sowie Kinderbecken zur Verfügung.

Wasserzusammensetzung und Heilwirkung:

Das Natriumchlorid-, Jod- und bromhaltige Heilwasser wird vorrangig bei Beschwerden der Bewegungsorgane und gynäkologischen Beschwerden bzw. zur Heilung von Hautkrankheiten eingesetzt. In Hajdúszoboszló kommen viele Touristen aus Tschechien, der Slowakei und Polen an. Aber es ist ebenso auch beliebt zwischen deutschsprachigen Gästen.





Nyíregyháza-Sóstógyógyfürdő

Die örtlichen Nyíregyházer nennen grüne Zone der Stadt Sóstó-Wald ist das Freiheits-, und Heilzentrum der Stadt. Das Bad ist ein Seebad, an dessen Ufer Sand von der Theiß ausgebreitet wurde.

Wasserzusammensetzung und Heilwirkung: Das im Becken befindliche, Natriumchlorid-, Jod- und bromhaltige Heilwasser ist bei Erkrankungen des Bewegungsapparates, bei Gelenk- und rheumatischen Krankheiten, zur Rehabilitation nach Operationen und Unfällen und bei gynäkologischen Beschwerden wirksam.

Die weiteren Kurorte und Thermalbäder

Diese Thermalbäder verfügen über europäische Standards, sie genügen allen Ansprüchen und sorgen dafür, dass sich die Seele erholt und der Körper verwöhnt wird. Eigene Rolle im Leben der regionale Tourismus ist auch sehr wichtig.

Die wichtigsten und beliebten:

- 🚦 Hajdúböszörmény – „Die Hauptstadt der Heiducken“
- 🚦 Hajdúnánás – „Heimat des goldenen Strohs“
- 🚦 Püspökladány – Der Schatz von Sárret
- 🚦 Vásárosnamény – Szilva-Bad auf dem Szilva-Weg
- 🚦 Szolnok – Die „Hauptstadt“ der Theiß
- 🚦 Tiszaújváros – Das „Schmuckstück“ von Süd-Borsod
- 🚦 Tiszafüred – Die „Hauptstadt“ des Theiß im Schoße der Natur

Endlich möchte ich einige Wörter über Thermal-Klaster schreiben:

Thermal-Klaster-Verbindung Nördliche Tiefebene

Es wurde am 22. September 2005 gegründet. Ihr Hauptziel besteht darin, die Entwicklung des Thermal- und Heilfremdenverkehrs in dieser Region zu fördern. Ihre Mitglieder sind viele Hotels, Hotelketten, Heilbäderkomplexe, Gastsätten, Restaurants mit verschiedenen Dienstleistungen und Ermäßigungen. Natürlich gibt es hier die örtlichen Bürgermeisterämter und einige Hochschule aus der Region.

Im allgemeinen kann man sagen:

Bei jeder Wellness Reise nach Ungarn ist es wichtig zu wissen, welche Art von Wellness benötigt wird. Falls Krankheiten oder Leiden existieren, die kuriert werden müssen, kann man sich bei den Wellnessanbietern leicht erkundigen, ob diese behandelt werden. Da moderne Gäste hohe Ansprüche haben, besitzt heutzutage fast jedes Wellness Hotel eine Heilwasserabteilung und jedes Thermalbad eine Wellnessabteilung. So kann man an jedem Ort einen kombinierten Urlaub mit Wellness in Ungarn genießen und die vielen modernen Behandlungen in Anspruch nehmen.

Ewige Gerechtigkeit und Weisheit:

„Gesundheit ist zwar nicht alles - aber ohne Gesundheit ist alles nichts.“

Arthur Schopenhauer

SPA & WELLNESS IN THE NORTHERN GREAT PLAIN REGION

Natural products play a significant role shaping up a health conscious lifestyle. Being man's most important life-sustaining element, water and especially medicinal water, is becoming more and more a centre of interest as longing for peace and quite gains higher value in today's rat race. Floating in water makes motion easy, relaxes tired muscles, relieves the overloaded spine and makes you forget about any worn-out cartilages. This especially holds true for medicinal waters since the minerals in them exert their beneficial effects by being absorbed into the skin through skin pores that expand in hot water. Once absorbed into the circulatory system, minerals improve the immune system, enhance lymph circulation and put curing procedures into action. Slow motion in thermal water has an excellent effect on the soul and the mind, too. The comfortably warm environment helps you relax, releases the stress in you and makes you forget about your everyday worries.

The Northern Great Plain Region has more than two hundred thermal water wells, which make up more than one-tenth of the total number of thermal wells in Hungary, all extremely rich in mineral content. The power of the medicinal water surfacing in the Northern Great Plain has helped thousands of patients recover from diseases or get relief from a complaint.

The world of spas not only offers cures to patients: bathing is an excellent way of preventing diseases and promoting your health, regenerating the tired body, recharging your energy supply or refreshing your mind. The services offered by the wellness spas of the region range from treatments pampering the body and the soul, starting with traditional refreshing massages, through special oriental treatments, Thalasso treatments, beauty treatments, deluxe treatments providing extra pampering, to oriental motion therapies.

SPA & WELLNESS A MAGYAR ÉSZAK-ALFÖLDI RÉGIÓBAN

A spa és wellness hazájaként ismert Észak-alföldi régió számos lehetőséget nyújt a fürdőzni vágyóknak. A régió fürdői, strandjai között mindenki megtalálhatja a számára megfelelő helyet a kikapcsolódásra. A gyógyvizek szerelmesei az élményfürdőkben tölthetnek el kellemes órákat aktív szórakozással, jótékony hatású gyógy- és termálvizes medencékben pihenhettek ki a hétköznapi fáradalmait, különféle, gyógyvízre alapozott kezelés segítségével gyógyulhatnak, regenerálódhatnak.

Az Észak-alföldi régió messze földön ismert gyógyvizei a világ minden részéről hívogatják a látogatókat. Több mint kétszáz melegvízű kút, a magyarországi termálkutak bő tizede gazdagítja a régiót. Magyarország minősített meleg gyógyvízzel rendelkező településeinek negyede található az Észak-Alföldön. Az itt feltörő, gazdag ásványi anyag tartalmú melegvíz legkülönbözőbb betegségek, köztük reuma, bőrbetegségek gyógyítására alkalmas, de betegségmegelőzésre, egészségmegőrzésre is kitűnő.

A leghíresebb gyógyüdülőhelyek a régióban:

Berekfürdő, a „Nagykunság aranya” a Hortobágy és a Tisza-tó szomszédságában található 6 medencés, 61 °C-os gyógyfürdő. Felfedezése a múlt század híres geológusának, Pávai Vajna Ferencnek köszönhető.

Nem messze tőle található a mediterrán hangulatú **Hajdúszoboszló**, amely Európa legnagyobb fürdőkomplexumával büszkélkedhet. A fürdővárost jótékony hatású gyógyvize miatt világszerte a „reumások Mekkája”-ként emlegetik.

A **Debrecen** „zöld tüdejében” a Nagyerdőben található az országban egyedülálló fedett mediterrán élményfürdő, amely az év minden napjára nyarat varázsol.

A **Nyíregyháza – Sóstógyógyfürdőn** található Élményfürdő egész évben biztosítja a termálvízre és természetes gyógymódokra alapozott prevenció, egészségmegőrző és wellness szolgáltatásokat.

Az ország legmelegebb gyógyforrása **Cserkeszlőn** fakad (92 °C), ahol a gyógyvízű medencék mellett élménymedencék, gyermek- és úszómedencék, valamint hullámfürdő várja a fürdővendégeket. A fürdő rehabilitációs, kondicionáló és egészségmegőrző szolgáltatásokat nyújtó gyógyászati centrumának gyógyszó szobájában az országban elsőként alkalmazzák a lengyel Bochnia-i só gyógyító erejét. A fürdő különlegessége, hogy itt található Európa egyetlen és leghosszabb kétpályás ponyvacsupdűze.

A sort sokáig lehetne még folytatni... a régió hangulatos fürdői tartalmas kikapcsolódást ígérnek még Püspökladányban, Kisvárdán, Túrkevényben, Hajdúböszörményben, Hajdúnánáson, Mezőtúron, Jászberényben, Jászapátn, Berettyóújfaluban, Jászárokszálláson, Nádudvaron, Nagykállón, Nyírbátorban, Balmazújvároson, Baktalórántházán, Fehérgyarmaton, Földesen, Hajdúdorogon, Jászboldogházán, Jászszentandrásán, Kabán, Kisújszálláson, Mátészalkán, Nyírbátorban, Szolnokon, Tiszaöldváron, Tiszavasváriban, Törökszentmiklóson és Vásárosnaményon is.



IRODALOM

Bencze Mihály : A Sas és a Turul

Röpködő, üzött vándor, kinek álmait fosztják,
rászáll a völgyek mély titkára, s szívében dacol,
viharral, vérrel, sorssal. Ősi csillagok áldják,
szemében könnycsepp, a fény vad reménnyel araszol.

Télbe fagyott sikolyerdő és véres fenyvesek,
jeges sziklák gyöngyháza áhított tündérfélszem.
Árpád vállán ültem, ólom tollaim fényesek,
hát én vagyok a legöregebb sas Dél-Erdélyben?

Téridőben tavasz pattan, csőröm hosszú s görbe,
gúzsba kötnek a karmaim, s jussom a szent éhség.
Útódaim szálljatok fel abba a szent körbe,
takarjátok el a napot, ne gyötörjön kétség!

Csőrömmel a sziklát ütöm, amíg ki nem szakad.
Trianon óta létem a magasság mélysége,
vérből virág sarjad, elkerülnek mind a varjak.
Most nő villogó új csőröm, hitem ékessége.

Megszentelt új csőrömmel kiszaggatom karmaim,
ordas vadak néznek lentről, zúg a halálhörgés.
Bölénytürelem, táltos ének, békés álmaim,
kinövesztik új karmaim, dicsér égi zengés.

Vad mágiát vijjogok, kiszaggatom tollaim,
magyar írók kapkodják, szélben úszó kopjafák,
történelmet írnak véremmel. Az új tollaim
kinőttek, új röptemet büszke őseim várják.

A tavaszi sas, egy lehajtott fej mértékével,
ősszel az égen turulként szárnyal a hitében.
A múlt futópont a jövő horizontján, kivel
követjük Jézust, hogy Krisztussá váljon szívünkben.

Adjatok áldást, álmot, tüzet, lelket táplálót,
pirkadó hajnalt, nádzizegést, örökölt békét!
Adjatok évszakot, vihart, villámot, megváltót,
gyökérben szunnyadó erőt, szeretetből kévét!

Suhan a felkelő Nap mögött, eljött a mennyből.
Minden sziklán hirdeti, hogy miénk az ezer év,
melyet most gyűjtják a lelkünk szelíd mécseséből,
angyalok, gyerekek, s az eltemetett ezer év.

(Csernátfalu, 2011. január 15.)



Jenei István : Istenszéke magyarok szent hegye

Néhány éve kezembe került Wass Albert, az erdélyi írófejedelem A funtineli boszorkány c. regénytrilógiájának sokak által ajánlott példánya. S akkor csoda történt velem. A közhelyként lejáratos mondás, nem tudtam letenni a könyvet, míg végére nem értem, most valóban szó szerint igazzá vált.

Azóta szerelme lettem a mezősegi születésű, de a II. világháború befejezésekor a román hatóságok törvénytelen ítélete miatt hontalan menekülővé silányított polihisztor irodalmi és közéleti munkásságának.

Már többször jártam Erdélyben, de elhatároztam, hogy idén nyáron felkeresem az író - aki egyébiránt diplomás gazdász, közíró, politikus, könyvkiadó, egyetemi professzor, a trianoni békediktátum harcos ellenzője, az erdők, mezők, az állatvilág elhívatott tudója/tudósa is volt - emlékhelyeit, barangolásainak és vadászatainak lenyűgöző színtereit. Megfordultam Kolozsvárt, Szászrégenben, Csíkszeredában, Dédán, Galonyán, Görgényben és a Kelemen-havasok déli lábánál, melynek megszentelt kegyhelye: Istenszéke, ez az 1308 méter magas, - lélegzetelállító szakadékokkal körülvett - koporsóalakú hegy.

Wass Albert így ábrázolta tollával: "Ha a kóbori plájon az Andrenyásza tetejére fölkapaszkodsz, s a nagy pojánon megállsz a szénakészítők kalibája előtt, magad előtt látod a mi szép hegyeinket, mind, valamennyit. Keleten a Pietroszt, Cserbükköt, Kelelent, délen az ilvai, bélbóri, borszéki hegyeket, nyugat felé a görgényi gerincek szelíd láncait, s északon a lapos tetejű Istenszékét."

Dédán szálltam le a vonatról, a nem messze megbúvó piciny faluban, Galonyán találtam szállást, Kemény Zsigmond erdélyi nemes és politikus, művészetpártoló és író egykori vadászkastélyából alakított panzióban, festői környezetben. A vadászház tövétől kőhajtásnyira sziklakkal játszódvá rohan a még itt ifjúkorú Maros, háta mögött emelkednek az ezer méter feletti vadregényes hegyek.

A hegyi túrára szálláshelyemről indultam vezetőmmel, a környéken majd' egyedül magyarul beszélő Majer Sanyival, aki nélkül jópárszor eltévedtem volna, s talán sosem érem el úticélotomat: Istenszékét. A tizenhét km-es, embert próbáló úton, gyalogösvényen, kaptatókon kb. öt óra időtartamú, "hegynek föl" után, a célban mégsem éreztem a fáradtságot. Tíz kikométeren át a hol csilingelő, hol vadul harsogó Galonya patak kristálytisza vizét-medrét - melyben virgonc pisztrángok ficáncolnak - követtük. Nyolcszáz méter magasságig lomberdők: cser, bükk, mogyorós, éger, fűzfa szegélyezte a köves, huppanós utat, e fölött már csak az óriásra megnőtt fenyők uralták a tájat. Útközben vadon nőtt áfonyából, szamócából és málnából csipegettünk, Ha megszomjajztunk, patakból vagy a számtalan forrás egyikéből ittunk, ivóedényként összeillesztett markunkat használva.

... és egyszer csak elértük Istenszékét, amelyet a népmonda szerint az Úr készített valaha a Teremtés sziszifuszi munkája közben, azon megpinendő, végigtekintsen alkotásán. A hegy teteje teljesen lapos, ritkás fenyőerdővel, borókással és tűzrakóhelyekkel, és egy csodaszámba menő, sziklákba ágyazott forrással - ezerháromszáz méterrel a tengerszint fölött -, melyből ha valaki iszik, teljesül az akkor megfogant kívánsága, de legalábbis oda életében még egyszer vissza fog térni.

A hegy egyik csücskében találok meg a tulajdonképpeni Istenszékét, ami valójában egy sziklaszirt, a természet (vagy Isten) megalkotta asztallal és székekkel. A köormot félkörívben leláthatatlan szakadék veszi körül, s ha onnan letekintsz: félelemmel, borzongással vegyített csodálat vesz hatalmába. Ez nem kilátóval, pizzasütővel és képeslapárussal modernizált kocaturista látványosság; ez maga a vad, fenséges, ritkábban látogatott, (szinte) érintetlen természet.

Egy marosvásárhelyi diák mesélte ott: egy fiatalember nemrégiben lezuhant a szikla pereméről, de megmenekült; a fenyőágakon fennakadt (vagy valami más, földöntúli erő mentette meg)...

Szászrégenben találkoztam - egy vendégszerető járókelő útbaigazításával - Darvas Ignác nyugdíjas, közel hetvenöt éves tanárral -, aki szerény, de könyvekkel, erdélyi relikviákkal zsúfolt otthonában óráig mesélt tudós alaposággal és hozzáértéssel Erdély tündökléséről (és bukásáról), a székely nép örömeiről és bánatáról. Őt is örökre szívembe zártam, mint ahogy Erdélyt, Székelyföldet, Wass Albertet, Kós Károlyt, Kányádi Sándort és a többi neves és névtelen erdélyi sorstársamat.

Erdély immár az anyaország után választott hazám...

Végül, minden honfitársamnak meleg szívvel ajánlom: szánjon rá pár napo-hetet, és látogasson el Erdélybe! Nem fog csalódnai, de örök élményekkel lesz gazdagabb.

Szeged, 2004. július

Kétezeröt decemberének végén Szászrégen elvesztette tanítóját és a helyi folyóirat szerkesztőjét, Darvas Ignác tanár urat. Fáj a szívem, emlékét amíg élek, megőrzöm.



Kukucska Ferenc : A dolgozószoza

Karafiáth Jób az utóbbi időben csak üldögélt az ablak előtt. Töprengett, firkált a papírokra – meg mérgeződött. Jób pillanatnyilag nem volt képes végezni a munkáját. Igaz ebben senki és semmi nem gátolta, kivéve önnön magát. Ő is csak annyiban járult hozzá a nevezett tevékenység akadályoztatásához, hogy egész egyszerűen nem jutott eszébe semmi. Már ami valamelyest is ötletnek lenne nevezhető. Könyökölt az íróasztalon, nézte a rácson és a szűnyoghálón át a garázs falát, az előtte bólogató öreg tuját, melynek ágai, mintha gunyorosan vigyorogtak volna tehetetlenségén, vagy tehetségtelenségén? Pedig az adott millióért keresve sem talált volna jobb helyet az írásra. Legalább is, ahogy eddig elképzelte és használta a tevékenységét serkentő környezetet. Feleségének egy lelkes kamasz eufóriájával mondta: - figyelj meg szívem, ezen a helyen folytatom a siker szériát! Egyedül leszek a ház sarkában, senki nem zavar, csak a garázs falát látom. Itt majd jönnek a gyilkosok, jönnek a sztorik, és lesz vér is!

Jób előző lakásában is volt egy aprócska szoba. Egy íróasztal fért be csupán, egy szék, meg egy kisebb könyves állvány. Azóta sem jött rá, mi célból építhették a miniatűr lakrészt, az amúgy minden helyiségét tekintve meglehetősen tágas épületbe. Tény, hogy neki megfelelt, ott érezte igazán jól magát. Mikor bebújt az „odú” – ba, ahogy nevezte a csöppnyi helyiséget, számára megszűnt a külvilág. Éjjel-nappal püfölte ujjaival a klaviatúrát. Ha aznapra befejezte a munkát, székében hátra dőlt, fáradt mosollyal töltött egy italt. Asszonya általában ébren várt rá, ilyenkor Jób megpaskolta felesége fenekét és boldog szótlanúsággal pihentette szemeit rajta. Kati szerette így látni a férjét. Tudta a mosolyából, jól halad az írással, jól funkcionál a házasságuk. Jób tavaly két kötetet adott ki, összesen húsz novellával. Vitték is a könyveket - mert manapság reneszánszuk van a véres történeteknek! – mondogatta Jób. Kati nem olvasta ezeket az írásokat, borzongott a vértől, az erőszaktól. Attól az egytől, amit Jób kitartó unszolására mégis elolvasott – nem tudott aludni akkor éjjel.

Jób - mióta átköltöztek az új lakásba és berendezkedtek – csak ült az íróasztalánál, dobálta az összegyűrt, használhatatlan vázlatokkal telt papírgalacsinokat a szemetesbe, némelyiket meg melléje. A rácson át a garázs falát bámulta - lassan már egy hete. Kati asszony aggódott, ahogy látta férje megtorpanását a munkában: a szőnyegen szaporodtak a galacsinok, a papírkosár fellökve. Egyre kevesebbet beszélgettek, az italokból egyre több fogyott. Kati ki akarta zökkenteni gyötrődéséből a szeretett férfit, kereste a megoldást.

— Drágám! Itt van néhány DVD. Premier filmek. Bejártam értük a várost, állítólag a legjobbak. Gondoltam feltűrbóznak egy kicsit. – Kati mosolyogva nyújtotta férje felé a filmeket. Jób nem vette el azokat, helyette töltött az előtte álló konyakból egy jókora adagot. Már undorodott az alkoholtól - napok óta kínozza a gyomorsav -, ezért fintorogva nézett a borostyán színű folyadékra a poharában, legszívesebben a mosdóba öntötte volna. Viszont idegesítette a másnaposság, és terhesnek találta felesége állandó törődni akarását vele, ezért dacosan felhajtotta a pohár tartalmát. Összerázkódott, öklendezve mondta:

— Én nem mások sztorijaira vagyok kíváncsi, mások legyenek kíváncsiak az én sztorijaimra! Meg aztán most ne zavarj, írok. – Újabb adagot töltött, és hátat fordított a feleségének. Kati csak állt egy ideig, majd csendben elhagyta a szobát, menet közben törölve ki szemeiből az előbújó könnyecskéket. Jób a második üveg konyak bontása közben jutott arra a felfedezésre; aktívabbnak kellene lennie, valami tudatos cselekedettel patronálni az agyát, hogy némi inspirálást adjon a máskor oly' jól teljesítő szürkeállományának. Ezt a gondolatot nagy betűkkel feljegyezte egy másoló papírra. A lapot két gombostűvel feltűzte a falra. A jól végzett munka után csak úgy az üvegből kortyolt néhányat, és lebotorkált a pincébe. Egy vödörbe festékes dobozokat, ecseteket pakolt. Már esteledett. Jób a dolgozószobájával szemközti garázs falához ment, lepattintotta a festékes dobozok fedelét, és a festékek színeit kezdte tanulmányozni - keresve a megfelelőt. Hígítót öntött a vörös színűbe, egy bottal jól elkeverte, ecsetért nyúlt és hozzá fogott festeni. Az első vonások nehézkesen mentek, de aztán belejött. Lekente a falat vörösre, megváltoztatva ez által a szürke színét. Bement a szobába, kinézett az ablakon. Jób kissé bizarrnak találta az alkonyi hangulatban a szemközti vörös falat, de érthetetlen módon, kezdte magát tőle vidámabbnak érezni. – Ünnepeljük meg a változást néhány nyelet konyakkal! – ajánlotta magának, egyúttal el is fogadva saját javaslatát.

Mire elfogyott a második üveg konyak, Jób alaposan elázott. Forgott vele a dolgozószoza, a szemközti vörös falon különös események vették kezdetüket. Zöld - fejű démonok gyülekeztek, a diszsonáns zenére egyre vadabban táncoltak, partnereiket – akik leginkább idős nők közül kerültek ki – repülés közben erőszakolták meg. Akasztott ember lengett a kötélben, hosszan kilógó nyelvvel, csúfondárosan Jób szemébe vigyorogva. Ha valamivel nagyobb a lendülete, berúgja Jób ablakát. Jób magát vélt felfedezni a vörös falon összegyűlt sokadalomban. Hosszú, széles pengéjű kést rejtgetett a zakója alatt, és egyre közelebb került a feleségéhez. Kata asszony kedélyesen figyelte az egyik démont, ahogy szétfeszíti ősz hajú táncpartnerre lábait, és vadul beléhatol. Jób a felesége hátába vágta a kést. Az asszony spriccelő vérét a démon hosszú nyelvvel közöskülés közben lefetyelte.

— Baromság! – ordította Jób, a kezében tartott palackot az ablakba vágta. Ahogy darabjaira hullott az ablak üvege, megszűnt a rémisztő kavalkád a garázs falán, csak a vörös máz maradt. Kati szaladt be.

— Mi tör... - a mondatot nem fejezte be, ahogy ránézett a szobára és a férjére, mindent megértett.

— Kell nekem a régi szobám – dadogta Jób és zokogva a felesége nyakába borult.

— Aszpirin. Ez pedig savanyu víz a gyomrodra. Mert ma másnap reggel van! Több értelemben is. – Jób nyögve felkönyökölt az ágyban.

— Elpusztulok, ha nem kapcsolod kil bennem ezt a liftet! – a hasára mutatott. Megcsóválta a fejét, kényszeredetten bevette a gyógyszert, leöblítette a gyógyvízzel. Kati türelmesen várt, amíg férje remegő kézzel visszaadta az üres poharat.

— Te mindig tudsz valamit, hogy életben maradjak – sóhajtott Jób. - Sokszor nem is értem, megérdemlem egyáltalán? Ha te nem lennél... - A homlokára csapott. - Azért egyvalamire emlékszem a tegnapi délutánból. Rájöttem, szükségem van a régi házunkból a régi szobámra.

— Drágám! Eladtuk a régi házunkat. Erre a mostanira cseréltük.

— Ha nem dolgozhatok a régi szobámban, semmire nem megyek a jövőben. Legfeljebb annyira, mint tegnap.

— De eladtuk – mondta csendesen Kati.

— Ki kell találnunk valamit – bólogatott Jób – vagy megőrülök.

Katalin délután felhívta Bodónét. Ő vette meg a házukat néhány hónapja. Kati tudta nem lesz könnyű az asszonyt rávenni bármire is, mert Bodónénak nagyon tetszett a Karafiáth ház. Azonnal szerelmes lett bele, amikor Katalin végigvezette a szobákon. Egy fillért sem alkudott a kért árból, csak sürgette Jóbot: mielőbb adják át a házat, hogy a tervezett átalakításokat elvégeztesse, utána jöhetnek a festők!

— Üdvözlöm Marika! Karafiáthné vagyok, Kati.

— Jó napot Katika! Hogy van?

— Nem túl jól, mert van egy problémám. Nagy probléma. Le kellene ülnünk megbeszélni. Persze, csak ha van ideje.

— Magára mindig. Mégis miről lenne szó?

— Hát... Visszavásárolnánk a házat.

— Ugye viccel? Bár én ebben a kérdésben nem ismerek tréfát, tudja mennyire akartam ezt a házat. Ezt emberfia meg nem kapja! Sem maga, sem más!

— Akkor legalább a pici szobát az „odú” – t engedje át a férjemnek. Ott dolgozna, jól megfizetnék a bérletet...

— Mi...? Mit...? Miért pont azt? Abban a szobában alszom... – dadogta színlelt felháborodással Bodóné. - A legkedvesebb helyiség számomra a házban. Nincs több időm magára, jó napot! – és a ház új tulajdonosa lecsapta a kagylót. Kati sejtette, hogy ez lesz a vége. Valahol meg is értette a vén furiát. Talán én is így tettem volna... De mi lesz Jób-bal?

— Ha nem megy törvényesen, megy másként! Az nem lehet, hogy a vén boszorka miatt befejezzem a pályámat. – Jób töltött a konyakból és rágyújtott. Ritkán dohányzott - mert utálta a füstöt – azonban, ha idegessé vált, cigarettáért nyúlt.

— Mire gondolsz? A házat Bodóné törvényesen vette meg – szólt Kati óvatosan. Nem akarta, hogy Jób még inkább feldühödjön.

— Leszarom! Elmegyek és kirugdalom onnan. Értsd meg Kati, nekem kell az a szoba! Valami van az agyammal, vagy mit tudom én, de itt leblokkolok.

— Elmehtnél szakemberhez, vagy... berendezhetnék ugyanolyanra az itteni szobát, mint a régi volt...

— Nem vagyok hülye, és vedd tudomásul az itteni „odú” alkalmatlan a munkára. Vagy befejezem az eddigi tevékenységemet, és kinyírom az öreglányt... Látod ez már egy témának jó is! – Kati aggódni kezdett férje mentális egészsége miatt. És ha valami örültséget csinál?

Jób, a falióra nézett. Két perc múlva négy, és négyre várta Kerseit. Pontban négykor megszólalt a csengő. Jób ajtót nyitott, beengedte a magányozót. Kezet fogtak, leültek a dohányzóasztal mellé. Kersei magas, kopasz ember volt, és állandóan pislogott. Jóbnak egy barátja ajánlotta: miszerint való igaz, méregdrágán dolgozik, de a legjobb a szakmában. Mellesleg rendőrségi kapcsolatai is vannak – mivel Kersei leszerelt főnyomozó – ami ugyebár jól jöhet a kényes ügyeknél.

— Italt, cigarettát? – kérdezte Jób.

— Egyikkel sem élek uram. Térjen a tárgyra, ha kérhetem, az idő pénz.

— Méghozzá sok pénz... – mosolyodott el Jób. – Szóval! Vissza akarom szerezni az eladott házamat, majdhogynem bármilyen. Hogy miért, az most nem fontos. Ezért van szükségem a maga segítségére.

Derítsen ki mindent a vén szipirtóról, találjon rajta fogást, vagy mit tudom én, de vissza kell kapnom azt a házat.

— Ezek szerint az új tulajdonos nem hajlandó megválni az ingatlantól?

— Így is mondhatjuk.

— Nem lesz egyszerű. Ez a díjazásban is meg fog mutatkozni.

— Tisztában vagyok a díjazásával, a telefonban már elmondta. Nekem az kell, hogy eredményes legyen. Magának ez nem kevés sikerdíjat jelent pluszban.

— Negyvenöt százalékban egyeztünk meg, ha egy hét alatt létre jön az üzlet. Rendben uram. Holnap a titkárnőm elhozza a szerződést aláírásra. Igyekszem tartani a határidőt.

Jób megcsókolta a feleségét. Átölelte, simogatta, lassan levette a ruháit.

— Olyan vagy, mint régen voltál – sóhajtott kéjesen Kati.

— Érzem, rendbe jön minden. Valahogy megnyugtató ez a pali.

Kersei naponta hívta Jóbót. Csütörtökön megkérdezte: a holnap délelőtt alkalmas lenne a papírok aláírására az ügyvédnél? - Megadta a nevet, címet, időpontot.

— Eladja a banya a házat? – Jób hangja izgatott lett.

— Uram én tartom a határidőt! – mondta önérzetesen Kersei.

— Meg is lesz a jutalma! És mennyit kér a vén temetőbe való?

— A vételi ár másfélszeresét.

— Azt a kurva...

— Érdeklí az üzlet uram?

— Ott leszek az ügyvédnél holnap. Rablók!

Jób lefékezett volt házuk előtt, feleségével kiszálltak a kocsiból. Néhány hete még itt laktunk - gondolta elérékenyülten. És máttól újra a miénk!

— Furcsa, hogy Bodóné ilyen hipp-hopp kiköltözött – jegyezte meg Kati, amikor kinyitotta a kertkaput.

— Kellott a pénz a vén rablónak, de nem baj, akkor is megérte. Asszony! Nyisd már a bejárati ajtót, ne szöszmötölj! – Jób minden tagján látszott az izgalom. Végre minden a régi lesz!

— Parancsoljon leendő írófejedelmem – Kati kitérte a ház ajtaját Jób előtt. Még érezni lehetett a festés friss illatát. Jób belépett. Kezei ökölbe szorultak.

— Megölöm... - Az üres szobákban visszhangzott az ordítása.

Bodóné kezei közt tartotta Kersei lapát tenyerét. A repülőgépmotor hangja alig hallatszott be az utastérbe.

— Ezekbe a nagy, meleg tenyereidbe szerettem bele. Úgy tudsz velük masszírozni, meg simogatni is, mindenemet... - mondta szemlesütve.

— Majd éjszaka a tengerparton, még meg is unod. Utána repeta a szállodai szobában. Hogy mi miket fogunk csinálni... súgta Bodóné fülébe Kersei.

— Jól tetted, hogy rábeszélte a ház eladására – sóhajtott álmodozva Bodóné.

— Igen, így maradt egy kis pénzed utazásokra is. Ahová köszönöm, hogy elviszel. De miért kellett annak az eszement írónak annyira a ház?

— Mit tudom én! Talán azért a nyamvadt „odú”- ért vagy, hogy nevezték... Hogy mit evett rajta? Azt mondtam a feleségének – mert felbosszantott – hogy ott alszom. Pedig mindjárt lebontattam, és lett egy sokkal nagyobb nappali az eddigi helyett. Lehet, még tetszeni is fog nekik...

Veszprém, 2009. 06



Pataki Tamás : Üdülés Önmagammál...

Milyen furcsa szó: üD-üL, üDV-üL, (üDV-özül)

A normális emberek az év nagy részében dolgoznak, vagy a pénzt hajtják. Streszben vannak, mert valahol, valakinek vagy valaminek meg kell felelni.

Ezt a stresszt kipihenni, "üdülni" mennek egy-két hétre, hónapra. Hová?

Máshová, hogy kiszabaduljanak a megszokott helyzetből, a hétköznapi ritmusból, "mókuskerekükből".

Hajlandók a nehezen megszerzett pénzükből sokat kiadni a vendéglátó szolgáltatóknak.

Vannak akik beosztják, hogy mikor kell agyondolgozni magukat és mikor kell "jólérezni" magukat.

Jómagam érdekes helyzetbe kerültem, mert az év nagyobb részében "Üdülök", és néha dolgozok.

Birtoklok egy parasztházat kerttel, tehát van egy birodalmam. se nem kicsi se nem nagy, épp akkora, amivel elbírok (emberléptékű).

2008.08.03-án

Ilyen boldog, önfeledt nyaram már rég nem volt. Gyermekkorom érzetei törnek elő.

Igaz, még nincs tüzelőm a télre, de cseppet sem aggódom.

Eddig a Jóisten mindig megsegített.

Mások görcsösködnek és nem tudják "jólérezni" magukat.

Állandóan a jövőbeni biztonságukat akarják biztosítani.

De ilyen nincs! Gondoljunk a rablókra, a betegségekre és a katasztrófákra.

Csak az adhat biztonságot, ha felkészítjük magunkat a problémák megoldására.

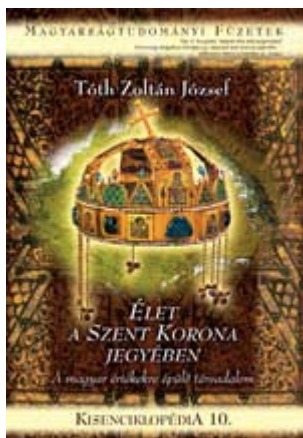
Tehát nem külső, hanem belső (lelki, szellemi) felkészültségünk van.



KÖNYV- ÉS LAPAJÁNLÓ

MAGYARSÁGTUDOMÁNYI FÜZETEK 10.

— *Tóth József Zoltán: Élet a Szent Korona jegyében* —



A magyar értékekre épülő társadalom

A Szent Korona maga a magyar nemzet!

„Immár ezer éves történelme alatt a Szent Korona mindig szoros kapcsolatban volt nemzetünk testi-lelki épségével, életével és fennmaradásával. Sorsunk részese és alakítója volt mindenkor, osztozott dicsőséges győzelmeinkben és szegyeteljes bukásainkban egyaránt. Ő volt a magyar szabadság és függetlenség megtestesítője és életelve, jó időkben fényes napként ragyogott egünkön, a rabság és megaláztatás napjaiban csillagként vigasztalt és vezérelt bennünket a sötétben. Ismételten kivezetett bennünket a nyomorúság mélységeiből, és mint a hamvaiból megújuló legendás főnixmadár, példát mutatott feldúlt országunk újjáépítésére. Eszmény és jelkép volt, melyre felnézhattünk, és a benne rejlő titkos erőforrás látható bizonyítéka is. Szellemi gyökerei kilenc és fél évszázadon át mélyen belenőttek a magyar lelkületbe: lehetséges volna, hogy az utóbbi ötven év teljesen kiirtotta őket? (...) A Szent Korona csak akkor kerülhet méltó helyére a magyar közéletben – törvénytől és koronaórségtől függetlenül –, ha a magyar először lelkében a helyére teszi. Oda, ahova való: benn, az emberi szívek legközepén. Ha majd a magyar szívekben a főhelyen ragyog a magyarságnak ez a saját, különleges kincse, ez a nagy és szent nemzeti érték, melyben a mi saját, különleges kereszténységünk és magyarságunk, egész történelmi felvállalásunk és küldetésünk megtestesül, akkor majd nem vitatkozni és érvelni kell azon, hogy mi legyen a Szent Korona jövője, mert minden magyar egy szívvel fogja tudni és egy ajakkal fogja kiáltani: a Szent Korona a mi egész jövőnk! (...) Akkor majd nem vitatéma lesz többé a Szent Korona, hanem vezérelv és vezércsillag. Csodálatosan fog kibontakozni szemünk előtt egy új kor, a Szent Korona korszaka. Mert a Szent Koronában nem csupán egy megtisztult kereszténységet és megszentelt magyarságot fogunk felismerni, hanem egy új nemzeti otthon, egy új nemzeti épület alapjait és szerkezetét is. Az őseink által világosan kijelölt politikai formák mellett fel fogjuk ismerni a sajátosan keresztény és magyar társadalmi és gazdasági berendezkedés egészséges formáit is. Rá fogunk döbbsenni, hogy a Szent Korona országában nem lehetnek társadalmi és gazdasági elnyomottak sem, hogy az önzés és a habzsolás nem megengedhető életformák, hogy kapzsinak és könyöklőnek nincs helye a Szent Korona országában. Rá fogunk döbbsenni, hogy a Szent Korona legbensőbb lényege a Szeretet. Isten és embertestvéreink iránt. És akkor ismét virágos kert lesz híres Pannónia. A Boldogasszony és az egymásra talált magyarság és testvérnepei boldog virágoskertje.”

Dr. Endrey Antal (Részletek a 2002-ben kiadott, *A korona országa* című könyvéből)

Tartalomjegyzék

I.rész

A MAGYAR ÁLLAM METAMORFÓZISA

GONDOLATOK TÖLGYESI ÁGNES, JELENCZKI ISTVÁN, MUDRY PÉTER A TÖRTÉNETI ALKOTMÁNY SZELLEMEHEZ ÉS SZEMLELETÉHEZ TÖRTÉNŐ VISSZATÉRÉST SZOLGÁLÓ FILMJEIHEZ

II. rész

A SZENT KORONA-TAN ÉS A MAGYAR ÉLET RENDJE

1. A SZENT KORONA SZUVERENITÁSA

2. A SZENT KORONA TULAJDONJOGA

3. A SZENT KORONA ÉRTÉKRENDJE, A SZENT KORONA TAGSÁG MINŐSÉGE

4. A SZENT KORONA HATALMI RENDJE, KÖZJOGI SZERKEZETE

5. A JOGFOLYTONOSSÁG, A JOGFOLYTONOSSÁG HELYREÁLLÍTÁSA

6. A JOGFOLYTONOSSÁG HELYREÁLLÍTÁSÁNAK KÉRDÉSE MA

7. HOGYAN LEHETNE MA MAGYARORSZÁGON A JOGFOLYTONOSSÁGOT HELYREÁLLÍTANI?

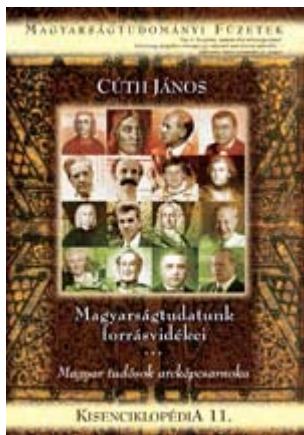
8. VESZÉLYES UTAK – VESZÉLYES JÁTÉKOK

A FELHASZNÁLT IRODALOM

A SZENT KORONA ORSZÁGA – ALAPELVEK AZ ALKOTMÁNYOZÁSHOZ – AZ MVSZ JAVASLATA AZ ORSZÁGGYŰLÉS ALKOTMÁY-ELŐKÉSZÍTŐ BIZOTTSÁGA RÉSZÉRE



MAGYARSÁGTUDOMÁNYI FÜZETEK 11.

— Cúth János: *Magyarságtudatunk forrásvidékei* —*Magyar tudósok arcképcsarnoka*

E kötetben nem kívánok kevesebbet nyújtani honfitársaimnak, mint visszaadni jogos jussunkat, mindazt, amit nem csupán az ellenségeink, de szinte az egész világ, no meg a bennünket „képviselő” magyarellenes hatalom és intézményrendszere elrabol, eltüntet, elvitat és elhazudik tőlünk. Jelezni akarom előkelő helyünket a világban, dicső múltunkat és ősidőktől való meghatározó jelenlétünket. Fel akarom mutatni azt a nemes valutát, amelyet ömlesztve juttatunk a világközösség kasszájába: azt a magyar lélekben rejlő fényt, hősi hajlamot és teremtő képességet, ami a miénk, a sajátunk. Előrebocsátom, hogy nem más nemzetek becsmérlésével kívánom szebb színben láttatni a magyarságot. Nekünk nincs szükségünk a „dákorumán” elmélethez és a „nagymorva birodalomhoz” hasonló áltörténelmi turpisságokra, no meg mondvacsinált „leg”-jelzőkre és holmiféle kiválasztottság-legendákra, mivel számunkra ez adott. Nekünk csak a tényeket kell felsorolnunk. Ezekhez a tényekhez azonban ragaszkodnunk kell, s úgy kell megőriznünk és továbbadnunk azokat, mint Istenünktől kapott, aranytáblákra rótt szent üzeneteket.

Én mindössze a rendelkezésemre álló, kimeríthetetlen gazdagságú ismeretanyag alázatos krónikásaként tolmácsolom a kötetbe foglalt, legfontosabbaknak vélt tudnivalókat, amelyeket sok-sok, arra érdemesült, kiváló, leginkább magyar tudós, kutató és szellemóriás adott a kezembe. Az én küldetésem annyiból áll, hogy felismerve nemzetünk mérhetetlen ínségét és kiszolgáltatottságát, a magyarság lelki, jellembeli és szellemi lángoszlopainak fényével világítsak a kiüresedett, hitehagyott lelkekbe.

Nem vesztegethetjük el, nem adhatjuk át értékeinket és eredményeinket sem a feledésnek, sem az álnokságnak, sem pedig a tolvajoknak! (...) Miért van az, hogy, ha a magyar berkekben körültekintek, ott bizony azt látom, hogy dáridózik a mának élő léhaság, az önfeladó liberális szellem, az ön-és nemzetmegvető bigott tudatlanság, és nem tapasztalni felmagasztosító múltunk emberemésítő hatásait?

Fel kell támasztanunk a hamisítatlan magyar régmúlt iránti igényt, mégpedig úgy, hogy az visszaható módon termékenyítse meg a jelenünktől a jövőnkig terjedő időtartományt, mert hiszen ott található az az erőforrás, amelyből egyaránt meríthet idős és fiatal.

Sajátos vágányon indulunk el a magyar hősiesség Parnasszusának meghódításával egy eszményi magyar jövő felé: ez a tudósaink, tudományos kutatóink és a természettudományok, a műszaki tudományok éllovasai által kitaposott csapás, vagy inkább rejtékút, amelyen megszámlálhatatlanul sok magyar szellemóriás jutott az ormokra. Ez a magyar titkok egyike, amelynek megfejtéseként sokan, sokféle véleményre jutottak...

Cúth János

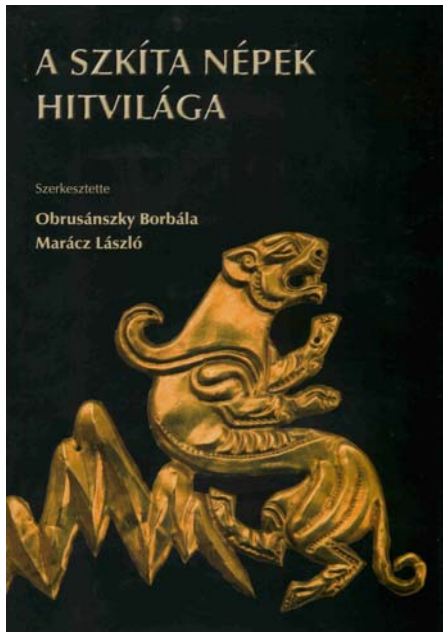
Tartalomjegyzék

ELŐSZÓ

MÉRFOLDKÖVEK A MAGYAR TUDOMÁNY MEZSGYÉJÉN — MÁRKAJEGYE: MAGYAR
A TUDOMÁNY HARCTEREINEK MAGYAR HŐSEI

Obrusánszky Borbála :

A szkíta népek hitvilága



Szerkesztők: Obrusánszky Borbála és Marác László

Cím: A szkíta népek hitvilága

Kiadó: HUN-idea

Év: 2010

Nyelv: magyar

Oldalszám: 400

ISBN: 978-963-7014-46-8

<http://www.hun-idea.com/>

A világ számos kutatóhelyén, elsősorban a tőlünk keletre lévő országokban végre kezd kialakulni egy pozitív szkíta-kép, ahol a híres harcosokat már nem vad barbároknak tartják, hanem fejlett ókori népnek, akik önálló műveltséget teremtettek az eurázsiai kontinensen. Éppen ezért nekünk, a szkíták utódainak, nagyon fontos, hogy a korabeli történeti források ismeretében reális, bizonyítékokkal alátámasztható szkíta képet alkossunk meg, melynek egyik eleme az ősi vallás és hitvilág bemutatása.

Az ókori történeti források lapján ismert, hogy a szkíták már nagyon korán, a Kr. u. 1. századtól megismerkedtek Krisztus tanaival és feltehetően sokan meg is keresztelkedtek közülük. A hit annyira elterjedt közöttük, hogy az első keresztény egyetemes zsinaton már püspökökkel képviseltették magukat. A szkíta és hun ősökkel büszkélkedő magyarság is találkozott a kereszténységgel, mielőtt Európa szívében, a Kárpát-medencében letelepedett volna. A magyarság és a kereszténységét kapcsolatát tárgyalta az a nemzetközi tudományos konferencia, melyet Marác László szervezett 2009 őszén Csíkszeredán, ahol a résztvevők bemutatták legújabb kutatási eredményeiket. Az ott megtartott előadásokból, valamint más szerzők műveiből összeállt a jelen kiadvány, amely radikálisan átformálta a szkíták hitvilágáról kialakított képet. A mű 2010. karácsonyára készült el, a Hun-Idea Könyvkiadó gondozásában.

A mű több szempontból is áttörést jelent a magyar tudományos szakirodalomban. Egyrészt a szerkesztők nem akarták kizárólag a mai vallás fogalmára leszűkíteni a hitvilág kifejezést, hanem a korabeli szkíta-hun hagyományokat alapul véve a felkért szerzőkkel közösen vizsgálat alá vettek minden olyan témakört, amely a hitvilággal egykoron szoros kapcsolatban állt, így a rovásírás és a zene is helyet kapott a kötetben. De nem maradhattak ki a nyelvészeti témájú tanulmányok sem, mely tudományág, ha azt komoly kutatók művelik, szintén fontos támpontot szolgáltat a magyarság szkíta-hun eredetével kapcsolatban. A kötet szerzői alapos kutatások alapján azt mutatják be, hogy a sztyeppe-i lovas népeknek, a szkítáknak és utódaiknak fejlett erkölcsi-vallási rendszerük volt, melyről az antik görög szerzők még elismerően nyilatkoztak, még azt is elismerték, hogy a szkíták erkölcsiségben és törvénykezésben felettük álltak.

A kötet négy nagy fejezet köré csoportosul. Az elsőben a szkíta népek és a nyugati kereszténység cím alatt két szerző, Marác László és Pásztori-Kupán István megvizsgálták, hogyan kezelték az ókori keleti, az antik, majd az azokra épülő nyugati keresztény források a tőlük keletre élő és magas civilizációjú lovas népeket. Marác kiemeli, hogy sajnos a torz szkíta és hun ábrázolások és a félrevezető információk nyomán terjedt el a vad, műveletlen keleti népek tévképzete az európai

kereszténységben, mely máig hatással van egyes kutatócsoportokra, főleg a magyar történészekre. Pásztori-Kupán István a bibliai források elemzése során arra a megállapításra jutott, hogy az északi népek csupán végrehajtói voltak az égi akaratnak, vagyis nem önszántukból támadták meg a velük határos népeket. Ez további gondolkodásra sarkall minket, hogy átértékeljük a szkíták isteni küldetésének szerepkörét. A szerző által leírt bibliai felfogás később a hun Attilával kapcsolatban is feltűnik, hiszen mindmáig ő az Isten ostora, akinek feladata a bűnösök megbüntetése.

A második fejezet keleti rokonnépeink erkölcsi-szellemi műveltségével foglalkozik Eurázsiaiban, a szerzők – saját önálló eredményeik alapján – mindazon szellemi irányzatokat áttekintették, melyek jelen voltak a szkíták által irányított hatalmas sztyeppe területén. Z. Tóth Csaba a Zoroaszter-hit és a sztyeppe kapcsolatait elemezte, Csornai Katalin pedig Máni tanításainak belső-ázsiai hatásáról írt tanulmányt. A holland Tjalling Halbertsma a belső-mongóliai nesztoriánus emlékek összegzését végezte el. A második fejezetben lévő művek egy része arra a kereste a választ, hogy a szkíta népek mikor ismerkedtek meg az egyik nagy világvallással, a kereszténységgel. Mivel mindegyik szerző a történeti forrásokból merítette anyagát, nagyjából hasonló eredményt hoztak ki, vagyis őseink, a szkíták az elsők között vették fel a kereszténységet még a Fekete-tenger partvidékén. Az eredmény megdöbbentő lehet azok számára, akik a régi nyugat-európai és a magyar történeti irodalom alapján még mindig

Két jeles nyelvészeti tanulmány került bele a kötetbe. A török Oszman Karataj a hungár név eredetét vizsgálva nagyon fontos megállapításokat tett a magyar őstörténetre vonatkozóan. Egyrészt elismeri, hogy a magyarok meghatározó politikai szereplők voltak az 5-6. századi Fekete-tengeri térségben, ahol hungár, hungur néven szerepeltek. A magyar vagy madzsar név később jelent meg közöttük, amikor már önállósították magukat a térségben. Oszman egyébként új módszert ajánlott a törzsszövetségek, nagy népnevek megfajtására. Czeglédi Katalin pedig az évszakok és égtájak kifejezéseinek elemzésén keresztül mutatja be a magyar nyelv szkíta gyökereit.

A harmadik fejezetben a kutatók a Kárpát-medencei erkölcsi-szellemi műveltséget vették vizsgálat alá. Csomor Lajos a magyar Szűz Mária tisztelet nyomait kutatta a kaukázusi hun népek körében és számos megdöbbentő egyezést mutatott ki. Ferenczi Enikő a szkíta nevet erkölcsi szempontból vizsgálta, szerinte az jó törvényű, igazságos jelentést hordoz magában. Ez nem is meglepő, hiszen a görög források agyon tisztelték az erkölcsös, tiszta gondolatú szkíta népeket. Legényei-Bodnár Gábor pedig a Szent László középkori ábrázolásaiban fedezte fel az ősi magyar hitvilág elemeit. Önálló fejezetet kaptak a székelyek, akik talán a leghívebben őrizték meg az ősi szkíta-hun hagyományt. Méltán lehetnek büszkék a legkülönlegesebb örökségükre, a máig élő rovásírásra, mely a hatalmas eurázsiai térségen belül egyedül a Kárpátok völgyeiben maradt fent. A kötetben két rováskutató tanulmánya is helyet kapott, akik a szkíták és a hunok ősi írásait elemezték.

BOOK (P)REVIEW

In this selection one encounters the following reviews:

- ✚ *Cahiers of Hungarology*: The World Federation of Hungarians launched in 2010 a monograph series on Hungarology, targeting in the first instance the students. The series, to be published monthly, will be accomplished in four years and will cover all relevant topics related to the history and identity of Hungarians. In this column we present briefly the topic of the following booklets:
 - 10. Zoltán József Tóth: *Life in the Spirit of the Holy Crown*.
 - 11. János Cúth: *The Fountain Source of Hungarian Identity*.
- ✚ Borbála Obrusánszky: *The Religious Belief System of the Scythian People*. This is the Hungarian version of the paper published in the Journal of Eurasian Studies (January-March 2011, pp. 179-181; <http://www.federatio.org/joes.html>).



ÍGY ÍRTUNK MI

~ Válogatás a XX. századi nyugati magyar emigráció sajtójából ~

Látóhatár

1953.

IV. évfolyam 2. szám

Dessewffy Gyula :

A szabad Magyarország hangja

A világ legnagyobb magyarnyelvű rádióállomása, a Szabad Európa Rádiója, a Szabad Magyarország Hangja közel másfél esztendeje sugároz műsort az elnyomott magyar néphez. A rádió feladatairól, az elmúlt másfél év munkájáról és tapasztalatairól a rádióállomás vezetője, Dessewffy Gyula számol be a Látóhatár hasábjain.

Közel másfél esztendővel ezelőtt, 1951 október 6-án jelentkezett először a Szabad Európa Rádiója, a Szabad Magyarország Hangja. Azóta naponként 16 órán át sugároz műsort hazafelé és fejezi ki elnyomott népünk szabadságvágyát. A megnyitó ünnepségen a Szabad Európa Bizottság alelnöke, Frederick Dolbeare a következő szavakkal adta át a rádióállomást: „Azt akarjuk, hogy ez a rádióállomás az önöké legyen, a magyar nemzeté. Szabad magyarok kezébe adjuk ezt a rádiót és csak egy kérésünk van: érzésben, hangban maradjanak jó magyarok. Találják meg a legalkalmasabb eszközöket, hogy híven és pontosan tájékoztathassák hazájukat arról, mi történik a vasfüggöny mögött és a szabad világban. Fejezzék ki a magyar nép szabadságvágyát. Gazdagítsák a magyar lelket, az ősi tradíciók és a szabad jövő reményének jegyében. Állítsák ezt a rádióállomást a szabad Magyarország, azon át pedig a szabad emberiség szolgálatába.”

A rádióállomás ünnepélyes átadása óta csaknem másfél esztendő telt el. Munkában és kísérletekben gazdag esztendő. A Szabad Magyarország Hangja költségeit amerikai polgárok milliói —magánszemélyek— adták össze. Először fordult elő, hogy egy kilencmilliós ország elnyomott népének nem egy kormány, de egy százötvenmilliós nemzet sietett segítségére.

Rádióink sajátos feltételei abból következnek, hogy hallgatóinkkal nem állunk közvetlen és állandó összeköttetésben. A kommunista elnyomás alatt élő népünk napi problémáiról és élményeiről csak szórványosan értesülünk. Adásunk reakciója, hallgatóink kritikája ritkán jut el hozzánk. Állandó kapcsolat hiányában elsősorban lélektani következtetésekre építjük fel munkánkat. A rendelkezésünkre álló adatokból és értesülésekből kell következtetnünk, mit várnak hallgatóink a rádiótól, milyen szükségleteik vannak és milyen igényeket támasztanak velünk szemben. Az otthoni helyzet állandó és beható tanulmányozásával és értékelésével igyekszünk adásainkat megbízhatóvá és kedvelté tenni.

A Szabad Magyarország Hangja célkitűzéseinek megfelelően hármas feladatot tűzött maga elé: 1. tervszerű és megalkuvás nélküli harc a kommunista rendszer ellen, 2. a nyugati szabad társadalmak vezető eszméinek, a szabadság és emberiség gondolatának terjesztése és 3. a magyar nép előkészítése a felszabadulás utáni időkre.

A kommunizmus elleni tervszerű harc lényegében három területen folyik: hírszolgálatunkban és helyzetmagyarázatainkban, azután leleplezéseink és akcióink során, végezetül a magyar szellemet fenntartó kulturális programunkban.

A kommunista rendszer elleni küzdelem leghatásosabb fegyvere a hírszolgálat. A világ eseményeiről óránként adunk részletes jelentést. Nemcsak a világpolitika nagy eseményeiről tájékoztatjuk hallgatóinkat, de beszámolunk az ország határain belül történelekről is. A vasfüggöny nemcsak köztünk és hallgatóink között húzódik. Minden községet és várost vasfüggöny választ el egymástól. A kommunisták olyan tökéletes hírzárlatot létesítettek, hogy egyes községek lakói tőlünk értesülnek, mi történik közvetlen szomszédságukban.

Az elmúlt időszak alatt számos leleplezésünkkel komoly zavart okoztunk a kommunista rendszerben. Tőlünk értesült a

magyar lakosság a mezőgazdasági munkaerőmozgósításról, az új rabszolgarendszerről. Havonként jelentjük, mit szállít a kormányzat Szovjet-Oroszországnak. Pontos ismertetést adunk az uszályokról és tehervonatokról, amelyek az ország termelését a Szovjetunióba szállítják. Hallgatóinkat állandóan tájékoztatjuk, hogy a lázasan fejlesztett nehézipar mivel járul hozzá Sztálinék fegyverkezési programjához.

Az elmúlt év folyamán számos akciót indítottunk el. A Szabad Magyarország Hangja tette lehetetlenné a kommunista kormány 1952-es fűtési rendeletét. Nevetségbe fullasztottuk a Sztálin szobor leleplezési ünnepségét. Az akciók jelentősége abban van, hogy néhány esetben sikerült keresztelni a budapesti kormány terveit. Zavart keltettünk, kétségeket támasztottunk és ezzel megnehezítettük a kommunista államvezetés, a közizgatás munkáját.

Kulturális programjaink a magyar szellemi élet folytonosságát kívánják biztosítani. Az oroszosítás, a múlt hagyományainak megtagadása és meghamisítása a kommunisták egyik legfőbb terve. Kulturális programunk nemcsak eme törekvések ellensúlyozása szempontjából fontos, de hasznos eszköz a magyar ellenállás megerősítésére. Nemcsak a hagyományos magyar művelődés védelme és továbbfejlesztése, de az önvédelmi harc lényeges fejezete is.

Célkitűzéseink fontos része a magyarság előkészítése a felszabadulás utáni időkre. A nyugati világtól mesterségesen elzárt népünk feszült érdeklődéssel vár minden felvilágosítást, amely a jövő várható kialakulásával foglalkozik. Hallani akarja, miként gondoljuk el a jövőt, milyen terveket formál a felszabadult országról a rádió szerkesztősége. Különösen a Nyugat fejlődésének részletei után érdeklődik. Kíváncsi, miként alakul a szabad társadalmak berendezkedése és életformája. Ezt az érdeklődést és kívánságot igyekszünk kielégíteni. Nem elég támadni a kommunista rendszert. Hatékony és meggyőző akkor lesz propagandánk, ha a csődbejutott kommunista kísérletek helyébe újat, jobbat ajánlunk. Hallgatóink igényeit nem nehéz kielégíteni. Nyugaton új világkép alakul ki, az emberek földrészekben gondolkodnak. A fejlődő nemzetközi együttműködés új lehetőséget nyit politikai, társadalmi és gazdasági reformok számára. Az európai egység gondolata és Kelet-Középeurópa jövője elrendezése propagandánk pozitív része.

Talán nem lesz érdektelen, ha néhány szót szólunk propagandánk módszeréről. Tapasztalataink alapján arra a meggyőződésre jutottunk, hogy helyesen járunk el, ha a fasiszta és kommunista propagandával ellentétben nem az ismétlésre helyezzük a fősúlyt, de az egyes kérdések többoldalú megvilágítására. Az állandó ismétlés idővel közönyössé teszi a hallgatóságot. Arra törekszünk, hogy programunk minél színesebb és változatosabb legyen. Gyakran alkalmazzuk az úgynevezett indirekt propaganda módszerét. Bebizonyosodott, hogy gúnnyal és satírával sokszor többet érhetünk el, mint részletekbe menő okfejtéssel. Időnként satirikus kis jeleneteket adunk, amelyekben dramatizált formában időszerű kérdésekkel foglalkozunk. A kommunista politika gyakran ad célpontot, amelyet az irónia gyilkos fegyverével támadhatunk.

Rádióhallgatás Magyarországon

A budapesti kormány megbízhatónak látszó statisztikája szerint Magyarországon több mint félmillió rádióelőfizetőnek van olyan készüléke, amellyel a Szabad Magyarország Hangja adásai vehetők. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy műsorunk közvetlenül vagy közvetve a népesség számottevő részéhez eljut. A kommunista kormány természetesen óriási harcot folytat a Szabad Magyarország Hangja ellen. Kiterjedt zavaróhálózat igyekszik zavarni adásainkat, nem minden eredmény nélkül. Vezetékes rádióval látják el a lakosságot, különösen vidéken. A Szabad Nép egyik jelentése szerint (1952 októberében) ünnepélyes keretek között felavatták a százezredik vezetékes rádiókészüléket. Tekintettel a magyarországi nyersanyaghiányra, a vezetékes rádió teljes bevezetése szinte lehetetlen feladatnak látszik. Ha az eddigi ütemben folytatnák a vezetékes rádióállomások felszerelését, csak 12 év múlva látnák el teljesen az országot vezetékes rádióhálózattal. Nem valószínű, hogy ezt a végletekig keresztülvisszik, hiszen —a Szabad Magyarország Hangjához hasonlóan— Moszkva magyarnyelvű adásait is csak rövid hullámon lehet fogni.

Adatainkat a rádióhallgatás helyzetéről a menekültek, illetve útlevelemmel kivándoroltak körében folytatott közvéleménykutatás útján szereztük. Ez az adatszerzés több hónapos kutatómunka eredménye. Kérdőíveinkre 346 válasz érkezett. Ezek 69 százaléka a Szabad Magyarország Hangja hallgatója volt, 22 százalék csak ritkán hallgatta —más készülékén— műsorunkat és 9 százalék nem ismerte rádióinkat. A válaszok közül tehát 315 bizonyult a rádióról alkotott vélemény szempontjából használhatónak. Ezek közül 233 menekülttől, 92 szabályos kivándorló útlevelemmel szabad földre érkezett személytől származik.

A megkérdezettek közül 69% rendszeresen és 22% szórványosan hallgatta műsorunkat. Ezzel szemben Szabad Népet rendszeresen olvasott 28%, Szabad Népet időnként olvasott 14%, színházba rendszeresen (hetenként legalább egyszer) járt 8%, színházba időnként járt (havonként egyszer) 8%, moziba rendszeresen járt 32%, ritkán járt 16%, a budapesti rádiót rendszeresen 30% és időnként 17% hallgatott. Ebből kitűnik, hogy a mai Magyarország egyik legfontosabb szórakozási és tájékoztatói lehetősége a SzMH. Kétségtelenül azért ilyen kedvező a statisztika a SzMH-ra nézve, mert a megkérdezettek olyan egyének, akik élesen szemben állottak a rendszerrel és elmenekültek. A Magyarországról útlevelemmel kivándorlóknak nem

tettük fel ezt a kérdést. Tőlük a következőt kérdeztük: honnan szerezte értesüléseit a világ eseményeiről? Ezt a kérdést egyébként a menekülteknek is feltettük. A két csoport együttes válasza így fest: 302 személyből a SzMH-ből 48%, a budapesti rádióból 19%, a budapesti sajtóból 12%, barátoktól, ismerősöktől 6% értesült a világ eseményeiről. 9% azt válaszolta, hogy nem érdekelték a politikai események és 6% nem tudott válaszolni. Ehhez a statisztikai adathoz két megjegyzést kell fűzünk. Az egyik: a SzMH, mint hírforrás állandóan emelkedő irányzatot mutat, míg a statisztika az átlag eredményt adja. Másik megjegyzésünk: a megkérdezettek nemcsak a SzMH-t, de más nyugati rádiókat is hallgattak és lehetséges, hogy a 48%-ban benne van a többi magyar nyelvű rádióállomás hírszolgálatára is.

Egy másik kérdésünk így hangzott: melyik magyar nyelvű külföldi rádióállomás műsorát tartja a legjobbnak? A kérdést két időpontra tettük fel: 1952 áprilisára és 1952 októberére. Az eredmény a következő: 1952 áprilisban 42% a SzMH-t, 28% a BBC-t, 16% Párizst, 10% Amerika Hangját, 2% a vatikáni műsort, 1% Ankarát és ugyancsak 1% Madridot tartotta a legjobbnak. 1952 októberében a százalékos megoszlás így festett: SzMH 58%, BBC 22%, Párizs 8%, Amerika Hangja 10%, Vatikán 1%, Ankará 0% és Madrid 1%. A SzMH táborának növekedése a megkérdezettek szerint két okra vezethető vissza: 1. Az állandóan javuló műsor; 2. A SzMH az egyetlen magyar nyelvű külföldi rádióállomás, amely egésznapos műsort sugároz. (A többi állomásnál meg kell jegyezni a közvetítési időt, míg a SzMH hullámhosszán mindig „van valami”). A BBC magas hallgatási aránya a második világháború alatti népszerűségének és tekintélyének tudható be.

Arra a kérdésre, hogy „naponta átlag mennyi ideig hallgatta a SzMH vagy más külföldi adó műsorát”, a következő választ kaptuk. Legalább egy hírperiódust (10 perc) 12%, legalább félórát 40%, legalább egy órát 22%, naponként egy-két órát 18% és két órát vagy többet 8% hallgatott.

További kérdésünk az volt, hogy műsorunkat egyfolytában vagy megszakítással hallgatták. Egyfolytában hallgatta 24%, egyszeri megszakítással 41%, többszöri megszakítással 10%. Nem tudott választ adni 22% és a kérdést „ostobának” tartotta 3%. Ennek a kérdésnek az volt a gyakorlati jelentősége, hogy megtudjuk, milyen terjedelműre készítsük egy-egy műsorszámunkat. Míg 1951 október 6-án rendszeresített műsorunkban majdnem minden programszámunk 15 perces volt, az 1952 október 6-án megindult új műsorbeosztásunkban a műsorszámok többségének időtartamát 10 percre szállítottuk le. Ezt az elhatározásunkat az a körülmény is befolyásolta, hogy rövidebb időtartamú adásoknál a zavarás kevésbé árt, mint hosszú műsorszámoknál. A megkérdezettek arra is figyelmeztettek, hogy a rövid műsoroknak más előnye is van. A vasfüggöny mögött rendszerint nem akkor kapcsolják be a rádiót, amikor szeretnék, hanem amikor tudják. Rossz érzés ennek folytán a rádiókészülék előtt ülni hosszabb ideig, anélkül, hogy az ember tudná, milyen műsorszámot hallgat.

Műsorunk mennyiségi analizésénél még egy figyelemreméltó szempont marad. Mikor hallgatják műsorunkat? A speciális vasfüggöny mögötti viszonyok figyelembevételével három kategóriát állapítottunk meg: a) rádióhallgatás munkába menet előtt (6—8 óra), b) nappali hallgatás (8—18 óra) és c) munka utáni hallgatás (18—24 óra). A kérdésre a következő választ kaptuk: Műsorunkat legszívesebben reggel 6 és 8 óra között hallgatta 26%, nappal, tehát 8 és 18 óra között 12% és este, tehát 18 és 24 óra között 62%. Arra a kérdésre, hogy „a nap melyik órájában hallgatta leggyakrabban a műsort”, a következő válaszok érkeztek be: 22% este 8 és 9 között hallgatta, 20% este 9 és 10 között, 16% este 7 és 8 között, 11% reggel 6 és 7 között, 6% este 10 és 11 óra között. Erre a kérdésre még 10% egyéb válasz érkezett és 15% nem tudott feleletet adni.

Műsorunk minőségi kritikája.

Az előbb említett adatok mutatják, hogy programjainkat Magyarországon hallgatják, rádióink népszerűsége növekvőben van, sőt számos tünet bizonyítja, hogy a Szabad Magyarország Hangja a mai magyar élet egyik legfontosabb tényezője lett. Most arról igyekszem —természetesen csak vázlatos— képet adni, hogyan vélekedik az elnyomás alatt élő ország rádióállomásunk programjáról.

Ismét a közvéleménykutatásban résztvevő több mint háromszáz menekülthez, illetve kivándorlóhoz fordultunk. Feltettük a kérdést: „mit hallgat legszívesebben a SzMH műsorából?”. Eljárásunk a következő volt: kis kartonlapokra felírtuk programjaink címét, a kérdezett kezébe adtuk és megkértük válasza ki azokat a programokat, amelyeket legszívesebben hallgatott. A kérdezett természetesen egy vagy több kártyát is kiválaszthatott. Az eredmény a következő volt: hírek 71%, kommentárok 35%, politikai tárgyú előadások 19%, parasztprogram 38%, munkásprogram 32%, vallásos előadások 27%, irodalmi és kulturális műsorszámok 22%, szórakoztató műsor 40% és színházi előadás 14%. A százalékok összeadása természetesen nem eredményezhet 100%-ot, mert mint említettem, a kérdésre több feleletet is lehetett adni. Nem feltűnő jelenség, hogy a megkérdezettek túlnyomó többsége (71%) a hírszolgálatot tekintette rádióink legkedveltebb műsorszámának, mert a nyugati, szabad rádióállomások által megrendezett hasonló közvéleménykutatás is ilyen eredménnyel végződött.

Sok programnál lényeges különbség mutatkozik például férfi és nő hallgatóink között. A politikai tárgyú előadásokat a férfiaknál 16% kedveli, nőknél 3%, sportot férfiaknál 18%, nőknél 3%, könnyű zenét férfiaknál 28%, nőknél 48% és vallásos programot férfiaknál 9%, nőknél 18%.

számát.

Első pillantásra ez a programváltozás lehetetlennek látszik, hiszen mindent megnöveltünk és semmit sem csökkentettünk. A problémát úgy oldottuk meg, hogy csökkentettük az ismétlések számát és így lehetőségünk volt több eredeti programszámot beiktatni. Új műsorbeosztásunkban heti 12 órával kevesebb programot ismétlünk és az ilyen módon felszabadított helyekre új műsorszámokat állítottunk be. A változást hadd érzékeltessük az alábbi adatokkal. 1952 október 6-a előtt a heti sugárzási idő 113:20 óra volt, ma 115:20 óra. Az eredeti műsor 50:15 óra helyett most 63:15 óra. Az ismétlést heti 63:15 órától leszorítottuk 51:40 órára. Híreket heti 20:00 órában adunk (1952 október 6 előtt 19:30 óra). Zenei műsorunkat heti 3:25 órától 14:10 órára emeltük. Kommentárjaink változatlanul heti 5:40 órát vesznek igénybe. Az egyéb prózai műsorbeosztásunkban az egyes programszámok a következő százalékarányban oszlanak meg: híradás 31,47%, zenei műsor 22,24%, kommentárok 8,80%, és egyéb prózai műsorok 37,53%. Ez utóbbiak tárgyuk szerint a következőképpen oszlanak meg: politikai tárgyú és jellegű ismertető előadások 28,67%, a mindennapos élettel és társadalmi kérdésekkel foglalkozó műsorok 10,13%, irodalmi program (ismeretterjesztés, kollégiumi előadások) 31,11%. Hallgatóink véleményét a programváltozásról még nem tudtuk lemérni. Az 1952. október 6-a után kimenekültek száma igen csekély és még ezek sem hallgatták elegendő ideig új műsorunkat ahhoz, hogy véleményt mondhassanak róla.

A világ minden rádióállomása arra törekszik, hogy állandóan javítsa, fejlessze a műsorát. Erre törekszünk mi is. Nem áltatjuk magunkat és tudjuk, hogy munkánknak még nagyon az elején vagyunk. Mindenesetre elindultunk és igyekszünk napról-napra előbbre jutni. A következő időszakban változatlan lelkesedéssel, de még több szaktudással és tervszerűséggel haladunk egy mindig jobb rádióállomás felé.



Látóhatár

1954.

V. évfolyam 4. szám

VITA A HAZÁRÓL

A Látóhatár 1951. szeptemberi, akkor még könyvomatosszámban jelent meg először Márai Sándor „Halotti beszéd” című verse. A verset átvette és közölte az emigráció számos újságja. Irodalmi és történelmi dokumentum volt ez az írás; egy nagy magyar író megrázó vallomása a száműzetésben az elnyomott népről, az elveszett hazáról és a kietlen sorsról. Azóta esztendőök múltak el és most, távoli visszhangként, megszólalt az otthon szava. Tamási Áron válaszolt a budapesti rádióban és a Művelt Nép című hetilap május 1-i számában a „Halotti beszéd”-re. A száműzött író pesszimizmusaival szemben Tamási a reménységet hirdeti és erre szólítja fel a „magyar nyelv családjába” tartozó száműzött írókat is.

A „Halotti beszéd” szövege pontatlanná vált, sokszor más értelmet kapott az évek és a másodközlések során. A budapesti rádió és a Művelt Nép is teljesen „átírva” közölte. Ezért nyomtatjuk ki, az eredeti szöveg alapján, és közöljük Tamási Áron írását Márai Sándor viszontválaszával.

MÁRAI SÁNDOR:

HALOTTI BESZÉD

Látjátok, feleim, szem'tekkel, mik vagyunk
 Por és hamu vagyunk.
 Emlékeink szétesnek, mint a régi szövetek,
 össze tudod még rakni a Margit-szigetet?...
 Már minden csak dirib-darab, szilánk, avított kacsat,

A halottnak szakállá nőtt, a neved számadat
 Nyelvünk is foszlik, szakadoz és a drága szavak
 Elporlanak, elszáradnak a szájpadat alatt.
 A „pillangó”, a „gyöngy”, a „szív” — már nem az, ami volt,
 Amikor a költő még egy család nyelvén dalolt
 És megértették, ahogy a dajkaéneket
 A szunnyadó, nyűgös gyerek álmában érti meg.
 Szívverésünk titkos beszéd, álmunk zsványoké
 A gyerekeknek *Toldi*-t olvasod és azt feleli: *oké*
 A pap már spanyolul morogja koporsónk felett:
 „A halál gyötrelmei körülvettek engemet” ...
 Az ohioi bányában megbicsaklik kezed
 A csákány koppan és lehull nevedről az ékezet
 A tyrrheni tenger zúgni kezd s hallod Babits szavát
 Krúdy hárfája zengi át az ausztrál éjszakát
 Még szólnak és üzennek ők, mély szellemhangokon
 A tested is emlékezik, mint távoli rokon
 Még felkiáltasz: „*Az nem lehet, hogy oly szent akarat...*”
 De már tudod: igen, lehet... És fejtetted a vasat
 Thüringiában. Posta nincs. Nem mernek írni már.
 Minden katorga jeltelen, halotttért sírni kár
 A Konzul gummit rág, zabos, törli pápaszemét
 Látnivaló, unatja a sok okmány és pecsét —
 Havi ezret kap és kocsit. A Mistress s a baby
 Fényképe áll az asztalán. Ki volt neki Ady?
 Mi volt egy nép? Mi ezer év? Költészet és zene?
 Arany szava?... Rippl színe? Bartók vad szelleme?
 „*Az nem lehet, hogy annyi szív...*” Maradj nyugodt. Lehet.
 Nagy hatalmak cserélnék majd hosszú jegyzékeket.
 Te hallgass és figyelj. Tudjad, már él a kis sakál,
 Mely afrikai sírodon tíz körmével kapál
 Már sarjad a vadkaktusz is, mely elfedi neved
 A mexikói fejfán, hogy ne is keressenek
 Még azt hiszed élsz?... Valahol?... És ha máshol nem is,
 Testvéreid szívében élsz?... Nem, rossz álm ez is.
 Még hallod a hörgő panaszt: „*Testvért testvér elad...*”
 Egy hang aléltan közbeszól: „*Ne szóljon ajakad...*”
 Egy másik nyög: „*Nehogy, ki távol sír e nemzetem...*”
 Még egy hörög: „*Megútálni is kénytelen legyen.*”
 Hát így. Keep smiling. És ne kérdjed senkitől, *miért?*
 Vagy: „Rosszabb voltam, mint ezek?”... Magyar voltál, ezért.
 És ész voltál, litván, román... Most hallgass és fizess.
 Elmúltak az asztékok is. Majd csak lesz, ami lesz.
 Egyszer kiás egy nagy tudós, mint avar lófejet
 A rádióaktív hamu mindent betemet
 Tűrd, hogy már nem vagy ember ott, csak osztályidegen,
 Tűrd, hogy már nem vagy ember itt, csak szám egy képletlen,
 Tűrd, hogy az Isten tűri ezt s a vad tajtékos ég

Nem küld villámot gyújtani, hasznos a bölcsesség
 Mosolyogj, mikor a pribék kitepi nyelvedet
 Köszönd a koporsóban is, ha van, ki eltemet
 Őrizd eszelősen néhány jelzövet, álmodat,
 Ne mukkanj, amikor a *boss* megszámlolja fogad
 Szorongasd még a bugyrodát, rongyaidat, szegény
 Emlékeid: egy hajfürtöt, fényképet, költeményt —
 Mert ez maradt. Zsugorian még számbaveheted
 A Mikó-utca gesztenyefáit, mind a hetet
 És Jenő nem adta vissza a Shelley-kötetet
 És már nincs, akinek a hóhér eladja a kötelet
 És elszáradnak idegeink, elapad vérünk, agyunk
 Látjátok, feleim, szem'tekkel, mik vagyunk
 Íme, por és hamu vagyunk.

KEDVES MÁRAI SÁNDOR!

Te ama írók közé tartozol, akik nagyon jól tudják, hogy az irodalomnak is megvan a maga szellemi rendje. Ezen a renden sem népszerűség, sem mellőzés nem tud változtatni. Bizonyára ennek a szellemi „nehézkedési törvénynek” köszönhetem, hogy elhangzott versedre éppen én válaszolok.

Borongás, fájdalom és lemondás ül az írásodon. E vigasztalan szellem ellen belőlem melegítve parázslék a magyarság izzó sorsának parazsa. Ezt a melegítő tüzet jó és illendő volna nekem is a vers formájába szorítanom. Mivel azonban az irodalmi anyakönyv engemet egészen a kötetlen beszéd emberének ismer, abból az értékes figyelemből, amely rövid válaszat kísérheti, semmit sem akarnék általengedni egy ilyen kísérlet számára.

Versed, miközben hallgattam, egyre jobban a hit és az egészség hullámaim verte fel bennem, a Te nyomasztó igéid ellen. Aztán, midőn már csendesedtek ezek a hullámok, az értelem mérlegére tettem a nagy kérdést, melyet írásod megszagattott. A nagy kérdést, mely nemcsak a miénk, akik ma magyarul bárhol élünk, hanem a nemzeté is, melynek lüktető csillaga a kortársak küzdelmén túlsugárzik. Te erre a kérdésre a hit roncsaival válaszoltál és letörted a reménység szárnyait. Az értelem, mely emberi lelket és értékes barátot megérteni siet, a Te elborult zokszavaidra is igyekszik okot és megértést keresni. Sőt a szellemi bajtárs együttérzése fel is ment téged. Dehát ez az ítélkezés már annyira elvont, hogy annak igazsága csak az angyalok között lehet igazság.

Mi pedig földi lények vagyunk.

Az értelmünk testhez van kötve, mely a vérén és idegrendszerén keresztül az élet ösztönének és nemes indulatoknak is ágya. Vérével családhoz tartozik, mint a víz cseppje a csermelyhez; s idegrendszerével egy hálózathoz, melynek nemzet a neve. Lehet egy cseppnek, bármilyen csillogó is, más természetes célja, mint a folyócskákon keresztül a tengerbe ömleni? És lehet az írói idegrendszer áramának más természetes útja, mint a nemzetet keresztül az emberiség?

Te ne tudnád, kedves barátom, hogy ilyen törvény alatt vagyunk?!

Ha pedig így van, akkor az értelem elvont igazsága s nemkülönben az író egyedülvalósága csak ábránd: olyan ábránd, melyet tetszelgő felfogás festett az irodalom egére szívárványnak. Bizony, nem egyedülvalók vagyunk, hanem valamiféle szerves egységhez tartozunk: Versed szavai szerint egy családhoz, melynek a nyelvén szölünk. Ennek a családnak országföldje van, s ha most kevesebb is, mint nagy bűnök előtt, annál édesebb ez a föld. Történelme van, mely ha gyakran szerencsétlen volt is, de hősi volt és önzetlenségében költők tollára méltó. Irodalma van, mely nyelvi társtalanságában a mesék pazar színeiben lüktet. Halottai vannak, kiknek a neve nem „számadat”, hanem csillagok a földalatti égen. Élő népe van, mely munkával és az erkölcsi érzék örökségével keresi a boldogulás útját; s álmai vannak, amelyek nem a „zsványoké”, mint ahogy versedben írod, hanem a jövőké.

Persze, egyformán tudjuk ezt mind a ketten, de keserű és hangzatos szavakkal Te a versedben temetést tartasz mindezek fölött. Hatásos ugyan a szó és megvesztegető az írói mód, de az itthoni földről felemeljük a fejünket és elsirató igéid ellen szölünk. S mialatt „a nagyhatalmak csakugyan hosszú jegyzékeket cserélnek”, mi is idézgetjük a költő szavait: „az nem lehet, hogy ész, erő és oly szent akarat hiába sorvadozzanak”, de mikor Te azt mondod, hogy „lehet”, akkor az itthoni földről felemeljük a fejünket és ellene szölünk sivár igédnek. Bárhol vagy és bárhol vannak a többiek, akik a magyar nyelv családjába

tartoztok: ne a gyász színeit lobogtassátok felénk, hanem teljete el annak a reménységnek erejével, melyet erről a földről az egész nép az élet természetes vágyával küld a világba. Igen, mi ezt küldjük a világba, amelyről hisszük, hogy nagy vajúadások között megtisztulni és egyé lenni törekszük.

Budapest, 1954. IV. 20

TAMÁSI ÁRON

VÁLASZ TAMÁSI ÁRONNAK

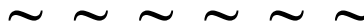
A budapesti Kossuth Rádió egyik közelmúlt irodalmi műsorszámának keretei között Tamási Áron megjegyzéseket fűzött egy vershez. A vers címe: „Halotti beszéd”. Én írtam. Tamási prózában beszélt a versről. Prózában válaszolok. Azt mondta Tamási, a külföldre szakadt magyar író (idézek) „ne a gyász színeit lobogtassa” hazafelé, hanem teljék el „a reménykedés erejével”. Egyetértünk. De meg kell vallanom valamit. Az irodalmat nem lehet különválasztani a naptártól, amelynek térfogatán belül az írói munka hangot ad. Ezt a verset, a „Halotti beszéd” című rímes írást 1949 tavaszán írtam, tehát öt év előtt. Esztendeje éltem akkor idegenben, az önként választott számkivetésben. Nem tudom, mit írt öt esztendő előtt, azon a viharos tavaszon Tamási Áron a nyilvánosság számára odahaza, mert abban az időben nem jutottak el hozzám a hazai irodalmi művek. Azt sem tudom, mit írt a fiókjának, ha ugyan írt egyáltalán. De bizonyosan tudom, hogy öt esztendő előtt nem élt magyar író, otthon sem, külföldön sem, aki derülátó, reményt, hitet keltő sorokat vetett papírra. Úgy értem, nem élt ilyen magyar író sehol a világon, ha az író szerepét másképen fogjuk fel, mint a közönség és a pillanat mulattatójának, vagy a hatalom kikiáltójának szerepét. Tudom, Tamási is másképen fogja fel az író hivatását, egész életműve ezt bizonyítja. Öt év előtt magyar író nem látott mást, otthon és a világban, csak nagy veszélyeket. Az ország egy idegen hatalom szuronyainak rabsága alá jutott. Az idegen hatalom politikai kiküldöttjei puccsszerűen átvették a hatalmat Magyarországon, az alkotmányos élet megszűnt, a társadalmi, gazdasági, szellemi élet teljessége egy türelmetlen, igazságtalan, kegyetlen rendszer ellenőrzése alá került. Ez a rendszer igazságtévést és új világrendet hirdetett, de a valóságban ártatlan áldozatok tízezreit küldötte a vesztőhelyre és a börtönökbe, s igazságtévés helyett megkísérelte kifosztani, koldusbotra juttatni, gyarmati sorba taszítani az országot. Akadtak tollforgatók odahaza, akik ezt a kísérletet prózában, versben helyeselték. Mások, az igaz írók, hallgattak. És ebben az időben dermedt lélekkel figyelt a nagy világ is. Elhangzottak ünnepélyes tiltakozások, a „nagy hatalmak jegyzéket váltottak”, mint Tamási idézi, de a vasfüggöny mögött a Szovjet zavartalanul emésztette a nagy prédát, hetven millió európai ember sorsát. Ebben a világhelyzetben, ebben a lelkiállapotban írtam a „Halotti beszéd” című verset. Otthonról nem érkezett más hír, csak az erőszak és a pusztulás hírei. A nagyvilágból nem érkezett más hír, mint a felháborodás híre, amelyet nem követett cselekvő tiltakozás. A nagy veszélyek, amelyek a magyar nyelvet, a magyar irodalmat, otthon maradt író társainkat fenyegették, aztán az emigrációs élet ridegsége, a hazátlanság gyötrő, mindennapos problémái, az értetlenség, az idegen világ légköre, mindez együtt nem adott módot arra, hogy másféle verset is írjak abban az időben, mint amelynek címe „Halotti beszéd”. Amit addig csak értelemmel tudtam, azt abban az időben sorsszerűen megértettem: az anyanyelv térfogatán kívül az író nyomorék. A legjobb fordítás is mankó csak, amellyel az író biceg az idegenben. Az anyanyelv a legmélyebb sorsközösség. Megdöbbenve figyeltem, mint az egész külföldi magyarság, kik szólalnak meg odahaza a magyar irodalom nevében és mit mondanak? Iparkodtunk mentséget találni azok számára, akik az önkényuralom világában szólani kényszerülnek. S a sokféle honvág mellett, amellyel hazagondoltunk, nem utolsó sorban honvággyal gondoltunk azokra az otthoni író társainkra, akiknek módjuk volt odahaza magyarul hallgatni. Erről a pillanatról beszél a „Halotti beszéd”. A vers az emigráció szócsövein át hangot kapott, itt és ott öt év telt el és úgy tetszik most jutott el Tamási Áronhoz, aki visszautasítja a vers pesszimizmusát, s írójától, a szabad földön élő magyar íróktól általánosan hitet keltő, reménykedést sugárzó írásokat követel. Bizonyos, ma nem írnam meg ezt a verset. A hamis derülátás, üdvrivalgó ígéretes ígét ma sem írhatom, de az elmúlt öt évben nagy változás következett be: a történelem lendítőkerekét már egy kozmikus energia, az atomerő hajtja.

A szabad világ felelős és cselekvőképes hatalmai felocsúdtak a Szovjet imperialista merényleteinek első, bénító hatása alól és minden következménnyel „megállj”-t kiáltottak a támadónak. És kimondották, minden következménnyel, hogy ez a „megállj” soha nem lehet valamilyen erőszakosan megrajzolt érdekszféra határán. Kimondották, minden következménnyel, hogy addig nincs béke, sem egyezés, amíg a Szovjet vissza nem adja a fogoly népek szabadságát, így hazánk szabadságát. Kimondották, hogy a felszabadult népek szabad választásokon döntenek el, milyen alkotmányos alakzatban, milyen társadalmi formában kívánnak élni? Kimondották, minden következménnyel, amikor zúgni kezdtek a berlini légihíd repülőgépei, kimondották, minden következménnyel, amikor „megállj”-t kiáltottak a Szovjetnek Koreában, kimondják most, amikor beszélünk, a tárgyalásokon, amelyek Genfben minden következménnyel döntenek a világsorsot befolyásoló kérdésekről. Kimondották a közelmúltban a berlini konferencián, amikor elutasították a Szovjet követeléseit és hitet tettek, hogy népek sorsa nem lehet többé százalékos osztozkodás, titkos megegyezések műsorszám. Öt év alatt a támadás arcvonalával szemben felépült a világban a védekezés cselekvő arcvonala. Felépült a világban és felépült odahaza, ahol a fogoly népek, így a magyarság tiltakozása visszakozásra készítette sok kérdésben az erőszak ügynökeit. Ez és még sok minden más történt ez öt évben, s ezért, ha ma írnam verset, nem a „Halotti beszéd” című verset írnam. Ma van miben hinni, öt év előtt volt mit siratni. Ennyit a versről, magunkról. De búcsúra még egy szót. Ez az aggodalom szava. Amíg az írók odahaza hallgattak, vagy

kényszeredetten mellébeszéltek, aggódtunk értük. De most, mikor az otthoni hatalom taktikája megparancsolja nekik, hogy a szabadság igéit hirdessék, aggodalmunk növekszik. Vannak országok, ahol a hóhér frakkot húz a kivégzéshez. De frakkban is hóhér. Mindaz, amit az elmúlt években a budapesti rádió hangszóróján át hallottunk, gyanakvásra készítet, akár ócsárlás, akár békülékeny közeledés ez a hang. Néha Jákobé a hang, néha Ároné, de a kéz, amely a mikrofont igazítja, mindig Ézsaué. Ezért aggódtunk. És béke velünk; ha nem is békeharcos értelemben.

New York, 1954. IV. 25.

MÁRAI SÁNDOR



Szabad Európa Rádió

1965.

Sulyok Vince :

Odüsszeuszi partokon

A sperlongai Tiberius-barlang szoborszínháza

VÁRATLAN gyorsasággal sötétedett el a táj. Az újonnan elkészült nagyszerű, modern múzeumépület alatt, a kert olajfái közt kanyarogtunk lefelé a tengerpart irányába, mikor a leveleken pattogni kezdtek a szapora, nehéz esőcseppek, s pillanatokkal később már teljes erővel és hevességgel esett. Futva, nyakunkba húzott fejjel érkeztünk a barlang óriási torka alá. Közvetlenül előttünk s elborítva az egész látóteret ott kavargott fölzaklatottan, föl-paskoltan, feketén-fehéren, félelmetesen a máskor oly szelíd, oly mérhetetlen fényű-színű Tyrrhéné tenger. A barlang sziklaoldalai által keretezett kép jobbszárnyán, a szürkeköves, tengerbe nyúló hegy nyergén a zápor torlódó függönyein át is jól látszottak az ősi halászfalu házai. A „széphajú, tündérszép Kírké” kék hegye azonban, a Monte Circeo (innen nézve szigetnek tetszett inkább, Homéroszt igazolva), ahol Odüsszeusz embereit disznókká varázsolta a titokzatos és gyönyörű istenasszony, alig-alig kivehetően derengett csak a falu mögötti messzeségben. Folyton megújulva, bővízően, sötétben ömlött a zápor, s együtt sistergett-viharzott vele a tenger. Csak amikor a barlang belseje felé fordultam, ötlött föl bennem: mennyire ehhez a látogatáshoz, látnivalóhoz illő ez a kivételes idő! S mennyire illene ez ahhoz is, ami itt, ebben a barlangban Krisztus után 100 körül a maga teljes pompájában és lenyűgöző félelmetességében látható volt: a rhodoszi fehér márványból rhodoszi mesterek keze által elővarázsoltszoborszínházhoz, annak tragikus-véres Odüsszeia-parafrazisaihoz, melyeknek nyomasztó mivoltát mintha egyedül csak az alkotás minősége, a márvány törtelen fényű ragyogása oldotta volna föl valamennyire – ahogyan a homéroszi mű sok elborzasztó jelenetével is mintegy a hexaméterek zenéje, a költészet mágiája békéltet csak meg...

Annyi kétségtelen, hogy nem a görög világ megszokott derűje és harmóniája vár a barlang látogatójára, - bár talán inkább azt kellene mondanunk: a görög világ más képe és a világ más görög képe fogad bennünket ezen a nyugtalanító helyen, mint amit felületesen esetleg elvárnánk. De az itteni kép mindenképpen igaz, sőt lényeges is, hiszen az emberek és istenek-félistenek egymáshoz való titokzatos viszonyával van kapcsolatban.

LATIUM és Campagna szívében vagyunk azonban, s ezekre a gyönyörű, gazdag vidékekre idegenként néztek Odüsszeusz partközben elvonuló hajóiról. A foglalat: a sperlongai barlang – római. Rhodoszi kincseit – fegyveres erőszakkal-e, vagy fizetség ellenében? – csak áttelepítették ide. De a szoborszínház hellén tragédiájához véres latin is társult: a tető néhány iszonyú sziklatömbje Tiberius rogyadozásig terített asztalaira zuhant, számtalant szétlapítva a lakomázók közül. Seianus, hírlík, (öszönös-öszintén-e, vagy ravaszul-számítón?) önnön testével fedezte a császárt, sikeresen növelve tovább ezzel is Tiberiusnak már-már vaksággal fölérő bizalmát. A barlang mindmáig Tiberius nevét viseli, noha a császár rögtön a véres lakoma után a nyájasabb Capriba húzódott. Sperlonga, avagy ókori nevén Speluncae, a császári család birtokaihoz tartozott. Rhodoszi márványkincsei minden bizonnyal Tiberius ittjárta után kerültek csak ide, valamikor a Krisztus utáni 1. század

második felében, talán éppen annak a Faustinus Felixnek köszönhetően, akinek oly fontos hexamétereit, márványlapba vésve, a barlang többi fragmentuma közt megtalálták.

A csodálatos interiört egyébként föltehetőleg helyi keresztény szekták rombolták szét, talán a Krisztus utáni 4. század folyamán. A figyelem újból 1957 nyarán terelődött a kies helyre, a Róma-Nápoly közti autót út építésével kapcsolatban. A Giulio Jacopi vezetésével megindult föltárási munkálatokról kiadott első jelentések világszenzációt keltettek, mert nem kevesebbet ígértek, mint a Vatikán Laokoon-csoportja eredetijének darabjait: Jacopinak 1963-ban L'antro di Tiberio a Sperlonga címmel Rómában kiadott, gazdagon illusztrált műve még ebben a föltevésben elemzi és rendszerezi az anyagot, amiként a barlang közelében emelt nagyszerű, modern múzeumban is ehhez a fölfogáshoz híven csoportosították a fragmentumokat.

A sperlongai múzeum megnyitásával azonban nemvártan érdekes és izgalmas kutatófolyamat indult meg, mely az első, kicsit elszórtan alkotott föltételezések gyökeres átformálásához vezetett. Különösen skandináv archeológusok: a dán Andreae, a norvég L'Orange és a svéd Säflund professzorok játszottak fölbecsülhetetlenül fontos szerepet a sperlongai leletek földolgozásának ebben az új szakaszában. Különös öröm számunkra, hogy Säflung Stockholmban most megjelent jelentős könyvét – magyar professzornak ajánlotta: „Senki sem ragadta meg és közvetítette úgy Sperlonga odüsszeuszi atmoszféráját, mint Kerényi Károly...” – olvashatjuk az előszóban, utalással Kerényi professzornak a Neue Zürcher Zeitungban 1957-1964 közt közzétett írásaira.

BELÉPVE a sperlongai Museo Archeologico Nazionale kiállítási termeibe, azonnal egy fantasztikus méretű monstrum maradványai vonják magukra figyelmünket: a tetőről vaskampókon lelógó kar- és kézdarabok, alattuk a padlózaton különös-kicsavart módon föllállított-összeillesztett láb-maradványok, az egyik szinte teljes épségben a combtőtől le egészen a lábujjakig. A rendkívüli méretekre talán némi fényt vet, ha tudjuk, hogy ennek az utóbbi lábnak a hossza több, mint két és fél méter! A kolosszus mellé egy, a jobb karját védelmezőn fölemelő, mintegy menekülni akaró fiatal férfi márványalakját állították, - a legépebbet és legegészebbet a barlangban talált mintegy hétezer fragmentum közül. Ha nem tudnánk már előre, hogy mire gondolt ezzel a furcsa összeállítással Jacopi professzor, kiderülne abból, hogy a szemközti falra a vatikáni Laokoon-csoport fölnagyított fényképe került diszkrétén... Jacopi a trójai papnak és egyik fiának hitte a darabokat, amint élet-halál harcukat vívják a tengerből rájuk támadó kígyókkal.

A gigantikus arányok, s az ép részletek megmunkálásának minősége joggal ígértek, vagy ígérhettek olyan alkotást, mely fölötte áll a vatikáni Laokonnak. Annál is inkább várhatta ezt Jacopi, mivel a barlang hajó-fragmentumán ráakadtak az idősebb Plinius alapján Laokoon alkotóiként számontartott három rhodoszi mester: Athanodórosz, Agészandrosz és Polüdórosz nevére. Kézenfekvő volt hát a kolosszális darabokban a vatikáni Laokoon elveszett eredetijének részeit látni. Ez a tévedés semmit sem csökkenti Jacopinak a föltárási munkálatok során szerzett érdemeit. Az érthetetlen csak az, ahogyan az olasz régész még akkor is tovább ragaszkodott első elképzeléseihez, midőn már minden ezek ellen szólt, az összeállítás erőszakolt esetlenségétől a skandináv tudósok által zseniálisan meglátott tényleges összefüggésekig.

FAUSTINUS márványbavésott szövege egyébként már a föltárási munkálatok kezdetén lerántotta a barlang titkairól a leplet, hiszen a tíz hexaméterben írott verssor – mint azóta kiderült – valóságos leltárlistáját adja a Tiberius-barlangnak, úgy, ahogyan az a Krisztus utáni 1. század legutolsó éveiben kinézhetett. Faustinusnak hinni azonban túlságosan egyszerű lett volna! A lelkesedés izgalmában és a csodavárás lázában nagyobb, nehezebben kibogozható titkokat vártak és kutattak Jacopiék, pedig Faustinus Felix, Martialis barátja „erwies sich durch sein Gedicht als der beste Führer”, miként Kerényi professzor is megállapítja. Ime Faustinus szövege, a föltételezhető kiegészítésekkel:

Mantua si posset divinum redder[e] vate[m],
 Inmensum miratus opus hic ceder [et] antro
 Adq[ue] dolos Ithaci flammis et lumen adeptu[m]
 Semiferi somno pariter vinoque gravati,
 Speluncas vivosq[ue] lacu[s, Cy]clopea saxa,
 Saevitiam Scyllae fract[am]que in gurgi[te] pupp[im]
 Ipse fateretur nullo sic ca[rm]ine posse]
 Vivas vi artificis express[as....]
 Quam sola exsuperat natur[a....]
 Faustinus Felix dominis ho[c....]

Bármennyire világosan írja is le a költő a barlangot s a benne található legfontosabb szoborjeleneteket, a döntő fölismeréshez Carl Robert 1890-ben kiadott Antike Sarkophagenreliefs című nagy műve vezetett el. Säflund ráakadt ugyanis benne egy 1733-ban Cataniában talált római dombormű rajzára. A rajz Polüfémosz megvakításának odüsszeuszi jelenetét ábrázolja, azt a pillanatot, amikor a bortól részegen félig ülve – félig fekvve hátrahanyatló Küklopsz szemébe szúrják Odüsszeusz és legjobb emberei az izzó végű fadorongot. Polüfémosz furcsa ülő-fekvő helyzete azonnal fényt vet arra, hogy a Jacopi által laokooni főalaként fölállított kolosszális láb- és karmaradványok tulajdonképpen nem mások, mint Küklopsz alakjának fragmentumai! Az eredeti Laokoon megtalálásának szenzációs, de rövidéletű legendája ezzel megdőlt. A sperlongai leletek azonban semmit sem veszítettek ezáltal érdekességükből és jelentőségükből.

ODÜSSZEUSZ bolyongásainak csodálatos könyvéhez, az emberiség reggelének fogyhatatlan ragyogású hexamétereihez úgy térünk vissza időről időre, mint a megszomjuhodott szarvasok a kristálytisza forráshoz, s telehörpöntjük magunkat utolérhetetlen költészetéből, átsorgatjuk bensőnkön szavainak mézét. Két és félezer év emberiségének nyújtott már vigaszt, s hatott megtermékenyítőleg művészetére. Rhodoszban, időben és térben nálunknál sokkal közelebb Homéroszhoz, egész művészgenerációk kerültek elszakíthatatlan büvkörébe, nyertek kifogyhatatlanul indításokat gazdagságából. A sperlongai leletek alapanyaga rhodoszi fehér márvány, s már maga ez a tény is azt igazolná, hogy a szobrok rhodoszi eredetűek. A Szkülla hajójába vésvé azonban ott található ráadásul a szoborcsoport három alkotójának a neve is: Hagészandrosz fia Athanodórosz, Paióniosz fia Hagészandrosz és Polüdórosz fia Polüdórosz; sőt az is ott áll, hogy mindannyian Rhodoszból valók.

Plinius, mint ismeretes, szintén ezt a három nevet említi a Laokoon elveszett eredetijének mestereiként. Nála azonban egy kicsit más a sorrend: Hagészandrosz, Polüdórosz, Athanodórosz. A stílusjegyek alapján ítélve a Tiberius-barlang alkotásai, legalábbis a Szkülla és Polüfémosz-csoportok, a Krisztus előtti 1. évszázadból származnak. A vatikáni Laokoon eredetijét a Krisztus előtti 25. évre datálják.

Mindebből az következne, hogy vagy a Laokoon készítésének föltételezett időpontja téves, vagy nem ugyanazon (illetve csak részben ugyanazon!) mesterek alkotásai. A legtöbb érv – így a rhodoszi névadási szokás is, mely szerint az unoka nagyatyja nevét kapta – az utóbbi feltevés mellett szól, ami egyúttal s igen röviden összefoglalva azt jelenti, hogy a sperlongai alkotások fő irányítója és mestere a Krisztus előtt 125 körül született Hagészandroszfia Athanodórosz volt; legfőbb segítsége a Krisztus előtt 100 körül született Paiónioszfia Hagészandrosz (a fönti Athanodórosz unokaöccse) volt, Polüdóroszfia Polüdórosz mellett, akiről egyéb forrásokból sem tudunk. – Ezekből pedig, valamint a Laokoon alkotómestereinek Plinius által megadott sorrendjéből (mely föltehetőleg rangsorolás is!) az következik, hogy a Szkülla-csoport Hagészandrosza volt a Laokoon irányítómestere, tehát az, aki mindkét mű létrehozásában kivette alkotórészét; Plinius Polüdórosza így feltételezhetőleg a Szkülla Polüdóroszának fia, Plinius Athanodórosza pedig a Szkülla Athanodóroszának unokája volt, akiről Krisztus előtt 42-ből származó szignálással más művek alapján is tudunk.

De nem csupán a művésznevek azonossága-hasonlósága, valamint a késő-hellén korszakra jellemző közös stílusjegyek hozzák a sperlongai leleteket és a Laokoont közel egymáshoz (s oly mértékben közel, mely még a tapasztalt régészt, Jacopit is megtévesztette!), hanem mindkét szoborcsoport éthosza is. Mind a Szkülla-alkotás, mind a Laokoon az ember kényszerű, hősies, de reménytelen és szükségszerűen vereséggel végződő harcát ábrázolja az istennel, isteni hatalmakkal. A trójai papnak és két fiának Poszeidón kígyóival vívott halálküzdeme azonban távolról sem ráz meg bennünket annyira, mint Odüsszeusz fiatal hajósainak értelmetlen és véres pusztulása Szkülla végzetes szirtjei alatt, ahol „a szörnyen ugatva üvöltő Szkülla” tanyázott. A tovasikló hajóból hat társát ragadta ki Odüsszeusznak rémes, kutyafejű csápjával. A Tiberius-barlang szétzúzott maradványai drámai élethűséggel jelenítik meg az eseményt, a fiatal testek tehetetlen vergődését. Jacopi azonnal helyesen ismerte föl a fragmentumokból ezt a csoportot, mely minden bizonnyal a Tiberius-barlang középpontjában lévő koralakú medencében volt fölállítva, Szkülla szörnytestével a medence közepén álló alaplapon. Arról azonban, hogy a töredékekből bámulatos épségben és szépségben rekonstruált hajó-tat szintén ehhez a szoborjelenethez tartozik-e, még most is vita folyik. Tivoliban, Hadrianus villájának úgynevezett Canopus-medencéjében szintén találtak korábban egy Szkülla-jelenetet, a sperlongaihoz sokban igen hasonlót, de hajómaradványok nélkül. Hasonlóképpen gyakran hiányzik a hajó a Szküllát ábrázoló görög és etruszk vázákra is. Mindezek ahhoz a föltételezéshez vezették a norvég L’Orange professzort, hogy a sperlongai hajó-fragmentumok az Odüsszeiának egy másik ismert jelenetét örökítik meg, azt, midőn Odüsszeusz hajóját büntetésből elpusztítja Zeus, mivel emberei megsütötték és megették Héliosz isten gyönyörű ökreit. Säflund professzor kategórikusan elveti L’Orange-nak ezt a föltevését.

Megegyezik viszont véleményük a Polüfémosz-csoportot illetően, mely föltelehetőleg a Tiberius-barlang leghatásosabb, leghátborzongatóbb látványa volt a részegen hátrahanyatló Küklopszsal s Odüsszeusz halálraszánt embereivel, amint a tüzesített végű nyársot forgatták a félisten szemében. Homérosz szárnyas szavai utolérhetetlenül élővé teszik számunkra a képet:

És amidőn már-már lánggal lobbant az olajnyárs,
 bármily zöld volt még, és már félelmesen izzott,
 akkor a tűzből én odavittem; körben a társak
 álltak; az istenség nagy merszet fűjt kebelünkbe.
 Ők fogták az olajfadorongot, a vége hegyes volt,
 és a szemébe ütötték; én nekidőlve fölülről
 forgattam, valamint ha hajófát fúr ki az ember
 fúróval, s mások meg alulról húzva a szíjat,
 pörgetik erre meg arra a fúrót, s az forog egyre.
 Fogva, szemében eképp forgattuk az áttüzesített
 nyársat, s míg melegen forgott, körülötte vér folyt.
 Szétperzselte egész szemhéját és a szemöldjét
 gőze az égő szemnek, sistergett szeme gödre.
 Mint amidőn a kovács nagy fejszét, szörnyű szekercét
 edzeni márt a hideg vízbe, s hallatszik a vasnak
 hangos jejszava, mert nagy erőt ettől kap a jó vas:
 néki olajfadorong körül úgy sziszegett szeme akkor.
 Szörnyű nagyot jajdult, visszhangzott körben a szikla...

(Devecsei Gábor fordítása)

A BARLANG látogatóját, akit a Krisztus utáni 1. század végén, vagy a következő évszázad során Sperlongába vezet jó sorsra vagy kíváncsisága, különös és a maga teljességében többé sose rekonstruálható látvány fogadhatott: a tág bejárati nyílásnál elsősül egy téglalap alakú medence kezdődött érdekes haltenyészettel. Beljebb kör alakúvá tágult a medence, a közepére épült postamentumon Szküllá magaslott szembe márványlón: deréktől fölfele szépséges asszonytesttel, derékon alul szörnyetegként, melyből kutyafejű csápok nyúltak elő, Odüsszeusz hajósainak testét tépve-marcangolva. Hátrább, a barlang egyik oldalnyílásában Polüfemosz szemében forgatták az izzó olajfát Odüsszeuszek, hogy a biztos halálból megszabaduljanak. A csoportok cselekményessége, mozgalmassága, drámaisága valósággal szoborszínházzá varázsolta a látványt, melynek színház-voltát és tragikus-ijesztő hatását tovább növelték a barlang sötét mélyeiben lobogó-villogó óriási kőmaszkok, amint a belsejünkben lángoló olajtűz szem-, orr- és szájüregeken keresztül vicsorgott a tenger roppant fényözönéből vaksin hunyorgó szemmel belépő felé, tükröződve a medencék és szökőkutak vizében, visszaverődve a márvány szobortesteken, inogva-vibrálva a barlangfalak és a tető öregeiben-beszögelléseiben. Az árnyak, fények, lángok szálló lobogásában-mozgásában félelmetkeltően élőknek hathattak a márványalakok... Ami keveset tudunk erről a barlangról, az is az Ókor egyik legpompásabb s a maga nemében páratlan létesítményét engedni sejtetni. Hasonló méretű, hasonló művészi színvonalon álló monumentális szoborcsoportokat nem ismerünk többet későbbi időkben, - a kutatás számára ez is növeli a sperlongai fragmentumok jelentőségét. A Tiberius-barlang föltárása az évtized messze legjelentősebb régészeti eseménye lett, korszakalkotó az antik kultúrtörténet további tanulmányozása számára.

Fölhasznált irodalom:

Giulio Jacopi: L'antro di Tiberio a Sperlonga. Róma, 1936.

Karl Kerényi: Laokoons Auszug aus Sperlonga. (Neue Zürcher Zeitung. 1964, szept. 12.)

H.P. L'Orange: Odysseen i marmor. (Kunst og Kultur. 47, 1964.)

Gösta Säflund: Fynden i Tiberiusgrottan. Stockholm 1966.



Szabad Európa Rádió

1965. december 28.

Sulyok Vince :**Pompeji levél**

Műsorvezető: NYUGATI LEVELEK című sorozatunkban Sulyok Vince pompeji levelét hallják.

Narrátor: Az űrhajók, rakéták, gépkocsicsodák és televíziós-készülékek korában, mikor szinte naponta olvasunk és hallunk újabb és újabb tudományos eredményekről, technikai felfedezésekről, jócskán megkopottnak és érvényét veszítettnek tűnhet az a régi mondás, hogy végeredményben nincsen semmi új a nap alatt. Korunk, melyet oly szívesen neveznek egyre többen atomkornak, valóban összehasonlíthatatlanul tökéletesebb a technika területén minden megelőző kornál. De így van-e ez a kultúra területén is?

Pompeji lakatlan utcáin sétálva egy mélykék-egű enyhe délutánon, a kétezeréves épületek, kövek, tárgyak és eszközök megtekintése és megcsodálása közben, míg a szem gyönyörködve pihen meg a nápolyi öböl kimondhatatlanul szép látványában, mindenképpen az az érzése támad a látogatónak, hogy bizony sokkal de sokkal kevesebb igazán új dolog és jelenség van a nap alatt, mint azt az ember gondolná. Ha például történetesen valami varázslat folytán a Krisztus születése utáni 79. év pompeji-jébe kerülhetnénk hirtelen, aligha mondhatnánk sok meglepőt annak a kifinomult kultúrnépnek, mely az időtájt itt, valamint a szomszédos Herculaneum és Stabiae nevű városokban lakott. A mindennapi élet, de még a mai értelemben vett fényűzés szükségletei is szinte mind fedezve voltak egy, vagy más rafinált módon. Tűlzás veszélye nélkül állíthatjuk ezt, mert olyan ismeretekkel rendelkezünk az akkori Vezúv-környéki életéről, mint egyetlen más történelmi korról és helyről sem. A tragikus elemi katasztrófa a Krisztus utáni 79. évben néhány óra leforgása alatt szürkésfehér, kihalt holdbéli tájjá változtatta a három virágzó római kultúrvárost, a szőlőkkel, gyümölcsfákkal borított gazdag tájat tanyáival, mezőivel, egész növényzetével és minden élőlényével. A tüzet hányó vulkánnak borzalmas láva- és hamutömege egyúttal a legtökéletesebb módon konzerválta is mindazt, ami útjába került. Átlagban húsz méternyi lávaközet borította be a környező tájat, le egészen a Földközi-tengerig, s nemcsak beborította, de egyúttal védte és rejtette is a táj és a városok felbecsülhetetlen értékeit, miközben az egész akkor ismert kultúrvilágon pusztítva száguldoztak át évszázadokon keresztül a meg-megújuló hullámokban a népvándorlás barbár lovasai, a középkor rabolva hódító hadseregei, s az újabb korok nem kevésbé kártékony háborúi.

Gimnazista éveimben, mikor először hallottam Pompeji történetét, olybá tűnt nekem, hogy ezekben a lávaközetből kiásott városokban pontosan abban a formában élhetjük át a hajdani ókori római életet, mint amilyen az a valóságban is volt: a kalapácsát még egyre emelő kováccsal, az asztal körül éppen ebédjét fogyasztó családdal, gondtalanul játszadozó gyermekekkel és egyéb életszerű jelenetekkel.

Azok a tragikus emberi sorsok azonban, melyek az ásatások nyomán megmutatkoznak most előttünk, teljesen szétrombolják, alapjaiban rendítik meg a gimnazista fantáziával kialakított idillt. Pánikról, iszonyatról, borzalmas haláltusákról még felnőtt fantáziával is elképzelhetetlen szenvedésekről és kétségbeesésekről tanúskodnak azok a kétezer éves emberi maradványok, melyeknek gipszöntvényeit jelenleg a helyszínen, vagy a nápolyi múzeumban láthatjuk.

Ezeknek a gipszöntvényeknek zseniális ötlete egyébként Fiorellitől származott, az 1860 körül nagyobb mértékben meginduló ásatások első, valóban hozzáértő és lelkiismeretes vezetőjétől. Egy napon emberei lapátolás közben egy üregre bukkantak, melyben csontváz-maradványokat lehetett felfedezni. Fiorelli folyékony gipszmasszát öntetett le az üregbe s a gipsz megmerevedése után kiderült, mennyire helyes volt megsejtése: a kibontott gipsztömb ugyanis emberi alakot mutatott abban a helyzetben, amelyben a halál elérte. Hasonló öntvényeket ma már százszámra találhatunk, s ezek szinte kizárólag Pompejiből származnak mind. Herculaneum és Stabiae lakóinak zöme ugyanis sikeresen kimenekülhetett a két fenyegetett városból, melyekhez a tüzes láva relatíve lassan előrenyomuló hulláma közeledett csak, míg Pompejít úgyszólván percek leforgása alatt teljesen beborította vastag rétegével a vulkáni hamu.

Maguk az utcák, házak, köz- és magánépületek százai, s bennük a berendezési tárgyak maradványai viszont nem a tragédia szörnyűségéről adnak elsősorban hírt, hanem arról a kifinomult, magas kultúrájú és

fejlett civilizációval rendelkező életmódról, mely olyannyira jellemző volt a három antik város lakóira. Pompeji tulajdonképpeni őslakói az olaszok voltak, akik mintegy háromezer évvel ezelőtt görög bevándorlókkal egészültek ki és olvadtak egybe, akik Hellasból magukkal hozták építészetük, vallásuk, irodalmuk, színházművészetük, szobrászatuk és sportéletük legszebb tradícióit.

A teljesen áthellenizált Pompeji hamarosan virágzó kereskedővárossá vált. A birodalmukat építő rómaiakkal aztán a monumentális középületek és közfürdők kora jött el ide, az általános jólét és gazdagság ideje. A Fellini filmjeiben leplezett „dolce vita” kifejezés is valójában éppen olyan jól illik például a pompeji életmód jellemzésére, mint a második világháború utáni Olaszország felső tízezerére.

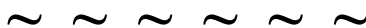
A „dolce vita”-nak, édes életnek legfontosabb intézményei közé tartoznak a termák, a nyilvános fürdők, ezek a csodálatos márványpaloták, hideg- és melegvízű medencékkel, tornatermekkel, kozmetikai szalonokkal és könyvtárszobákkal. S központi fűtéssel, méghozzá olyan mainak és amerikaiak hitt hőszabályozó berendezéssel és elgondolással, amit napjainkban divatosan air-conditioning-nak nevezünk.

Pompeji egyébként városrendezési és közlekedési szempontból is egészen modernnek tűnhet a mai szemlélődő előtt: a városon áthúzódó fontos katonai és kereskedelmi távolsági közlekedés számára külön útvonalak voltak kijelölve, s hogy milyen élénk volt ezeken az utakon a forgalom, arról az utcakövezetbe mélyen bevésődött, berágódott kerécsapások tanúskodnak leghűbben. Az útkeresztezédekénél természetesen megjelölt átjáró-, átkelőhelyek voltak rendszeresítve a gyalogosok számára, az utak mentén pedig, a városon és kívül egyaránt, számtalan drive-ins, snack-bar és meleg kész ételekkel szolgáló thermopol-konyha maradványaira bukkanunk. Idegenül aligha érezhetné magát az atomkor embere sem ilyesfajta tipikusan „mainak” vélt intézmények társaságában. S ha már a közlekedésnél tartunk, arról is meg kell emlékeznünk, ami csak most kezd divatosá válni egyes nyugati nagyvárosokban: a város tulajdonképpeni központjában, abban a városrészben, ahol a termák, színházak és sportaréna volt, a bazilikák, templomok és egyéb középületek mellett ezeken a kimondottan belterületeken minden jármű-közlekedés tilos volt s az utak kizárólag gyalogosok számára voltak fenntartva. E mellett a kultúrközpont mellett természetesen megvolt a maga külön városrésze az üzletelésnek és kereskedelemnek is, árucarnokokkal, vágóhidakkal, piacokkal és üzleti utcákkal.

A mai látogató otthonias érzéseit tovább erősítik csak a házfalakon és kerítéseken mindenfelé megtalálható politikai plakátmaradványok: a Pompejiben lezajlott, vagy lezajlóban lévő utolsó választási kampány emlékei, amelyeken vezető városi tisztségekre pályázó jelöltek egészen „mai módon licitálták túl egymást ígéreteikkel, a nép kegyéne és szavazatának megnyerése érdekében. A városi önkormányzati-politikai élet élénksége és demokratizmusa felől semmiképpen nem hagynak kétséget ezek a kétezer éves választási jelszavak és feliratok!

A látatömegből majdnem a maga hajdani teljességében előásott Pompeji fölött festői szépen eregeti bodor füstfelhőit a Vezúv. A vulkán ma állítólag halott, de senki sem tudhatja persze bizonyosan, hogy végleges-e, vagy csak időleges ez a vezuvi csend. Évszázados nyugalom után tört ki újult erővel 1631-ben is, négyezer embert megölve, legutoljára pedig 1944-ben szenvedtek jelentős károkat a vulkán működése miatt a német megszállás alól éppen felszabadított Vezúv-környéki területek. Egyelőre azonban békésen ragyog a türközkék ég a nápolyi öböl és a három hajdani város fehér kövei és hamisítatlan, nagyértékű történelmi emlékei fölött.

Műsorvezető: A NYUGATI LEVELEK című sorozatunkban Sulyok Vince pompeji levelét hallották.



Szabad Európa Rádió

1965.

Sulyok Vince :**Az oslói Néprajzi Múzeum**

- I. Hang: Amikor a svédek 1891-ben megnyitották nagy szabadtéri múzeumukat, a Skansen, ennek neve szinte egyik évről a másikra kultúrtörténeti fogalomként vált. A Skansen szó tulajdonképpen sáncot, bástyát jelent, s a stockholmi szabadtéri múzeumot csupán ama véletlen folytán nevezték el Skansen-nak, mivel a múzeumot egy hajdani erődítmény területén helyezték el. A Skansen szó ma sok nyelvben a hasonló elképzelések alapján létrehozott szabadtéri néprajzi múzeumok elnevezésévé vált. A stockholmi Skansen egyébként azzal hozott újat a néprajzi muzeológia területén, hogy eredeti folklorisztikus emlékeket gyűjtött egybe az ország legkülönbözőbb vidékeiről: jellegzetes épületeket, tárgyakat, a népi kultúra termékeit, a tájegységek növény- és állatvilágának jellegzetességeit, s mindezt úgy, olyan rendben, ahogyan a valóságban is főltalálhatók voltak.
- II. Hang: Kevesen tudják, hogy ez a híressé vált stockholmi Skansen, kicseinek számával és gazdagságával, meg sem közelíti két legfontosabb norvégiai testvérintézményét: a Sandvigske Smalingert a lillehammeri Maihaugen-et valamint az oslói Norvég Néprajzi Múzeumot. Ráadásul a lillehammeri múzeum még időben is megelőzte a stockholmit, hiszen 1887-ben alapították, négy esztendővel a Skansen létrehozása előtt! De még az oslói is csak három évvel fiatalabb, mint a stockholmi múzeum. Rövid idő leforgása alatt a legnagyobb intézménnyé vált a maga nemében az egész világon. Ezekben a hetekben ünnepli fennállásának hetvenötödik évfordulóját.
- I. Hang: Ezzel a múzeummal egy lélekszámra nagyon kicsi nép olyasmint valósított meg, amivel százmillió népek mind a mai napig adósak: egy négyzetkilométernyi területen bemutatja egész népének kultúrtörténetét. Benne mint fantasztikus varázstükörben szemlélheti és ismerheti meg minden elkövetkező új nemzedék népe távoli századait, népi kultúrájának és művészetének fejlődését és alkotásait. A norvég nemzet önismeretének legbiztosabb forrása ez az intézmény, melyből népi együvértartozásuk tudata és jogos nemzeti önérzetük táplálkozik. Nem volt véletlen, hogy létrehozása is a nemzeti büszkeség föllángolása idején történt: azokban az években, amikor Fridtjof Nansen fantasztikus északi-sarki expedíciója a viking szága-idők szellemét keltette életre, s irányította rá erre a kis népre az egész világ figyelmét.
- II. Hang: Az oslói Néprajzi Múzeum anyaga a norvég nép mindennapjait, mindennapi életét, küzdelmét, örömet és problémáit vetíti elénk, ahogyan a nép élete folyton változott és alakult a középkortól egészen a századfordulóig. Paraszti és –kisebb mennyiségben– városi házakat, házcsoportokat, sőt itt-ott egész kis utcácskákat láthatunk a múzeum területén, tájegységenként csoportosítva. Abban a formájukban konzerválva, ahogyan az elmúlt hetvenöt esztendő során a múzeum egy-egy munkatársa rájuk lelt valahol Norvégiában, eldugott völgyekben, nehezen megközelíthető fennsíkokon, a tengerparton, szigeteken, avagy éppen valamelyik város peremén. Összesen százötven különböző épület található itt, úgyszólván valamennyi fából épült a norvég építkezési tradícióknak megfelelően, sok közülük csodálatosan kifaragva és kidíszítve, olyasféleképpen, ahogyan a Hargita alján a székely falvak házai. Ha benyitunk ajtóikon, vagy betekintünk ablakaikon, ősi, gyakran sajátkezűleg készített paraszti bútorokat, szerszámokat, fölszerelési tárgyakat, mindennapi eszközöket láthatunk. Itt-ott kovács, bognár, asztalos műhelyt teljes fölszerelésével. De találunk a kis házacskákban jócskán népművészetet is, nem önmagáért való művészkedést persze, hanem olyat, amely a szükségleti tárgyak, bútorok díszítésében, megmunkálásában nyilvánkozik meg. Azt bizonyítják ezek a csinosabbra formált tárgyak, amit már a magyar folklór emlékei alapján is tudunk, hogy a népművészet sohasem öncélú művészet, de szinte mindig nemes és mértéktartó, gyakran szellemesen ötletes és mindig gyakorlatias. Mindeme tulajdonságok ötvöződéséből aztán olykor-olykor olyan művészi telitalálat születik, amelynek párjára csak a legnagyobb művészek alkotásai között lelhetünk.
- Külön sajátossága ennek a néprajzi múzeumnak, hogy valóban átfogja az egész népet, annak minden osztályát, rétegét és foglalkozását. Legkevesbé az úri-nemesi réteget, abból az egyszerű okból kifolyólag, hogy ilyesmi nem is nagyon volt erre felé: egészen a századfordulóig szinte egységesen paraszti volt a norvég társadalom. Jobbágyok itt sosem fordult elő, csak egy százezer napszámos-zsellér réteg alakult ki a 18.-19. században. Rajtuk kívül halászok és hajósok éltek még nagyobb számban, aztán egy keskeny polgári réteg, papokból, írnokokból, adóbehajtókból. Középeurópai értelemben vett uralkodó osztály tehát nem volt itt. A középkorban szabad paraszti tanácsok intézték az igazgatást és bíraskodást, a 15. századtól pedig, amikor dán

elnyomás alá került az ország, az irányítórétég is dán lett, tehát a néptől idegen elem. Ezért hiányoznak ebből a múzeumból a hadiszerek, fegyverek, harci felszerelések és öltözékek, melyekből oly nagy tömeget találunk a hajdani militáns Svédország hasonló jellegű intézményeiben.

I. Hang: Az oslói Néprajzi Múzeum alapítóját és fél évszázadon át igazgató irányítóját Hans Aall-nak (ejtsd: Ól) hívták. Még nem volt egészen huszonöt esztendő, mikor az Egyetemi Könyvtár munkatársaként körútra küldték abból a célból, hogy néhány szép és jellegzetes népművészeti alkotást beszerezzen. Középnorvégia legősibb paraszti vidékeit járta be ilyen minőségben 1894 nyarán: Hallingdal-t, Numedal-t, Telemark-ot, a híres norvég „rózsafestés” és fafaragás klasszikus helyeit. S miközben a népművészeti darabok között válogatott-keresgélt, döbönt rá, hogy az egész régi paraszti-népi kultúra haldoklásának, felbomlásának a tanúja. Ekkor tudatosodott benne a gondolat, hogy a népi kultúra emlékeit felkutatni, összegyűjteni: nemzeti hivatás.

Aall nem riadt vissza ettől a feladattól, pedig a szó legszorosabb értelmében bartóki-kodályi munkára vállalkozott. Alig néhány hónap leforgása alatt megszervezte a Néprajzi Múzeum létrehozásához és támogatásához szükséges társaságot, telket és indulási tőkét. Ez a gyors eredmény nem lett volna persze elképzelhető az egész Norvégiát az időben átható nemzeti újjászületési hangulat nélkül – de Aall személye, elszántsága és lelkesedése nélkül sem.

II. Hang: A múzeum minden épülete és tárgya eredeti népi munka. Legtöbbje sokszáz éves, s nem ritkán ezer kilométeres távolságból szállították mai helyére.

A sok épület közül messze kimagaslik egy ősi fatemplom tornya: a Gol-i stavkirke, mely az 1200-as évekből származik, s egyike a legszebbeknek egész Norvégiában. Külső kiképzése, valamint interiőrjének mitikus fafaragványai felejthetetlen élménnyé teszik. Fatáblákra vésett, oszlopfökből kifaragott sárkányfejek, ördögpfők, viking hajósok, népi-paraszti arcok néznek le ránk mindenfelől a templom szinte ablaktalan homályában. Pogányság és kereszténység összetalálkozásának, egymásbaolvadásának tanúbizonyságaként.

Az egyik szomszédos épület majdnem egykorú a templommal: egymásrafektetett, óriási, kerek fatörzsekből ácsolták össze a falait, tetején fű nő. Teremszerű belsejének közepén nyitott tűzhely bográcsszerű edénnyel. Fölötte nyitott kémény, rajta keresztül szűrődik be a kinti világosság is, mert ablak nincs sehol. Körben a falak mentén faragott padok, lócák, ládák, ágyak. Ilyen házakban éltek a középkorban a norvég parasztok. Évszázadokon át csak annyiban változtak ezek az épülettípusok, hogy ablak került rájuk s zárt lett a kémény. A szoba egyik ülőalkalmatossága belül kikorhadt fatörzsből készült, egy darabból, s most támlásszékre emlékeztet. Ülökéjének peremébe emberi fogak tucatjai vannak beleverve szép rendben: babonából, hogy a székbe álljon bele a fájás, ne pedig a gazda fogába... Csűröket, pajtákat, istállókat láthatunk a lakóházak körül, régi faekéket, nehézkes kétkerekű talyigákat. Aztán szánokat, másutt szőnyeget, háziszötteket, vesszőből font kosárfákat, fából és szarvból faragott ivóedényeket, ruhásládákat. Tártyákat, melyek egy része még ma is használatban van egy-egy távolibb paraszti vidéken, más részük pedig régi korok letűnt életformáiról, szokásairól vall a nagyvárosi zsivalyból ide vetődött látogatóknak.

Műsorvezető: Az oslói Norvég Néprajzi Múzeum alapításának 75. évfordulójáról Sulyok Vince megemlékezését olvastuk fel.



Szabad Európa Rádió

1966. január 8.

Sulyok Vince :

Nyugati Levelek

Műsorvezető: NYUGATI LEVELEK... Sulyok Vince írja Svédországból.

Narrátor: A szó szabadságához s a szabad vélemény-nyilvánításhoz való jog fontosságának hangsúlyozását aligha lehet eltúlozni. Ez minden demokratikus élet alapelve és alapelve, a demokratikus államrendezés legfontosabb önvédelmi és önmegújító eszköze. A szabadon kimondott, vagy leírt szó — hatalom, s korunkban egyre növekvő jelentőségű hatalom, mert hiszen rádió-hullámhosszokon, könyv-, folyóirat- és újságpéldányok megszámlálhatatlan millióin keresztül hihetetlen gyorsasággal jut el elképzelhetetlenül nagy tömegekhez. Közvéleményt alakít és formál, reményt ébreszt vagy tart ébren, leleplez és mozgósít, az igazság és önmagunk jobb megismerésére indít. A közvélemény kedvező vagy kedvezőtlen alakulása, nyomása alól pedig eltömegesedő korunkban senki sem vonhatja huzamosabban ki magát, sem a demokráciákban, sem a diktatorikus jellegű államokban.

Ennek a felismeréséből fakad az, hogy a nyugateurópai demokráciák szabad polgárai és írástudói olyan megalkuvást nem ismerő elszántsággal öröködnék a szó, a gondolat- és véleménynyilvánítás szabadságának csorbíthatatlansága fölött, de az is, hogy a mindenkori - de elsősorban talán mégis leginkább a jelenkori - diktatúrák, totális államalakulatok létrejöttük idején első és legsürgősebb feladatuknak mindig a rádió és sajtó kézbe kaparintását tartják. Igyekeznek a gondolat- és hírközlés eszközeit a legteljesebb mértékig kisajátítani, hatalmi ellenőrzésük alá vonni és propaganda-céljaikra maradéktalanul felhasználni. Abból a lélektani, és reklám-körökben is jól ismert jelenségből indulnak ki, hogy a számtalan, sokszor hangoztatott, önmagában mégoly abszurd állítás is végül ismerős és bizonyos fokig akceptált igazságnak tűnik majd a folytonos ismételtetésétől, vagy legalábbis fáradtá tesz az ellenállásra, önálló vélemény formálására. Ezért is tartja mindenkori legfélelmetesebb ellenfelének az önálló véleményt, a szabad szót, a független gondolatot s mindazt, ami ezzel jár, vagy ezt elősegítheti.

Ebből az általánosságban fölvezetett képből mint háttérből nézve valószínűleg még furcsábbnak tűnik a svéd parlamentnek egyik 1965 decemberében hozott új törvényerejű rendelete. Svédország a nyugati, - vagy ha úgy tetszik: az északi - demokráciának egyik fogalomává vált példájaként szokott szerepelni, egyfajta harmadikutas ideális megoldásként, mely bizonyos szocialista és kapitalista elvek és elemek rendkívüli szerencsés elegyítésével teremtett harmonikus szociális és társadalmi viszonyokat, virágzó jóléti állapotot, a szociáldemokraták több évtizedes stabil vezetése és irányítása alatt.

Az úgynevezett "északi típusú szocializmus" megteremtése terén szerzett svéd érdemeket még ez a mostani furcsa és minden bizonnyal kicsit elszármított, minden következményeiben alaposan végig nem gondolt törvényerejű rendelet sem csökkenti, holott érzésünk szerint rendkívüli jelentős, a demokrácia szempontjából életfontosságú kérdést érint: a svéd sajtó anyagi, s ezzel politikai függetlenségét, szabadságát. A rendeletet egyébként egy évi próbaidőre vezették most be, talán mintegy annak a jeleként, hogy a parlamenti többséggel rendelkező kormánypártnak is erős megfontolásai vannak még vele kapcsolatban.

A törvény szövege értelmében az elkövetkező évre minden parlamenti politikai part anyagi támogatást kap az állampénztártól, méghozzá abban az arányban, ahogyan képviselve van, még közelebbről: hatvanezer svéd koronát minden egyes parlamenti képviselő után!

Az első hallásra talán csak azt regisztrálja az ember, hogy a svéd adófizető polgároktól befolyt állami összegekből évente 23 millió koronát a különböző politikai pártok kasszáiba utalnak ezután át, s e pénzek fölött ezek a pártok szabadon és saját belátásuk szerint rendelkeznek. Tegyük azonban vizsgálat tárgyává a rendelet előtörténetét, előzményeit is: Svédországban az utóbbi évek során egyre erősödő tendenciát mutat az úgynevezett "újság-halál": napilapok tönkremenetele, megszűnése. Sokban azzal függ ez össze, hogy egyes – főleg fővárosi - színesebben s érdekesebben szerkesztett lapok tért és előfizetőket hódítanak más újságok rovására. Az életteret veszített lapok között feltűnően sok eddig a kifejezetten politikai és pártlapok száma, különösen a szociáldemokrata oldalról. Érthető, hogy a vezető parlamenti párt aggódva figyelt föl ezekre a

tendenciákra s már hónapokkal ezelőtt azzal a javaslattal álltak egyszer elő, hogy a parlamentnek nagyobb összegű, évenként rendszeresen folyósított támogatást kellene megszavaznia a kimúlással fenyegetett lapok megsegítésére. Ez a javaslat azonban olyan méretű általános visszatetszést keltett országszerte, hogy Erlander kormánya elállt részletesebb kidolgozásától. Pontosabban: más formába burkolták a szándékot s most az egyes politikai pártok állami pénzzel való rendszeres támogatását javasolták és vitték keresztül, az ellenzék zömének ellenállása dacára. A kiutalt összegeket aztán az egyes pártok belátásuk szerint fordíthatják természetesen akár párt-sajtójuk támogatására is. Félő azonban, hogy az ily módon támogatásban részesített sajtó függővé válik az államhatalomtól, a jelenlegi párt-konstellációtól, melynek változatlan megőrzése anyagilag is érdekévé válik. Mindentől pedig csak a svéd demokrácia lehet gyengébb, színtelenebb és szegényebb.

Így látja az Európa-szerte ismert kítűnő svéd író, Vilhelm Moberg is, a pártpolitikától független író szemszögéből nézve a dolgot. A lapok kiadói, szerkesztői és munkatársai természetesen a legteljesebb mértékben ártatlanok abban, hogy lapjaikat a kimúlás veszélye fenyegeti -, írja csípős iróniával teli cikkében. Az egyedüli vészes maga az újságolvasó nagyközönség, az az olvasótábor, melyet ezek a szerencsétlen lapok sehogyszem tudtak megnyerni. Azok az illojális polgárok a felelősek, akik vonakodnak előfizetni rájuk és olvasni őket... A szabad svéd sajtót így végül csak az állam mentheti meg. S ha mi, polgárok, nem értjük meg magunktól, mely újságokat kellene támogatásban részesítenünk, jogosan avatkozik bele a dologba az állam felvilágosító munkájával. Az olyan jóléti társadalomban, mint amilyen a svéd is, joga van minden polgárnak ahhoz, hogy megtudja, melyik újságokat kell olvasnia! Dehát miért nem elég következetes az állam a kényszerelőfizetések bevezetéséhez - kérdezi Moberg gúnyosan, majd azt elemzi, hogy a népi-demokráciák már jóval messzebbre jutottak a tökéletes demokrácia eme útján, hiszen ezekben az országokban teljesen az állam tartja fenn a szabad és független sajtót... A lényeges azonban az, hogy Svédország ezzel a törvényrendeletével végre a valódi sajtószabadság helyes útjára lépett, ellentétben a még mindig habozó, sőt elutasító magatartást tanúsító Dániával és Norvégiával. Cikke végén azt javasolja epés leleménnyel Vilhelm Moberg, hogy a népuralomnak ezt a merőben új formáját, amelyre ez az új törvény is következtetni enged, a demokrácia és diktatúra szavakból leszűrve, nevezzék el demokráciának!

Semmi sem volna természetesen helytelenebb, mint a svéd kormánypártot emiatt a sokak által elhibázottnak tartott rendelet miatt máris antidemokratikusnak feltüntetni. Ebben az összefüggésben azonban mégis maradéktalanul azokkal rokonszenvezünk, akik a sajtó legteljesebb mértékű függetlenségének megóvása érdekében emelték fel szavukat, jól tudva, milyen alapvetően fontos szerepe van a szó szabadságának, minden demokratikus államrendben.

Műsorvezető: NYUGATI LEVELEK című adásunkban Sulyok Vince levelét hallottuk Stockholmból.



Szabad Európa Rádió

1966. január 12.

Sulyok Vince :

Nyugati Levelek

Műsorvezető: NYUGATI LEVELEK sorozatunkban oslói munkatársunk levelét olvassuk fel.

Narrátor: A kézikönyvek egyöntetűleg azt bizonyítják, hogy a világszerte ismert svéd rendező, Ingmar Bergman, 1918-ban született. Nehéz ezt elhinni, hiszen „Persona” című új filmje már a huszonhetedik filmalkotásainak sorában, - másrésztől általánosan ismert az a szerep is, melyet Bergman játszott és továbbra is játszik nemcsak a mai svéd filmművészetnek nemzetközi szintre és rangra emelése, hanem az egész modern nyugati film formanyelvének forradalmi megújítása körül is. – Bergman azonban nem csupán éveinek számát tekintve fiatal még, erről tanúskodik töretlen alkotó- sőt kísérletező kedve is, nem utolsó sorban legújabb filmje erre a

bizonyosság.

A „Persona” mind tematikáját, mind a megoldás technikai-mesterségbeli módszereit tekintve, egyenes és következetes folytatása annak a korábban megkezdett kísérletező-kereső útnak, amelynek az utóbbi néhány évben olyan világhírré szert tett állomásai voltak, mint „Az arc”, a „Mint egy tükörben”, az „Úrvacsoravendégek” és „A csönd” című filmek. Központi és lényeges problémákat érint Bergman ezekben a filmekben, mikor olyan kérdéseket feszeget, mint a lét értelme, vagy a művészet szerepe és jogosultsága, vagy éppen az individuuum helyzete az atomkori társadalom, a jóléti állam alakuló-változó viszonyai közepette. Világos, konkrét és egyértelmű választ persze egyik filmjében sem ad Bergman a fölvetett kérdésre és problémára. – Ennek ellenére is rendkívülien nagy ezeknek a svéd alkotásoknak a jelentősége. Már pusztán amiatt is, hogy úttörő módon egyáltalán föl meri vetni őket. Méginkább az által, ahogyan fölveti őket, valamint a megformálás művészi minősége folytán. Bergman alkotásainak láttán – az eszközök és módok szinte összehasonlíthatatlan különbözősége ellenére is! – valami hasonló tisztulási és magunkra-ismerési folyamat megy végbe bennünk, mint amelyet egyébként csak a magashőfokú, nagy költészet képes előidézni bensőnkben. Összefüggéseket ismerünk föl általa hirtelen, és nem sejtett érzelmi források buzognak föl bennünk.

A „Persona” című új filmmel szinte drasztikusan merész újabb előretörésre vállalkozott Bergman: mintegy antifilmét készítette, amelyben úgyszólván semmi történés, semmi cselekmény nincs. A szereplők száma is gyakorlatilag mindössze kettő: két fiatal nő, ápolót és ápolót. Igaz, őket viszont olyan nagyszerű színművésznők alakítják, mint Liv Ullmann és Bibi Andersson. Ami ebben a filmben végbemegy, az a pszichológia síkján, a két fiatal nő lelkében megy végbe. Ezt szinte nem is szavak közvetítik felénk, hanem inkább csak mozdulatok, arcjáték – avagy néha ezek teljes hiánya. Az ápolót alakító Liv Ullmann lényegében csak egy szót szól a filmben.

Ha Bergman alkotásai általában „nehezek” az átlagos néző számára, akkor ez fokozott mértékben érvényes a „Persona”-ra. Úgy tűnik, mintha Bergman egészen tudatosan és következetesen egyre inkább hátat akarna fordítani a közönségnek; mintha a filmtémául kiválasztott problémát, vagy médiumot szinte csak azért elemelné, hogy saját magának vonjon le következtetéseket ebből a lelki mélységekbe lehatoló analízisből.

Mostani filmje is éppúgy tele van szimbólumokkal, mint a korábbiak. Mar maga a cím is szimbolikusan értendő: az antik színpad legfontosabb kellékére, a színészi maszokra utal vele. Helyesebben arra, hogy az ember, a mai ember, sohasem igazi valóját mutatja, hanem állandóan álarc mögé rejtőzik, szerepet játszik, hogy szorongását, kételkedését, igazi benső énjét elzárja a külső világ elől. Bergman filmhősei, úgy tűnik, azzal szolgálatják ki magukat leginkább, hogy teljes erejükkel és minden lehető módon védekezzenek a kiszolgáltatottság ellen! Bergman modern embere egyébként mindig magányos. Még a családon, házasságon belül is kapcsolat-nélküliségben, kontaktus-hiányban szenved. De Bergman nem ezen akar segíteni és változtatni, hanem azt akarja elérni, hogy a modern ember szűnjön meg önmaga elől menekülni. Ehelyett merjen önmagával, magáraultságával, a hazugságnélküli valósággal szembenézni; hogy saját személyiségét, azonosságát megtalálja; hogy ne fél-ember legyen, akinek a másik fele más emberek utánzásából tevődik össze.

A film meséje röviden a következőkben foglalható össze: Elisabeth Vogler színművésznő egyik színpadi szerepe közepén hirtelen megáll egy hosszú percre, üresen és megdöbbenve, s csak néz maga elé és maga köré. Aztán, mintha mi sem történt volna, folytatja szerepét, de másnapról teljesen lehetetlen szóra bírni, egyre csak hallgat, semmilyen hozzá intézett kérdésre nem válaszol. Az orvosi vizsgálat eredménye szerint fizikailag és szellemileg teljesen egészséges. Egy félreeső tengerparti nyári lakba küldik a fiatal ápolónővel, Almával, hogy pihenjen és fölépüljön. Alma úgy akarja a gyógyulást elérni, s úgy próbálja szóra bírni, hogy a magábasüllyedt, magábazárkózott színésznő bizalmát és barátságát kísérli megszerezni. Beszél hozzá, noha választ sohasem kap; elmondja neki egész életét, életének titkait és intimitásait. Egészen kiszolgáltatja magát a figyelmesen és barátságosan hallgató Elisabethnek. Hamarosan rájön azonban, hogy a gondjaira bízott színésznő csak kihasználja gyöngédségét. Szeretete ekkor gyűlöletbe csap át. Fölfedi a másik hibáit, leleplezi gyengeségeit, komplexeit. Teszi ezt olyan intenzív beleéléssel, mely végül is személyiségcseréhez vezet a két nő közt. Aztán Elisabeth hirtelen elutazik, majd Alma is összecsomagol, bezárja a nyári lakot, és ő is távozik, talán vissza a munkahelyére, a kórházba.

Nincs megoldás, nincs felelet, vagy magyarázat. Csak sejteni lehet, hogy a színésznő válságának valódi gyökerét színésznői mivoltában és foglalkozásában kell keresnünk. Hiszen neki, mint színésznőnek, folyton más és más sorsot kellett alakítania, más emberek szenvedéseibe, fájdalmaiba, örömeibe kellett magát beleélnie. Állandóan idegen szerepeket játszania – mígcsak saját egyéniségét teljesen el nem veszítette! Mikor

erre rádöbbsent, a bekövetkező lelki megrázkódtatásban ösztönös elhatározással egészen kikapcsolta magát a szavak hazug világából... Konfliktusa tehát a művész, a színművész konfliktusa. De a személyiségcserével arra utal Bergman, hogy általános emberi konfliktus is lehet ez, mert álarcok, maszkok mögé rejtőzünk állandóan, fél- vagy negyed-emberek vagyunk csupán. Másik felünket más emberek pusztán utánzásából építjük fel. Tesszük ezt részben kényelemből és megszokottságból, de az önmagunktól, igazi énünktől való félelem miatt is.

Bergman ezzel a „légy önmagad”, „valósítsd meg önmagad” ibseni posztulátumhoz érkezett el, noha arra már nem ad tanácsot, hogyan valósítsuk meg magunkat, hogyan vegyük le a maszkokat, hogyan tanuljuk meg az önmagunkkal való bátor szembenézést. Minden ember megváltoztathatatlanul és megválthatatlanul magányos, egyedülvaló és kapcsolat nélküli – még akkor is, ha százak, ezrek, barátok, hozzátartozók és szeretők élnek körülöttünk. Lelke legmélyén mindenki magányos, s körülöttünk a többi ember – idegen! Így látja ezt és így látatja velünk filmalkotásain keresztül Ingmar Bergman.

Műsorvezető: NYUGATI LEVELEK sorozatunkban oslói munkatársunk levelét olvastuk fel.



Szabad Európa Rádió

1966. január 15.

Sulyok Vince :

Nyugati Levelek

Műsorvezető: NYUGATI LEVELEK. Sulyok Vince oslói levelét hallják.

Narrátor: A második világháborúnak volt egy pillanata, amely komoly mértékben megingatta a hitleri agresszió ellen fölzárkózó angolok-amerikaiak harci morálját. Az a pillanat volt ez, amikor kiderült, hogy a német hadvezetés szolgálatában vagy fogságában dolgozó tudósok jelentős gyakorlati eredményeket értek el az atombomba gyártása körül azzal, hogy az akkori felfogás szerint ehhez szükséges úgynevezett nehézvíz tömeges gyártását megoldották. Az atombomba birtokában ugyanis a németek olyan súlyos csapást mérhettek volna a nyugati hatalmakra, valamint a szovjet védelemre, amely döntő lett vagy lehetett volna a háború kimenetelére. A nyugati titkos szolgálat azonban sikeresen kiderítette, hogy a nehézvizet a megszállt Norvégia hegyei között állítják elő a németek, egy szinte megközelíthetetlenül eldugott völgyben, ahol a műtrágya és egyéb kémiai anyagok előállításával foglalkozó Norsk Hydro vállalat épített még a század elején egy óriási, modern vegyi gyárat. A mintegy hatezer lelket számláló városkát Rjukánnak hívják, s Télemárkban, a közép-norvégiai hegyek mélyén fekszik. Ezek után mi sem látszott természetesebbnek, mint tervek kidolgozása arra, hogy a nehézvíz gyártását megakadályozzák. Legegyszerűbb lett volna minden bizonnyal a gyártelep azonnali és teljes lebombázása. A vegyi üzem azonban egy szűk és mély völgy legaljára volt építve, s körülötte sorakoztak tömött a városka kis családi házai. Egy esetleges bombatámadás minden bizonnyal a város és a civil lakosság teljes pusztulását is jelentette volna az adott körülmények között; az angol hadvezetés, az Angliába áttelepült norvég kormány és király kérésére éppen ezért elállt ettől a tervtől, s helyette szabotázs-akciót készített elő. Ennek végrehajtásában az orosz-lánrész természetesen a norvég ellenállókra esett, közelebről egy, a télemárki hegyek mélyén partizánkodó kilenc tagú fegyveres csoportra. A gondos előkészítés után nagy önfeláldozással és hősiességgel végrehajtott merényleg-sorozat végül is elérte a kívánt eredményt: mind a felgyújtott nehézvíz-készletet, mind a laboratóriumot sikerült megsemmisíteni, s ezzel a németeket időben olyan jelentősen visszavetni, amit a háború végéig nem tudtak többé behozni.

A nagy horderejű és hallatlan bátor szabotázs-akció híre annak idején világszenzációt keltett, azóta pedig könyvekben és filmekben egyaránt földolgozták a témát. Az utóbbiak közül a francia-norvég közös munkával készült "Harc a nehézvízért" című film tűnik ki leginkább, művészi értékeivel éppúgy, mint az események hű

és pontos rekonstruálására való törekvésben. Ezt az utóbbit segítette az is, hogy az életbenmaradt norvég szabotőrök közül többen közreműködtek és szerepeltek a filmben.

A téma azonban, a jelek szerint, tovább csábítja a filmalkotókat. Erről tanúskodik legalább is Antony Mann nagyformátumú, gigantikus színesfilmje is, amelynek pár hete tartották meg ősbemutatóját Londonban, norvégiai bemutatóját pedig éppen most Oszlóban, Télemárki hősök címmel. A filmgyártás technikájának, a filmezésnek legfrissebb eredményei mellett olyan nagynevű színészekkel találkozunk az óriásvászonon, mint Kirk Douglas, Michael Redgrave, Richard Harris, valamint az "Egy nyáron át táncolt" című filmből Magyarországon is olyan jól ismert svéd színésznő, Ulla Jacobson.

Antony Mann ezzel az új filmjével is hű maradt azokhoz az alkotói módszerekhez és szándékokhoz, melyeket eddigi hasonlóképpen gigantikusra méretezett nagyfilmjeiben is használt, mint amilyen „A római birodalom bukása” és „El Cid” is voltak, hogy csak a legismertebbeket és legnépszerűbbeket említsem. Célja tehát a télemárki hősökkel is az volt elsősorban, hogy izgalmas szórakoztatófilmet készítsen a nagyközönség legszélesebb értelemben vett rétegeinek. Semmi kétség nem lehet afelől, hogy ez ezúttal is teljes sikerrel járt. Izgalmas, drámai és romantikus eseményekben nincs hiány ebben az új angol filmben, s emellett a fényképezése is nagyszerű. Persze a filmkamera aligha irányulhatott volna hálásabb tárgyra, mint amilyen a norvég táj, a maga egyedülállóan szép s ugyanakkor félelmetes téli pompájában. A film legfeledhetetlenebb felvételei a Hárdángervidda holdas, havas fennsíkjai voltak, a fagytól szikrázó, mérhetetlen és magányos hómezők a fehér fényvel derengő éjszakában. S nem utolsó sorban a sísport rajongói nézik majd lelkesülten a Télemárki hősök számtalan jelenetét. Hatásosabb és művészebb reklámot aligha kaphatott volna Norvégia, mint amilyen ez a negyven millió norvég koronás költségvetéssel készült Panavisionfilm!

Ilyen premisszák mellett természetesen nem sok hely marad a nehézvíz elleni 1943-44-es szabotázsakció autentikus eseményei számára. Pedig a film nem utolsó sorban az akció egyik ma is élő vezetőjének, Knut Haukelidnak könyvére épült, sőt Haukelid tanácsadóként személyesen is részt vett a film egyes részleteinek forgatásában. A tényleges eseménymag fölfokozott dramatikája köré azonban Antony Mann romantikusan szerezmi történeti körítést, ami aztán magát az akciót is idillibbé hangolta, mint amilyen az a valóságban volt, s egyúttal - legalább is részben - el is vonta róla a figyelmet. Különösen - és érthető módon! - itt Norvégiában váltott ez ki egy sereg ellenérzést a filmmel kapcsolatban, mert a norvégok mintegy hősiességük helyettállásuk és akciójuk jelentőségének lebecsülését, lekezelését vélik látni ebben.

Ennek a szabotázs-akció köré szőtt fiktív mesének a főalakja a Kirk Douglas által alakított Pedersen professzor, az oszlói egyetem tudósa. Őt keresi fel egy mikrofilm-tekerces üzenettel a rjukáni norvég ellenállócsoport vezetője, Richard Harris személyében. Az üzenet arról ad hírt, hogy a németeknek nagy mennyiségű nehézvizet sikerült már előállítaniuk a rjukáni gyár laboratóriumában atombombájukhoz. A szoknyavadász-természetű Pedersen, kényelmességéből, először szóba sem akar állni a földalatti ellenállás küldöttével; a filmtekeres tartalma azonban annyira megrázza, hogy vállalja a németek elleni aktív harcban való részvételt. A mikrofilmet átcsempészik egy megkaparintott hajóval Angliába. Az angol vezérkar szabotázsakciót dolgoz ki, ejtőernyővel ledob a környékre egy maroknyi norvég katonát, egy későbbi repülővel ötven angolt is elindít, ők azonban lezuhannak. A tucatnyi norvégra marad tehát a szabotázs végrehajtása, Pedersen professzor irányítása alatt. Pedersen időközben egy hegyi menedékházban ráakadt korábbi feleségére is, aki szintén az ellenállócsoport aktív tagja. A jólismert, tehetséges, szép és rokonszenves svéd színésznő, Ulla Jacobson alakítja ezt a szerepet. A film során végigéljük aztán, hogyan nyeri vissza lassan Pedersen elvált feleségének bizalmát, becsülését, sőt szeretetét is. Egy sereg izgalmas jelenetben és képben annak is tanúi leszünk, miképpen sikerül a tucatnyi elszánt norvég ellenállónak behatolnia az állig felfegyverzett németek százait kijátszva a laboratóriumig és felrobbantani azt, később pedig a levegőbe röpteni azt a hajót is, amelyen a németek a már elkészült nehézvizet készültek elszállítani.

Az ilyen tárgyú és módszerű filmek általános hibája, hogy az izgalmas cselekmény és fordulat mellett kevés lehetőség marad a személyi jellemek művészebb kidolgozására. A télemárki hősökre ez fokozott mértékben vonatkozik. Itt még a háttérrel, a norvég ellenállók cselekvésre indító rugókról sem tudunk meg semmit. Mintha ezek nemzeti érzése, a német megszállás és elnyomás fölött érzett fölháborodásuk nem is játszott volna szerepet hősiességük vállalkozásukban, - arról nem is szólva, hogy esetleg az a meggyőződés vezette őket, hogy akciójukkal az egész világot szabadítják meg az esetleges német atombomba veszélyétől. Még kevésbé tükrözi a film azt, hogy ebbe a hidegvérrel és önfeláldozással végrehajtott szabotázsakcióba, fontossága folytán, tulajdonképpen az egész nyugati civilizáció elszánt ellenállása sűrítődött belé!

Műsorvezető: NYUGATI LEVELEINK sorában elhangzott Sulyok Vince oszlói levele.

HIGHLIGHTS FROM THE 20th CENTURY HUNGARIAN PRESS IN THE WEST

The following writings are presented in this column:

- ✚ Gyula Dessewffy: *The Voice of the Free Hungary*. The writing was originally published in *Látóhatár (Horizon)* in 1953.
- ✚ *Dispute on Motherland*. The writing was originally published in *Látóhatár (Horizon)* in 1954.
- ✚ Vince Sulyok: *On Odusseian Shores*. (Broadcasted by Radio Free Europe in 1965).
- ✚ Vince Sulyok: *Letter from Pompei*. (Broadcasted by Radio Free Europe on December 28, 1965).
- ✚ Vince Sulyok: *The Ethnographical Museum of Oslo*. (Broadcasted by Radio Free Europe in 1965).
- ✚ Vince Sulyok: *Western Letter*. (Broadcasted by Radio Free Europe on January 8, 1966).
- ✚ Vince Sulyok: *Western Letter*. (Broadcasted by Radio Free Europe on January 12, 1966).
- ✚ Vince Sulyok: *Western Letter*. (Broadcasted by Radio Free Europe on January 15, 1966).

